

ANALIZY STATYSTYCZNE

POTENCJAŁ EKONOMICZNY MIAST

W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM
W LATACH 2000-2010

Urząd Statystyczny w Lublinie
Statistical Office in Lublin

Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010

Analizy statystyczne

Lublin 2011

Recenzenci   Reviewers

Prof. dr hab. Maciej Bałtowski, UMCS

Dr hab. Andrzej Miszczuk, prof. UW

ZESPÓŁ REDAKCYJNY   EDITORIAL BOARD

Przewodniczący   Chairman

Krzysztof Markowski

Członkowie   Members

Maria Bilska

Waldemar Dymek

Jerzy Greszta

Zofia Kurlej

Elżbieta Łoś

Andrzej Matacz

Kazimierz Tucki

Paweł Wroński

Aneta Olszewska-Welman

sekretarz   secretary

Autorzy opracowania   Authors of the publication

Rozdział 1   Andrzej Jakubowski

Rozdział 2   Urszula Bronisz, Mariusz Sagan

Rozdział 3   Wojciech Misterek

Rozdział 4   Józef Łobocki

Rozdział 5   Anna Cichosz

Rozdział 6   Paweł Wroński

Rozdział 7   Andrzej Jakubowski

Redakcja   Edition

Urszula Bronisz

*Przygotowanie danych
i zestawienia tabelaryczne*

*Data preparation
and table compilation*

Urszula Bronisz, Andrzej Jakubowski,
Pracownicy Wydziału Analiz i Opracowań Zbiorczych

*Projekt okładki,
Rysunki i skład komputerowy*

*Cover design,
Artwork and Computer Typesetting*

Andrzej Jakubowski

Urząd Statystyczny w Lublinie, ul. St. Leszczyńskiego 48,
20-068 Lublin, Tel. 81 533 20 51, fax. 81 533 27 61
e-mail: SekretariatUSLUB@stat.gov.pl.

Przedmowa

Szanowni Państwo, mam przyjemność przedstawić Państwu analityczną publikację „Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010” opracowaną w Urzędzie Statystycznym w Lublinie. Dotyczy ona problematyki rozwoju społeczno-gospodarczego i jego uwarunkowań w 42-u miastach Lubelszczyzny na przestrzeni ostatnich jedenastu lat.

Opracowanie składa się z trzech części, tj. metodycznej, analitycznej oraz tabelarycznej. W pierwszej części – metodycznej przedstawiono zasady grupowania oraz doboru wskaźników statystycznych wykorzystanych w charakterystyce miast. Uzasadniono w niej również wybór miar statystycznych przyjętych do oceny potencjału ekonomicznego miast. Ponadto zaprezentowano niezbędne definicje i pojęcia.

Część analityczna składa się z siedmiu rozdziałów – wyróżnionych komponentów potencjału ekonomicznego miast, tj. potencjału demograficznego, aktywności gospodarczej, aktywności jednostek samorządu terytorialnego, kapitału ludzkiego i społecznego, infrastruktury społecznej, infrastruktury technicznej oraz dostępności komunikacyjnej i transportowej.

Część trzecia, tabelaryczna obejmuje obszerny materiał liczbowy charakteryzujący miasta w roku 2000 i 2010.

Niniejsza publikacja powstała przy współpracy Urzędu Statystycznego z przedstawicielami środowiska naukowego UMCS-u. Przy jej opracowywaniu wykorzystano wyniki badań statystyki publicznej za lata 2000-2010.

Jestem przekonany, że niniejsze opracowanie będzie dla Państwa interesującym źródłem wiedzy i informacji statystycznej w zakresie prezentowanego zagadnienia oraz pozwoli zorientować się jak zmieniły się miasta Lubelszczyzny w ciągu ostatnich jedenastu lat. Mam też nadzieje, iż publikacja zachęci Państwa także do samodzielnego zgłębiania przedstawionej w niej problematyki wykorzystując w tym celu również inne dane dostępne w Urzędzie Statystycznym w Lublinie.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego
w Lublinie

dr Krzysztof Markowski

Lublin, grudzień 2011 r.

Foreword

Ladies and Gentlemen, I have a pleasure to present the analytical publication „The economic potential of cities in Lubelskie voivodship in 2000-2010” elaborated in Statistical Office in Lublin. The publication is devoted to the problem of socio-economic development of the 42 cities of Lubelskie.

The publication consists of three parts. The first methodological part comprises the data source, explanations of basic definitions and notions. Furthermore, the method of selecting statistical indicators used in evaluation of economic potential of 42 cities in Lubelskie region was described.

The analytical part includes 7 chapters- distinguished components of economic potential of cities, namely: demographic potential, economic activity, activity of local governments, human and social capital, social infrastructure, technical infrastructure and availability of transport and communication.

The extensive statistical data concerning performance of cities in 2000 and 2010 in the third part-tables was presented.

Publication is the outcome of cooperation between Statistical Office in Lublin and the representatives of the scientific community. Created on the basis of results of official statistics for the year 2000-2010 publication is addressed to public administration, both regional and local level for which it can be a vital resource of information in the process of building plans and strategies for socio-economic development.

I hope that this publication will be useful source of information to all users of statistical information in the field of presented subject.

*Director
of Statistical Office
in Lublin*

Krzysztof Markowski, PhD

Lublin, December 2011

Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010

Spis treści

	Str.
Przedmowa	3
Wstęp	13
Uwagi metodyczne	17
Podstawowe definicje i pojęcia	22
1. Potencjał demograficzny	27
1.1. Wprowadzenie	27
1.2. Analiza potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego	32
2. Aktywność gospodarcza.....	49
2.1. Wprowadzenie	49
2.2. Analiza aktywności gospodarczej miast województwa lubelskiego.....	49
2.3. Instytucje otoczenia biznesu	63
2.4. Specjalne strefy ekonomiczne.....	64
3. Aktywność jednostek samorządu terytorialnego miast województwa lubelskiego	67
3.1. Wprowadzenie	67
3.2. Analiza aktywności jednostek samorządu terytorialnego	67
4. Kapitał ludzki i społeczny	81
4.1. Wprowadzenie	81
4.2. Analiza kapitału ludzkiego i społecznego miast województwa lubel- skiego	84
4.2.1. Analiza kapitału ludzkiego	86
4.2.2. Analiza kapitału społecznego	88
5. Infrastruktura społeczna	92
5.1. Wprowadzenie	92
5.2. Analiza infrastruktury społecznej miast województwa lubelskiego	92

6. Infrastruktura techniczna.....	106
6.1. Wprowadzenie	106
6.2. Analiza infrastruktury technicznej miast województwa lubelskiego	108
7. Dostępność komunikacyjna i transportowa.....	116
7.1. Wprowadzenie	116
7.2. Analiza dostępności transportowej i komunikacyjnej miast województwa lubelskiego.....	118
Podsumowanie	132
Literatura.....	138
Tablice statystyczne.....	141
Informacja o autorach.....	166

Wykaz tablic

	Tabl.	Str.
Komponenty i wskaźniki potencjału ekonomicznego miast	1	19
Liczba mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000, 2005 i 2010	2	28
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego w 2010 r.	3	32
Przyrost naturalny i ruch migracyjny ludności w miastach województwa lubelskiego w latach 2000-2010.....	4	42
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika aktywności gospodarczej miast województwa lubelskiego w 2010 r.	5	50
Podstawowe dane o SSE obejmujących obszar województwa lubelskiego (stan na koniec 2010 r.).....	6	65
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika aktywności jst (miast) województwa lubelskiego w 2010 r.	7	67
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika kapitału ludzkiego i społecznego miast województwa lubelskiego w 2010 r.	8	84
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika infrastruktury społecznej miast województwa lubelskiego w 2010 r.	9	93
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika infrastruktury technicznej miast województwa lubelskiego w 2010 r.	10	108
Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika dostępności komunikacyjnej i transportowej miast województwa lubelskiego w 2010 r.....	11	118
Przyjęta średnia prędkość w zależności od rodzaju drogi w 2010 r.....	12	129
Konstrukcja sumarycznego zintegrowanego wskaźnika potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego w 2010 r.	13	132

Wykaz rysunków

	Rys.	Str.
Komponenty potencjału ekonomicznego miast	1	14
Miasta w województwie lubelskim w 2010 r.....	2	15
Dynamika zmiany liczby mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010.....	3	31
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem potencjału demo- graficznego w 2010 r.....	4	33
Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w miastach woje- wództwa lubelskiego w latach 2000-2010	5	40
Dynamika zmiany liczby mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010.....	6	45
Saldo migracji na 1000 mieszkańców w Lublinie, Chełmie, Zamościu i Białej Podlaskiej w latach 2000-2010.....	7	48
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem aktywności gospodarczej w 2010 r.	8	51
Instytucje otoczenia biznesu w miastach województwa lubelskiego	9	64
Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych zlokalizowane w wojewódz- twie lubelskim	10	65
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem aktywności jed- nostek samorządu terytorialnego w 2010 r.....	11	69
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem kapitału ludzkie- go i społecznego w 2010 r.....	12	85
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem infrastruktury społecznej w 2010 r.....	13	95
Liczba lekarzy na 10 tysięcy mieszkańców w miastach na prawach powia- tu województwa lubelskiego w latach 2000, 2005 i 2010	14	101
Udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania w miastach województwa lubelskiego w 2010 roku	15	104
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem infrastruktury technicznej w 2010 r.	16	109
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem dostępności komunikacyjnej i transportowej w 2010 r.....	17	119
Sieć dróg krajowych w województwie lubelskim w 2010 r.....	18	121
Średnie dobowe natężenie ruchu na drogach krajowych w województwie lubelskim w 2010 r.....	19	122
Sieć linii kolejowych w województwie lubelskim w 2010r.....	20	126
Średni czas dojazdu do Lublina	21	128
Średni czas dojazdu do Warszawy.....	22	128
Średni czas dojazdu do najbliższego miasta pełniącego ważne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym	23	129
Średni czas dojazdu do najbliższego przejścia granicznego	24	129
Ranking miast województwa lubelskiego pod względem potencjału eko- nomicznego w 2010 r.....	25	133

Wykaz tablic statystycznych

	Tabl.	Str.
Ludność, gęstość zaludnienia oraz współczynnik feminizacji (Stan w dniu 31 XII)	1	142
Ludność według ekonomicznych grup wieku (Stan w dniu 31 XII)	2	143
Ludność według ekonomicznych grup wieku i udział kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym (Stan w dniu 31 XII)	3	144
Ruch naturalny ludności i współczynnik dynamiki demograficznej	4	145
Ruch wędrownictwa ludności	5	146
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON według sektorów własności (Stan w dniu 31 XII).....	6	147
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą oraz spółki prawa handlowego (Stan w dniu 31 XII)	7	148
Pracujący w miastach (Stan w dniu 31 XII)	8	149
Zarejestrowani bezrobotni (Stan w dniu 31 XII).....	9	150
Dochody budżetów miast	10	151
Wydatki budżetów miast	11	152
Zakłady opieki zdrowotnej oraz poradnictwa lekarskie	12	153
Przedszkola.....	13	154
Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży	14	155
Gimnazja dla dzieci i młodzieży	15	156
Licea ogólnokształcące dla młodzieży	16	157
Obiekty turystyczne.....	17	158
Sieć wodociągowa rozdzielcza (Stan w dniu 31 XII).....	18	160
Sieć kanalizacyjna (Stan w dniu 31 XII).....	19	161
Oczyszczanie ścieków	20	162
Mieszkania oddane do użytku (Stan w dniu 31 XII)	21	163
Zurbanizowane tereny niezabudowane oraz powierzchnie pod drogami	22	164
Syntetyczne wskaźniki	23	165

The Economic potential of Cities in Lubelskie Voivodship in 2000-2010

Contents

	<i>Page</i>
<i>Foreword</i>	3
<i>Preface</i>	13
<i>Methodological Notes</i>	17
<i>General notes</i>	22
<i>1. Demographic potential</i>	27
<i>1.1. Introduction</i>	27
<i>1.2. The analysis of demographic potential in the cities of lubelskie voivodship</i>	32
<i>2. Economic Activity</i>	49
<i>2.1. Introduction</i>	49
<i>2.2. The analysis of economic activity in the cities of lubelskie voivodship</i>	49
<i>2.3. Business environment institutions</i>	63
<i>2.4. Special economic zones</i>	64
<i>3. The activity of local governments</i>	67
<i>3.1. Introduction</i>	67
<i>3.2. The analysis of local governments activity in the cities of lubelskie voivodship</i>	67
<i>4. Human and social capital</i>	81
<i>4.1. Introduction</i>	81
<i>4.2. The analysis of human and social capital in the cities of lubelskie voivodship</i>	84
<i>4.2.1. The analysis of human capital</i>	86
<i>4.2.2. The analysis of social capital</i>	88
<i>5. Social infrastructure</i>	92
<i>5.1. Introduction</i>	92
<i>5.2. The analysis of social infrastructure in the cities of lubelskie voivodship.</i>	92

6. <i>Technical infrastructure</i>	106
6.1. <i>Introduction</i>	106
6.2. <i>The analysis of technical infrastructure in the cities of lubelskie voivodship</i>	108
7. <i>Availability of transport and communication</i>	116
7.1. <i>Introduction</i>	116
7.2. <i>The analysis of availability of transport and communication in the cities of lubelskie voivodship</i>	118
<i>Conclusions</i>	132
<i>References</i>	138
<i>Tables</i>	141
<i>Notes about the authors</i>	166

List of Tables

	<i>Tabl.</i>	<i>Page</i>
<i>Population, population density and femininity ratio (As of December 31) .....</i>	1	142
<i>Working and non-working age population (As of December 31).....</i>	2	143
<i>Working and non-working age population and share of women aged 25-34 years in reproductive age (As of December 31).....</i>	3	144
<i>Vital statistics and demographic dynamics rate .....</i>	4	145
<i>Migration of population.....</i>	5	146
<i>Entities of the national economy registered in REGON register by owner- ship sector (As of December 31) .....</i>	6	147
<i>Natural persons conducting economic activity and commercial companies (As of December 31).....</i>	7	148
<i>Employment in cities (As of December 31).....</i>	8	149
<i>Registered unemployed persons (As of December 31) .....</i>	9	150
<i>Local governments revenues.....</i>	10	151
<i>Local governments expenditures .....</i>	11	152
<i>Health care facilities and medical consultations.....</i>	12	153
<i>Nursery schools .....</i>	13	154
<i>Primary schools .....</i>	14	155
<i>Lower secondary schools.....</i>	15	156
<i>General secondary schools.....</i>	16	157
<i>Tourist facilities .....</i>	17	158
<i>Water-line distribution network (As of December 31).....</i>	18	160
<i>Sewerage network (As of December 31).....</i>	19	161
<i>Waste water treatment plant.....</i>	20	162
<i>Dwellings completed (As of December 31).....</i>	21	163
<i>Urbanised non-developed lands and areas under roads .....</i>	22	164
<i>Synthetic indicators .....</i>	23	165

Wstęp

Jednym z ważniejszych zjawisk współczesnej gospodarki jest wzrost znaczenia podmiotowości miast. Określane mianem dynamicznego systemu społeczno-gospodarczego, miasta odgrywają kluczową rolę w tworzeniu warunków rozwojowych (Gorzela 2008), wzmacniają spójność i konkurencyjność lokalnych systemów społecznych. Stanowią centra koncentracji zasobów ludzkich, kapitału ekonomicznego, technologicznego i kulturowego. Są specyficzną formą organizacji przestrzeni terytorialnej, którą cechuje duża intensywność zabudowy, znaczące zagęszczenie ludności, oraz swoisty tzw. „miejski styl życia”. Funkcje pełnione przez miasta obejmują wszelkie przejawy aktywności społeczno-gospodarczej. Zasadniczo można je podzielić na dwie główne grupy, tj. endogeniczne (wewnętrzne), ukierunkowane przede wszystkim na zaspokajanie potrzeb danej społeczności lokalnej i egzogeniczne (zewnętrzne) związane z oddziaływaniem miasta poza obszarem jego granic administracyjnych. Ze względu na rolę i znaczenie miasta w gospodarce narodowej można wyróżnić funkcje administracyjne, polityczne, przemysłowe, usługowe, transportowe, uzdrowiskowe, religijne, edukacyjno-naukowe czy kulturowe (A. Hołuj, D. Hołuj 2006). Niewątpliwie jednym z wyznaczników poziomu rozwoju miast jest ilość i różnorodność pełnionych przez nie funkcji. Jednocześnie kluczowe znaczenie mają funkcje zewnętrzne, szczególnie w zakresie świadczenia usług tzw. wyższego rzędu. Decydują one o miejscu danego ośrodka miejskiego w hierarchii sieci osadniczej, bowiem ukazują siłę jego oddziaływania na otoczenie. W tym kontekście można wyróżnić miasta o znaczeniu krajowym, ponadregionalnym, regionalnym czy lokalnym.

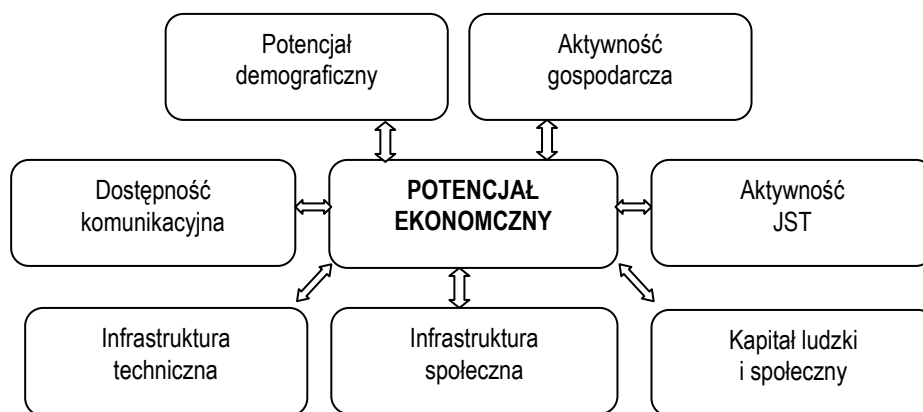
Przestrzenne zróżnicowanie rozwojowe miast województwa lubelskiego obserwowane na płaszczyźnie społecznej, ekonomicznej czy instytucjonalnej znajduje odzwierciedlenie w poziomie ich konkurencyjności i atrakcyjności. Podstawowym celem niniejszej publikacji jest kompleksowa analiza i ocena potencjału ekonomicznego 42 miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010. Kluczowe jest ukazanie uwarunkowań rozwojowych oraz mechanizmów mających fundamentalny wpływ na rozwój i wzrost konkurencyjności miast. Istotne znaczenie ma również identyfikacja istniejących i potencjalnych biegunów wzrostu, tj. ośrodków miejskich pozytywnie oddziałujących i dynamizujących rozwój w regionie. Publikacja przybliży kwestie związane z rozwojem miast województwa lubelskiego, a także w sposób syntetyczny ukazuje różnorodne aspekty szeroko rozumianego potencjału ekonomicznego. Na poziomie utylitarnym może pełnić funkcje aplikacyjne, inspirując lokalne ośrodki

14 Wstęp

decyzyjne do prowadzenia bardziej aktywnej polityki rozwoju opartej w głównej mierze o czynniki wewnętrzne, przyczyniającej się do wzrostu konkurencyjności poszczególnych miast oraz poprawy jakości życia ich mieszkańców. Przewagę rozwojową uzyskują bowiem miasta, które podejmują działania sprzyjające przedsiębiorczości, innowacyjności i efektywności mechanizmów rynkowych (Bossak, Bieńkowski 2004).

Potencjał ekonomiczny jest wynikiem interakcji różnorodnych grup czynników, stanowi miarę jakościową rozwoju gospodarczego, a tym samym odzwierciedla poziom konkurencyjności badanych jednostek. Aby dokonać oceny potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego wyróżniono siedem jego głównych komponentów przedstawionych na rys. 1, tj. potencjał demograficzny, aktywność gospodarczą, aktywność jednostek samorządu terytorialnego (jst), infrastrukturę społeczną, infrastrukturę techniczną, kapitał ludzki i społeczny oraz dostępność komunikacyjną. Determinują one rozwój społeczno-gospodarczy, jego kierunki i dynamikę, a jednocześnie dostarczają istotnych informacji na temat stopnia rozwoju badanych miast. Niewątpliwie siłą sprawczą rozwoju jest efektywne wykorzystanie czynników endogenicznych, bowiem regionalna konkurencyjność w znacznej mierze zależy od rozwoju lokalnej gospodarki, jakości zasobów ludzkich, infrastruktury społeczno-technicznej oraz dostępności transportowej.

Rys. 1. **Komponenty potencjału ekonomicznego miast**

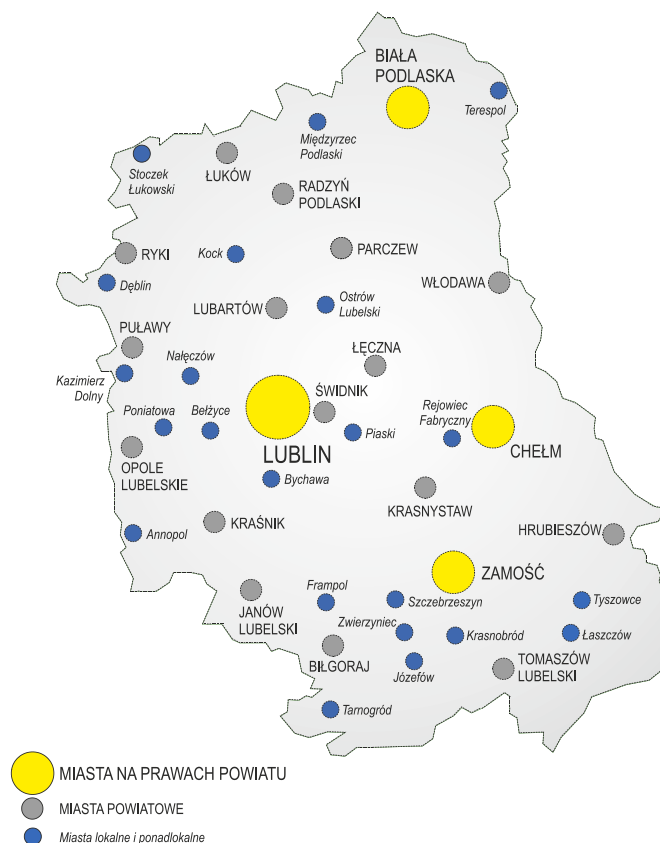

Źródło: Opracowanie własne.

Zakres przestrzenny publikacji obejmuje 42 miasta Lubelszczyzny (rys. 2). Zgodnie z obowiązującą w Polsce definicją prawną miasto jest wyodrębnioną pod względem prawno-administracyjnym jednostką osadniczą o zwartej zabudowie i ce-

chach nierolniczych posiadającą prawa miejskie bądź status miasta¹. W podziale administracyjnym kraju wyróżniono miasta na prawach powiatu, miasta posiadające status gminy miejskiej oraz wchodzące w skład gmin miejsko-wiejskich. Zgodnie z ustawą o samorządzie powiatowym² status miasta na prawach powiatu przysługuje jednostkom, które w dniu 31 grudnia 1998 r. posiadały więcej niż 100 tys. mieszkańców, a także z tym dniem przestały być siedzibami wojewodów, chyba że na wniosek właściwej rady miejskiej odstąpiono od nadania miastu praw powiatu oraz tym, którym nadano status miasta na prawach powiatu przy dokonaniu pierwszego podziału administracyjnego kraju na powiaty.

Rys. 2. Miasta w województwie lubelskim w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne.

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.

² Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz. U. 1998 Nr 91 poz. 578.

Lubelszczyzna jest w znacznej mierze regionem wiejskim, charakteryzującym się niskim stopniem urbanizacji. Na tle kraju województwo lubelskie cechuje najmniejsze zagęszczenie miast na 100 km². Strukturę sieci miejskiej tworzą 42 miasta, przy czym przeważają ośrodki małe i średnie przy niedostatecznej reprezentacji miast dużych. Dominuje jedno miasto o charakterze ośrodka centralnego w sensie administracyjnym, ekonomicznym, kulturowym i edukacyjno-naukowym. Zgodnie z podziałem administracyjnym w województwie znajdują się 4 miasta na prawach powiatu, tj. Lublin (stolica województwa), Biała Podlaska, Chełm i Zamość, 16 miast powiatowych i 22 mniejszych tzw. lokalnych i ponadlokalnych.

Strukturę publikacji tworzą wyróżnione komponenty potencjału ekonomicznego, przy czym mimo iż poszczególne rozdziały zostały opracowane przez różnych autorów, zachowano w nich jednolite podejście badawcze. Rozdział pierwszym, autorstwa Andrzeja Jakubowskiego dotyczy oceny potencjału demograficznego miast w województwie lubelskim. Rozwój ośrodków miejskich uzależniony jest bowiem w znacznej mierze od czynnika ludzkiego. Decydująca rola ludności wynika z jej funkcji sprawczej (inicjacyjnej) w procesach rozwojowych oraz konsumpcyjnej ich efektów, przekładając się choćby na popytową stronę lokalnego rynku zbytu. W rozdziale drugim autorzy Urszula Bronisz i Mariusz Sagan dokonują oceny potencjału rozwojowego miast przez pryzmat aktywności gospodarczej odzwierciedlającej możliwości trwałego wzrostu gospodarczego i konkurencyjności. Kolejny, rozdział trzeci opracowany przez Wojciecha Misterka poświęcony został ocenie działalności jednostek samorządu terytorialnego. Obecnie bowiem to właśnie władze lokalne wykorzystując endogeniczne czynniki wzrostu nadają impuls rozwojowy i wyznaczają strategiczne kierunki działań ośrodkom miejskim. W rozdziale czwartym, Józef Łobocki koncentruje uwagę na kapitale ludzkim i społecznym. Niewątpliwie bowiem, wzrost znaczenia czynników niematerialnych w procesach rozwojowych związany jest z integracją nauki z produkcją i usługami, oraz nasileniem się wzajemnych oddziaływań wiedzy, ludzi i rozwoju wszystkich sfer nowoczesnych gospodarek. Kolejne trzy rozdziały zostały poświęcone szeroko rozumianej infrastrukturze warunkującej rozwój społeczno-gospodarczy. Rozdział piąty, autorstwa Anny Cichosz dotyczy oceny rozwoju i zaawansowania infrastruktury społecznej w miastach województwa lubelskiego. Rozdział szósty, opracowany przez Pawła Wrońskiego, poświęcony został zagadnieniom infrastruktury technicznej. W rozdziale siódmym, autor Andrzej Jakubowski porusza kwestie dostępności komunikacyjnej i transportowej ośrodków miejskich Lubelszczyzny. Analiza sumarycznego zintegrowanego wskaźnika potencjału ekonomicznego, będąca jednocześnie podsumowaniem wcześniejszych rozważań nt. kondycji miast w województwie lubelskim, została przeprowadzona w ostatniej części publikacji, tj. Podsumowaniu.

Uwagi metodyczne

Pierwsze badanie potencjału ekonomicznego miast w województwie lubelskim zostało przeprowadzone przez Urząd Statystyczny w Lublinie w roku 2005 i dotyczyło lat 2000- 2004. W obecnej edycji rozszerzono zarówno horyzont czasowy jak i ilość komponentów składających się na potencjał ekonomiczny. W publikacji zastosowano metodę badawczą opartą na wielopłaszczyznowej analizie porównawczej, dokonano charakterystyki miast przy użyciu zarówno wartości bezwzględnych, jak i wskaźników statystycznych uwzględniających różnorodne aspekty szeroko rozumianego potencjału ekonomicznego.

Przeprowadzona analiza objęła wszystkie miasta województwa lubelskiego w podziale na 3 wyodrębnione grupy uwzględniające podział administracyjny kraju, zróżnicowanie wielkości miast oraz pełnionych przez nie funkcji, tj.:

- 1) miasta na prawach powiatu: Biała Podlaska, Chełm, Lublin, Zamość;
- 2) miasta powiatowe: Biłgoraj, Hrubieszów, Janów Lubelski, Krasnystaw, Kraśnik, Lubartów, Łęczna, Łuków, Opole Lubelskie, Parczew, Puławy, Radzyń Podlaski, Ryki, Świdnik, Tomaszów Lubelski, Włodawa;
- 3) miasta pozostałe (lokalne i ponadlokalne): Anapol, Bełżyce, Bychawa, Dęblin, Frampol, Józefów, Kazimierz Dolny, Kock, Krasnobród, Łaszczów, Międzyrzec Podlaski, Nałęczów, Ostrów Lubelski, Piaski, Poniatowa, Rejowiec Fabryczny, Stoczek Łukowski, Szczepleszyn, Tarnogród, Terespol, Tyszowce, Zwierzyniec.

Do budowy wskaźników syntetycznych potencjału miast wykorzystaną metodę „względnych odległości od wzorca” stosowaną w analizach opartych na taksonomicznych indeksach syntetycznych³, jak również zastosowaną w pierwszym badaniu potencjału ekonomicznego miast w województwie lubelskim (*Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010* 2005). Wybrane zmienne, wyrażone w formie wskaźników zaklasyfikowano, w zależności od ich charakteru, do dwóch grup: czynników oddziałujących pozytywnie (stymulanty) i negatywnie (destymulanty) na potencjał ekonomiczny miast. Dla mierników o charakterze stymulanty zastosowano wzór (1), natomiast dla mierników o charakterze destymulanty wzór (2). Pozwoliło to na uzyskanie wartości dodatnich wszystkich analizowanych wskaźników,

---

³ Por. D. Strahl 1990. *Metody programowania rozwoju społeczno-ekonomicznego*. Warszawa; T. Grabiński 1984. *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach dynamiki zjawisk ekonomicznych*. Kraków; Z. Hellwig 1968. *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, Przegląd Statystyczny nr 4.

18 Uwagi metodyczne

---

a jednocześnie ujęcie ich w przedziale 0-100, co niewątpliwie ułatwiło pozycjonowanie miast w rankingach.

(1)

$$H_{ij} = \frac{100(x_{ij} - x_{i \min})}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

(2)

$$H_{ij} = \frac{100(x_{i \max} - x_{ij})}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

gdzie: x_{ij} – empiryczna wartość i -tego miernika w j -tym mieście,

$x_{i \min}$ – najniższa spośród miast województwa wartość i -tego miernika,

$x_{i \max}$ – najwyższa spośród miast województwa wartość i -tego miernika

Z uwagi na zróżnicowanie znaczenia oraz wpływu poszczególnych czynników na potencjał ekonomiczny miast uznano za zasadne dokonanie gradacji wyróżnionych 7 komponentów potencjału ekonomicznego. Największa waga (25%) została przyznana aktywności gospodarczej, bowiem rozwój miast uwarunkowany jest przede wszystkim czynnikami ekonomicznymi. Ponadto władze ośrodków miejskich mogą podejmować inicjatywy sprzyjające rozwojowi lokalnej gospodarki. Kolejnym 3 komponentom, tj. potencjałowi demograficznemu, infrastrukturze technicznej oraz dostępności transportowej i komunikacyjnej przyporządkowano wagi w wysokości 15%. Niewątpliwie są to czynniki w znacznej mierze warunkujące rozwój miast, jednak w mniejszym stopniu zależne od działań lokalnych ośrodków władzy. Pozostałym 3 komponentom, tj. aktywności jst, infrastrukturze społecznej oraz kapitałowi ludzkiemu i społecznemu) przyznano wagi w wysokości 10%. Przyporządkowane wagi zostały uwzględnione przy konstrukcji wskaźnika obrazującego całościowo potencjał ekonomiczny miast. Jednocześnie w ramach każdego z 7 wyróżnionych komponentów zdywersyfikowano wagę wskaźników podstawowych, tworzących dany komponent, co zostało uwzględnione przy konstrukcji cząstkowych wskaźników zintegrowanych (tabl. 1). Podobne podejście zastosowali badacze z Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową⁴.

---

⁴ Por. T. Kalinowski (red.) 2006. Sukces rozwojowy polskich województw, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. W celu oceny sukcesu rozwojowego polskich województw w okresie lat 1999-2004 Autorzy opracowali syntetyczny wskaźnik sukcesu rozwojowego oparty o cząstkowe wskaźniki syntetyczne dla 5 wyróżnionych grup, przy czym poszczególnym grupom wskaźników przyporządkowano wagi uwzględnione przy konstrukcji wskaźnika sumarycznego (gospodarka-waga 40, infrastruktura

Zbadanie potencjału ekonomicznego miast w województwie lubelskim stało się możliwe dzięki stworzeniu cząstkowych wskaźników zintegrowanych opartych na zestandaryzowanych zmiennych, dotyczących wyróżnionych 7 komponentów, a następnie na ich podstawie opracowaniu całościowego tzw. sumarycznego wskaźnika zintegrowanego. Powstał zatem model służący do oceny potencjału ekonomicznego miast. Szczegółowa metoda konstrukcji cząstkowych wskaźników zintegrowanych została zaprezentowana przez autorów poszczególnych rozdziałów publikacji.

Tabl. 1. **Komponenty i wskaźniki potencjału ekonomicznego miast**

Komponent	Waga (%)	Wskaźnik	Charakter wskaźnika	Waga (%)
POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY	15	Współczynnik gęstości zaludnienia	stymulanta	15
		Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym	destymulanta	15
		Wskaźnik młodości demograficznej	stymulanta	15
		Udział kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym przyrost naturalny na 1000 ludności	stymulanta	10
		Przyrost naturalny na 1000 ludności	stymulanta	15
		Saldo migracji na 1000 ludności	stymulanta	15
		Udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym		15
AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZA	25	Pracujący w gospodarce narodowej na 1000 mieszkańców	stymulanta	15
		Bezrobotni zarejestrowani na 1000 osób w wieku produkcyjnym	destymulanta	5
		Udział bezrobotnych zarejestrowanych pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy w zarejestrowanych bezrobotnych ogółem	destymulanta	10
		Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Podmioty osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców	stymulanta	10

techniczna-waga 10, kapitał ludzki-waga 20, warunki życia-waga 20, funkcjonowanie samorządów-waga 10).

20 Uwagi metodyczne

Tabela 1. **Komponenty i wskaźniki potencjału ekonomicznego miast** (cd.)

		Spółki prawa handlowego na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 10000 mieszkańców	stymulanta	10
		Udział w podatkach dochodowych od osób fizycznych (PIT) na 1000 mieszkańców	stymulanta	5
		Udział w podatkach dochodowych od osób prawnych (CIT) na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca	stymulanta	15
AKTYWNOŚĆ JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO	10	Dochody budżetowe na 1 mieszkańca	stymulanta	15
		Dochody własne na 1 mieszkańca	stymulanta	10
		Wydatki budżetowe ogółem na 1 mieszkańca	stymulanta	10
		Wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca	stymulanta	15
		Wydatki na zadania finansowane ze środków zagranicznych na 1 mieszkańca	stymulanta	15
		Relacja długu do dochodu ogółem	stymulanta	20
		Wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego i jednostki zależne jst na 1 mieszkańca	stymulanta	15
KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	10	Liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców	stymulanta	25
		Liczba szkół językowych na 100 tys. Mieszkańców	stymulanta	10
		Wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze oraz jednostki samorządu terytorialnego i jednostki zależne jst na 1 mieszkańca	stymulanta	10
		Frekwencja wyborcza w 2010 w %	stymulanta	20
		Liczba studentów na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Udział uczniów gimnazjalnych z wynikiem wysokim w liczbie uczniów przystępujących do egzaminu	stymulanta	10
		Udział osób które zdały egzamin maturalny w stosunku do osób zdających w roku 2011	stymulanta	

Tabela 1. **Komponenty i wskaźniki potencjału ekonomicznego miast (dok.)**

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	10	Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Liczba osób korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem	stymulanta	10
		Liczba miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym	stymulanta	20
		Współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13-15 lat	stymulanta	15
		Współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 16-18 lat	stymulanta	15
		Liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców	stymulanta	20
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	15	Udział zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogółem	stymulanta	15
		Udział powierzchni pod drogami w powierzchni ogólnej	stymulanta	15
		Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności	stymulanta	10
		Przepustowość oczyszczalni w dam ³ na 1000 mieszkańców	stymulanta	10
		Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ² powierzchni	stymulanta	15
		Sieć kanalizacyjna w km na 100 km ² powierzchni	stymulanta	15
		Sieć gazowa rozdzielcza w km na 100 km ²	stymulanta	15
		Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców	stymulanta	5
DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA I KOMUNIKACYJNA	15	Położenie przy drogach krajowych	stymulanta	30
		Położenie przy torach kolejowych	stymulanta	15
		Odległość do najbliższego miasta, pełniącego istotne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym	destymulanta	15
		Odległość do Lublina	destymulanta	15
		Odległość do Warszawy	destymulanta	15
		Odległość do najbliższego przejścia granicznego	destymulanta	10

Źródło: Opracowanie własne.

Podstawowe definicje i pojęcia

Potencjał demograficzny

Dane o stanie i strukturze ludności w przekroju terytorialnym opracowano według faktycznego miejsca zamieszkania.

Współczynnik gęstości zaludnienia – stosunek liczby ludności do powierzchni przez nią zamieszkiwanej, wyrażony jest w osobach na km².

Współczynnik feminizacji – określa ile kobiet przypada na 100 mężczyzn.

Wskaźnik młodości demograficznej – jest relacją liczby dzieci i młodzieży poniżej 20 lat do liczby ludności w wieku 65 lat i więcej.

Ekonomiczne grupy wieku ludności – wyróżnia się trzy podstawowe ekonomiczne grupy wieku:

- wiek przedprodukcyjny 0–17 lat,
- wiek produkcyjny (wiek zdolności do pracy) mężczyźni 18–64, kobiety 18–59 lat,
- wiek poprodukcyjny mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej.

Wśród ludności w wieku produkcyjnym wyróżnia się ludność w wieku mobilnym, tj. 18–44 lata i niemobilnym, tj. mężczyźni 45–64 lata, kobiety 45–59 lata.

Współczynnik obciążenia demograficznego – liczba osób w wieku nieprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Wiek rozrodzcy kobiet – wiek, w którym kobieta jest zdolna (biologicznie) do urodzenia dziecka.

Dla umiarkowanej strefy klimatycznej, w jakiej znajduje się Polska, za wiek rozrodzcy kobiet przyjmuje się wiek 15–49 lat.

Urodzenia żywe – to całkowite wydalenie lub wydobywanie z ustroju matki noworodka, niezależnie od okresu trwania ciąży, który po takim wydaleniu lub wydobywaniu oddycha bądź wykazuje jakiegokolwiek inne oznaki życia, jak czynność serca, tętnienie pępowiny lub wyraźne skurcze mięśni zależnych od woli (mięśni szkieletowych) bez względu na to, czy sznur pępowiny został przecięty lub łożysko zostało oddzielone; każdy taki noworodek jest uważany za żywo urodzonego.

Zgon – trwałe, czyli nieodwracalne ustanie czynności narządów niezbędnych dla życia, konsekwencją czego jest ustanie czynności całego ustroju.

Przyrost naturalny – różnica pomiędzy liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów w danym okresie.

Współczynnik dynamiki demograficznej – stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów w danym okresie.

Migracje stałe – zmiany miejsca pobytu stałego, polegające na przekroczeniu granicy administracyjnej miasta lub gminy w celu osiedlenia się na stałe.

Przez użyte w opracowaniu określenie **napływ ludności** rozumie się nowe zameldowania na pobyt stały, przez **odpływ ludności** – wymeldowania z pobytu stałego.

Saldo migracji (migracje netto) ludności – różnica między napływem i odpływem. Jeśli ta różnica jest dodatnia (napływ jest większy od odpływu), mówimy o dodatnim saldzie migracji, jeżeli ujemna – mamy do czynienia z ujemnym saldem migracji.

Współczynniki dotyczące **ruchu naturalnego i migracyjnego ludności** w podziale terytorialnym obliczono jako iloraz liczby faktów określonego rodzaju i liczby ludności zameldowanej na pobyt stały w dniu 30 VI.

Aktywność gospodarcza

Sektor publiczny – grupuje własność państwową (Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych), własność jednostek samorządu terytorialnego oraz „własność mieszaną” z przewagą kapitału (mienia) podmiotów sektora publicznego.

Sektor prywatny – grupuje własność prywatną krajową (osób fizycznych i pozostałych jednostek prywatnych), własność zagraniczną (osób zagranicznych) oraz „własność mieszaną” z przewagą kapitału (mienia) podmiotów sektora prywatnego.

Podmiot gospodarki narodowej – podmiot stosunków cywilno-prawnych prawa polskiego wyposażony w autonomię decyzji prawnych, ekonomicznych i finansowych, realizujący działalność określoną w statucie opisującym cel i zasady działania podmiotu; także osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą w oparciu o przepisy ustawy Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. z 1999 r., Nr 101, poz. 1178) i O swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2004 r., Nr 173, poz. 1807). Posiadanie osobowości prawnej nie jest kryterium określenia podmiotu jako jednostki prawnej. W systemie REGON pojęcie podmiotu gospodarki narodowej jest tożsame z pojęciem jednostki prawnej.

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – każdy kto, ukończył 18 lat i tym samym ma pełną zdolność do czynności prawnych, podejmujący działalność gospodarczą; osoba fizyczna jest uznana przez prawo za osobę prawną działającą we własnym imieniu.

Spółki prawa handlowego – spółki działające w oparciu o przepisy Kodeksu spółek handlowych.

Dane o **pracujących** dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą im zarobek lub dochód (bez pracujących w podmiotach gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób i gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, a w zakresie jednostek sfery budżetowej – niezależnie od liczby pracujących).

Do pracujących zaliczono:

- osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór);
- pracodawców i pracujących na rachunek własny, a mianowicie:
  - właścicieli i współwłaścicieli (łącznie z bezpłatnie pomagającymi członkami ich rodzin) jednostek prowadzących działalność gospodarczą (z wyłączeniem

24 Podstawowe definicje i pojęcia

- wspólników spółek kapitałowych, którzy nie pracują w spółce);
- inne osoby pracujące na rachunek własny, tj. osoby wykonujące wolne zawody;
- osoby wykonujące pracę nakładczą;
- agentów pracujących na podstawie umów agencyjnych i umów na warunkach zlecenia (łącznie z pracującymi członkami ich rodzin oraz osobami zatrudnionymi przez agentów);
- członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Dane o **liczbie bezrobotnych zarejestrowanych**, zgodnie z ustawą z dnia 20 IV 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.), obejmują osoby niezatrudnione i niewykonujące innej pracy zarobkowej, zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy (bądź jeśli są to osoby niepełnosprawne – zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia co najmniej w połowie tego wymiaru czasu pracy), nieuczące się w szkole, z wyjątkiem szkół dla dorosłych lub szkół wyższych w systemie niestacjonarnym, zarejestrowane we właściwym dla miejsca zameldowania (stałego lub czasowego) powiatowym urzędzie pracy oraz poszukujące zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, jeżeli m.in.:

- 1) ukończyły 18 lat,
- 2) nie ukończyły: kobiety – 60 lat, mężczyźni – 65 lat,
- 3) nie nabyły prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, renty szkoleniowej, renty socjalnej, nie pobierają świadczenia lub zasiłku przedemerytalnego, świadczenia rehabilitacyjnego, zasiłku chorobowego lub macierzyńskiego,
- 4) nie są właścicielami lub posiadaczami (samoistnymi lub zależnymi) nieruchomości rolnej o powierzchni użytków rolnych powyżej 2 ha przeliczeniowych, nie podlegają ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu z tytułu stałej pracy jako współmałżonek lub domownik w gospodarstwie rolnym o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe,
- 5) nie podjęły pozarolniczej działalności lub nie podlegają – na podstawie odrębnych przepisów – obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, z wyjątkiem ubezpieczenia społecznego rolników,
- 6) nie uzyskują miesięcznie przychodu w wysokości przekraczającej połowę minimalnego wynagrodzenia za pracę, z wyłączeniem przychodów od środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych.

Od 1997 r. za bezrobotnego nie uważa się osoby odbywającej szkolenie oraz staż u pracodawcy.

Do 31 V 2004 r. obowiązywała ustawa z 14 XII 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (jednolity tekst Dz. U. 2003 Nr 58, poz. 514, z późniejszymi zmianami).

Długotrwale bezrobotni to osoby pozostające w rejestrze urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat.

Infrastruktura społeczna

Zakłady opieki zdrowotnej – to przychodnie, ośrodki zdrowia i poradnie.

Porady lekarskie są to porady udzielane przez lekarzy i lekarzy stomatologów w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej podane łącznie z badaniami profilaktycznymi i z poradami lekarskimi udzielonymi w izbach przyjęć szpitali ogólnych oraz z poradami udzielonymi przez lekarzy i lekarzy stomatologów prowadzących praktyki lekarskie.

W publikacji przyjęto podział szkolnictwa dla dzieci i młodzieży na: **podstawowe, gimnazjalne i licea ogólnokształcące** – we wszystkich typach nie uwzględniono szkół specjalnych. Dane nie obejmują szkół resortu obrony narodowej oraz szkół resortu spraw wewnętrznych i administracji.

Współczynnik skolaryzacji brutto jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Studenci szkół wyższych – osoby zarejestrowane na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych, łącznie ze studentami po ostatnim roku studiów bez egzaminu dyplomowego oraz korzystającymi z urlopów dziekańskich. Do zbiorowości studentów nie zalicza się słuchaczy studiów podyplomowych oraz doktoranckich. W niniejszym opracowaniu studentów szkół wyższych wykazano niezależnie od siedziby szkół wyższych łącznie z filiami, wydziałami i instytutami zamiejscowymi oraz punktami konsultacyjnymi.

Baza noclegowa turystyki – dotyczy turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania (bez pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych).

Miejsca noclegowe w obiektach turystyki wykazane zostały według stanu w dniu 31 VII; dotyczą miejsc całorocznych i sezonowych. W informacji nie uwzględniono miejsc w obiektach przejściowo nieczynnych z powodu przebudowy, remontu itp.

Infrastruktura techniczna

Długość **sieci wodociągowej rozdzielczej** dotyczy przewodów ulicznych bez połączeń prowadzących do budynków i innych obiektów.

Dane o korzystających z **sieci wodociągowej** obejmuje ludność zamieszkałą w budynkach dołączonych do określonej sieci oraz ludność korzystającą z wodociągu poprzez źródła podwórzowe i uliczne (urządzenia zainstalowane do ulicznego przewodu wodociągowego), a przy kanalizacji – wpusty kanalizacyjne.

Dane o ludności korzystającej z wodociągu i kanalizacji obejmują również ludność w budynkach zbiorowego zamieszkania.

W długości **sieci kanalizacyjnej**, oprócz przewodów ulicznych, uwzględniono kolektory, tj. przewody odbierające ścieki z sieci ulicznej; nie uwzględniono natomiast kanałów przeznaczonych wyłącznie do odprowadzania wód opadowych.

Dane o **komunalnych oczyszczalniach ścieków** dotyczą oczyszczalni, które oczysz-

26 Podstawowe definicje i pojęcia

---

czają ścieki odprowadzone do oczyszczalni siecią kanalizacyjną niezależnie od formy własności zarówno oczyszczalni, jak i sieci kanalizacyjnej, na której oczyszczalnia pracuje. Nie są objęte badaniami statystycznymi oczyszczalnie przydomowe (pryżagrodowe) lub oczyszczające ścieki wyłącznie dowożone (czyli oczyszczalnie niepracujące na sieci kanalizacyjnej).

Ścieki wymagające oczyszczenia – ścieki odprowadzane siecią kanałów lub rowów otwartych bezpośrednio do wód lub ziemi, lub do sieci kanalizacyjnej z jednostek produkujących (łącznie z zanieczyszczonymi wodami chłodniczymi; jak również łącznie z zanieczyszczonymi wodami z odwadniania zakładów górniczych oraz obiektów budowlanych), z innych jednostek oraz z gospodarstw domowych.

Dane o **ściekach przemysłowych** dotyczą ścieków odprowadzanych z jednostek, które według Polskiej Klasyfikacji Działalności zostały ujęte w „Przemysłe” obejmującym sekcje „Górnictwo”, „Przetwórstwo przemysłowe” oraz „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę”, jak również w pozostałych sekcjach, których udział w ilości odprowadzonych ścieków jest niewielki (do 0,8%).

Przepustowość oczyszczalni – wydajność oczyszczalni komunalnych i przemysłowych według dokumentacji technicznej.

Podwyższone usuwanie biogenów w ściekach następuje w oczyszczalniach ścieków o wysoko efektywnych technologiach oczyszczania (głównie biologicznych, a także chemicznych) umożliwiających zwiększoną redukcję azotu i fosforu.

Informacje o **zasobach mieszkaniowych i mieszkaniach oddanych do użytku** dotyczą mieszkań, a także izb i powierzchni użytkowej w tych mieszkaniach, znajdujących się w budynkach mieszkalnych i niemieszkalnych. Dane nie obejmują lokali zbiorowego zamieszkania (hotelu pracowniczych, domów studenckich i internatów, domów opieki społecznej i in.).

Powierzchnia użytkowa mieszkania jest to łączna powierzchnia pokoi, kuchni, przedpokoi, łazienek i wszystkich innych pomieszczeń wchodzących w skład mieszkania.

Zurbanizowane tereny niezabudowane i powierzchnia pod drogami – przyjęto z rocznego opracowania pt. „Zestawienie ewidencji gruntów” wykonanego dla wszystkich miast i gmin województwa lubelskiego przez Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Lublinie.

Rozdział 1

Potencjał demograficzny

1.1. Wprowadzenie

Potencjał demograficzny jest jednym z podstawowych czynników determinujących rozwój miast, posiada przy tym charakter pierwotny wobec wszystkich innych czynników, będąc warunkiem *sine qua non* szeroko pojętego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Celem pierwszej części opracowania jest ocena potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010 oraz scharakteryzowanie procesów potencjał ten kształtujących. Analiza struktury ludności oraz dynamiki i kierunku zmian jej liczebności w poszczególnych miastach pozwoli zrozumieć podstawowe bariery i szanse rozwoju miast, może również stać się impulsem do podjęcia niezbędnych działań w celu zatrzymania lub odwrócenia negatywnych tendencji.

Województwo lubelskie jest jednym z najmniej zurbanizowanych województw w kraju. Pod koniec 2010 roku na 2151,9 tys. mieszkańców województwa odsetek ludności miejskiej wyniósł niespełna 46,5%, przewyższając pod tym względem jedynie województwo podkarpackie. Analizując wskaźnik urbanizacji w poszczególnych podregionach, jedynie podregion lubelski charakteryzował się odsetkiem ludności miejskiej zbliżonym do średniej krajowej (63,6% w podregionie lubelskim wobec 61,0% w Polsce). W pozostałych 3 podregionach (białskim, chełmsko-zamojskim i puławskim) wskaźnik urbanizacji nie przekroczył w analizowanym okresie 40%. Z ogólnej liczby 42 miast położonych na obszarze województwa lubelskiego, aż 31 należy zaliczyć do miast małych (poniżej 20 tys. mieszkańców), w tym prawie połowę z nich do miast bardzo małych, których liczba mieszkańców nie przekracza 5 tys.; 10 miast klasyfikuje się jako miasta średnie (od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców) i zaledwie jedno jako miasto duże (ponad 100 tys. mieszkańców). Pod koniec 2010 roku w miastach małych mieszkało 23,6% ludności miejskiej województwa, w miastach średnich - 41,6%, zaś w jedynym mieście dużym – Lublinie – mieszkała ponad jedna trzecia ludności miejskiej województwa. O ile odsetek ludności miejskiej w miastach małych był zbliżony do średniej krajowej (21,2%), to podobny wskaźnik dla ludności miast średnich znacznie przewyższa średnią krajową (31,8%), natomiast wskaźnik dla miast dużych odbiegał od średniej krajowej na niekorzyść województwa lubelskiego (47,0%). Przeciętne miasto regionu liczyło 24,5 tys. mieszkańców – pod

28 Rozdział 1

tym względem Lubelszczyzna tylko nieznacznie odbiegała od średniej krajowej (26,0%). Szczegółowe dane dotyczące liczby mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010 zaprezentowano w tabeli 2.

Tabl. 2. Liczba mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000, 2005 i 2010

Miasto	Liczba mieszkańców		
	2000	2005	2010
Ogółem	1028876	1016865	1002642
Lublin	358933	354967	348450
Chełm	69012	68160	67324
Zamość.....	67134	66802	66234
Biała Podlaska.....	57901	58082	57984
Puławy	50784	49976	48578
Świdnik	40253	40041	39851
Kraśnik	36823	36170	35262
Łuków	30899	30612	30373
Biłgoraj	26403	27208	27235
Lubartów.....	23132	23017	22545
Łęczna	22163	21767	20706
Tomaszów Lubelski	20407	20170	19802
Krasnystaw	19891	19531	19237
Hrubieszów.....	19159	18633	18318
Dęblin	19452	18150	17549
Międzyrzec Podlaski.....	17558	17193	17006
Radzyń Podlaski.....	16284	16135	16017
Włodawa	13907	13724	13402
Janów Lubelski	11954	11947	11904
Parczew.....	10471	10286	10048
Ryki	9864	9730	9557
Poniatowa.....	10300	9983	9541
Opole Lubelskie.....	9026	8842	8649
Bełżyce	7157	7090	6908
Terespol	6008	5981	5901
Bychawa	5378	5304	5254
Szczebrzeszyn	5475	5305	5245
Rejowiec Fabryczny	4620	4537	4441
Nalęczów	4648	4266	4237
Kock	3582	3497	3452
Kazimierz Dolny	3716	3584	3414
Tarnogród	3483	3372	3362
Zwierzyniec	3338	3339	3353
Krasnobród.....	2963	3027	3136
Stoczek Łukowski	2677	2 718	2721

Tabl. 2. Liczba mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000, 2005 i 2010 (dok.)

Miasto	Liczba mieszkańców		
	2000	2005	2010
Piaski	2717	2642	2663
Annopol	2724	2681	2654
Józefów	2602	2453	2376
Ostrów Lubelski	2250	2253	2225
Łaszczów	.	.	2192
Tyszowce	2366	2263	2123
Frampol	1462	1427	1413

Źródło: Opracowanie własne.

Największym i najważniejszym ośrodkiem miejskim województwa lubelskiego jest Lublin, liczący w 2010 r. 348,5 tys. mieszkańców. Miasto to jest jednocześnie największym ośrodkiem miejskim w Polsce wschodniej oraz należy do grupy największych miast w kraju (9 miejsce)⁵. Począwszy od 1999 r. liczba mieszkańców Lublina systematycznie spada – w analizowanym okresie zmniejszyła się o 10,5 tys., czyli o prawie 3%. Taka tendencja charakteryzuje jednak większość dużych ośrodków miejskich w Polsce (poza Warszawą i Krakowem). Nie ulega wątpliwości, że w znacznej mierze to właśnie potencjał demograficzny Lublina przekłada się bezpośrednio na jego potencjał gospodarczy, naukowy oraz kulturowy, a także największe spośród wszystkich miast województwa możliwości absorpcyjne w odniesieniu do ludności napływowej. Lublin pełni przy tym funkcję stolicy województwa, będąc jednym z czterech miast na prawach powiatu. Do pozostałych miast na prawach powiatu w województwie lubelskim należą trzy miasta średniej wielkości o zbliżonej liczbie mieszkańców: Chełm (67,3 tys.), Zamość (66,2 tys. w 2010 r.) oraz Biała Podlaska (58,0 tys.)⁶. Spośród miast należących do tej grupy w analizowanym okresie liczba mieszkańców nieznacznie wzrosła jedynie w Białej Podlaskiej (o 0,14%). Liczba mieszkańców Zamościa i Chełma systematycznie spadała, choć jej ubytek był nieznacznie mniejszy niż w przypadku Lublina. Średnia zmiana liczby mieszkańców miast na prawach powiatu wyniosła – 1,6%, co pomimo wartości ujemnej stanowiło najlepszy wynik spośród wszystkich analizowanych kategorii. Łącznie liczba mieszkańców miast na prawach powiatu stanowi ponad połowę ogólnej liczby mieszkańców miast w województwie (53,9%) i niewiele ponad jedną czwartą ogólnej liczby mieszkańców województwa (25,1%).

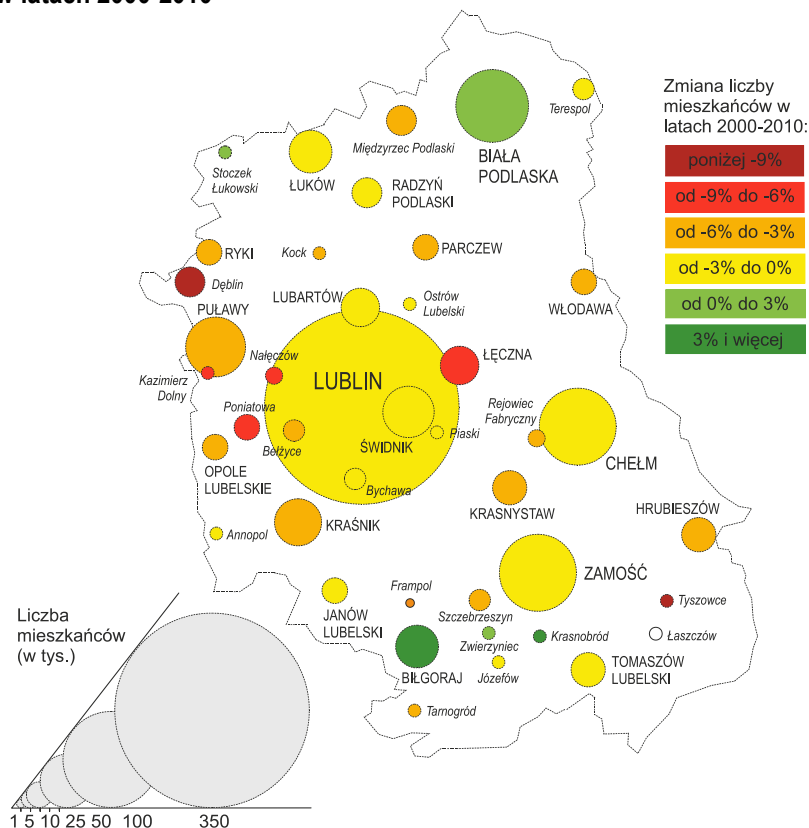
⁵ Większe są: Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin oraz Bydgoszcz.

⁶ Przed reformą administracyjną w 1999 r. miasta te pełniły funkcję stolicy województwa chełmskiego, zamojskiego oraz bialskiego.

Kolejną grupę miast stanowi 16 miast powiatowych. W grupie tej znajduje się zarówno ważne miasto o znaczeniu subregionalnym (Puławy), którego liczba ludności nieznacznie odbiega od wartości charakteryzujących miasta należące do grupy poprzedniej (48,6 tys.), jak również miasta małe, liczące poniżej 10 tys. mieszkańców (Ryki, Opole Lubelskie). Liczbą mieszkańców powyżej 30 tys. charakteryzuje się również Świdnik (39,9 tys.), Kraśnik (35,3 tys.) oraz Łuków (30,4 tys.). W grupie tej znajdują się ponadto 3 miasta o liczbie mieszkańców pomiędzy 20 a 30 tys. oraz 7 miast o liczbie mieszkańców pomiędzy 10 a 20 tys. Średnia liczba mieszkańców miast należących do tej grupy wynosi 22,0 tys. W analizowanym okresie wzrost liczby mieszkańców nastąpił jedynie w Biłgoraju (o 3,2%), natomiast najwyższy spadek liczby ludności odnotowano w Łęcznej (o -6,6%). Niekorzystna jest również średnia zmiana liczby mieszkańców miast w tej kategorii, która w omawianym okresie wyniosła -2,8%. Na miasta powiatowe przypada 35,1% mieszkańców miast województwa lubelskiego oraz 16,3% ogółu mieszkańców województwa.

Ostatnią, najliczniejszą grupę omawianych miast stanowią miasta o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym. W grupie tej znajdują się 22 ośrodki, na które przypada jednak jedynie 11,1% mieszkańców miast w województwie i zaledwie 5,2% ogółu mieszkańców województwa. Grupa miast pozostałych charakteryzuje się jednak największym rozwarstwieniem pod względem liczby mieszkańców. Należą do niej zarówno miasta o liczbie mieszkańców porównywalnej do średniej miast powiatowych (Międzyrzec Podlaski, Dęblin) jak również miasta bardzo małe, w tym liczący niespełna 1,5 tys. mieszkańców Frampol, należący do grupy najmniejszych miast w kraju. Miasta te charakteryzuje również najbardziej zróżnicowana dynamika zmian liczby ludności. Obok miasta o największym spośród wszystkich ośrodków miejskich województwa wzroście liczby mieszkańców – Krasnobrodu (wzrost o 5,8%) – znajdują się miasta, w których ubytek ludności przybrał niepokojące rozmiary (Tyszowce – spadek o 10,3% oraz Dęblin – spadek o 9,8%). Średni spadek liczby mieszkańców dla miast należących do tej grupy wyniósł 3,8% i był najwyższy spośród wszystkich omawianych kategorii. Graficzną prezentację dynamiki zmian liczby mieszkańców miast województwa lubelskiego przedstawia poniższy kartogram (rys. 3).

Rys. 3. Dynamika zmiany liczby mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawiony kartogram pozwala zwrócić uwagę na przestrzenne zróżnicowanie dynamiki zmiany liczby ludności poszczególnych miast w województwie lubelskim. Zauważyć można, że największym spadkiem liczby mieszkańców charakteryzują się miasta położone w zachodniej części województwa (Dęblin, Kazimierz Dolny, Nałęczów, Poniatowa, Puławy, Ryki, Kraśnik). Średnie natężenie negatywnych zmian liczby ludności cechuje miasta położone w pasie ciągnącym się od północnej, poprzez środkową część województwa i kończącym się w jego południowo-wschodniej części. Miasta, które w latach 2000-2010 odnotowały wzrost liczby mieszkańców, położone są na obszarze Roztocza (Biłgoraj, Zwierzyniec oraz Krasnobród), a także na północnych krańcach województwa (Biała Podlaska, Stoczek Łukowski). Warto odnotować również fakt, iż spadek liczby mieszkańców miast położonych we wschodniej części województwa jest niewspółmierny do zmian demograficznych zachodzących na całości tego obszaru. O ile liczba mieszkańców Białej Podlaskiej

wzrosła, a Włodawy, Hrubieszowa, Krasnegostawu i Tomaszowa Lubelskiego spadła odpowiednio o 3,6%, 4,4%, 3,3% oraz 3,0%, to w tym samym czasie liczba mieszkańców powiatu bialskiego zmniejszyła się o 3,0%, włodawskiego o 4,6%, tomaszowskiego o 5,2%, hrubieszowskiego o 7,2% i krasnostawskiego aż o 14,9%. W dużej mierze przesądza o tym fakt, iż miasta położone we wschodniej części województwa, względnie oddalone od większych ośrodków miejskich, stają się istotnymi ośrodkami o charakterze lokalnym, mającymi zdolność absorpcji mieszkańców okolicznych obszarów wiejskich.

1.2. Analiza potencjału demograficznego miast w województwie lubelskim

Dla potrzeb analizy potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010 wybranych zostało siedem wskaźników: współczynnik gęstości zaludnienia, udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym, wskaźnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym, wskaźnik młodości demograficznej, wskaźnik udziału kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym, przyrost naturalny na 1000 ludności oraz saldo migracji na 1000 ludności. Zróżnicowanie rzeczywistego przełożenia poszczególnych wskaźników na potencjał demograficzny spowodowało konieczność przypisania każdemu z nich odpowiedniej wagi (tabl. 3).

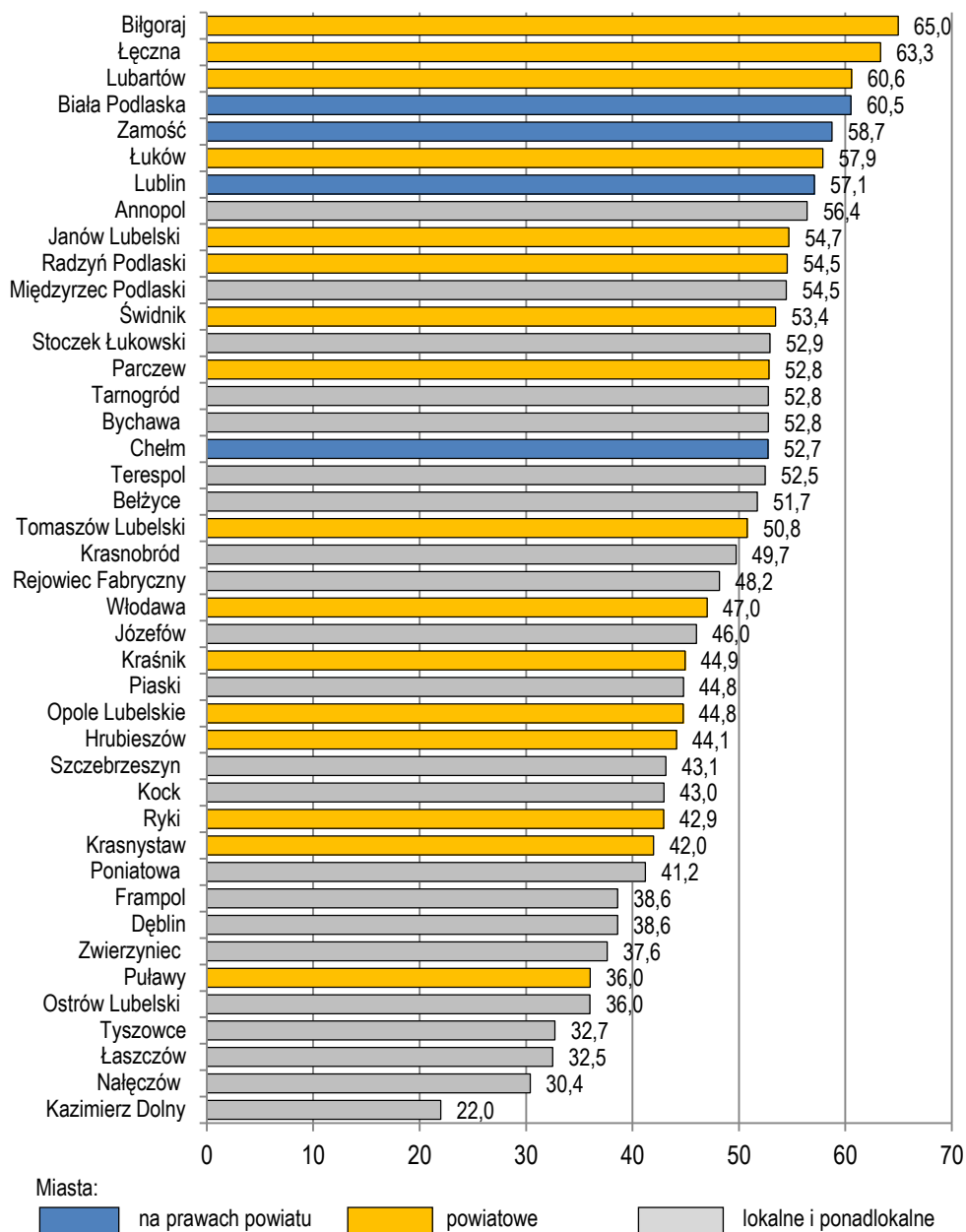
Tabl. 3. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Współczynnik gęstości zaludnienia	15%
Udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym	15%
Wskaźnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym	15%
Wskaźnik młodości demograficznej.....	15%
Udział kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym	10%
Przyrost naturalny na 1000 ludności	15%
Saldo migracji na 1000 ludności.....	15%

Źródło: Opracowanie własne.

Wymienione powyżej wskaźniki posłużyły do konstrukcji zintegrowanego wskaźnika potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego pozwalając na bezpośrednie porównywanie ich charakterystyki demograficznej w perspektywie przestrzennej. Poniższy wykres przedstawia ranking miast województwa lubelskiego w zakresie potencjału demograficznego na podstawie wskaźnika zintegrowanego, opartego na zestandaryzowanych wskaźnikach cząstkowych.

Rys. 4. Ranking miast województwa lubelskiego pod względem potencjału demograficznego w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne.

O pierwszym miejscu Biłgoraja przesądziła młoda struktura wiekowa jego mieszkańców, a także stabilny, wysoki przyrost naturalny. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w latach 2000 oraz 2005 pierwsze miejsce w rankingu zajmowała Łęczna, ciesząca się najmłodszą spośród wszystkich miast strukturą wiekową oraz najwyższym współczynnikiem przyrostu naturalnego. O jej spadku w roku 2010 zadecydowało sukcesywnie rosnące ujemne saldo migracji. Wysokim potencjałem demograficznym spośród miast powiatowych charakteryzuje się również Lubartów oraz Łuków. Warto przy tym podkreślić, że w czołówce rankingu znajdują się aż trzy spośród czterech miast na prawach powiatu: Biała Podlaska, Zamość oraz Lublin. Pierwsze z wyżej wymienionych miast charakteryzowało się jedną z najwyższych wartości współczynnika przyrostu naturalnego, z kolei Lublin posiadał jeden z największych odsetków ludności w wieku produkcyjnym mobilnym. Spośród miast o charakterze lokalnym i ponadlokalnym najwyżej uplasował się Anopol ze względu na relatywnie młodą strukturę wiekową oraz wysoki współczynnik przyrostu naturalnego.

Najmniejszą wartością zintegrowanego wskaźnika potencjału demograficznego charakteryzowały się Kazimierz Dolny oraz Nałęczów. O tak słabej pozycji obu miast przesądziła w dużej mierze wartość wskaźnika obciążenia demograficznego oraz niewielki udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym, wskaźników świadczących o niekorzystnej strukturze demograficznej. Podobne zjawiska cechują dwa najmłodsze pod względem administracyjnym miasta położone w południowo-wschodniej części województwa – Łaszczów oraz Tyszowce⁷. Spośród miast powiatowych najgorszy wynik zanotowały Puławy ze względu na wysokie ujemne saldo migracji oraz znaczny poziom obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym.

W celu wnikliwego prześledzenia dynamiki oraz oceny zmian potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego konieczna jest analiza poszczególnych wskaźników cząstkowych, składających się na skumulowaną wartość wskaźnika zintegrowanego. Pierwszym spośród wskaźników wykorzystanych dla analizy potencjału demograficznego jest **gęstość zaludnienia**. Świadczy ona o zagęszczeniu tkanki miejskiej, w pewnym uproszczeniu obrazując stopień zurbanizowania ośrodków miejskich. Gęstość zaludnienia przekłada się przy tym na ilość i różnorodność kontaktów międzyludzkich, pociągając za sobą większą produktywność i kreatywność. Nie bez znaczenia jest również fakt, że stopień koncentracji ludności ma istotny wpływ na natężenie działalności usługowej i wytwórczej. Jednocześnie większa gęstość zaludnienia sprzyja zarówno rozwojowi, jak i intensywniejszemu wykorzystaniu infrastruktury.

Największą gęstością zaludnienia charakteryzują się ośrodki duże i średnie. Pierwsze miejsce zajmuje Lublin, w którym na 1 km² przypadają 2363 osoby. Niewiele

---

⁷ Tyszowce otrzymały prawa miejskie w 2000 roku, natomiast Łaszczów w 2010.

mniej – bo 2183 osoby przypadają na 1 km² w Zamościu. Warto w tym miejscu podkreślić, że Zamość jest miastem o najmniejszej spośród powiatów grodzkich powierzchni (30,3 km²). Chełm uplasował się na czwartej pozycji, z liczbą 1908,3 osób przypadających na 1 km², ustępując pod tym względem miejsca nie tylko Lublinowi i Zamościowi, lecz również Świdnikowi (1958,3 os. na km²). Stosunkowo niewielką gęstość można zaobserwować w przypadku Białej Podlaskiej (1173 osoby na km²). Sytuacja ta wynika ze względnie dużej powierzchni miasta, obejmującej ok. 50 km². W środku stawki uplasowały się miasta powiatowe. Największą gęstością zaludnienia spośród miast tej kategorii, oprócz wspomnianego już Świdnika, charakteryzuje się Lubartów (1620 os. na 1 km²), Tomaszów Lubelski (1490 os. na 1 km²) oraz Kraśnik (1381 os. na 1 km²). Przeciętna gęstość zaludnienia dla miast powiatowych wyniosła 1012,3 os. na 1 km². Do grupy miast powiatowych o najmniejszej gęstości zaludnienia należą Ryki (351,1 os. na 1 km²) i Krasnystaw (456 os. na 1 km²). Na taki wynik przełożyła się relatywnie duża powierzchnia obu miast, w przypadku Krasnegostawu wynosząca aż 42,1 km² (4 miejsce w województwie po Lublinie, Puławach i Białej Podlaskiej), natomiast w przypadku Ryk- 27,2 km². Najniższą gęstością zaludnienia charakteryzowały się miasta należące do kategorii ośrodków lokalnych i ponadlokalnych. Decydujący wpływ na taki wynik miała oczywiście liczba ludności miast należących do tej kategorii, która tylko w trzech przypadkach przekraczała 10 tys. mieszkańców. Średnia gęstość zaludnienia dla tej grupy miast wyniosła zaledwie 380,8 os. na km². Największą koncentrację ludności odnotowuje się w Międzyrzeczu Podlaskim (849 os. km²) i Bychawie (785,4 os. na km²). Na przeciwległym biegunie uplasowały się następujące miejscowości – Ostrów Lubelski (zaledwie 74,7 os. na km²) oraz Kazimierz Dolny (112,2 os. na km²), na co wpływ miała relatywnie duża powierzchnia miast – w obu przypadkach ok. 30 km² (a więc tyle samo co Zamość) przy odpowiednio niewielkiej (odpowiednio 2,2 tys. i 3,4 tys.) liczbie mieszkańców.

Na zmianę gęstości zaludnienia miast województwa lubelskiego w analizowanym okresie wpływ miała zarówno zmiana liczby ludności badanej jednostki, jak również zmiany jej powierzchni⁸. W przypadku większości miast zmiany powierzchni były na tyle mało znaczące, że nie miały większego przełożenia na zmianę gęstości zaludnienia. Jedynym wyjątkiem była zmiana powierzchni Zwierzyńca – z 4,8 do 6,2 km². W związku z powyższym za główną przyczynę zmian analizowanego wskaźnika należy uznać zmiany liczby mieszkańców. W okresie lat 2000-2010 zjawisko spadku

---

⁸ Dane za rok 2010 nieznacznie różnią się od danych za rok 2000 oraz 2005. Obecnie są one ustalane znacznie dokładniejszą metodą, opartą o dane Państwowego Rejestru Granic. Spowodowało to korektę powierzchni ponad 96% gmin. Ponieważ w przypadku niniejszej analizy pod uwagę brana jest powierzchnia gmin wyrażona w km², mniejsze jej zmiany nie znajdą odzwierciedlenia w tym porównaniu. Bardziej znaczne zmiany niewynikające ze zmiany metody pomiaru powierzchni zostały zasygnalizowane w niniejszym opracowaniu.

gęstości zaludnienia dotyczyło aż 37 miast. W największym stopniu zmiana liczby mieszkańców przełożyła się na gęstość zaludnienia w przypadku Dębli (spadek o 11,3% z 515 do 457 os. na km²). Zaledwie w jednym przypadku (Zwierzyniec) spadek współczynnika gęstości zaludnienia wynikał z przyczyn o charakterze administracyjnym (zmiana powierzchni miasta). W pozostałych przypadkach przyczyny miały charakter demograficzny. Również jedynie w odniesieniu do 5 miast zaobserwowano wzrost gęstości zaludnienia – w czterech przypadkach (Biała Podlaska, Biłgoraj, Krasnobród i Stoczek Łukowski) w oparciu o wzrost liczby mieszkańców oraz w jednym przypadku (Janów Lubelski) na skutek zmniejszenia powierzchni administracyjnej miasta.

Niezwykle istotnym składnikiem potencjału demograficznego miast jest ich struktura demograficzna, w tym przede wszystkim struktura wiekowa. Ze społeczno-ekonomicznego punktu widzenia zmiany w strukturze wiekowej ludności istotnie wpływają m.in. na sytuację na rynku pracy, charakter konsumpcji, ochronę zdrowia czy też rynek ubezpieczeń społecznych (Dumańska-Małyszko, Kulbaczowska 2008). Do analizy struktury ludności według ekonomicznych grup wieku oraz jej zmian wykorzystano wskaźniki struktury oraz współczynniki obciążenia demograficznego. Jako najbardziej miarodajne, a zarazem obejmujące najszerszy zakres zmiennych uznane zostały następujące wskaźniki: udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym, współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym, wskaźnik młodości demograficznej oraz udział kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym. Grupowanie ekonomiczne ludności według wieku ma na celu uchwycenie kohort ludności w wieku produkcyjnym, tj. w wieku prawnej zdolności do pracy, ludności w wieku przedprodukcyjnym, a więc kohort stanowiących potencjalne zasoby pracy w przyszłości, a także ludności w wieku poprodukcyjnym.

Analiza udziału **ludności w wieku produkcyjnym mobilnym**, a więc osób w wieku 18-44 jest niezwykle istotna z punktu widzenia lokalnej gospodarki oraz lokalnego rynku pracy. Grupa ta posiada największe możliwości w zakresie zmiany i podnoszenia kwalifikacji, a przez to łatwo przystosowuje się do wahań koniunktury. Osoby w wieku produkcyjnym mobilnym dobrze radzą sobie w warunkach gospodarki rynkowej, w mniejszym stopniu obawiając się podejmowania własnej działalności gospodarczej (*Potencjał ekonomiczny...*, 2005). Wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym stanowi istotny endogeniczny czynnik wzrostu, może również wpływać na przyciąganie potencjalnych inwestorów zewnętrznych. Z drugiej strony grupa ta jest w największym stopniu skłonna do zmiany miejsca zamieszkania w przypadku niezadowolenia z sytuacji materialnej, ograniczonej oferty miejsc pracy czy też nieatrakcyjnych warunków płacowych. W związku z tym napływ bądź odpływ ludno-

ści w wieku produkcyjnym mobilnym stanowi w pewnym stopniu pochodną sytuacji społeczno-ekonomicznej danego miasta.

Przeciętny odsetek ludności miejskiej w wieku produkcyjnym mobilnym w miastach województwa lubelskiego wyniósł w 2010 roku 39,4%. Rozpiętość pomiędzy miastem o największym udziale ludności w wieku produkcyjnym mobilnym w 2010 roku (Łęczna – 45,7%) a najmniejszym (Nałęczów – 33,9%) wyniosła 11,8 pkt. procentowego. Oprócz Łęcznej bardzo wysokim odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym mobilnym charakteryzował się Lublin – 42,3%, Biała Podlaska – 41,8%, Bełżyce – 41,6% oraz Lubartów – 41,5%. Z kolei spośród miast o najniższej wartości wskaźnika, oprócz wspomnianego już Nałęczowa, znalazły się Łaszczów – 35,3%, Kazimierz Dolny – 36,5% oraz Puławy – 36,6%. Z analizy udziału ludności w wieku produkcyjnym mobilnym wylania się stosunkowo korzystny obraz miast na prawach powiatu, które jako główne ośrodki pracy w regionie dysponują odpowiednią liczbą osób w wieku produkcyjnym mobilnym, stanowiących najważniejszą grupę wiekową z ekonomicznego punktu widzenia. Równie korzystnie sytuacja przedstawia się w miastach powiatowych oraz miastach o charakterze lokalnym i ponadlokalnym położonych w pobliżu Lublina (tj. do 30 km): Łęcznej, Lubartowie, Bełżycach oraz Świdniku. Istotne jest tu znaczenie odległości i dostępności komunikacyjnej. Osoby w wieku produkcyjnym mobilnym mieszkające w ww. miastach w przypadku niemożności znalezienia pracy w miejscu zamieszkania są w stanie podjąć pracę w Lublinie. Z kolei najgorszą sytuacją pod względem udziału ludności w wieku produkcyjnym mobilnym można zaobserwować w przypadku miast położonych na terenie powiatu puławskiego – przede wszystkim Puław oraz dwóch miast o charakterze turystyczno-wypoczynkowym (Kazimierz Dolny i Nałęczów).

Konieczne jest również prześledzenie dynamiki zmian udziału ludności w wieku produkcyjnym mobilnym. Przeciętny odsetek ludności miejskiej w wieku produkcyjnym mobilnym w miastach województwa lubelskiego wyniósł odpowiednio 39,2% w 2000 roku, 39,5% w 2005 oraz 39,4% w 2010 roku. Zauważalny jest wyraźny wzrost wartości wskaźnika w 2005 roku w porównaniu do roku 2000 oraz nieznaczny spadek w 2010 roku w odniesieniu do roku 2005. Znaczny wzrost ludności w wieku produkcyjnym w roku 2005 w większości miast województwa lubelskiego spowodowany był wejściem do tej grupy wiekowej osób urodzonych w wyżym demograficznym z lat 70-tych i pierwszej połowy 80-tych XX wieku. Zwiększenie odsetka ludności w wieku produkcyjnym jest oczywiście zjawiskiem korzystnym. Równocześnie należy zwrócić uwagę na wzrost liczby osób w wieku produkcyjnym niemobilnym, których odsetek zaczął systematycznie wzrastać począwszy od roku 2005. Należy przy tym prześledzić dynamikę zmian w poszczególnych miastach. Największy wzrost liczby mieszkańców w wieku 18-44 zaobserwowano w małych miastach południowej

i południowowschodniej części województwa lubelskiego (Frampol, Tyszowce, Kraśnobród, Zwierzyniec oraz Tarnogród). Z kolei największy spadek ludności w wieku produkcyjnym mobilnym odnotowano we wspomnianych już miastach powiatu puławskiego (Nałęczów, Puławy, Kazimierz Dolny), a także dwóch miastach, których sytuacja społeczno-gospodarcza uzależniona jest od kondycji dużych zakładów przemysłowych: Świdnika i Łęcznej. O ile w przypadku Świdnika i Łęcznej na spadek odsetka ludności w wieku produkcyjnym główny wpływ mają procesy migracyjne, to w przypadku Puław, Kazimierza Dolnego oraz Nałęczowa istotne znaczenie ma proces starzenia się mieszkańców.

Syntetyczny obraz struktury wiekowej ludności otrzymamy poprzez analizę **wskaźnika obciążenia demograficznego**, przy czym dla potrzeb niniejszej analizy posłużono się wskaźnikiem obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym, obliczanym jako relacja liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym do liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym. Wartości tego wskaźnika dla lat 2000, 2005 i 2010 potwierdzają ogólną tendencję zmian struktury wiekowej ludności miast województwa lubelskiego, polegającą na stopniowym starzeniu się ich mieszkańców. O ile w 2000 i 2005 roku średnia wartość wskaźnika obciążenia demograficznego dla wszystkich miast województwa lubelskiego wyniosła ok. 22% (w 2005 roku w 15 miastach odnotowano spadek wskaźnika), to w 2010 roku wyniosła ona już 25,2%, była więc o 3,2 pkt. procentowego wyższa. Pomiedzy 2000 a 2005 rokiem wartość wskaźnika wzrosła w odniesieniu do 26 miast, natomiast w okresie 2005-2010 aż 34.

Najniższą wartością wskaźnika obciążenia demograficznego charakteryzuje się Łęczna, dla której w 2010 roku wyniósł on zaledwie 8,9%. Jednak proces starzenia się społeczeństwa nie omija i tego miasta, bowiem w pierwszej dekadzie XXI wieku wartość wskaźnika wzrosła z zaledwie 5,8% o 3,1 pkt. procentowego. Na kolejnych miejscach uplasował się Annopol oraz Biała Podlaska z wynikiem odpowiednio 16,8% oraz 19,7%. Jeszcze w 2000 roku niezwykle niskim wskaźnikiem obciążenia demograficznego charakteryzował się Lubartów – 13,9%, Biłgoraj – 15,3%, Łuków – 15,6% oraz Włodawa – 16,1%. Jednakże postępujący szybciej niż w przypadku pozostałych miast wzrost wskaźnika spowodował przesunięcie się tych ośrodków na bardziej odległe pozycje w rankingu dla 2010 roku. Najmniej korzystną sytuacją w zakresie obciążenia demograficznego charakteryzuje się Łaszczów, dla którego wartość wskaźnika osiągnęła w 2010 roku aż 37,9%, a także trzy miasta położone na terenie powiatu puławskiego: Kazimierz Dolny – 36,4%, Puławy – 34,8% oraz Nałęczów – 34,6%. W przypadku tych ośrodków można również zaobserwować największą dynamikę wzrostu wskaźnika obciążenia demograficznego. W szczególnej sytuacji znalazły się Puławy, dla których wskaźnik obciążenia demograficznego wzrósł w ciągu analizowanej dekady o 14,6 pkt. procentowego. Podobna negatywna tendencja nie ominęła

również Świdnika, który w porównaniu do 2000 roku odnotował wzrost wskaźnika o 9,0 pkt. procentowych, a także kilku pozostałych miast powiatowych, w tym przede wszystkim Łukowa – o 7,4 pkt. procentowych, Kraśnika – 6,8 pkt. procentowych i Lubartowa – 6,4 pkt. procentowych. Znaczny wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego odnotowano również w przypadku miast na prawach powiatu, przy czym największy w odniesieniu do Lublina – o 6,2 pkt. procentowych.

Należy przy tym podkreślić, że na ukazane powyżej zmiany w znacznie większej mierze wpływ miała dynamika zmian z okresu 2005-2010, niż z lat 2000-2005. Oznacza to, że w tym czasie w wiek poprodukcyjny wchodziła coraz większa grupa ludzi urodzonych w okresie powojennego wyżu demograficznego. Tendencja ta będzie się nasilać jeszcze przez kilka najbliższych lat. Zjawisko to jest oczywiście szczególnie niekorzystne ze społeczno-ekonomicznego punktu widzenia, gdyż w ślad za wzmocnieniem grupy w wieku poprodukcyjnym nie podąża wzrost liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym, stanowiących przyszłościowy potencjał demograficzny miasta. Wysoka wartość wskaźnika obciążenia demograficznego w przypadku większości miast wskazuje na poważne wyzwania dla ich władz, obejmujące konieczność stworzenia i zadbania o odpowiednią opiekę zdrowotną oraz efektywne instrumenty opieki społecznej. Postępujący wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym może również wskazywać na potencjalny regres w sferze społeczno-ekonomicznej, w związku ze zmniejszaniem się chociażby zasobów siły roboczej czy też przemodelowaniem lokalnych rynków zbytu.

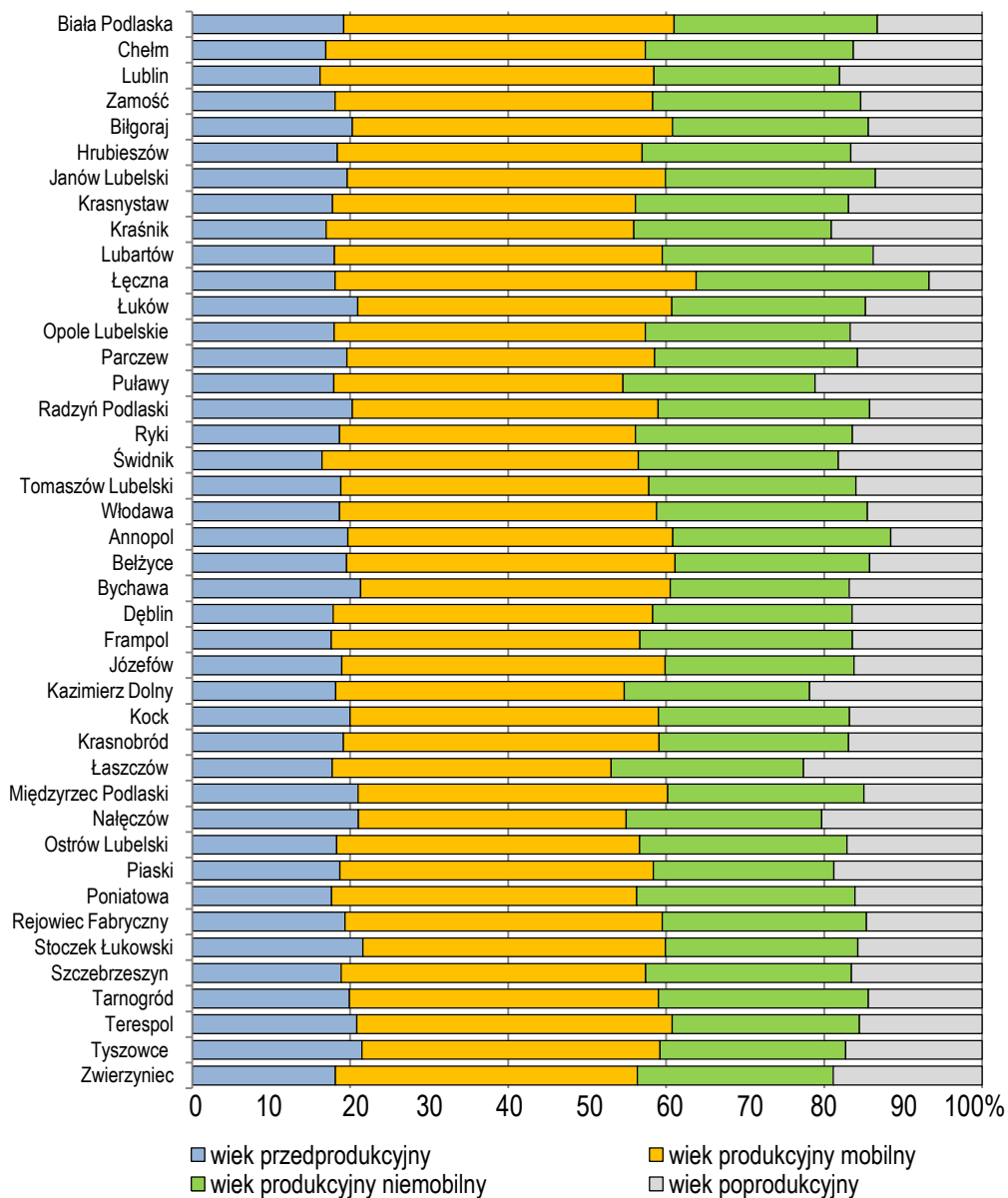
Negatywne zmiany w strukturze wiekowej ludności miast województwa lubelskiego odzwierciedla również analiza **współczynnika młodości demograficznej**, obliczanego jako udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w odniesieniu do całkowitej liczby ludności. Współczynnik ten odzwierciedla przyszłościowy potencjał demograficzny miasta. Jego rosnąca wartość wskazuje na tendencję do odmładzania ludności miasta, stanowiącą potencjalny czynnik rozwoju. Z kolei malejący odsetek mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym stanowi zagrożenie dla przyszłości demograficznej miasta.

Pierwsza dekada XXI wieku przyniosła znaczny spadek współczynnika młodości demograficznej miast województwa lubelskiego. O ile średnia wartość współczynnika w 2000 roku wyniosła 26,8, w 2005 – 21,8, to w 2010 roku osiągnęła ona niespełna 19,0. Należy przy tym zaznaczyć, że spadek współczynnika młodości demograficznej dotyczył wszystkich miast województwa. Jedynie w przypadku Nałęczowa w 2010 roku odnotowano niewielki wzrost współczynnika w odniesieniu do roku 2005. Analiza współczynnika młodości demograficznej miast województwa lubelskiego potwierdza proces starzenia się ich mieszkańców. Co istotne, tendencji tej nie zahamował obserwowany w ciągu kilku ostatnich lat wzrost przyrostu naturalnego.

Spadek odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym może mieć istotne konsekwencje dla miast, pogłębiając stagnację w sferze społeczno-gospodarczej.

Rys. 5. **Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w miastach województwa lubelskiego w latach 2000-2010**

Źródło: Opracowanie własne.

W 2010 roku najwyższą wartością współczynnika młodości demograficznej charakteryzowały się miasta o charakterze lokalnym i ponadlokalnym (średnio 19,4), w tym przede wszystkim Stoczek Łukowski – 21,6, Tyszowce – 21,5 oraz Bychawa – 21,3. Nieco mniej korzystnie sytuacja przedstawiała się w grupie miast powiatowych, dla których średnia wartość współczynnika w 2010 roku wyniosła 18,7. W grupie tej znalazły się przy tym miasta o jednym z najwyższych wartości współczynnika (np. Łuków – 21,0), jak i miasta plasujące się na samym końcu rankingu (Świdnik – 16,4 oraz Kraśnik – 17,0). Najmniej korzystnie sytuacja prezentowała się w grupie miast na prawach powiatu. Średnia wartość współczynnika młodości demograficznej dla tych ośrodków wyniosła w 2010 roku 17,6, przy czym w grupie tej znalazło się miasto o najgorszym wyniku spośród wszystkich – Lublin (16,2).

Alarmujące rozmiary osiągnęła dynamika zmian wskaźnika młodości demograficznej, która w latach 2000-2010 osiągnęła przeciętną wartość 7,8 pkt. procentowego. Najszybciej jego wartość spadała w przypadku Łęcznej – miasta, które jeszcze w 2000 roku mogło poszczycić się najwyższą wartością wskaźnika (34,3) do poziomu zaledwie 18,1 w roku 2010. W nieco wolniejszym tempie spadał odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w Anopolu, Dęblinie, a także dwóch miastach położonych na terenie Roztocza: Szczebrzeszynie oraz Zwierzyńcu. Przed spadkiem wartości współczynnika nie uchronił się żaden ośrodek, niemniej w kilku przypadkach obserwowane tempo negatywnych zmian przybrał nieco łagodniejszy charakter. Do grupy tej zaliczyć można Piaski – 3,7, Nałęczów – 4,6 oraz Lublin – 4,8.

Z punktu widzenia przyszłościowego potencjału demograficznego miast województwa lubelskiego niezwykle istotna jest analiza wskaźnika **udziału kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym**. Odzwierciedla on możliwość wzrostu liczby ludności miasta, ze względu na największą płodność kobiet w tej grupie wiekowej. Najwyższą wartością wskaźnika w 2010 roku charakteryzował się Lubartów – 36,3, Świdnik – 36,0 oraz Lublin – 35,8. Zauważalna jest znaczna dysproporcja pomiędzy wyżej wymienionymi miastami, a Nałęczowem – 20,1 oraz Kazimierzem Dolnym – 21,3. Analizując dynamikę wartości wskaźnika warto wskazać na wzrastającą przeciętną jego wartość – z 23,9 w 2000 roku, poprzez 26,4 w roku 2005 oraz 30,7 w roku 2010, a także rosnącą rozpiętość pomiędzy najniższą i najwyższą wartością, wzrastającą z 12,5% w 2000 roku do 16,2% w roku 2010. Warto również zaznaczyć, że w analizowanym okresie spadek wartości wskaźnika dotyczył jedynie czterech miast: Kazimierza Dolnego, Nałęczowa, Bychawy oraz Tyszowiec. Z kolei największy wzrost wskaźnika stał się udziałem Tarnobrogu i Annapola (spośród miast lokalnych i ponadlokalnych), Lubartowa Biłgoraja i Świdnika (spośród miast powiatowych), a także Lublina (w grupie miast na prawach powiatu).

Powolny, choć zauważalny wzrost odsetka kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym wiąże się z przesunięciem do tej grupy kobiet urodzonych w okresie wyżu demograficznego z końca lat 70 i początku lat 80-tych XX wieku. Zmiana ta ma bezpośrednie przełożenie na współczynnik przyrostu naturalnego, który zostanie omówiony w dalszej części opracowania. Należy jednak zaznaczyć, że w nieodległej przyszłości kohorta kobiet w wieku 25-34 lat urodzonych w okresie wyżu demograficznego wyjdzie z analizowanej grupy wiekowej i nie zostanie zastąpiona odpowiednio liczną grupą kobiet urodzonych w późniejszych latach. Pociągnie to za sobą negatywne skutki w zakresie przyrostu naturalnego.

Szczegółowe dane dotyczące struktury wiekowej ludności pozwalają na sformułowanie kilku wniosków ogólnych: przede wszystkim w miastach województwa lubelskiego następuje systematyczny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym; po drugie zauważalny jest wzrost osób w wieku produkcyjnym; po trzecie od 2000 roku możemy obserwować systematyczny, znaczny wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym. Wszystkie te tendencje zdają się wskazywać na postępujący i nie-emożliwy do odwrócenia w perspektywie kilkunastu-kilkudziesięciu lat trend starzenia się subpopulacji miejskiej województwa lubelskiego. Należy przy tym nadmienić, że nie jest to trend charakterystyczny wyłącznie dla ośrodków miejskich, ani jedynie dla Lubelszczyzny.

Tabl. 4. **Przyrost naturalny i ruch migracyjny w miastach województwa lubelskiego w latach 2000-2010**

	Miasto	Przyrost naturalny		Saldo migracji	
		ogółem	na 1000 ludności	ogółem	na 1000 ludności
1	Biała Podlaska	1815	31,7	-1732	-30,2
2	Chełm	173	2,6	-2144	-31,5
3	Lublin	1503	4,4	-9138	-26,5
4	Zamość	1566	23,5	-2964	-44,5
5	Biłgoraj	1214	45,9	-388	-14,5
6	Hrubieszów	92	4,8	-1075	-56,5
7	Janów Lubelski	175	14,6	-155	-13,0
8	Krasnystaw	-137	-7,0	-488	-25,0
9	Kraśnik	205	5,6	-1940	-53,4
10	Lubartów	731	31,8	-1436	-62,6
11	Łęczna	1409	64,9	-2651	-122,8
12	Łuków	1507	48,9	-2223	-72,2
13	Opole Lubelskie	51	5,7	-525	-58,1
14	Parczew	256	24,7	-590	-57,0
15	Puławy	589	11,7	-3305	-66,5
16	Radzyń Podlaski	637	39,1	-1069	-65,6

Tabl. 4. **Przyrost naturalny i ruch migracyjny w miastach województwa lubelskiego w latach 2000-2010⁹ (dok.)**

	Miasto	Przyrost naturalny		Saldo migracji	
		ogółem	na 1000 ludności	ogółem	na 1000 ludności
17	Ryki.....	132	13,5	-486	-49,6
18	Świdnik.....	805	20,0	-1174	-29,2
19	Tomaszów Lubelski.....	298	14,8	-1199	-59,9
20	Włodawa.....	168	12,4	-1055	-77,7
21	Annopol.....	79	29,0	-184	-67,5
22	Bełżyce.....	239	33,4	-454	-63,8
23	Bychawa.....	121	23,0	-286	-54,5
24	Dęblin.....	95	4,7	-2483	-133,7
25	Frampol.....	-57	-38,4	-15	-10,1
26	Józefów.....	-20	-7,7	-209	-81,1
27	Kazimierz Dolny.....	-143	-41,0	-12	-3,6
28	Kock.....	-189	-52,7	90	24,8
29	Krasnobród.....	-232	-76,7	475	156,5
30	Łaszczów.....	.	.	.	.
31	Międzyrzec Podlaski.....	467	27,0	-1045	-60,2
32	Nałęczów.....	-92	-22,7	-149	-36,93
33	Ostrów Lubelski.....	-81	-37,0	20	10,1
34	Piaski.....	-75	-28,2	24	9,3
35	Poniatowa.....	198	19,6	-1059	-105,0
36	Rejowiec Fabryczny.....	-52	-11,2	-147	-31,7
37	Stoczek Łukowski.....	35	12,8	-66	-24,2
38	Szczebrzeszyn.....	-87	-16,0	-99	-18,4
39	Tarnogród.....	9	2,6	-78	-22,6
40	Terespol.....	-56	-5,0	-111	-18,3
41	Tyszowce.....	-192	-86,6	31	12,4
42	Zwierzyniec.....	-34	-10,4	-6	-1,7

Poza analizą zmian w strukturze i reprodukcji subpopulacji miejskich przedmiotem zainteresowania demografów jest także ocena wpływu poszczególnych składników wzrostu lub ubytku ludności. Są nimi efekty migracji, ruchu naturalnego oraz zmian administracyjnych. Ten ostatni czynnik został już omówiony w niniejszym opracowaniu. W tym miejscu zanalizowane zostaną wskaźnik przyrostu naturalnego

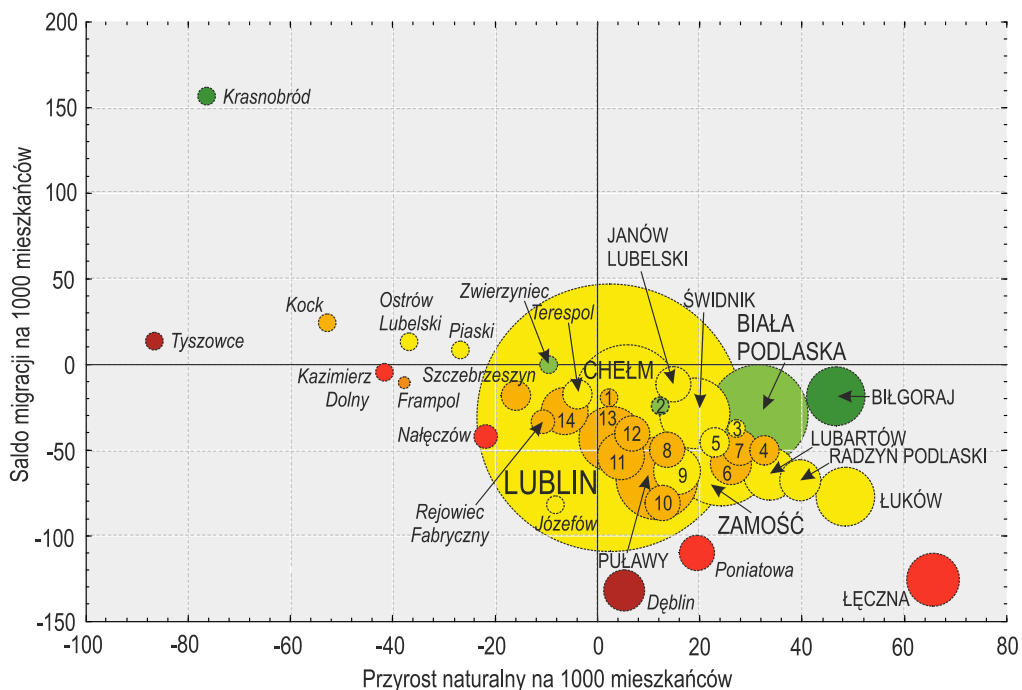
⁹ W tabeli przedstawione zostały dane dotyczące przyrostu naturalnego oraz migracji ludności. Dane te pochodzą z oficjalnych rejestrów administracyjnych. Z kolei dane przedstawione w tabl. 1. dotyczą zmian liczby ludności miast województwa lubelskiego według faktycznego miejsca zamieszkania, pochodzące z bilansu ludności przeprowadzanego przez GUS. W związku z tym zmiany liczby mieszkańców przedstawione w tabl. 1 nie odpowiadają sumie przyrostu naturalnego i salda migracji w tabl. 2.

oraz saldo migracji (tabl. 4), stanowiące w głównej mierze o zmianach liczby ludności w poszczególnych miastach w badanym okresie.

W latach 2000-2010 **przyrost naturalny** dla większości miast województwa lubelskiego był dodatni i w ujęciu średniorocznym wynosił przeciętnie 0,3 osób na 1000 mieszkańców. Stałym dodatnim przyrostem naturalnym przez cały analizowany okres charakteryzowało się jedynie 12 ośrodków. Oczywiście nie jest to wartość wystarczająca, by przy uwzględnieniu ruchu migracyjnego możliwe stało się zbilansowanie ludności miejskiej w województwie. Należy przy tym podkreślić, że przy współczesnej umieralności utrzymanie prostej zastępowalności pokoleń wymaga wskaźnika przyrostu naturalnego na poziomie co najmniej 2,1 promila.

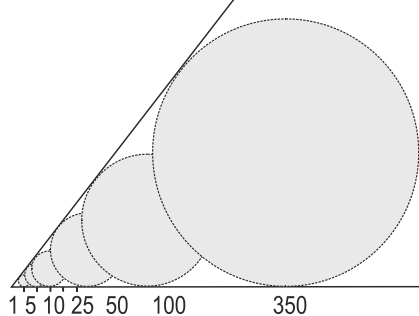
Szczególnie wysoką wartość współczynnika przyrostu naturalnego odnotowano w miastach o stosunkowo młodej strukturze ludności. Nawet na tym tle szczególnie wyróżniają się miasta powiatowe, przede wszystkim Łęczna, charakteryzująca się średnią roczną wartością wskaźnika o wysokości 5,9 promila. Bardzo korzystne tendencje w tym zakresie charakteryzowały również Łuków oraz Biłgoraj, dla których średnioroczna wartość współczynnika w omawianym okresie wyniosła odpowiednio 4,4 oraz 4,2 promila. Skumulowana wartość współczynnika dla okresu 2000-2010 wśród miast należących do tej kategorii wyniosła odpowiednio 64,9 dla Łęcznej, 48,9 dla Łukowa oraz 45,9 promila dla Biłgoraja. Jedynym miastem powiatowym, które w analizowanym okresie osiągnęło ujemny średnioroczny przyrost naturalny był Krasnystaw. Przeciętna średnioroczna wartość współczynnika przyrostu naturalnego dla miast na prawach powiatu wyniosła 1,4 promila. W tej grupie ośrodków stosunkowo wysoki średnioroczny przyrost naturalny odnotowano w Białej Podlaskiej – 2,9 promila, z kolei najniższy w Chełmie – 0,2 promila. Dla grupy miast o charakterze loklanym i ponadlokalnym w analizowanym okresie odnotowano ubytek naturalny o przeciętnej średniorocznej wartości –1,2 promila. W przypadku zaledwie 7 miast należących do omawianej kategorii odnotowano dodatni przyrost naturalny, przy czym największą wartość osiągnął on w Bełżycach – 3,0 promila oraz Annopolu – 2,6 promila. Najgorzej sytuacja przedstawiała się w Tyszowcach oraz Krasnobrodzie, w których współczynnik przyrostu naturalnego osiągnął przeciętną średnioroczną wartość – 7,9 w przypadku Tyszowiec oraz –7,0 promila w przypadku Krasnobrodu.

Rys. 6. **Dynamika zmiany liczby mieszkańców miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010**

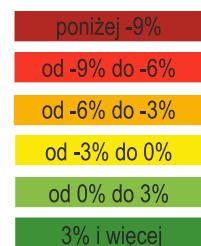

LEGENDA:

Liczba mieszkańców (w tys.)

Dynamika zmiany liczby mieszkańców w latach 2000-2010:

Oznaczenia miast:

- 1 Tarnogród
- 2 Stoczek Łukowski
- 3 Annopol
- 4 Bełżyce
- 5 Bychawa
- 6 Międzyrzec Podlaski
- 7 PARCZEW
- 8 RYKI
- 9 TOMASZÓW LUBELSKI
- 10 WŁODAWA
- 11 HRUBIESZÓW
- 12 OPOLE LUBELSKIE
- 13 KRAŚNIK
- 14 KRASNYSTAW

Źródło: Opracowanie własne.

Analizując wskaźnik przyrostu naturalnego dla wszystkich miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010 można zauważyć pewną istotną tendencję. Począwszy od roku 2000 współczynnik ten raptownie spadał aż do 2003 roku, wówczas osiągając swoje minimum, stabilizując się w latach 2004-2006, by począwszy od 2007 zacząć wzrastać. Należy jednak podkreślić, iż obserwowany obecnie wzrost przyrostu

naturalnego nie będzie miał charakteru trwałej tendencji, jest on bowiem jedynie echem wyżu demograficznego z końca lat siedemdziesiątych i początku lat osiemdziesiątych XX wieku. Wzrost średniej wartości wskaźnika przyrostu demograficznego tworzy również mylne wrażenie, jakoby zjawisko to rozkładało się równomiernie wśród wszystkich miast w województwie. W istocie przyrost naturalny obserwowany jest w przypadku miast na prawach powiatu i miast powiatowych, natomiast w odniesieniu do pozostałych ośrodków miejskich województwa zjawisko ubytku naturalnego ulega wręcz pogłębieniu.

Oprócz współczynnika przyrostu naturalnego za główny aspekt kształtujący potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego w zakresie potencjału demograficznego należy uznać **saldo migracji**. Wskaźnik ten pełni dwojaką funkcję. Ruch migracyjny można potraktować jak papierek lakmusowy, charakteryzujący sytuację społeczno-gospodarczą w danej jednostce przestrzennej, z drugiej strony przemieszczenia ludności (przy założeniu, że dotyczą one osób w wieku przedprodukcyjnym lub produkcyjnym mobilnym) przesądzają o wzmocnieniu lub osłabieniu potencjału demograficznego, a co za tym idzie – potencjału ekonomicznego danego miasta.

Migracje są zjawiskiem zróżnicowanym przestrzennie. Oznacza to, iż ich natężenie (skala) oraz kierunki przybierają różne formy, w zależności od sytuacji społeczno-ekonomicznej danego miasta (przede wszystkim sytuacji na rynku pracy), tradycji migracyjnych oraz dostępności komunikacyjnej, które mogą być zarówno czynnikami przyciągającymi, jak i wypychającymi ku podejmowaniu decyzji migracyjnych (Machnis 2010). Obserwacja ruchu wędrownego mieszkańców miast województwa lubelskiego ukazuje istotne negatywne tendencje demograficzne, polegające z jednej strony na zmniejszającej się liczbie ludności, z drugiej zaś na deformacji struktury demograficznej, poprzez uszczuplenie zasobów demograficznych miast, przede wszystkim o jednostki w wieku produkcyjnym mobilnym, a więc osoby najbardziej aktywne i przedsiębiorcze.

Miasta województwa lubelskiego cechuje nasilony ruch migracyjny ludności, zarówno o charakterze migracji wewnętrznych, jak i zagranicznych. Co istotne, saldo migracyjne dla miast województwa lubelskiego ma w znacznej większości wartość ujemną, co oznacza znaczne nadwyżki emigrantów nad imigrantami. Zjawisko emigracji istotnie wpływa na zmianę potencjału demograficznego miast województwa, a przy uwzględnieniu niewystarczającego przyrostu naturalnego, skutkuje procesem wyludniania się miast województwa. Warto w tym miejscu nadmienić, że spośród 42 miast w województwie lubelskim, jedynie w przypadku 5 ośrodków zanotowano przeciętne średnioroczne saldo migracji na poziomie dodatnim.

Najgorszą sytuację w zakresie ruchu wędrownego ludności możemy zaobserwować w przypadku Dębina, dla którego skumulowana wartość salda migracji w analizowanym okresie wyniosła aż -133 osoby na 1000 mieszkańców, Łęcznej (-122,8 osoby na 1000 mieszkańców) oraz Poniatowej (-105,0 osób na 1000 mieszkańców). W analizowanym okresie największy odpływ ludności w wartościach bezwzględnych zanotowano w Lublinie – 9138, Puławach – 3305, Zamościu – 2964 oraz Łęcznej – 2651. Szczególnie zastanawiający jest przypadek ostatniego z wymienionych miast. W przeciwieństwie do pozostałych ośrodków miejskich województwa lubelskiego, dla których rozkład wartości zjawiska był w poszczególnych latach analizowanego okresu równomierny (z zauważalnym wzrostem w latach 2003-2007), w przypadku Łęcznej obserwujemy stały wzrost odpływu ludności, a wraz z tym postępujący wzrost salda migracji. Ubytku tego nie udało się zrekompensować ani poprzez napływ ludności, ani poprzez najwyższy spośród miast województwa lubelskiego współczynnik przyrostu naturalnego.

Na demograficznej mapie województwa lubelskiego można wskazać jedynie pięć miast, które w analizowanym okresie charakteryzowały się dodatnim saldem migracji. Były to: Krasnobród, Kock, Tyszowce, Ostrów Lubelski oraz Piaski. Są to małe ośrodki, a więc w ich przypadku saldo migracji w wartościach bezwzględnych nie jest znaczne. Wyjątkowym przypadkiem jest Krasnobród, który dzięki niezwykle wysokiemu napływowi ludności (skumulowane saldo migracji wyniosło 156,5 osób na 1000 mieszkańców), nie tylko zdołał skompensować wysoki ubytek ludności na skutek znacznego, ujemnego przyrostu naturalnego, ale wręcz sukcesywnie zwiększać liczbę mieszkańców. Wpływ na takie zjawisko ma atrakcyjność Krasnobrodu, wynikająca z uzdrowiskowego i wypoczynkowego charakteru miasta oraz względnej bliskości do dużego ośrodka miejskiego – Zamościa.

W przypadku migracji na pobyt stały, przeważający udział miały migracje wewnętrzne. Udział migracji zagranicznych w ruchu wędrownym ogółem wahał się od 0,9% w 2000 roku do 3,7% w roku 2008 w przypadku imigracji oraz od 0,6% w 2003 roku do 7,1% w roku 2006 w przypadku emigracji. Znaczny wzrost zjawiska migracji zagranicznych w przypadku miast województwa lubelskiego obserwowany w latach 2005-2008 był wynikiem otwarcia rynków pracy wybranych państw Unii Europejskiej, natomiast od 2009 nastąpił znaczny spadek zjawiska.

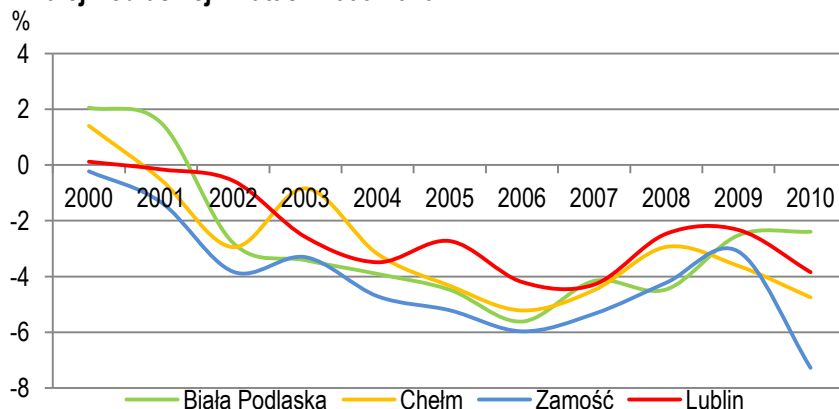
Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę na charakter ruchu wędrownego mieszkańców największych ośrodków miejskich w województwie. Proces rozlewania się miast dotyczył w szczególności Lublina, Zamościa, Chełma, Białej Podlaskiej i Puław. Na przestrzeni analizowanego okresu saldo migracji dla czterech powiatów grodzkich województwa lubelskiego począwszy od 2000 roku systematycznie malało, przybierając wartość ujemną. Spadek salda migracji na 1000

mieszkańców obserwowany był do roku 2006, po czym nastąpiło odwrócenie tendencji, przy czym w żadnym przypadku nie przybrało ono wartości dodatniej. Na taki stan rzeczy wpływ miały przede wszystkim migracje wewnętrzne do położonych w pobliżu miast gmin, które w przeciwieństwie do miast stały się obszarem napływu imigracyjnego. Zjawisko to jest efektem sukcesywnie rosnącej atrakcyjności migracyjnej strefy podmiejskiej.

Charakterystyczny dla współczesnych procesów osadniczych problem rozlewania się miast ma charakter niezwykle złożony. Jego negatywne skutki dotyczą przede wszystkim miast dużych, powodując odpływ ludności (a tym samym wyludnianie się miast) oraz przenoszenie części funkcji usługowych poza jego granice. Procesy migracyjne mają przy tym wpływ na dalszy rozwój poszczególnych jednostek przestrzennych, przyczyniając się dla dalszego przyciągania lub odpychania potencjalnych mieszkańców. Należy przy tym podkreślić, że odpływ ludności, a często również i prowadzonej przez nich działalności gospodarczej dotyczy przede wszystkim jednostek najbardziej aktywnych. Zjawisko takie w bezpośredni sposób odbija się na budżetach miast, przekładając się na obniżone wpływy z podatków PIT i CIT, w związku ze zmianą miejsca zameldowania i rejestracji podmiotów gospodarczych. Z kolei w miastach, częściowo pozbawionych dotychczasowych dochodów wciąż istnieje konieczność zaspokajania licznych potrzeb usługowych, w tym przede wszystkim edukacyjnych, z których wciąż korzystają osoby wymeldowane (*Mapa potencjału...* 2010).

Rys. 7. **Saldo migracji na 1000 mieszkańców w Lublinie, Chelmie, Zamościu i Białej Podlaskiej w latach 2000-2010**

Źródło: Opracowanie własne.

Rozdział 2

Aktywność gospodarcza

2.1. Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój społeczno-gospodarczy uwarunkowany jest głównie czynnikami endogenicznymi, miasta są bowiem na tyle konkurencyjne na ile przedsiębiorcze, innowacyjne i konkurencyjne są ich gospodarki i społeczności lokalne. W tym kontekście kluczowym komponentem potencjału ekonomicznego miast wydaje się być szeroko rozumiana aktywność gospodarcza, której szczegółowa analiza obejmuje ewaluację następujących wskaźników: pracujący w gospodarce narodowej na 1000 mieszkańców, bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym, bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy w zarejestrowanych bezrobotnych ogółem, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (na poziomie NTS4), podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców, podmioty osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców, spółki prawa handlowego na 1000 mieszkańców, spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców, udział w podatkach dochodowych od osób fizycznych (PIT) oraz od osób prawnych (CIT) na 1 mieszkańca, nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców (na poziomie NTS4), wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca (na poziomie NTS4) oraz wartość dotacji ze środków europejskich pozyskanych na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca.

Niewątpliwie, aktywność ekonomiczna jest wynikiem interakcji różnorodnych grup czynników, nie może być więc oceniana przez pryzmat pojedynczego wskaźnika.

2.2. Analiza aktywności gospodarczej miast w województwie lubelskim

W celu przeprowadzenia kompleksowej analizy aktywności gospodarczej 42 miast województwa lubelskiego opracowano tzw. wskaźnik zintegrowany składający się z powyższych zmiennych i uwzględniający zróżnicowany wpływ poszczególnych wskaźników cząstkowych (tabl. 5). Jednocześnie z uwagi na dostępność 3 z nich (przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw

50 Rozdział 2

na 10 tys. mieszkańców, wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca) jedynie na poziomie miast na prawach powiatu, wyłączono je z ogólnego zestawienia. Umożliwiło to stworzenie rankingu aktywności gospodarczej (rys. 8) oraz zaprezentowanie 42 miast Lubelszczyzny w układzie porównawczym. Z perspektywy celów niniejszej pracy niezbędne wydawało się również ukazanie stopnia zróżnicowania rozwoju miast. Dlatego też, obok wskaźnika zintegrowanego przeprowadzono analizę kondycji ekonomicznej miast pod względem poszczególnych wskaźników cząstkowych.

Tabl. 5. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika aktywności gospodarczej miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Pracujący w gospodarce narodowej na 1000 mieszkańców	15%
Bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym	5%
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy w bezrobotnych zarejestrowanych ogółem.....	10%
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców ...	10%
Podmioty osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców	10%
Spółki prawa handlowego na 1000 mieszkańców	10%
Spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców ..	10%
Udział w podatkach dochodowych od osób fizycznych (PIT) na 1 mieszkańca	5%
Udział w podatkach dochodowych od osób prawnych (CIT) na 1 mieszkańca	10%
Wartość dotacji ze środków na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca	15%

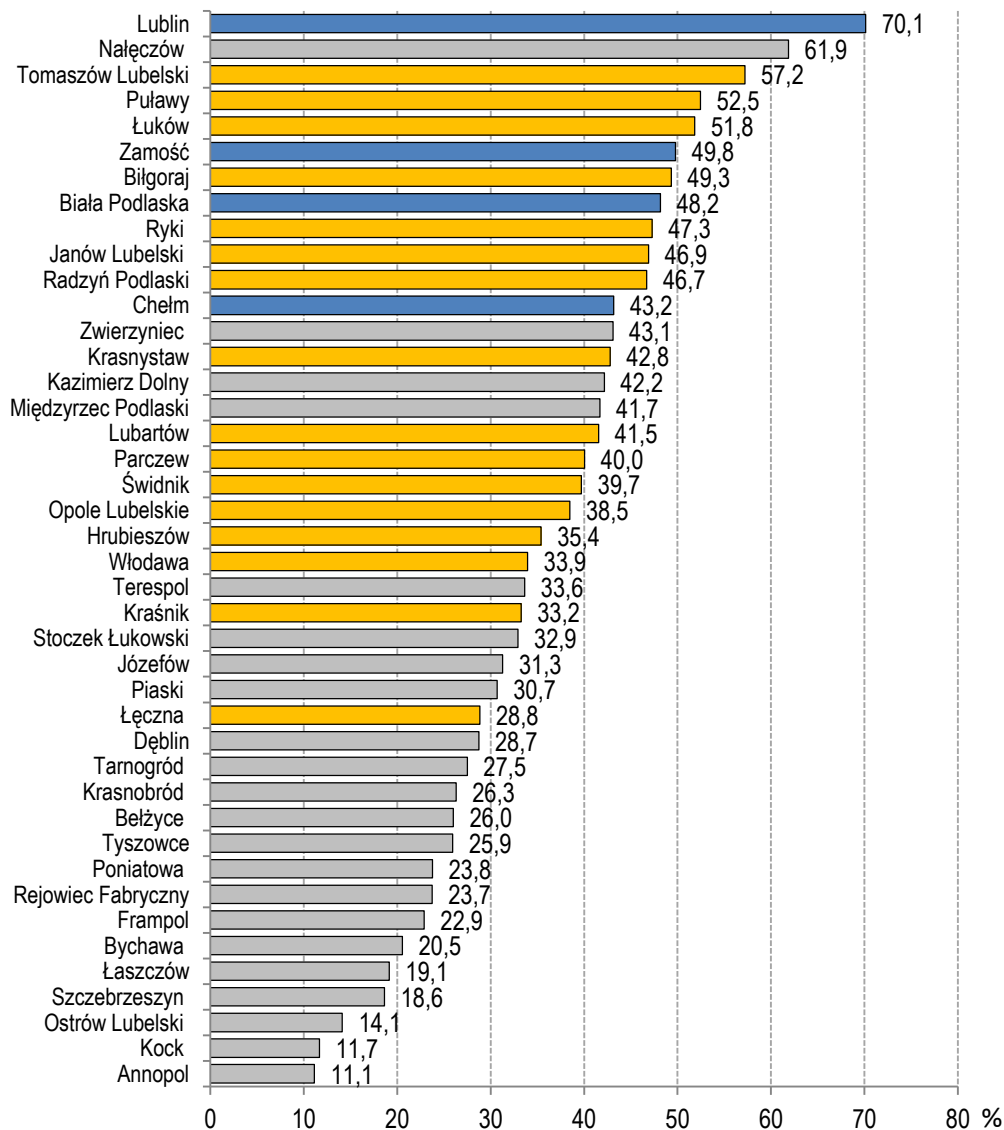
Źródło: Opracowanie własne.

W roku 2010 wśród 42 miast województwa lubelskiego niekwestionowanym liderem pod względem aktywności gospodarczej był Lublin – stolica regionu, dla którego wskaźnik zintegrowany wyniósł 70,1. Na tle pozostałych miast ośrodek ten wyróżniał się znaczną ilością spółek prawa handlowego, w tym z udziałem kapitału zagranicznego, a także relatywnie wysoką liczbą pracujących w gospodarce narodowej. Istotny wpływ na pierwszą pozycję w zestawieniu miał także stosunkowo wysoki wskaźnik dotyczący środków uzyskanych z tytułu udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych.

Drugie miejsce w rankingu zajął Nałęczów (wskaźnik 61,9), który zawdzięcza je przede wszystkim wysokiej absorpcji środków europejskich oraz znacznej ilości podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego. Wysokie miejsca w zestawieniu zajęły również Tomaszów Lubelski (wskaźnik 57,2) i Puławy (wskaźnik

52,5) odznaczające się zarówno znaczną liczbą pracujących w gospodarce narodowej, jak i podmiotów wpisanych do rejestru REGON.

Rys. 8. **Ranking miast województwa lubelskiego pod względem aktywności gospodarczej w 2010 r.**

Miasta:

na prawach powiatu   powiatowe   lokalne i ponadlokalne

Źródło: Opracowanie własne.

Z kolei ośrodkami najslabiej rozwiniętymi w regionie pod względem aktywności gospodarczej są miasta lokalne takie jak: Annopol, Kock, Ostrów Lubelski i Łaszczów, których wskaźnik zintegrowany ukształtował się na poziomie poniżej 20,0. Ośrodki te cechuje wysoki poziom bezrobocia, a także mniejsza liczba pracujących przekładająca się na ograniczone wpływy z podatków dochodowych PIT i CIT. Ponadto, do czynników hamujących ich rozwój można zaliczyć niski poziom aktywności w zakresie pozyskiwania środków europejskich oraz zaangażowania kapitału zagranicznego.

Jednym z kluczowych wskaźników aktywności gospodarczej jest liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej, w tym zwłaszcza liczba spółek prawa handlowego (wraz ze spółkami z udziałem kapitału zagranicznego). Wskaźniki te różnicują ośrodki miejskie w Polsce i województwie lubelskim, określając ich pozycję konkurencyjną, rozumianą zarówno jako zdolność do tworzenia sprzyjających warunków do rozwoju firm lokalnych, jak też do przyciągania inwestorów zewnętrznych. Pomimo znaczących różnic w poziomie wytwarzanego PKB na jednego mieszkańca w poszczególnych podregionach Lubelszczyzny, wskaźniki nasycenia przedsiębiorczością w miastach regionu cechują się przeciętnym zróżnicowaniem (na przykład dla podmiotów zarejestrowanych na 1000 mieszkańców współczynnik zmienności w 2010 roku wyniósł dla ośrodków miejskich 22,7).

Analiza jednego z podstawowych wskaźników aktywności gospodarczej (**Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców**) wskazuje, iż w województwie lubelskim w latach 2000-2010 wzrósł on w miastach z poziomu 81 przedsiębiorstw do prawie 98 przedsiębiorstw (na 1000 mieszkańców). Wciąż jednak wartości te należą do najniższych w kraju. W roku 2010 w grupie 4 miast na prawach powiatu najwyższe nasycenie przedsiębiorczością występowało w Lublinie (119,5) oraz w Zamościu (118,9). W Białej Podlaskiej analizowany wskaźnik wyniósł 93,4, zaś w Chełmie, gdzie był najniższy w tej grupie miast – 85,2. W badanym okresie (2000-2010) prezentowany wskaźnik przedsiębiorczości najszybciej rósł w Białej Podlaskiej i Lublinie (odpowiednio o 19,5% i 17,8%). W Zamościu wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców zwiększył się o 10,0%, zaś w Chełmie jedynie o 3,4%, co świadczy o stagnacji w rozwoju biznesu w tym mieście i właściwie o „straconej dekadzie” dla przedsiębiorczości.

W grupie miast powiatowych w 2010 roku najwięcej podmiotów gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców zanotowano w Tomaszowie Lubelskim (157,1), podobnie zresztą jak w roku 2000. Miasto to w przypadku analizowanego wskaźnika wyróżniało się zdecydowanie spośród wszystkich ośrodków miejskich na Lubelszczyźnie, nie tylko w swojej grupie, ale także na tle całego regionu. Stosunkowo dobre

wskaźniki w tej grupie miast zaobserwowano w Janowie Lubelskim (129,9), Rykach (120,2) oraz Łukowie (119,1).

Najniższa wartość tego wskaźnika w 2010 roku dotyczyła m.in. Krasnegostawu (85,2) oraz Kraśnika (86,2), zaś skrajnie niską i zdecydowanie najmniej korzystną w regionie lubelskim zaobserwowano w Łęcznej (tylko 65,6). Stosunkowo podobna sytuacja miała miejsce w roku 2000, przy czym Świdnik, który zajmował na przełomie XX i XXI wieku przedostatnie miejsce w rankingu, zdecydowanie poprawił swój wskaźnik przedsiębiorczości. W przypadku zarówno Łęcznej, jak też Kraśnika i Krasnegostawu przedstawione dane świadczą, iż niekorzystny klimat dla rozwoju biznesu w tych miastach nie uległ praktycznie zmianie. Należy jednak podkreślić, iż w przypadku Łęcznej istnienie tak dużej dysproporcji (w porównaniu z innymi miastami w województwie lubelskim) jest związane z uzależnieniem tego miasta od jednego, wielkiego podmiotu gospodarczego (Lubelski Węgiel Bogdanka), w której to spółce pracuje większość z ogółem zatrudnionych w Łęcznej.

W pozostałych, mniejszych miastach regionu nie będących ośrodkami powiatowymi, należy zwrócić uwagę na bardzo wysoki wskaźnik liczby zarejestrowanych przedsiębiorstw w Kazimierzu Dolnym (153,5 - jest to drugi najlepszy wskaźnik w województwie), co pozostaje w oczywistym związku z turystycznym charakterem tego miasteczka. Warto także podkreślić, iż małe miasta w regionie charakteryzują się zazwyczaj niższymi od miast powiatowych wskaźnikami liczby zarejestrowanych firm w systemie REGON oraz że wskaźniki te oscylują zazwyczaj wokół wartości 80-90 firm na 1000 mieszkańców, stosunkowo rzadko przekraczając wartość 100 (np. Józefów, Krasnobród). Najslabiej w 2010 r. przedsiębiorczość rozwijała się w Rejowcu Fabrycznym i Terespolu, które dodatkowo notowały niekorzystną sytuację w tym zakresie także w 2000 roku. Stagnacja ta może być zastanawiająca zwłaszcza w przypadku Terespolu, którego przygraniczne położenie mogłoby stać się czynnikiem dynamizującym powstawanie nowych przedsiębiorstw. W przeciągu analizowanego okresu 2000-2010 niekorzystną sytuację zdołały przełamać dwa miasta, które w 2000 roku zamykały wraz z Rejowcem Fabrycznym ranking nasycenia przedsiębiorczością wśród małych miast Lubelszczyzny – Poniatowa i Dęblin. W przypadku tych dwóch miast dynamika wzrostu nasycenia przedsiębiorczością wyniosła odpowiednio aż 44,0% i 29,0%.

Podsumowując powyższą analizę należy podkreślić, iż liczba wszystkich firm łącznie na Lubelszczyźnie stopniowo rośnie. Dynamika zmian jest jednakże bardzo zróżnicowana. Bardzo trudno jest, bez pogłębionej dodatkowej analizy statystycznej, wskazać na prawidłowości przestrzenne określające obszary o wybijającej się przedsiębiorczości w regionie. Wpływ na poziom przedsiębiorczości w poszczególnych miastach na Lubelszczyźnie ma wiązka różnych czynników o charakterze historycz-

nym, społeczno-ekonomicznym, instytucjonalnym, w tym samorządowym oraz kulturowym.

Analiza tendencji w rozwoju przedsiębiorczości na Lubelszczyźnie w ostatniej dekadzie byłaby niepełna bez szczegółowego zbadania podmiotów gospodarczych w województwie w rozbiciu na **podmioty osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (na 1000 mieszkańców)** oraz **spółki prawa handlowego (na 1000 mieszkańców)**. W grupie czterech największych miast, sytuacja przedstawia się odmiennie, niż w przypadku łącznego, uprzednio prezentowanego wskaźnika przedsiębiorczości (firmy zarejestrowane w systemie REGON). O ile najbardziej korzystny wskaźnik obrazujący liczbę spółek prawa handlowego na 1000 mieszkańców dotyczył w 2010 roku Lublina (12,1), to kolejne miejsce w tym rankingu zajęły Biała Podlaska (8,5), Zamość (7,3) oraz Chełm (5,9). Z kolei najwięcej najmniejszych firm prowadzonych przez osoby fizyczne na 1000 mieszkańców było w Zamościu (91,4) i Lublinie (88,6), zaś gorsze wskaźniki charakteryzowały Białą Podlaską (71,1) i Chełm (65,6). Oznacza to, iż w Zamościu dominowała, co należy uznać za mniej korzystne, rozdrobniona mikroprzedsiębiorczość, zaś w Białej Podlaskiej funkcjonowało więcej teoretycznie bardziej perspektywicznych firm małych i średnich. Sytuacja w Chełmie, zarówno w przypadku jednego jak też drugiego wskaźnika przedstawiała się najmniej korzystnie spośród wszystkich czterech największych miast regionu. Najlepsza sytuacja w tym względzie miała miejsce w Lublinie, aczkolwiek istnieje w tym przypadku bardzo duża dysproporcja w stosunku do pozostałych miast regionu: w samym Lublinie zarejestrowanych było prawie 57,6% wszystkich spółek handlowych Lubelszczyzny, a „tylko” 37,8% wszystkich firm w województwie prowadzonych przez osoby fizyczne. W porównaniu do roku 2000, sytuacja w zakresie istniejących spółek prawa handlowego w największym stopniu uległa poprawie w Lublinie i Białej Podlaskiej.

W grupie pozostałych miast powiatowych sytuacja w zakresie udziału spółek prawa handlowego na tle łącznej liczby podmiotów gospodarczych przedstawiała się w 2010 roku zróżnicowanie i zarazem odmiennie od wskaźników przedsiębiorczości łącznie. Najwięcej spółek prawa handlowego na 1000 mieszkańców zarejestrowanych było w Janowie Lubelskim i Tomaszowie Lubelskim (odpowiednio 5,6 oraz 5,3), lecz relatywnie lepsze wskaźniki uzyskały w tym względzie, w porównaniu do wskaźnika podmiotów wpisanych do REGON, Puławy i Parczew (4,6) oraz Lubartów, Biłgoraj i Świdnik (4,1). Najmniej korzystnie sytuacja przedstawiała się w Radzynie Podlaskim i Krasnymstawie (wskaźnik 2,9). W grupie mniejszych miast, najwięcej spółek prawa handlowego (około 7,0 na 1000 mieszkańców) funkcjonowało w Nałęczowie i Kazimierzu Dolnym, zaś znikoma ilość w Józefowie i Kocku (jedynie kilka spółek

w mieście). Niestety, w porównaniu do 2000 roku sytuacja w tym względzie w najmniejszych miastach Lubelszczyzny prawie nie uległa poprawie.

Niezmiernie ważne dla wzmocnienia potencjału gospodarczego miast jest pozyskiwanie inwestorów zagranicznych. Zdolność do absorpcji inwestycji zagranicznych jest cechą najbardziej konkurencyjnych miast. Najlepszą egzemplifikacją tego procesu jest wskaźnik **liczby spółek prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców**. Województwo lubelskie jest regionem, który w niewielkim zakresie przyciąga kapitał zagraniczny i zajmuje pod tym względem jedno z ostatnich miejsc wśród polskich regionów. Dysproporcje są zauważalne także w samej Lubelszczyźnie – w Lublinie w 2010 roku zarejestrowanych było 480 spółek z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowiło ponad 54,0% wszystkich firm tego typu w województwie. W samym Lublinie w latach 2000-2010 dynamika wyniosła 43,0%. Spośród miast na prawach powiatu największe nasycenie spółkami z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców w 2010 roku występowało w Białej Podlaskiej (14,1) oraz w Lublinie (13,8), zaś prawie dwukrotnie niższe w Chełmie (7,8) oraz Zamościu (6,6). W 2000 roku najlepsza sytuacja w tym zakresie miała miejsce w Lublinie (wskaźnik 9,3), który ustąpił 10 lat później pierwszego miejsca wspomnianej Białej Podlaskiej. Dynamika wzrostu wskaźnika spółek z udziałem kapitału zagranicznego w tym ostatnim mieście wyniosła w analizowanej dekadzie ponad 100,0%. W Zamościu przyrost wskaźnika w analogicznym okresie wyniósł ponad 70,0%, w Lublinie 48,0%, natomiast w Chełmie 46,0%.

W grupie miast powiatowych, najwyższy poziom umiędzynarodowienia przedsiębiorczości w 2010 roku występował w Janowie Lubelskim (wskaźnik 11,8), oraz w Parczewie i Świdniku (odpowiednio 8,0 i 11,8). Najmniej spółek zagranicznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców funkcjonowało w Łęcznej (2,4), Radzynie Podlaskiej (2,5) oraz w Biłgoraju (2,9). W porównaniu do 2000 roku, w wielu powiatowych miastach Lubelszczyzny liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym podwoiła się (m.in. Biłgoraj, Łuków), lecz wciąż udział inwestycji zagranicznych pozostawał w większości tych ośrodków na marginalnym poziomie. Podobna sytuacja miała miejsce w grupie miast lokalnych i ponadlokalnych. Stosunkowo najlepsze wskaźniki w 2010 roku uzyskały Piaski, Nałęczów i Terespol (powyżej 10 przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców). Aż w 9 małych miastach Lubelszczyzny nie zarejestrowano żadnej spółki z kapitałem zagranicznym.

Województwo lubelskie w skali kraju cechuje się **najniższym poziomem nakładów inwestycyjnych na jednego mieszkańca** a w konsekwencji stosunkowo niewielką wartością **wskaźnika wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach**. Przyczyny tego zjawiska należy także dopatrywać się w relatywnie niskich nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw mających swoją siedzibę w największych

miastach regionu. Innymi słowy potencjał gospodarczy tych ośrodków pozostaje niewykorzystywany, m. in. w kontekście możliwości wzrostu zakresu dyfuzji zamożności do obszarów pozamiejskich województwa. Z przyczyn obiektywnych, brak jest danych dotyczących nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w miastach niebędących miastami na prawach powiatu. Z tego powodu, analiza została ograniczona do 4 ośrodków: Lublina, Białej Podlaskiej, Chełma i Zamościa.

W 2009 roku najwyższe nakłady inwestycyjne w sektorze przedsiębiorstw miały miejsce w Lublinie (ponad 1 miliard złotych). Wartość nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw mających siedzibę w tym mieście (na 10 tys. mieszkańców) wyniosła w 2009 roku (w mln zł) 29,85. Dysproporcje pomiędzy Lublinem a pozostałymi byłymi miastami wojewódzkimi są znaczące. Wskaźniki te kształtowały się odpowiednio: dla Zamościa (18,3), Chełma (11,2) i Białej Podlaskiej (8,9). W latach 2002-2009 inwestycje przedsiębiorstw najszybciej rosły w Zamościu (prawie dwukrotny wzrost) oraz w Lublinie i Chełmie (o prawie 50,0%). Niekorzystna sytuacja w tym zakresie utrzymuje się wciąż w Białej Podlaskiej (nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw przez 8 lat wzrosły jedynie o 36,0%), zaś miasto to istotnie zwiększyło dysproporcję w zakresie badanego wskaźnika w stosunku do 3 pozostałych ośrodków.

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach odzwierciedla poziom nakładów inwestycyjnych zrealizowanych w tych podmiotach gospodarczych w dłuższym okresie czasu oraz jest miernikiem technicznego uzbrojenia pracy (w sytuacji, gdy wartość brutto środków trwałych jest odnoszona do liczby pracowników). W związku z powyższym, dane liczbowe prezentujące omawiany wskaźnik pozostają w poszczególnych miastach i latach w stosunkowo podobnych proporcjach w porównaniu ze wskaźnikiem nakładów inwestycyjnych. Najwyższa wartość brutto środków trwałych zarówno w 2002 jak też w 2009 roku dotyczyła przedsiębiorstw z Lublina (odpowiednio 11,5 mld oraz 12,8 mld złotych). Najniższa wartość, podobnie jak w przypadku nakładów inwestycyjnych dotyczyła firm z Białej Podlaskiej (0,9 mld oraz 1,2 mld złotych). W roku 2009 wskaźniki wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na jednego mieszkańca w poszczególnych miastach przedstawiały się następująco: Lublin (36,7 tys. zł), Chełm (26,5 tys. zł), Zamość (23,8 tys. zł) oraz Biała Podlaska (21,1 tys. zł). W badanym okresie (2002-2009) najszybciej wartość brutto środków trwałych wzrosła w przedsiębiorstwach chełmskich (o ponad 53,0%), zaś najwolniej w firmach lubelskich (o około 10,0%).

Jednym z najistotniejszych czynników warunkujących sytuację na regionalnym i lokalnym rynku pracy są **zasoby pracy**. Determinowane zarówno uwarunkowaniami ilościowymi – czynniki demograficzne jak i jakościowymi – kapitał ludzki są siłą napędową rozwoju gospodarczego. Pełniejsze oraz bardziej efektywne wykorzystanie zasobów pracy jest możliwe dzięki rozwojowi kapitału ludzkiego. Konkurencyjność

miast w dużej mierze zależy od jakości zasobów ludzkich, bowiem wykształcona i dobrze wykwalifikowana siła robocza wpływa na atrakcyjność inwestycyjną obszarów.

W roku 2010 województwo lubelskie skupiało 4,3% ogółu pracujących w kraju i tym samym na tle 16 województw zajmowało 10 lokatę. Według stanu na koniec grudnia 2010 r. w grupie 4 miast na prawach powiatu liczba pracujących wyniosła 163,0 tys. (tj. więcej o 9,9% niż w roku 2005), w tym najwięcej w Lublinie (114,8 tys.). W Zamościu pracowało 19,0 tys. osób, Chełmie 14,9 tys. a Białej Podlaskiej 14,2 tys. Na 1000 ludności najwięcej pracujących przypadało w Lublinie (329), podczas gdy w pozostałych miastach wskaźnik kształtował się na poziomie poniżej 300.

W grupie miast powiatowych liczba pracujących wyniosła 99,8 tys., w tym najwięcej w Puławach 16,5 tys., ponadto w 3 miastach tej grupy liczba pracujących wyniosła powyżej 9 tys., tj. w Kraśniku, Biłgoraju i Łukowie, w pozostałych natomiast kształtowała się w przedziale 2-8 tys. Na 1000 ludności najwięcej pracujących przypadało w Puławach i Radzynie Podlaskim, w obydwu miastach wskaźnik wyniósł 339 osób.

W grupie miast lokalnych i ponadlokalnych pod koniec 2010 r. liczba pracujących wyniosła 23,6 tys. osób, w tym najwięcej w Międzyrzeczu Podlaskim 3,8 tys. Analizując wskaźnik dotyczący liczby pracujących na 1000 mieszkańców najlepiej sytuacja kształtowała się w Zwierzyńcu (wskaźnik na poziomie 257). Warto dodać, że poza Zwierzyńcem tylko w 3 miastach odnotowano wskaźnik powyżej 200, tj. w Terespolu, Międzyrzeczu Podlaskim i Stoczku Łukowskim.

Wskaźnikiem charakteryzującym potencjał ekonomiczny miast, a jednocześnie odzwierciedlającym poziom ich rozwoju i konkurencyjności oraz standardu życia mieszkańców jest niewątpliwie **wielkość wynagrodzeń brutto w gospodarce**. Zróżnicowanie przestrzenne płac jest pochodną oddziaływania wielu czynników ekonomiczno-społecznych, generalnie jednak, dysproporcje są konsekwencją różnic w poziomie rozwoju poszczególnych ośrodków. Przyczyną rozbieżności jest także postępujący proces koncentracji działalności gospodarczej, bowiem z reguły obszary charakteryzujące się niższymi wynagrodzeniami to miasta, w których zarejestrowana jest relatywnie mała liczba przedsiębiorców. Z uwagi na dostępność danych dotyczących wielkości przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń tylko w układzie miast na prawach powiatu, przedmiotowa analiza objęła jedynie 4 ośrodki województwa lubelskiego, tj. Lublin, Białą Podlaską, Chełm i Zamość.

W roku 2010 w grupie miast na prawach powiatu przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw wyniosło 3105,8 zł i było wyższe o 43,0% w stosunku do roku 2005. Wzrost wynagrodzeń nastąpił we wszystkich miastach, jednak w największym stopniu w Białej Podlaskiej (o 47,4%). Najwyższym poziomem przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia charakteryzowało się miasto Lublin

(3489,1 zł). Jednocześnie, czynnikiem determinującym wysokość płac był sektor ekonomiczny gospodarki rynkowej. W roku 2010 zarówno w Białej Podlaskiej jak i Chełmie najwyższe przeciętne wynagrodzenie odnotowano w sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. W Lublinie najwyższe płace otrzymywali pracownicy zatrudnieni w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz związanej z obsługą rynku nieruchomości. Z kolei w Zamościu najwyższy poziom wynagrodzeń zarejestrowano w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, działalności w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej, administracji publicznej i obronie narodowej, obowiązkowych zabezpieczeniach społecznych, edukacji, opiece zdrowotnej i pomocy społecznej, działalności związanej z kulturą, rozrywką i rekreacją, pozostałą działalnością usługową.

Istotnym czynnikiem wpływającym na aktywność gospodarczą miast jest zjawisko bezrobocia. **Bezrobocie** jest jedną z podstawowych kategorii rynku pracy, konsekwencją stanu nierównowagi pomiędzy popytem i podażą pracy (nadwyżką podaży pracy nad popytem na pracę). Jednocześnie jest immanentną cechą gospodarki rynkowej, stanowi czynnik stymulujący wysoki poziom wydajności pracy, pod warunkiem, że utrzymuje się na stabilnym, relatywnie niskim poziomie (K. Hajder 2008). Z uwagi na fakt, iż zwykle bezrobocie przekracza poziom ekonomicznie i społecznie akceptowany, tj. 3,5% zasobów siły roboczej, uznawane jest za jeden z głównych czynników wpływających negatywnie na rozwój społeczno-gospodarczy. W efekcie bowiem nie zostają wykorzystane potencjalne efekty pracy osób pozostających bez zatrudnienia, a gospodarka ponosi dodatkowe koszty związane z finansowaniem zasiłków dla bezrobotnych, opieką społeczną czy zwalczaniem patologii społecznej (Żukowski 2009).

W końcu grudnia 2010 r. w województwie lubelskim stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażająca stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do ogółu ludności cywilnej czynnej zawodowo wyniosła 13,1% i była wyższa od średniej dla kraju o 0,7 pkt. procentowego. Jednocześnie bezrobotni z województwa lubelskiego stanowili 6,1% ogółu pozostających bez pracy w Polsce. Niewątpliwie, regionalne rynki pracy różnią się zarówno pod względem rozmieszczenia miejsc pracy jak i struktury jej potencjału, jednakże największa koncentracja zatrudnienia występuje w granicach administracyjnych miast. Miasta są bowiem najważniejszymi węzłami sieci współczesnej gospodarki i społeczeństwa, jednostkami napędzającymi rozwój i postęp (G. Gorzelak 2008) a tym samym podmiotami, które w największym stopniu stymulują lokalne rynki pracy. W badanym okresie, tj. w latach 2000-2010 we wszystkich miastach województwa lubelskiego odnotowano spadek ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych. W końcu 2010 r. w 4 miastach na prawach powiatu, tj. Białej Podlaskiej, Chełmie, Lublinie i Zamościu zarejestrowano 28,0 tys. bezrobot-

nych (mniej o 21,0% w porównaniu do roku 2005 i o 12,0% w stosunku do roku 2000). Jednocześnie, bezrobotni tej grupy miast stanowili 44,7% bezrobotnych zarejestrowanych we wszystkich miastach województwa. Z kolei w miastach powiatowych liczba bezrobotnych wyniosła 23,0 tys. (mniej o 25,0% w stosunku do roku 2005 i o 32,0% w porównaniu do roku 2000), co stanowiło 36,9% ogółu bezrobotnych miast województwa. W miastach lokalnych i ponadlokalnych zarejestrowano 11 tys. osób pozostających bez pracy (o 23,0% mniej w odniesieniu do roku 2005 i o 29,0% w stosunku do roku 2000), co oznaczało udział na poziomie 18,4% w ogólnej liczbie bezrobotnych miast województwa.

Obok wielkości absolutnych miarą wydajności regionalnego rynku pracy jest także **wskaźnik liczby bezrobotnych przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym**. Na tle miast na prawach powiatu najmniejszą liczbą bezrobotnych przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym wyróżniał się Lublin. W roku 2010 wskaźnik ten wyniósł 7,0, podczas gdy średni wskaźnik dla wszystkich 4 miast kształtował się na poziomie 8,7. W grupie miast powiatowych relacja liczby bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym (9,5) była mniej korzystna niż w grupie miast na prawach powiatu i średnio we wszystkich miastach województwa (9,3). Najmniejszą wartość wskaźnika odnotowano w Łęcznej (6,4), a największą, ponad dwukrotnie wyższą we Włodawie (13,2). Z kolei w grupie miast lokalnych i ponadlokalnych niskim poziomem wskaźnika w roku 2010 wyróżniały się Tarnogród (4,7) i Stoczek Łukowski (5,6).

Istotnym problemem rynku pracy jest **zjawisko bezrobocia długotrwałego** obejmujące, w zależności od przyjętych założeń metodycznych, czas pozostawania bez pracy powyżej 12 lub 24 miesięcy¹⁰. Bezrobocie długotrwałe, zwane chronicznym skutkuje pogorszeniem sytuacji materialnej, marginalizacją, izolacją, a w efekcie wykluczeniem społecznym. Dlatego też niezbędne są działania inicjujące i promujące aktywne formy zapobiegania jego negatywnym konsekwencjom przyczyniające się do pobudzania przedsiębiorczości a tym samym do tworzenia nowych miejsc pracy oraz rozwoju inwestycji.

W województwie lubelskim poziom długotrwałego bezrobocia (powyżej 24 miesięcy) jest zróżnicowany przestrzennie, jednakże w znacznej mierze zajmowana przez poszczególne miasta pozycja pod względem odsetka długotrwałe bezrobotnych jest tożsama z ich lokatą odnoszącą się do ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych. Niewątpliwie, zjawiskiem pozytywnym jest fakt, iż po początkowym znacznym wzroście liczby osób pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy obserwowanym

---

¹⁰ Z uwagi na dostępność danych w niniejszej publikacji przyjęto okres 24 miesięcy.

w latach 2000-2005 niemal we wszystkich miastach województwa lubelskiego, w kolejnym okresie, tj. latach 2005-2010 odnotowano tendencję odwrotną.

W roku 2010 w grupie miast na prawach powiatu średni wskaźnik dotyczący udziału bezrobotnych powyżej 24 miesięcy w ogólnej liczbie bezrobotnych wyniósł 17,3%. Najwyższy jego poziom zaobserwowano w Białej Podlaskiej (20,1%), zaś najniższy w Chełmie (11,4%). W grupie 16 miast powiatowych najniższym wskaźnikiem wyróżniało się miasto Biłgoraj (3,3%). Z kolei, największy udział długotrwale bezrobotnych zarejestrowano w Janowie Lubelskim (22,1%) i Lubartowie (20,6%), przy czym należy podkreślić, iż były to jedyne miasta w których wskaźnik przekroczył poziom 20,0%. Jednocześnie w 5 miastach (Biłgoraj, Łęczna, Puławy, Ryki, Łuków) wskaźnik nie przekroczył progu 10,0%. Na tle pozostałych miast lokalnych i ponadlokalnych, w roku 2010 pozytywnie wyróżniały się 2 miasta: Tarnogród (1,5%) oraz Józefów (1,8%). Natomiast najmniej korzystnie pod względem bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy kształtowała się sytuacja w Ostrowie Lubelskim (33,2%) i Annopolu (27,7%).

Istotnym wskaźnikiem określającym potencjał rozwojowy miast jest **wielkość wpływów uzyskiwanych z tytułu udziałów w podatkach dochodowych od osób fizycznych (PIT) i prawnych (CIT) w przeliczeniu na 1 mieszkańca**. Pozbawione możliwości kształtowania polityki fiskalnej, miasta mają jedynie pośredni wpływ na środki finansowe otrzymywane z tytułu udziału w podatkach dochodowych. Mogą bowiem, w ramach przyznanych im kompetencji¹¹ stymulować wzrost wydajności źródeł dochodów już istniejących. Niewątpliwie, wpływy z podatków dochodowych PIT i CIT są istotnym źródłem dochodów miast, jednakże w znacznym stopniu uzależnionym od koniunktury gospodarczej (wysokie tempo wzrostu PKB oznacza wyższe dochody jednostek samorządu terytorialnego). Ponadto, w przypadku podatku dochodowego od osób prawnych wpływ na wielkość otrzymywanych środków ma poziom zatrudnienia, a także liczba i wielkość podmiotów gospodarczych działających na terenie miasta, a w przypadku podatku dochodowego od osób fizycznych liczba mieszkańców. Kluczową kwestią jest więc kreatywność oraz dbałość władz lokalnych o sytuację dotychczasowych i przyszłych mieszkańców i przedsiębiorców, a tym samym rozwój lokalnych inicjatyw społecznych i gospodarczych.

Z uwagi na nowelizację regulacji prawnych w zakresie finansowania jednostek samorządu terytorialnego, nie jest możliwe zbadanie dynamiki wielkości środków uzyskanych z tytułu udziału w PIT i CIT w poszczególnych latach. Dlatego też

---

¹¹ Kompetencje ustawowe przysługujące gminom, por. *Ustawa z 13 listopada 2003 r. o dochodach jst* (Dz. U. z 2010 r., nr 80, poz. 526 z późn. zm.).

przeprowadzona analiza objęła miasta jedynie w układzie porównawczym (analiza lokat zajmowanych przez miasta w poszczególnych latach).

W grupie miast na prawach powiatu niekwestionowanym liderem, zarówno pod względem wielkości uzyskanych wpływów z tytułu udziału w podatku dochodowym od osób prawnych, jak i od osób fizycznych przypadających na 1 mieszkańca, jest miasto Lublin, które w badanym okresie, tj. latach 2000-2010 niezmiennie zajmowało pierwszą pozycję w rankingu. Analizując wielkość środków uzyskiwanych z CIT, warto odnotować sukcesywną poprawę Białej Podlaskiej, która w roku 2010 w grupie 4 miast zajęła drugą lokatę, natomiast w roku bazowym, tj. 2000 plasowała się na miejscu ostatnim. Najmniej korzystnie kształtowała się sytuacja Chełma, który w roku 2010 (podobnie w 2005) zajął ostatnią pozycję w zestawieniu. Z kolei pod względem wielkości środków uzyskanych z tytułu CIT na drugim miejscu, awansując z miejsca 3 w roku 2005, uplasował się Zamość. Jednocześnie spadek na 3 pozycję, z zajmowanego (zarówno w roku 2005 jak i 2000) miejsca 2 odnotował Chełm. Na ostatnim, 4 miejscu utrzymała się (podobnie jak w roku 2005) Biała Podlaska.

W roku 2010 w rankingu miast powiatowych pod względem środków uzyskanych z CIT pierwsze miejsce zajął Radzyń Podlaski. Ponadto, 6 miast z tej grupy odnotowało poprawę pozycji, przy czym największą (o 10 lokat) Parczew (z 15 na 5 miejsce). Z kolei największy spadek w zestawieniu odnotował Krasnystaw (o 12 lokat). W przypadku dochodów uzyskanych z PIT niezmiennie, w całym badanym okresie liderem były Puławy, zaś na ostatniej pozycji plasowało się Opole Lubelskie.

W grupie miast lokalnych i ponadlokalnych w czołówce zestawienia z tytułu wpływów z CIT znalazł się Rejowiec Fabryczny i Zwierzyniec. Ponadto, tylko 6 z 21 ośrodków (bez Łaszczowa) odnotowało poprawę zajmowanej w zestawieniu lokaty, w tym w największym stopniu Stoczek Łukowski (o 14 oczek). Największy zaś spadek (o 9 oczek), z 6 na 15 pozycję cechował Kazimierz Dolny. Z kolei pod względem środków finansowych uzyskanych z PIT pierwsze miejsce w całym badanym okresie zajmował Dęblin, natomiast ostatnią lokatę zajął Annopol.

Ważnym wskaźnikiem określającym potencjał miast jest zdolność podmiotów społeczno-gospodarczych¹² zlokalizowanych na ich obszarze do konkurowania o środki zewnętrzne, w tym o fundusze Unii Europejskiej. Aktywność przedsiębiorstw i pozostałych podmiotów społeczno-gospodarczych w pozyskiwaniu środków z Unii Europejskiej determinuje także tworzenie nowych miejsc pracy w miastach (w tym u kooperantów), w których prowadzą one działalność. Efektem takich działań w średnim okresie czasu może być także wzrost płac. W dłuższym okresie czasu realizacja

---

¹² Przedsiębiorstwa, fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie itp. Powyższa analiza nie obejmuje środków pozyskanych przez samorządy miast Lubelszczyzny oraz spółki zależne od samorządów.

projektów przez podmioty z tej samej branży może przyczyniać się do tworzenia klastrów. Środki unijne pomagają przedsiębiorstwom wdrażać innowacje oraz zwiększać zakres internacjonalizacji, co zwiększa popyt na wykwalifikowanych pracowników w miastach, w których istnieją takie podmioty. Z drugiej strony, prezentowana statystyka, zwłaszcza w małych ośrodkach może zostać zniekształcona poprzez efekt firmy dominującej (od której często uzależniony jest byt ekonomiczny małych miast). Przedsiębiorstwo takie jest w stanie pozyskać znaczące wsparcie unijne na inwestycje (realizując na przykład duży projekt), natomiast pozostałe podmioty lokalne mogą wykazywać się biernością w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na rozwój. Podsumowując, dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto miernik, jakim jest skumulowana **wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca** (od roku 2004, czyli momentu wejścia Polski do UE i rozpoczęcia wdrażania programów z perspektywy finansowej 2004-2006).

Wśród miast na prawach powiatu, zdecydowanie najwięcej środków unijnych pozyskały podmioty społeczno-gospodarcze zlokalizowane w Lublinie (zarówno w ujęciu wartościowym łącznie – prawie 585 mln zł, jak też w przeliczeniu na 1 mieszkańca – 1679 zł). Relatywnie dużo środków unijnych na 1 mieszkańca pozyskały także podmioty społeczno-gospodarcze w Chełmie (1123 zł). Najmniejszą aktywnością wykazywał się podmioty w Białej Podlaskiej (463 zł) oraz w Zamościu (374 zł).

W przypadku pozostałych miast powiatowych, sytuacja przedstawiała się nieznmiernie zróżnicowanie. W czołówce tej grupy miast znalazły się Radzyń Podlaski (2554 zł), Ryki (2298 zł) oraz Krasnystaw (2029 zł). Najniższą aktywność wykazywały przedsiębiorstwa w Kraśniku (90 zł) i Biłgoraju (tylko 74 zł), co w przypadku tego ostatniego miasta może w pierwszym momencie zastanawiać, gdyż w obiegowej opinii Biłgoraj uznawany jest za miasto bardzo przedsiębiorcze i dynamiczne (czego z kolei jednak nie weryfikują inne dane statystyczne przedstawione w niniejszym opracowaniu). W grupie miast niebędących siedzibą powiatu sytuacja jest także zróżnicowana. Zdecydowanym liderem jest Nałęczów, w przypadku którego wartość pozyskanych środków europejskich przez podmioty społeczno-gospodarcze zlokalizowane na jego obszarze na 1 mieszkańca wynosząca 4610 zł jest równocześnie najwyższa wśród wszystkich miast w województwie. Bardzo dobre wskaźniki aktywności w pozyskiwaniu środków unijnych posiadają także podmioty w Międzyrzecu Podlaskim (2148 zł). W kilku najmniejszych miastach Lubelszczyzny lokalny biznes w ogóle nie zdobył (do końca 2010 roku) dofinansowania ze środków UE. Taka sytuacja miała miejsce w Tarnogrodzie, Tyszowcach, Kocku, Piaskach, Annopolu, a także w turystycznym Krasnobrodzie i Zwierzyńcu.

2.3. Instytucje otoczenia biznesu

Jedną z głównych przyczyn wzmocnienia konkurencyjności na poziomie regionalnym i lokalnym jest postępujący proces decentralizacji. Kompetencje władzy centralnej przekazywane na szczebel samorządów lokalnych i regionalnych umożliwiają im prowadzenie własnej polityki gospodarczej, są one bowiem znacznie lepiej przystosowane do ustanawiania lokalnych więzi pomiędzy przedsiębiorstwami a ośrodkami naukowymi i badawczymi oraz do czerpania korzyści z dobrych praktyk i określenia podmiotów, z którymi mogą efektywnie współpracować. W celu promowania lokalnej przedsiębiorczości tworzona jest sieć instytucji otoczenia biznesu (IOB), których istotą działania jest świadczenie różnorodnej pomocy dla firm, szczególnie małych i średnich przedsiębiorstw. Tworząc przyjazne warunki dla biznesu oraz ułatwiając nowym podmiotom gospodarczym adaptację na rynku, instytucje otoczenia biznesu przyczyniają się do wspierania rozwoju ekonomicznego i wzrostu konkurencyjności lokalnej gospodarki. Biorąc pod uwagę funkcje pełnione przez IOB można je podzielić na 5 głównych grup. Do pierwszej zaliczono instytucje doradcze, szkoleniowe i informacyjne takie jak ośrodki szkoleniowo-doradcze, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, centra wspierania biznesu oraz związki pracodawców. Drugą grupą stanowią instytucje, których działalność koncentruje się głównie na finansowym wsparciu przedsiębiorców, tj. lokalne fundusze pożyczkowe, fundusze gwarancyjne, fundusze poręczeń kredytowych. Kolejną grupą IOB są podmioty wspierające przedsiębiorstwa w początkowej fazie ich działalności, takie jak inkubatory przedsiębiorczości, inkubatory technologiczne czy inkubatory akademickie. Następną grupę tworzą centra transferu technologii, parki technologiczne i przemysłowe, parki naukowo-technologiczne, których głównym celem działania jest dostarczanie i transfer zaawansowanych rozwiązań technicznych i technologicznych (w tym infrastruktury). Do ostatniej grupy zaliczane są instytucje zajmujące się dostarczaniem kapitału wysokiego ryzyka tzw. fundusze venture capital.

W województwie lubelskim instytucje otoczenia biznesu są relatywnie słabo rozwinięte i nie tworzą spójnego systemu pomocy przedsiębiorcom. Analizując ich rozkład przestrzenny największe zagęszczenie obserwowane jest w stolicy regionu – Lublinie oraz w 3 pozostałych miastach na prawach powiatu. Pozytywnie na tle województwa wyróżniają się także Puławy i Biłgoraj. Najbardziej powszechne są ośrodki szkoleniowo – doradcze i izby gospodarcze. Jednakże występowanie IOB w zasadzie ogranicza się do największych miast regionu, zaś z punktu widzenia przedsiębiorców ich lokalizacja powinna ułatwiać dostęp do oferowanych usług i świadczeń pomocowych. Funkcjonująca w ramach sieci platforma współpracy powinna umożliwiać sukcesywne podnoszenie zdolności firm lokalnych i regionalnych do konkurowania

z przedsiębiorstwami z kraju i zagranicy oraz kształtować system transferu technologii. Powinna również poprzez zapewnianie mechanizmów dostępu do instrumentów finansowania innowacji wzmacniać zdolności innowacyjne firm, a także wpływać na rozwój kultury innowacyjnej w regionie.

2.4. Specjalne strefy ekonomiczne

Specjalna strefa ekonomiczna (SSE) to wyodrębniona administracyjnie, niezamieszkała część terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na terenie której może być prowadzona działalność gospodarcza na warunkach określonych ustawą¹³. W latach 1995-1998 w Polsce utworzono, w znacznej mierze na terenach mało atrakcyjnych inwestycyjnie, 17 specjalnych stref ekonomicznych. Postrzegane jako istotny instrument wspierania obszarów słabiej rozwiniętych SSE miały przyczynić się do przyspieszenia rozwoju gospodarczego, w szczególności poprzez: rozwój określonych dziedzin działalności gospodarczej, tworzenie nowych miejsc pracy, zagospodarowanie majątku przemysłowego oraz zwiększenie konkurencyjności wyrobów i usług.¹⁴ W ramach tzw. pomocy regionalnej inwestorzy otrzymali możliwość zwolnienia z podatku dochodowego z tytułu poniesionych nakładów inwestycyjnych oraz tworzenia nowych miejsc pracy. Oferowane preferencyjne warunki prowadzenia działalności gospodarczej to także zwolnienia z podatku od nieruchomości czy profesjonalna pomoc prawna przy załatwianiu niezbędnych formalności związanych z rozpoczęciem działalności w SSE. Maksymalna wysokość udzielonej pomocy regionalnej została uzależniona od takich czynników jak: lokalizacja inwestycji, wysokość ponoszonych nakładów lub kosztów zatrudnienia nowych pracowników oraz wielkość przedsiębiorstwa ubiegającego się o zwolnienie podatkowe. Ponadto, dopuszczalną wysokość pomocy regionalnej wyznaczyła Mapa pomocy regionalnej, która określa procentowy udział pomocy w kosztach kwalifikujących się do objęcia tą pomocą. Dla województwa lubelskiego został on określony na poziomie 50%.

Znowelizowana w 2008 r. ustawa o SSE¹⁵ zwiększyła dostępny w ramach SSE obszar do 20 tys. ha, zdefiniowała także generalne zasady włączania do stref gruntów prywatnych. Ponadto wydłużyła okres funkcjonowania stref do końca roku 2020.

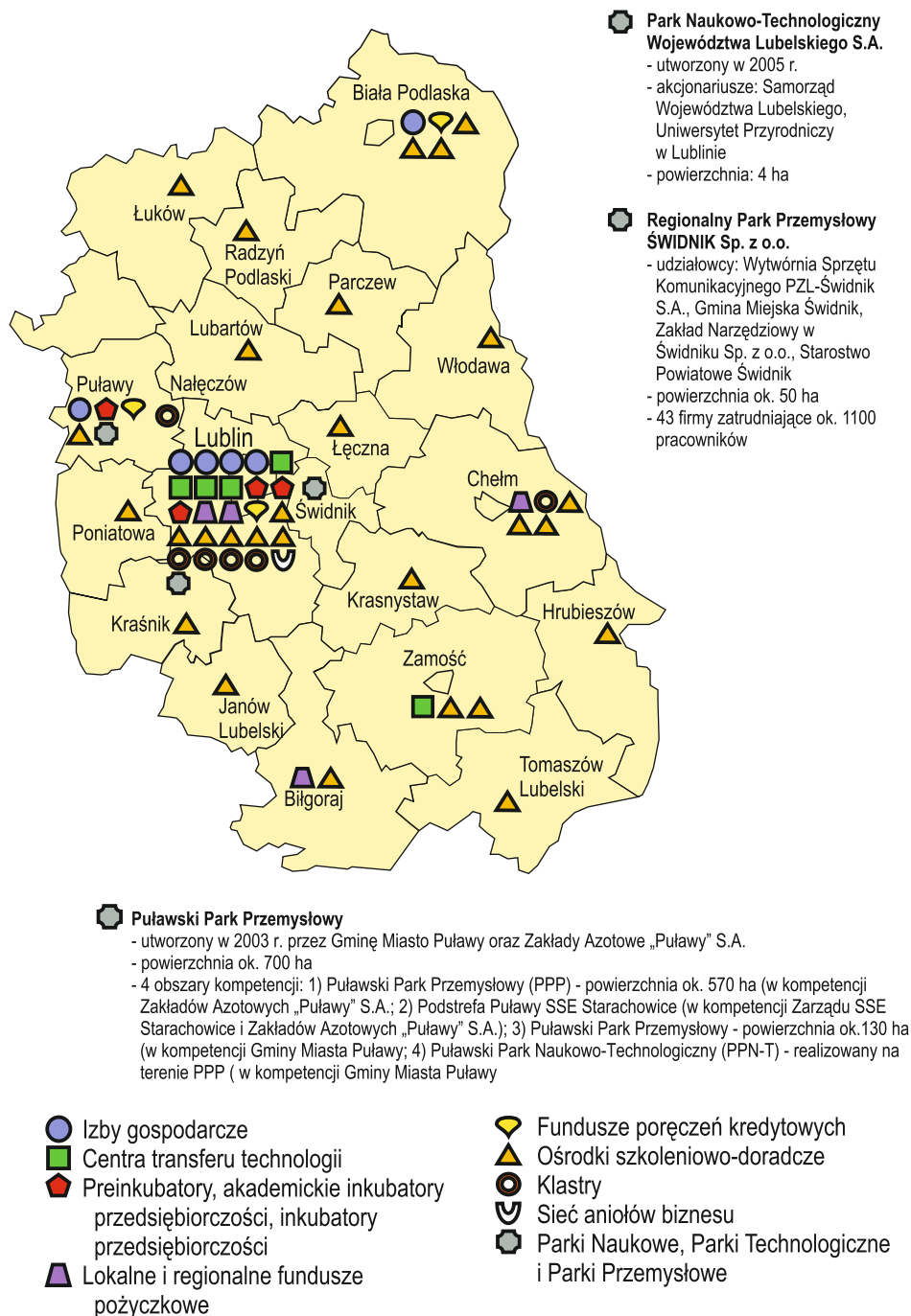
Obecnie na terytorium Polski funkcjonuje 14 SSE. Powierzchnia wszystkich stref wynosi 14,1 tys. ha, natomiast ich średni stopień zagospodarowania to 62%.

¹³ Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych, Dz. U. z 2007 r. Nr 42, poz. 274 z późn. zm.

¹⁴ Por. *Przewodnik po specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*, KPMG w Polsce, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, Warszawa 2009.

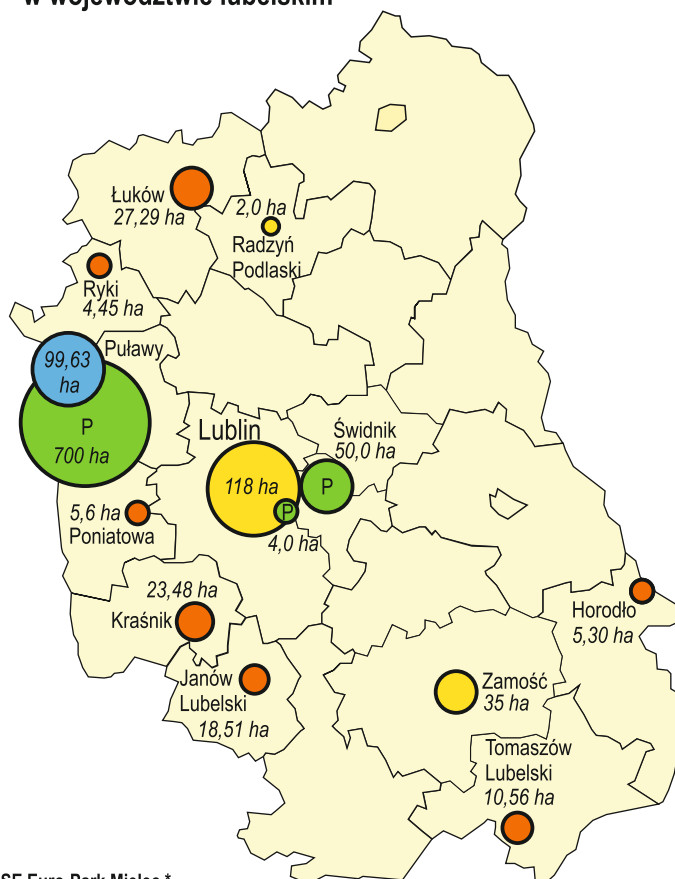
¹⁵ Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy o Specjalnych Strefach Ekonomicznych, Dz. U. Nr 118, poz. 746.

Rys. 9 Instytucje otoczenia biznesu w miastach województwa lubelskiego

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 10 **Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych zlokalizowane w województwie lubelskim**

- **SSE Euro-Park Mielec ***
  - 1) **Podstrefa Lublin** - powierzchnia 118 ha (do zagospodarowania 63 ha), efekty funkcjonowania: 15 zezwoleń, inwestycje - 336 mln. PLN
  - 2) **Podstrefa Radzyń Podlaski** - powierzchnia 2 ha (zagospodarowana)
  - 3) **Podstrefa Zamość** - powierzchnia 35 ha (do zagospodarowania ok. 23 ha)
- **SSE Starachowice Podstrefa Puławy**
  - powierzchnia 99,63 ha
  - zagospodarowanie 17,61%
  - efekty funkcjonowania: 4 zezwolenia, zatrudnienie - 25, inwestycje - 105,52, mln. EUR
- **Tarnobrzaska SSE EURO PARK WISŁOSAN**
  - 1) **Podstrefa Janów Lubelski** - powierzchnia 18,5 ha (do zagospodarowania 14,68 ha)
  - 2) **Podstrefa Łuków** - powierzchnia 27,3 ha (do zagospodarowania 20,13 ha), efekty funkcjonowania: 2 zezwolenia, inwestycje - 1,7 mln. zł.
  - 3) **Podstrefa Tomaszów Lubelski** - powierzchnia 10,6 ha (w całości do zagospodarowania)
  - 4) **Podstrefa Kraśnik** - powierzchnia 23,48 ha (w całości do zagospodarowania)
  - 5) **Podstrefa Horodło** - powierzchnia 5,3 ha (w całości do zagospodarowania)
  - 6) **Podstrefa Ryki** - powierzchnia 4,45 ha (w całości do zagospodarowania)
- **P** **Parki Przemysłowe i Technologiczne**

* W 2011 roku do SSE Euro-Park Mielec włączono tereny inwestycyjne w Lubartowie (20 ha)

Źródło: Opracowanie własne.

(Informacja o realizacji Ustawy o Specjalnych Strefach Ekonomicznych... 2011). Na koniec grudnia 2010 łączna liczba zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej we wszystkich strefach r. wyniosła 1354, z czego w roku 2010 wydano ich 177. Wartość zainwestowanego kapitału przekroczyła 73,2 mld zł, w roku 2010 przedsiębiorcy zainwestowali 6,6 mld zł, tj. o ponad 33,0% mniej niż w roku 2009. Zainwestowany w strefach kapitał pochodzi w 73,0% z 6 krajów: Polski, Niemiec, USA, Japonii, Holandii i Włoch. Największe nakłady inwestycyjne poniosły firmy z branży motoryzacyjnej (25,0% wydatków), producenci wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (9,7%) oraz przedsiębiorstwa produkujące wyroby z surowców niemetalicznych (9,2%).

Na terenie województwa lubelskiego nie jest bezpośrednio zlokalizowana żadna z 14 SSE, jednak funkcjonują podstrefy trzech z nich: SSE EURO-PARK MIELEC (Lublin – 118 ha, Zamość – 35 ha, Radzyń Podlaski – 2 ha), SSE „Starachowice” (Puławy – 99,63 ha) i Tarnobrzeszkiej SSE EURO-PARK WISŁOSAN (Łuków – 27,29 ha, Kraśnik – 23,48 ha, Janów Lubelski – 18,51 ha, Tomaszów Lubelski – 10,56 ha, Poniatowa – 5,6 ha, Horodło – 5,30 ha, Ryki – 4,45 ha).

Tabl. 6. **Podstawowe dane o SSE obejmujących obszar województwa lubelskiego**
(stan na koniec 2010 r.)

Podstawowe dane	Nazwa Specjalnej Strefy Ekonomicznej		
	SSE EURO-PARK MIELEC	SSE „Starachowice	Tarnobrzeszka SSE EURO-PARK WISŁOSAN
Rok założenia	1995 (powstała jako pierwsza w Polsce)	1997	1997
Powierzchnia całkowita	1134,96 ha	595,81 ha	1551,91 ha
Powierzchnia zagospodarowana	797,96 ha	370,42 ha	1050,59 ha
Stopień zagospodarowania gruntów	70,3%	62,2%	67,7%
Zasięg terytorialny	podkarpackie, małopolskie, lubelskie	świętokrzyskie, mazowieckie, opolskie, lubelskie, łódzkie	Podkarpackie, mazowieckie, świętokrzyskie, lubelskie, dolnośląskie, podlaskie

Tabl. 6. **Podstawowe dane o SSE obejmujących obszar województwa lubelskiego**
(stan na koniec 2010 r.) dok.

Podstawowe dane	Nazwa Specjalnej Strefy Ekonomicznej		
	SSE EURO-PARK MIELEC	SSE „Starachowice	Tarnobrzaska SSE EURO-PARK WISŁOSAN
Branże wiodące	drzewna, meblarska	wyroby chemiczne, wyroby z pozosta- łych mineralnych surowców niemeta- licznych	Wyroby elektroniczne, urządzenia elektrycz- ne i nielektryczny sprzęt gospodarstwa domowego
Liczba ważnych zezwoleń	150	70	121
Liczba wydanych zezwoleń w roku 2010	22	5	15
Nowe miejsca pracy	12689	2946	20083
Utrzymane miejsca pracy	3827	3403	7749
Wartość zrealizowanych inwe- stycji w mln zł	4690,3	1528,9	6081,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Gospodarki
http://www.mg.gov.pl/files/upload/7809/Efekty_grudzien.pdf (z dnia 25.07.2011).

Rozdział 3

Aktywność jednostek samorządu terytorialnego

3.1. Wprowadzenie

Dokonane w ostatnich kilkunastu latach zmiany w funkcjonowaniu administracji oraz finansów publicznych przekształciły relacje pomiędzy poszczególnymi ogniwami systemu państwa. Przeobrażenia o charakterze prawnym i organizacyjnym przyczyniły się do rozwinięcia administracji samorządowej, stale poszerzając kompetencje władz lokalnych i regionalnych. Kluczowe dla rozwoju poszczególnych regionów stały się ośrodki miejskie odgrywające istotną rolę w kreowaniu przedsiębiorczości.

3.2. Analiza aktywności jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubelskim

W celu zbadania wpływu jednostek samorządu terytorialnego na potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim analizie poddano następujące zmienne: dochody na jednego mieszkańca, dochody własne na 1 mieszkańca, wydatki ogółem na 1 mieszkańca, wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca, relację długu do dochodów ogółem, wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez JST na 1 mieszkańca i wydatki na zadania finansowane ze środków zagranicznych na 1 mieszkańca. Stworzony z poszczególnych parametrów wskaźnik zintegrowany pozwolił na zbudowanie rankingu miast w kontekście potencjału ekonomicznego wynikającego z efektywności oraz aktywności samych JST. Znaczenie poszczególnych czynników we wskaźniku zintegrowanym prezentuje tabl. 7.

Tabl. 7. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika aktywności jst (miast) województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
dochody na jednego mieszkańca	15%
dochody własne na jednego mieszkańca	10%
wydatki ogółem na jednego mieszkańca	10%
wydatki inwestycyjne na jednego mieszkańca	15%
relacja długu do dochodów ogółem	20%
wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez JST na jednego mieszkańca	15%
wydatki na zadania finansowane ze środków zagranicznych na jednego mieszkańca..	15%

Analiza danych (rys. 11) pokazuje, że zdecydowanie największy potencjał płynący z efektywności i aktywności jednostek samorządu terytorialnego posiadało miasto Janów Lubelski, dla którego wskaźnik zintegrowany w roku 2010 wyniósł 85,5. Na taką sytuację wpływ miały względnie wysokie dochody na 1 mieszkańca, aktywna działalność po stronie wydatkowej, zwłaszcza w zakresie inwestycji, a także umiejętne posilkowanie się środkami zewnętrznymi w rozwoju infrastruktury. W przypadku wyżej wymienionych parametrów wskaźniki cząstkowe dla miasta Janów Lubelski były na najwyższym poziomie spośród analizowanych miast lub też ustępowały jedynie pojedynczym podmiotom. W konsekwencji dystans do kolejnego w rankingu miasta był bardzo duży.

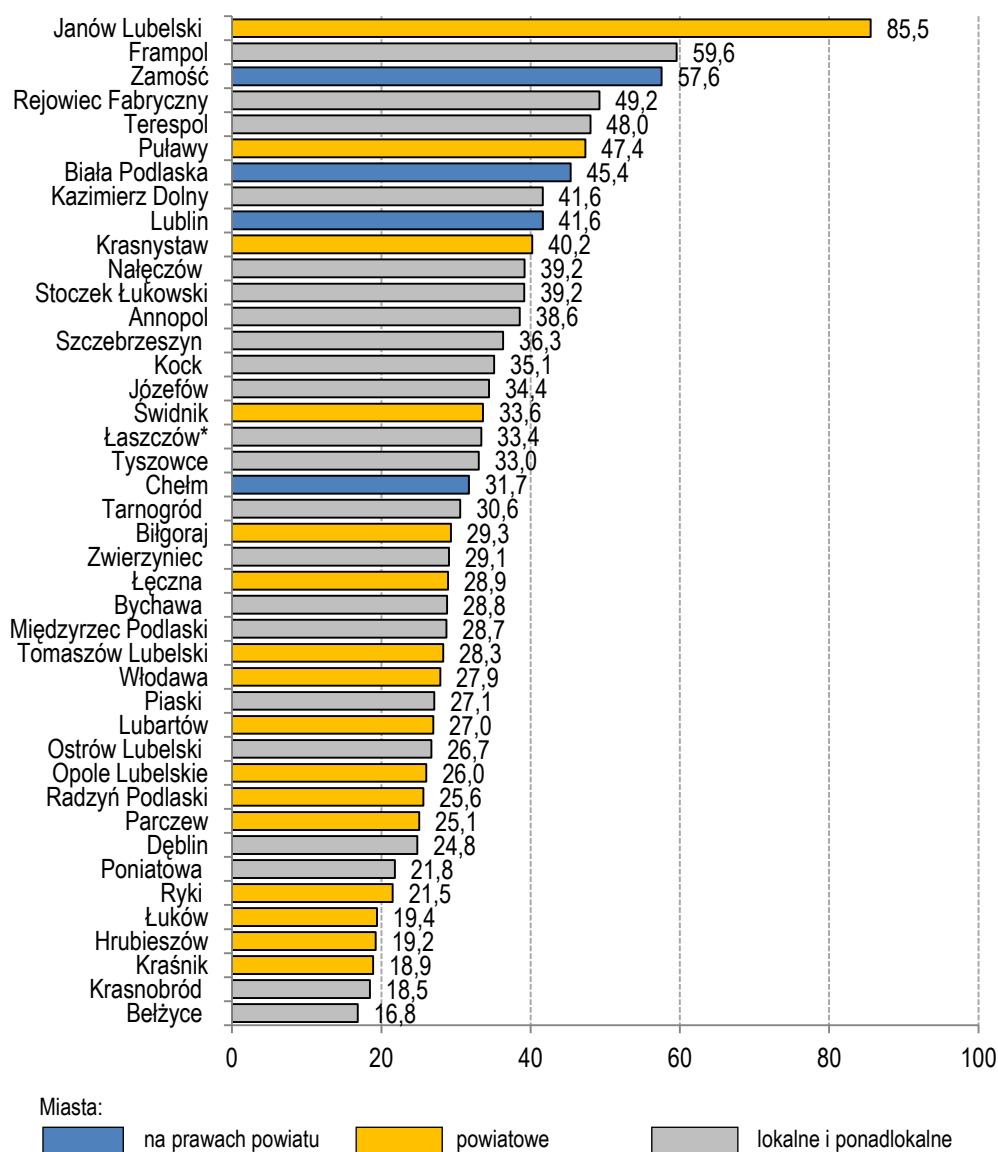
Drugie miejsce w zestawieniu zajęło miasto Frampol (wskaźnik zintegrowany wyniósł 59,6 czyli o 26,0 pkt. procentowego mniej niż w przypadku lidera). Na względnie wysoką notę największy wpływ miały: niski wskaźnik zadłużenia stanowiący znaczny potencjał dla rozwoju inwestycji infrastrukturalnych w kolejnych latach oraz aktywne pozyskiwanie środków pomocowych na realizowane projekty inwestycyjne. Znacznie słabiej analizowane miasto wypadło w odniesieniu do parametrów dochodowych, co wyrażało się w niskim poziomie dochodów własnych. Było to efektem ograniczonej aktywności lokalnych podmiotów gospodarczych oraz niższych dochodów samych mieszkańców, co przełożyło się na niewielkie wpływy z samorządowej części podatku CIT i PIT.

Na trzecim miejscu w rankingu znalazło się miasto Zamość. W tym przypadku na wysoką lokatę wpływ miała specyfika jednostki. Jest to miasto na prawach powiatu i ze względu na pełnione funkcje, przysługują mu zarówno dochody gminne, jak i powiatowe. Przełożyło się to na wysokie wpływy na 1 mieszkańca. Dodatkowo szeroki zakres obowiązków zmuszał do znacznie większych wydatków, co także wpłynęło na wzrost wskaźnika zintegrowanego. Potwierdzeniem tego są względnie wysokie noty dwóch innych miast na prawach powiatu czyli Białej Podlaskiej (7 miejsce, z notą na poziomie 45,4) oraz Lublina (9 miejsce, z notą na poziomie 41,6). Przy czym, podmioty te realizując szereg projektów inwestycyjnych finansowanych z kredytów lub emisji obligacji komunalnych miały bardzo duże zadłużenie, co znacznie obniżyło ich wskaźnik zintegrowany. Dodatkowo środki pozyskane z pomocy publicznej chociaż wartościowo największe, to jednak w przeliczeniu na jednego mieszkańca były znacznie mniejsze, niż w przypadku małych ośrodków miejskich.

Znacznie niżej oceniony został potencjał ekonomiczny ostatniego miasta na prawach powiatu – Chełma. Miejsce 20 w zestawieniu z notą na poziomie 31,7 było znacznie poniżej rzeczywistych możliwości tego ośrodka. Było to głównie efektem niskich wydatków na rozwój infrastruktury w przeliczeniu na 1 mieszkańca oraz ni-

skiej aktywności w pozyskiwaniu wsparcia finansowego z poszczególnych programów Unii Europejskiej.

Rys. 11. Ranking miast województwa lubelskiego pod względem aktywności jednostek samorządu terytorialnego w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

*W przypadku gminy Łaszczów ustalenie danych dotyczących wydatków na zadania finansowane ze środków zagranicznych na jednego mieszkańca było niemożliwe, dlatego dla uzyskania porównywalności danych przypisana została mu wartość parametru na poziomie średnim dla pozostałych miast.

W grupie miast o względnie wysokim potencjale ekonomicznym płynącym z efektywności i aktywności JST znalazły się podmioty o bardzo dużej aktywności w pozyskiwaniu preferencyjnego finansowania zewnętrznego ze środków Unii Europejskiej, tj. miasta Terespol, Krasnystaw i Rejowiec Fabryczny oraz względnie zamożne ośrodki, realizujące duże projekty inwestycyjne ze środków własnych, czyli Puławy i Kazimierz Dolny. W przypadku wszystkich wymienionych jednostek zintegrowany wskaźnik potencjału ekonomicznego wynikający z efektywności i aktywności samorządu wahał się w przedziale od 40,2 do 49,2 pkt.

Zdecydowanie najmniejszy potencjał ekonomiczny płynący z efektywności i aktywności JST miało miasto Bełżyce, dla którego wskaźnik zintegrowany w roku 2010 wyniósł 16,8, czyli mniej niż 20,0% wartości wskaźnika dla lidera. Jest to efektem przede wszystkim bardzo niskich dochodów na jednego mieszkańca, które przekładają się na niskie wydatki, w tym także wydatki inwestycyjne. Dodatkowo gmina ta niskie wpływy uzupełniała przychodami zwrotnymi, co przełożyło się na względnie wysoki poziom zadłużenia. Ponadto znaczna część przychodów przeznaczana była na realizację obligatoryjnych zadań gminy, a tylko w niewielkim stopniu finansowała inwestycje.

Wartość wskaźnika zintegrowanego mniejszą od 25,0% wartości wskaźnika lidera miały jeszcze trzy miasta powiatowe Kraśnik, Hrubieszów i Łuków oraz lokalny ośrodek miejski Krasnobród.

Z punktu widzenia potencjału ekonomicznego miast kluczowa jest analiza dochodów poszczególnych samorządów. To one bowiem muszą wystarczyć na realizację zadań ustawowych, a także stanowią bazę do rozwoju inwestycji, głównie z zakresu infrastruktury. Należy jednak zauważyć, że potencjał dochodowy jest bardzo zróżnicowany, co wynika z możliwości pozyskiwania środków z wielu źródeł.

Województwo lubelskie należy do najuboższych regionów w Polsce, w konsekwencji dochody poszczególnych miast są niższe, niż w przypadku pozostałych regionów. Dla porównania w 2010 roku średnia dochodów wszystkich gmin w kraju na jednego mieszkańca wyniosła 2836,4 zł, a miast na prawach powiatu aż 4251,9 zł¹⁶.

W województwie lubelskim w 2010 roku 42 miasta uzyskały średni dochód na jednego mieszkańca na poziomie 2793,2 zł, z czego miasta na prawach powiatu w wysokości 3660,0 zł, a pozostałe ośrodki miejskie na poziomie 2701,9 zł. Należy także zauważyć, że wśród miast na prawach powiatu nie pojawił się żaden ośrodek o dochodach na mieszkańca wyższych niż średnia w kraju. Wśród pozostałych ośrodków miejskich dochody wyższe niż średnia dla gmin w kraju uzyskało zaledwie 12

---

¹⁶ *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2010 r. Informacja o wykonaniu budżetów jednostek samorządu terytorialnego*, 2011.

miast. Wśród analizowanych podmiotów najwyższy badany wskaźnik miało miasto na prawach powiatu Zamość – 4161,9 zł, co jest nie tylko efektem umiejętności zarządczych władz samorządowych, ale głównie konsekwencją przysługujących tej jednostce także właściwych dochodów powiatowych. Potwierdzeniem tego jest również wysoka pozycja w rankingu pozostałych trzech miast na prawach powiatu, z których Biała Podlaska znalazła się na trzeciej pozycji, Lublin na czwartej a Chełm na ósmej.

Analizując wskaźnik należy bardzo wysoko ocenić sytuację Janowa Lubelskiego, którego dochód na jednego mieszkańca wyniósł 4141,1 zł i był mniejszy tylko od miasta na prawach powiatu Zamość i to zaledwie o 20 zł. Taka sytuacja pozwala gminie nie tylko na świadczenie na wysokim poziomie usług o charakterze użyteczności publicznej, ale co ważniejsze, na wygospodarowanie odpowiednich środków na realizację projektów inwestycyjnych. Dodatkowo, wysokie dochody znacznie ułatwiają pozyskiwanie kapitału z poszczególnych programów Unii Europejskiej, gdzie wymagany jest finansowy wkład własny.

Względnie wysokie wartości badanego wskaźnika w 2010 roku uzyskały także małe ośrodki miejskie takie jak Frampol, Annopol, Rejowiec Fabryczny, dla których analizowany parametr wahał się w przedziale od 3322,3 do 3512,6 zł.

Najniższe dochody na jednego mieszkańca w 2010 roku miało miasto Bełżyce, były one o połowę niższe niż u lidera i wynosiły zaledwie 2068,4 zł. Wśród podmiotów o najniższych dochodach na jednego mieszkańca, których wartość nie przekracza poziomu 2300,0 zł (wskaźnik zestandaryzowany mniejszy niż 10 punktów) znalazły się jeszcze dwa inne małe ośrodki miejskie, tj. Hrubieszów i Poniatowa oraz trzy duże miasta powiatowe o znacznych tradycjach przemysłowych i silnym wpływie na rozwój gospodarczy województwa: Świdnik, Łuków i Kraśnik.

Zwiększająca się na przestrzeni lat rola jst miała przełożenie na wzrost zadań jakie te podmioty realizowały i realizują na rzecz społeczności lokalnej. I chociaż często podnoszony jest problem braku adekwatności środków na kolejne zadania, to jednak systematycznie następuje wzrost wpływów budżetowych. Dla porównania, wśród badanych miast średnie dochody na jednego mieszkańca w 2000 roku wynosiły zaledwie 1203,2 zł czyli niewiele ponad 43,0% dochodów z roku 2010. W połowie badanego okresu czyli w roku 2005 dochody te wynosiły już 1757,8 zł, czyli blisko 63,0% dochodów z 2010 roku.

W latach 2000-2010 wszystkie badane miasta odnotowały znaczący wzrost dochodów na jednego mieszkańca, przy czym największą poprawę odnotował Janów Lubelski, którego wpływy budżetowe są obecnie ponad czterokrotnie większe niż pięć lat temu. Pozwoliło to na awans w rankingu z ostatniego miejsca na drugie. Bardzo znaczące wzrosty dochodów na jednego mieszkańca zostały także odnotowane w takich ośrodkach jak Frampol (224,0%), Annopol (184,0%), Józefów (183,0%)

czy Piaski (180,0%). Sytuacja ta umożliwi im nie tylko poprawę środowiska bytowego mieszkańców, ale także wygospodarowanie odpowiednich środków inwestycyjnych na kreowanie inwestycji mających na celu gospodarcze zdynamizowanie ośrodka.

Niestety w badanym okresie część gmin znacznie wolniej zwiększała swoje wpływy budżetowe. Najniższą dynamiką charakteryzował się Chełm, którego dochody na mieszkańca wzrosły w ciągu dziesięciu lat z 2094,4 do poziomu 3283,4, czyli o niecałe 60,0%. Względnie niską dynamikę dochodów, mniejszą niż 100,0% miały jeszcze dwa inne miasta na prawach powiatu: Biała Podlaska (90,0%) i Zamość (96,0%) oraz cztery inne duże ośrodki miejskie: Nałęczów (84,0%), Hrubieszów (96,0%), Krasnobród i Świdnik (po 98,0%).

Słabość finansowa samorządów z województwa lubelskiego potwierdza się także w wielkości dochodów własnych, kluczowych dla samodzielności wydatkowej jst. W 2010 roku średnia wartość dochodów własnych wszystkich gmin w kraju na 1 mieszkańca wyniosła 1265,6 zł, a miast na prawach powiatu aż 2705,2 zł. (*Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa...2011*). Dla porównania w województwie lubelskim 42 miasta w 2010 roku uzyskały średni dochód własny na 1 mieszkańca na poziomie 967,1 zł, z czego miasta na prawach powiatu 1442,6 zł. Dodatkowo należy zauważyć, że wśród miast na prawach powiatu nie pojawił się żaden ośrodek o dochodach własnych na mieszkańca wyższych niż średnia w kraju, a wśród pozostałych ośrodków miejskich dochody wyższe niż średnia dla gmin w kraju uzyskało zaledwie 4 miasta (Puławy, Biłgoraj, Kazimierz Dolny i Tomaszów Lubelski).

Wśród miast z województwa lubelskiego największe, sięgające blisko 2000 zł, dochody własne na 1 mieszkańca w 2010 roku uzyskało miasto Lublin. Wpływ na taką sytuację miała m.in. specyfika jednostki. Jest to miasto na prawach powiatu dlatego może czerpać zarówno dochody gminne, jak i powiatowe. Potwierdzeniem tego jest dość wysoka pozycja pozostałych trzech miast na prawach powiatu: Zamość (3 miejsce z dochodami własnymi na poziomie 1404,5 zł), Biała Podlaska (7 miejsce z dochodami własnymi na poziomie 1267,5 zł) oraz Chełm (11 miejsce z dochodami własnymi na poziomie 1173,6 zł). Wysoką pozycję w rankingu uzyskały także inne duże powiatowe ośrodki miejskie – Puławy, Biłgoraj, Tomaszów Lubelski, Krasnystaw, Świdnik. Jest to bez wątpienia efekt znacznego rozwoju przedsiębiorczości, co przekłada się na wzrost wpływów z podatku od nieruchomości oraz samorządowej części podatku dochodowego od osób prawnych. Dodatkowo silny rozwój gospodarczy tych miast przekłada się na wyższe płace, co jest szczególnie istotne dla zwiększenia wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych. W konsekwencji można stwierdzić, że wysoka pozycja w rankingu dochodów własnych na mieszkańca poszczególnych gmin jest świadectwem aktywności przedsiębiorstw i samych mieszkańców a tym samym dobrego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości.

Znaczące dochody własne na 1 mieszkańca wygenerowane zostały także w mniejszych ośrodkach. W przypadku Kazimierza Dolnego, 5. pozycja w rankingu jest efektem dużego zainteresowania wykorzystaniem walorów turystycznych miasta. Przekłada się to na rozwój branży hotelarskiej i gastronomicznej, a także na względnie wysokie dochody mieszkańców. Inna sytuacja miała miejsce w przypadku dziesiątego w rankingu Stoczka Łukowskiego, gdzie nie ma bezpośrednich czynników zewnętrznych zwiększających potencjał tego miasta. Tym samym na względnie wysokie dochody własne, blisko 1200 zł na mieszkańca, wpływ miała głównie aktywna postawa władz miasta, które potrafią efektywnie pozyskiwać środki finansowe.

Wśród miast o najmniejszych dochodach własnych, nie przekraczających 550 zł na mieszkańca, znalazły się wyłącznie małe gminy miejsko-wiejskie, posiadające nie więcej niż 7000 mieszkańców: Frampol, Annopol, Kock, Ostrów Lubelski, Tyszowce, Józefów. Są to jednostki, w których nie są zlokalizowane duże podmioty gospodarcze, a lokalna przedsiębiorczość ogranicza się głównie do handlu i nielicznych zakładów produkcyjnych lub usługowych. W konsekwencji niskie są wpływy z podatków lokalnych, a dodatkowo znacznie mniejsza jest samorządowa część podatków dochodowych PIT i CIT.

Zaskakująco niską pozycję w rankingu uzyskało miasto Krasnobród, które posiadając walory turystyczne powinno generować większe dochody własne. Omawiane wpływy budżetowe na poziomie blisko 580 zł na mieszkańca, znacznie odbiegają od oczekiwań, a dodatkowo utrudniają rozwój infrastruktury poprawiającej potencjał rozwojowy regionu. Potwierdzeniem możliwości poprawy sytuacji w przyszłości jest przykład miasta Zwierzyniec, które posiadając porównywalny potencjał wygenerowało w 2010 roku dochody własne na poziomie ponad 1000 zł na mieszkańca, czyli blisko dwukrotnie większe. Jest to świadectwem lepszego zarządzania finansami władz samorządowych.

Najwyższą dynamikę badanego wskaźnika w latach 2000-2010 uzyskało miasto Łęczna, dla którego dochody własne na mieszkańca wzrosły z poziomu 363,5 zł do blisko 1000 zł, czyli aż o 173,6%. Pozwoliło to gminie na awans w rankingu z 29 na 21 miejsce. Względnie dużą zmienność, przekraczającą poziom 150,0% odnotowały takie ośrodki miejskie jak Janów Lubelski (wzrost o 168,2% i zmiana w rankingu z 26. na 19. pozycję), Zwierzyniec (wzrost o 166,6% i zmiana w rankingu z 27. na 21. pozycję) i Lublin (wzrost o 158,2% i zmiana w rankingu z 2. na 1. pozycję). Jest to świadectwem rozwoju wymienionych miast, wynikającym z tworzenia przez władze samorządowe odpowiedniego środowiska do rozwoju przedsiębiorczości. Pozytywnie należy ocenić fakt, że największa poprawa miała miejsce nie tylko w największym ośrodku w województwie, ale także w miejscowościach mniejszych, w których udało

się wykorzystać odpowiednie czynniki zewnętrzne oraz zmobilizować lokalną przedsiębiorczość.

Z drugiej jednak strony w województwie lubelskim istnieje znaczna grupa miast, których dochody zwiększały się na poziomie zbliżonym do wskaźnika inflacji. W konsekwencji oznaczało to sytuację stagnacji realnych wpływów własnych, co przy względnie dużym wzroście gospodarczym w tym okresie, należy ocenić negatywnie.

Wśród miast, które uzyskały dynamikę dochodów własnych na mieszkańca na poziomie mniejszym niż 70,0% znalazły się głównie małe ośrodki miejskie o niskim stopniu uprzemysłowienia i generalnie niskich dochodach własnych na mieszkańca. W przypadku takich ośrodków jak Ostrów Lubelski, Annopol, Terespol, Frampol, Bychawa, i Krasnobród niska dynamika dochodów własnych była efektem braku tradycji przemysłowej, a tym samym słabszego rozwoju przedsiębiorczości w ostatnich dziesięciu latach. Tym samym mniej zamożne ośrodki miejskie o niskim potencjale gospodarczym są nieatrakcyjne dla inwestorów zewnętrznych, co powoduje że sytuacja ekonomiczna ich mieszkańców ulega pogorszeniu. Dodatkowo, dochody mieszkańców są najczęściej niskie, a to powoduje kłopoty gminy w pozyskiwaniu dochodów z PIT czy podatku od nieruchomości. Wyjątek stanowi miasto Rejowiec Fabryczny, które w przeciwieństwie do wcześniej wymienionych ośrodków ma relatywnie wysokie dochody na mieszkańca. W tym przypadku niską dynamikę dochodów własnych tego miasta można tłumaczyć trudnościami lokalnych dużych przedsiębiorstw. Potwierdzeniem tego jest znaczny spadek w rankingu z 3. na 14. pozycję.

Niski poziom dochodów samorządów z województwa lubelskiego miał przełożenie na niskie wydatki ogółem gmin i miast na prawach powiatu. W 2010 roku średnia wydatków wszystkich gmin w kraju na 1 mieszkańca wyniosła 3127,8 zł, a miast na prawach powiatu aż 4651,9 zł. (*Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa...2011*). W województwie lubelskim analizowane 42 miasta w 2010 roku wydatkowały na 1 mieszkańca średnio 3083,1 zł, z czego miasta na prawach powiatu 3920,0. Dodatkowo należy zauważyć, że wśród miast na prawach powiatu nie pojawił się żaden ośrodek o wydatkach na mieszkańca wyższych niż średnia w kraju, a wśród pozostałych ośrodków miejskich wydatki ogółem wyższe niż średnia dla gmin w kraju uzyskało 14 miast.

Porównanie rankingów miast w zakresie dochodów oraz wydatków pokazuje bardzo dużą korelację zajmowanych pozycji, co wydaje się być oczywiste. Podmioty, które pozyskują znaczne środki budżetowe, mogą też znacznie więcej wydać na realizację ustawowych obowiązków. W konsekwencji w 2010 roku najwyżej w rankingu został sklasyfikowany Janów Lubelski (drugie miejsce pod względem dochodów na mieszkańca) z wydatkami na poziomie 4635,1 zł. Na drugim miejscu znalazł się

Rejowiec Fabryczny (siódme miejsce pod względem dochodów na mieszkańca) z wydatkami na poziomie 4464,3 zł, a na trzecim Zamość (pierwsze miejsce pod względem dochodów na mieszkańca) z wydatkami na poziomie 4361,1 zł. W przypadku tego ostatniego miasta wpływ na tak wysoką pozycję ponownie miał charakter ośrodka, jako miasta na prawach powiatu. Szeroki zakres obowiązków zmusza podmioty do realizacji wielu funkcji, a tym samym do ponoszenia znacznych nakładów na zabezpieczenie usług użyteczności publicznej. Potwierdzeniem tego jest wysoka pozycja w rankingu wydatków na mieszkańca pozostałych miast na prawach powiatu: Lublina, Białej Podlaskiej i Chełma odpowiednio na pozycjach piątej, siódmej i dziewiątej.

Pozytywnym zaskoczeniem jest wysoka pozycja w rankingu kilku małych ośrodków miejskich, które mając ograniczone możliwości w pozyskiwaniu znacznych inwestorów zewnętrznych, starały się tworzyć właściwe warunki bytowe dla swoich mieszkańców oraz kreować odpowiednie środowisko do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Do tej grupy należy zaliczyć Rejowiec Fabryczny, Annapol, Frampol, Tyszowce czy też Stoczek Łukowski. We wszystkich tych jednostkach wydatki na 1 mieszkańca w 2010 roku przekroczyły poziom 3500 zł.

Najniżej w rankingu w 2010 roku zostało sklasyfikowane miasto Bełżyce. Ponadto wśród jednostek o najniższych wydatkach ogółem, nie przekraczających 2500 zł na mieszkańca, znalazły się wyłącznie miasta powiatowe o niskich dochodach na 1 mieszkańca takie jak: Opole Lubelskie, Krasnystaw, Świdnik, Hrubieszów i Biłgoraj. Są to ośrodki o znacznych tradycjach przemysłowych, dlatego niewielka skala wydatków może rodzić obawy co do dalszego rozwoju tych miast, głównie w kontekście zabezpieczenia odpowiedniej infrastruktury technicznej. Należy także dodać, że w przypadku Biłgoraja mniejsze wydatki w 2010 roku były efektem prowadzenia w latach poprzednich ekspansywnej polityki inwestycyjnej, finansowanej głównie długiem. W konsekwencji, celem ograniczenia procesu wzrostu zadłużenia, miasto podjęło decyzję o systematycznym zmniejszaniu wydatków budżetowych.

Analizując wzrost wartości wydatków poszczególnych miast w ostatnim dziesięciu latach można dostrzec, że największą dynamiką badanego parametru odznaczały się jednostki wysoko sklasyfikowane pod tym względem na koniec badanego okresu. Na szczególną uwagę zasługuje ponad pięciokrotny wzrost wydatków na 1 mieszkańca w gminie Janów Lubelski, gdzie wydatki z poziomu 904,0 zł w 2000 roku (najniższego dla badanych miast) wzrosły do poziomu 4635,1 zł – najwyższego w 2010 roku. Dużą dynamikę wzrostu wartości wydatków na 1 mieszkańca w latach 2000-2010, przekraczającą poziom 200,0% odnotowały również takie ośrodki jak Annapol (257,2%), Zwierzyniec (238,5%), Frampol (224,7%), Tyszowce (215,4%) i Rejowiec Fabryczny (207,9%).

Najniższą dynamiką wzrostu wydatków na 1 mieszkańca charakteryzowały się ośrodki, które już w 2000 roku wyróżniały się względnie dużymi wydatkami na 1 mieszkańca. Przykładem mogą być trzy miasta na prawach powiatu, tj. Chełm, Biała Podlaska i Zamość, których dynamika wydatków na mieszkańca kształtowała się odpowiednio na poziomie: 66,0%, 67,7% oraz 103,6%. Dodatkowo wśród jednostek, dla których nastąpił względnie niewielki wzrost dochodów, nieprzekraczający w okresie ostatnich dziesięciu lat 100,0%, znalazły się także gminy o znacznym potencjale turystycznym, tj. Nałęczów oraz Krasnobród.

Istotnym warunkiem wykonywania zadań przez poszczególne jednostki samorządu terytorialnego jest możliwość dysponowania odpowiednią infrastrukturą. Stale wzrastające oczekiwania społeczności lokalnej, co do jakości oferowanych usług użyteczności publicznej oraz zmieniające się otoczenie gospodarcze skłania samorządy do znacznych nakładów inwestycyjnych. Dodatkowo, rozwój infrastruktury sprzyja rozwojowi działalności gospodarczej. Podmioty prywatne dążąc do jak najmniejszych wydatków poszukują obszarów o rozwiniętej infrastrukturze, zmniejszającej znacznie zarówno koszty rozpoczęcia działalności, jak również późniejszego funkcjonowania. W tym kontekście poszczególne jednostki starają się tak inwestować, aby stworzyć odpowiednie przewagi konkurencyjne w celu przyciągnięcia jak największego kapitału¹⁷.

Niższe dochody to mniejsze możliwości kreowania infrastruktury, gdyż większość środków musi być przeznaczana na realizację ustawowych zadań. Jednak jak pokazują dane za rok 2010, mniej zasobne miasta z województwa lubelskiego wydatkowały na inwestycje średnio 805,9 zł na mieszkańca, czyli o 22 zł więcej, niż średnio gminy w całym kraju. W przypadku miast na prawach powiatu dysproporcje były nieestety niekorzystne dla przedstawicieli z województwa lubelskiego. Wydatki inwestycyjne miast na prawach powiatu w Polsce wynosiły w 2010 roku 1035,1 zł na mieszkańca, czyli prawie dwukrotnie więcej niż w regionie (600,0 zł). (*Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa...2011*).

W roku 2010 największą aktywnością w kreowaniu infrastruktury wyróżniało się miasto Janów Lubelski, które w przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatkowało na inwestycje 2746,3 zł. W znacznej mierze było to efektem wysokich dochodów gminy, jednakże należy również docenić ekspansywną politykę władz miasta, dostrzegających w inwestycjach szanse rozwoju regionu.

---

¹⁷ Szerzej na ten temat: Ratajczak M. 1999. *Infrastruktura w gospodarce rynkowej*. Poznań; Grabska A. 2001. *Infrastruktura jako czynnik konkurencyjności*, [w:] *Wybrane problemy kształtowania infrastruktury rozwoju zrównoważonego*, red. A. Chmielak. Białystok; Dziemianowicz W., Mackiewicz M., Malinowska E., Misiąg W., Tomalak M. 2001. *Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny*. Warszawa.

Względnie duże wydatki, przekraczające poziom 1000 zł na mieszkańca, charakterystyczne były także dla kilku mniejszych miast regionu, które w badanym roku realizowały projekty inwestycyjne obciążające w znacznym stopniu budżety gminne. Pozytywnie rokuje to na rozwój przedsiębiorczości i potencjału ekonomicznego takich ośrodków miejskich jak: Frampol, Rejowiec Fabryczny, Tyszowce, Kazimierz Dolny, Kock, Terespol, Zwierzyniec i Stoczek Łukowski.

W grupie jednostek samorządowych, które w 2010 roku wydatkowały więcej niż 1000 zł na mieszkańca, znalazł się tylko jeden duży ośrodek powiatowy, tj. Puławy. Jest to sytuacja bardzo niekorzystna, gdyż zgodnie ze strategią województwa region powinien się rozwijać głównie wokół dużych miast. Potwierdzeniem tego negatywnego zjawiska jest niska aktywność miast na prawach powiatu, które średnio na mieszkańca wydatkowały niecałe 600 zł, z czego Zamość 765,2 zł (15. pozycja w rankingu), Biała Podlaska 619,3 zł (32. pozycja w rankingu), Lublin 573,2 zł (33. pozycja w rankingu), a Chełm zaledwie 442,3 zł (36. pozycja w rankingu).

Największy wzrost wydatków inwestycyjnych na mieszkańca w latach 2000-2010 odnotowało miasto Janów Lubelski. Jest to bez wątpienia efekt znacznej poprawy sytuacji finansowej gminy oraz zmiany nastawienia władz samorządowych do potrzeby rozwoju infrastruktury. Znaczną, ponad dziesięciokrotną, dynamikę badanego wskaźnika zanotowały także mniejsze ośrodki miejskie, które w roku 2010 prowadziły bardzo ekspansywną politykę inwestycyjną. W grupie tej znalazły się: Rejowiec Fabryczny, Stoczek Łukowski, Poniatowa, Zwierzyniec i Terespol.

W badanym okresie prawie wszystkie miasta zanotowały wzrost przeciętnych wydatków inwestycyjnych na 1 mieszkańca. Jedynie w przypadku Nałęczowa, który dziesięć lat temu był wiceliderem w rankingu, wartość badanego wskaźnika w latach 2000-2010 zmalała o 8,0%. Wśród ośrodków miejskich o niskiej dynamice wydatków inwestycyjnych, mniejszych niż 100,0%, znalazły się dwa miasta na prawach powiatu, tj. Chełm (27,0%) i Biała Podlaska (65,0%), miasto powiatowe Międzyrzec Podlaski (76,0%) oraz dwa inne znaczące ośrodki: Krasnobród (76,0%) i Bełżyce (80,0%).

Niskie dochody generowane przez miasta z województwa lubelskiego, przy konieczności wykonywania zadań o charakterze użyteczności publicznej oraz realizowanie wielu projektów inwestycyjnych, mogą przyczyniać się do znacznego zadłużenia poszczególnych gmin. Jednak jak pokazują dane za rok 2010 średni wskaźnik zadłużenia w relacji do dochodów ogółem dla wszystkich badanych jednostek kształtował się na poziomie 30,9%, a wartość tego parametru dla wszystkich gmin w kraju była na zbliżonym poziomie 30,3%. Dodatkowo można zauważyć, że wskaźnik zadłużenia miast na prawach powiatu w naszym regionie (40,9%) był niższy niż średnia dla tego szczebla samorządowego w kraju, gdzie badany wskaźnik kształtował na poziomie 43,5%. (*Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa...2011*). Taką sytu-

ację należy ocenić bardzo pozytywnie, gdyż świadczy to o znacznym potencjale ekonomicznym miast na pozyskiwanie zwrotnych źródeł finansowania w przyszłości i możliwości przeznaczenia tych środków na rozbudowę infrastruktury, która stanowi kluczowy warunek rozwoju przedsiębiorczości w regionie.

Najniższy wskaźnik zadłużenia na poziomie zaledwie 0,01% wartości dochodów posiadał Świdnik. Z jednej strony należy ocenić to pozytywnie, gdyż dotychczasowa działalność bieżąca i inwestycyjna nie obciąża obecnego budżetu i stanowi znaczny potencjał do dalszego rozwoju infrastruktury i przedsiębiorczości w mieście. Z drugiej zaś, może być świadectwem niewykorzystanych szans, jakie niosła możliwość aktywnego kreowania rozwoju miasta, przy pomocy instrumentów dłużnych. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku miasta Nałęczów, gdzie analizowany wskaźnik w 2010 roku wyniósł niecałe 3,0%. Ponadto, w grupie podmiotów o bardzo niskim poziomie zadłużenia (poniżej 20,0%) znalazły się takie ośrodki miejskie jak Szczebrzeszyn, Opole Lubelskie, Tomaszów Lubelski, które w badanym roku zajęły niskie pozycje w rankingu wydatków inwestycyjnych na 1 mieszkańca. Potwierdza to tezę, że niski wskaźnik zadłużenia jest raczej świadectwem zaniechania inwestycji, niż efektem odpowiedniego zarządzania kapitałem.

Analizując podmioty o najwyższym poziomie zadłużenia, należy zwrócić uwagę na Rejowiec Fabryczny, dla którego wskaźnik na poziomie 75,0% przekracza ustawowy limit długu. Tak wysoki wskaźnik nie musi być jednak świadectwem naruszenia dyscypliny finansowej, gdyż jak wskazuje ustawa, do limitu ustawowego nie wlicza się zadłużenia związanego z finansowaniem projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Jednocześnie należy jednak pamiętać, że tak wysoki poziom jest znacznym ograniczeniem dla realizacji inwestycji w przyszłości. Bardzo trudna sytuacja w badanym obszarze w 2010 roku wystąpiła także w przypadku Zwierzyńca, gdzie wskaźnik osiągając poziom 58,8% kształtował się tylko nieznacznie poniżej ustawowego limitu.

Warto także zauważyć, że znaczny poziom zadłużenia miały trzy miasta na prawach powiatu: Lublin (54,5%), Biała Podlaska (45,6%) oraz Chełm (43,0%). Wyjątek w tej grupie stanowił Zamość, który w 2010 roku znalazł się na siódmym miejscu w rankingu, z zadłużeniem na poziomie 20,5%.

Analizując zmianę badanego wskaźnika w latach 2000-2010 należy podkreślić, iż w przypadku dziesięciu miast wskaźnik zadłużenia zmniejszył się. Największą skalę tej zmiany, wyższą niż 10 pkt. procentowych, odnotowano w Bychawie i Szczebrzeszynie. Względnie dużą poprawę sytuacji, wyższą niż 5,0%, zanotowano w Piaskach, Nałęczowie i Krasnobrodzie. W przypadku Międzyrzecza Podlaskiego, Janowa Lubelskiego, Świdnika, Zamościa i Biłgoraja poprawa była znikoma.

Dla pozostałych badanych jednostek nastąpiło zwiększenie się zadłużenia względem dochodów, pomimo że w badanym okresie dochody znacznie wzrosły. Jest to z jednej strony świadectwem ekspansywnej polityki inwestycyjnej miasta, a z drugiej – potwierdzeniem braku adekwatności środków do postawionych zadań, co zmusza samorzady do sięgania po kredyty, pożyczki czy też środki z emisji obligacji komunalnych. W grupie miast, których sytuacja zadłużenia pogorszyła się najbardziej, a badany wskaźnik spadł o ponad 40 pkt. procentowych znalazły się: Rejowiec Fabryczny, Kraśnik, Parczew oraz Lublin.

Wspomniany powyżej brak adekwatności środków finansowych na realizację ustawowych zadań samorządów zmuszał JST do minimalizowania działań związanych z rozbudową infrastruktury. Czynnikiem, który w części łagodził ten proces była możliwość pozyskania dofinansowania ze środków Unii Europejskiej na realizację projektów inwestycyjnych. Tym samym jednostki samorządowe, które dzięki właściwemu zarządzaniu potrafiły opracować odpowiednie projekty oraz zadbać o właściwe przygotowanie niezbędnej dokumentacji mogły stworzyć właściwe środowisko do rozwoju przedsiębiorczości w niewielkim stopniu obciążając swoje roczne budżety. W konsekwencji wysokość pozyskanej dotacji na projekty realizowane na terenie miasta może być świadectwem rozwoju potencjału ekonomicznego danego ośrodka miejskiego, zarówno w kontekście dzisiejszej sytuacji, jak i rozwoju w przyszłości.

Największe dofinansowanie na rozwój ze środków UE otrzymał Krasnystaw. Wsparcie na 1 mieszkańca w tym mieście osiągnęło poziom blisko 1900 zł. Świadczy to o bardzo dużej aktywności władz miasta w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania dla projektów wspierających rozwój potencjału ekonomicznego. Nieznacznie mniejsze wsparcie zostało pozyskane przez władze małego ośrodka miejskiego Frampol, dla którego wartość dofinansowania na mieszkańca na poziomie blisko 1800 zł, pozwoliła na uzyskanie drugiego miejsca w rankingu.

W grupie miast, które w dotychczasowej działalności otrzymały największe wsparcie ze środków Unii Europejskiej sięgające ponad 1000 zł, znalazły się jeszcze dwie małe jednostki lokalne Rejowiec Fabryczny i Terespol, miasto powiatowe Janów Lubelski oraz miasto na prawach powiatu Biała Podlaska.

To właśnie miasta na prawach powiatu są w rzeczywistości ośrodkami, które realizują najwięcej projektów, a dodatkowo ich wartość niejednokrotnie jest znacznie wyższa niż w innych miastach. W Lublinie łączna wartość wsparcia osiągnęła poziom ponad 240 mln zł, w Białej Podlaskiej blisko 73 mln zł, w Zamościu prawie 59 mln zł, a w Chełmie ponad 8 mln zł. Jednak w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniki nie są już tak imponujące, zwłaszcza w przypadku tego ostatniego miasta, badany wskaźnik ustalony został na poziomie 122 zł, co pozwoliło na zajęcie dopiero 31 miejsca w rankingu.

Zdecydowanie najmniejszą aktywnością w realizowaniu projektów inwestycyjnych wspieranych ze środków UE charakteryzowało się kilka małych ośrodków o znaczeniu lokalnym, do których należały: Kock, Stoczek Łukowski, Tarnogród i Tyszowce. Ta niska aktywność w badanym obszarze może być tłumaczona ograniczonymi możliwościami zarówno w zakresie aplikowania o środki w procedurze konkursowej, jak również w wygospodarowaniu funduszy stanowiących wkład własny, zwłaszcza w przypadku równoczesnej realizacji kilku projektów. Trudniej jednak jest wytłumaczyć niską wartość pozyskanego dotychczas dofinansowania ze środków Unii Europejskiej dla dużych miast powiatowych regionu, takich jak Ryki czy Radzyń Podlaski.

Aby poznać aktywność poszczególnych miast w pozyskiwaniu środków z Unii Europejskiej w ostatnim okresie zasadne jest przeanalizowanie wielkości wydatków na zadania finansowane ze środków zagranicznych na 1 mieszkańca w 2010 roku. Pozwoli to na wskazanie miast, które w ostatnim okresie rozwijały się najszybciej, i tym samym, w których w kolejnych latach pojawią się efekty tych inwestycji w postaci znacznego potencjału do rozwoju przedsiębiorczości.

Zdecydowanym liderem w badanym roku było miasto Janów Lubelski, gdzie analizowany wskaźnik był ponad dwukrotnie większy, niż w przypadku pozostałych jednostek. Znaczne wydatki współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w 2010 roku charakterystyczne były także dla małych ośrodków lokalnych takich jak Rejowiec Fabryczny, Terespol, Frampol, Kock, Tyszowce, Kazimierz Dolny, Stoczek Łukowski, czy też Józefów. Pokazuje to potencjał do rozwoju tych miast, przy aktywnym pozyskiwaniu środków zewnętrznych, gdyż ich własne środki budżetowe uniemożliwiają samodzielne realizowanie wielu projektów inwestycyjnych. Wśród miast na prawach powiatu wysokie wydatki na projekty współfinansowane ze środków zagranicznych realizowane były w Zamościu i Białej Podlaskiej, gdzie łączna wartość tego typu inwestycji ustępowała tylko wydatkom miasta wojewódzkiego – Lublin.

Zaskakująco niską aktywnością w 2010 roku, w realizowaniu inwestycji współfinansowanych charakteryzowały się miasta powiatowe, z których Hrubieszów, Radzyń Podlaski, Tomaszów Lubelski, Świdnik, Biłgoraj miały badany wskaźnik na poziomie mniejszym niż 100 zł na 1 mieszkańca i znalazły się bardzo nisko w rankingu. Może to być efektem znacznego obciążenia projektami inwestycyjnymi tych miast w poprzednich latach, co utrudnia im wygospodarowanie odpowiednich środków w budżetach na wkład własny dla nowych inwestycji. Jest to bardzo niebezpieczne, gdyż miasta powiatowe są kluczowymi ośrodkami dla prawidłowego rozwoju przedsiębiorczości w całym województwie lubelskim.

Rozdział 4

Kapitał ludzki i społeczny

4.1. Wprowadzenie

W procesie rozwoju społeczno-gospodarczego czynnikiem, który na przestrzeni ostatnich lat istotnie zyskał na znaczeniu jest kapitał ludzki, definiowany jako potencjał, zasób nagromadzony w ludziach w postaci kwalifikacji, wiedzy specjalistycznej, doświadczenia i umiejętności. W szerszym rozumieniu do kapitału ludzkiego zalicza się również zdolności i talenty, a także zdrowie psychiczne i fizyczne. Pojęcie kapitału ludzkiego jest jednym z częściej podnoszonych problemów w naukach społecznych zajmujących się zmianami, jakie zachodzą we współczesnym zglobalizowanym świecie (Kotarski 2008). Określany mianem zakumulowanych inwestycji w ludzi, kapitał ten jest wskaźnikiem możliwości produkcyjnych i kreatywności. Rozwój oraz pomnażanie kapitału odbywa się zarówno poprzez dodatkowe nakłady finansowe i rzeczowe, jak również czas przeznaczony na naukę czy zdobycie doświadczenia (koszt alternatywny). Czynnikiem różnicującym kapitał ludzki wśród innych kapitałów (finansowego, rzeczowego) jest fakt, iż nakłady ponoszone na jego wzrost związane są z konkretną jednostką, osobą. Jednocześnie, inwestycyjny sposób pomnażania kapitału ludzkiego znajduje odzwierciedlenie w jego cenie. Ceną kapitału ludzkiego jest bowiem płaca, której wielkość uzależniona jest od poziomu nagromadzonego kapitału u konkretnej osoby. Niewątpliwie, kapitał ludzki jest produktywny, bowiem większy jego zasób przekłada się na wzrost wydajności pracownika.

Z kategorią kapitału ludzkiego ściśle związane jest pojęcie kapitału społecznego, postrzeganego jako rodzaj spoiwa, utrzymującego społeczeństwo w całości (Gardocka-Jałowiec 2001). Kapitał społeczny jest wynikiem współzależności i wzajemnego oddziaływania zjawisk ekonomicznych i społecznych, jego źródłem są więzi społeczne, w jakich uczestniczą i którymi dysponują jednostki i grupy aktywne na polu ekonomii. Konstytuują go czynniki kształtujące jakość ludzkich interakcji w dziedzinach: polityki, życia społecznego i ekonomii (Bartkowski 2007). Kapitał społeczny tworzony jest spontanicznie, oddolnie. Istotne są nieformalne normy, uruchamiane automatycznie, a nie narzucone. Poziom kapitału społecznego w dużym stopniu decyduje o autonomicznym rozwoju gospodarczym i cywilizacyjnym ludzkich grup, wspólnot regionalnych oraz określa ich zdolność do przystosowania się do zmian wywołanych przez czynniki lokalne. Oprócz bezspornie korzystnego wpływu na zwiększenie sprawności ekonomicznej społeczeństw mierzonej ich produktywno-

ścią, kapitał społeczny staje się ważnym instrumentem polityki społecznej. Umożliwia bowiem wyjaśnienie różnic osiągniętych w poziomie jakości życia i zamożności różnych społeczeństw wyposażonych w podobne zasoby. Analiza kapitału społecznego pozwala także na wyjaśnienie przyczyn niepowodzeń programów rozwojowych realizowanych w regionach zapóźnionych gospodarczo (Kaźmierczak 2007).

Niski poziom kapitału społecznego w polskim społeczeństwie przejawiający się między innymi postawą roszczeniową i populizmem, blokuje procesy modernizacji państwa i gospodarki. Ze względu na znaczenie kapitału społecznego uzasadnione wydają się działania o ile nie wspomagające jego powiększenie, to przynajmniej eliminujące postawy, które Boni nazywa społecznym kapitałem przetrwania (Boni 1998), do których zalicza postawy roszczeniowe i inne niekorzystne zjawiska będące spuścizną po czasach realnego socjalizmu.

Pojęcie kapitału społecznego zostało spopularyzowane w literaturze przez Putnama i Fukuyamę. Obaj autorzy pojmują kapitał społeczny jako wartość kulturową. Autor *Demokracji w działaniu* podkreśla, że kapitał społeczny „...*odnosi się do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania*” (Putnam 1995). W dalszej części definicji Putnam powołuje się na Colemana (1994) celem podkreślenia, że „...*kapitał społeczny jest produktywny, umożliwia bowiem osiągnięcie celów, których nie daloby się osiągnąć, gdyby go zabrakło*”. Z kolei Fukuyama (1997), pomimo że wychodzi z tej samej perspektywy kulturowej co Putnam, to jednak odmiennie definiuje kapitał społeczny. Według niego „*Kapitał społeczny jest zdolnością wynikającą z rozpowszechnienia zaufania w obrębie społeczeństwa lub jego części. Kapitał ten może być cechą najmniejszej i najbardziej podstawowej grupy społecznej jaką jest rodzina, można go także rozpatrywać w skali całego narodu lub w obrębie wszystkich grup pośrednich. Kapitał społeczny różni się od innych form kapitału ludzkiego tym, że jest tworzony i przekazywany za pośrednictwem mechanizmów kulturowych: religii, tradycji, historycznego nawyku*”. W dalszej części Fukuyama przypuszczalnie korzystając z wniosków znanego teoretyka społecznego Hobbesa stwierdza, że zaufanie nie jest niezbędnym warunkiem współpracy, może być bowiem kompensowane mechanizmami prawnymi (umowa). Jednak pomimo, że umowa prawna może być sposobem tworzenia struktur społecznych, „...*to najbardziej efektywne organizacje tworzone są w obrębie społeczności wyznających te same normy etyczne. W takich społecznościach nie zachodzi konieczność rozwijania złożonych systemów umów i regulacji prawnych, ponieważ moralny consensus daje członkom społeczności podstawę do wzajemnego zaufania*” (Fukuyama 1997). Na marginesie rozważań F. Fukuyamy, warto przywołać pogląd Northa (1990), który poddaje w wąt-

pliwość bezstronność państwa „...jeśli państwo dysponuje siłą przymusu, to ci którzy kierują państwem, użyją jej we własnym interesie kosztem reszty społeczeństwa”.

Według definicji Colemana „Kapitał społeczny jest ważnym dla jednostek zasobem, ma znaczący wpływ na ich zdolność działania i na postrzeganą jakość życia. Jednakże bardzo wiele spośród korzyści, które powstają dzięki kapitałowi społecznemu, przypada wcale nie tym, którzy zainicjowali działania prowadzące do zwiększenia kapitału społecznego, lecz innym osobom, dlatego też nie ma mowy o tym, aby zwiększenie puli kapitału społecznego mogło być interesem jednostkowym. Oznacza to, że w przypadku większości form kapitału społecznego, ich wytwarzanie (bądź niszczenie) jest produktem ubocznym innych działań. Bardzo wiele zasobów kapitału społecznego pojawia się lub zanika niezależnie od dobrej czy złej woli jakiegokolwiek działającej jednostki. Dlatego też ta postać kapitału jest tak słabo rozpoznana i tak trudno uchwytna w badaniach społecznych” (Coleman 1994).

Trudno uchwytny charakter relacji międzyludzkich sprawia, że pomiar ich jest bardzo trudny. W celu określenia poziomu nagromadzonego w społeczeństwie kapitału społecznego stosuje się różnorodne mierniki, między innymi wskaźnik zgeneralizowanego zaufania, przynależność do organizacji społecznych, wolontariat i inne. Wykorzystywane są standardowe kwestionariusze, które pozwalają na porównania różnych grup czy społeczeństw. Jednym z powszechnie stosowanych jest zintegrowany kwestionariusz kapitału społecznego (SC-IQ) opracowany przez Bank Światowy i wykorzystywany przy badaniach kapitału społecznego na poziomie gospodarstw domowych. Zakres przedmiotowy kwestionariusza obejmuje sześć głównych elementów kapitału: (Grootaert 2004)

1. grupy i sieci (do których należą członkowie rodziny),
2. zaufanie i solidarność,
3. współdziałanie,
4. informację i komunikację,
5. integrację i inkluzję społeczną,
6. upodmiotowienie i działalność polityczną.

Kapitał ludzki podobnie jak kapitał społeczny jest określany jako zasób, aktywa czy majątek. Podstawowym czynnikiem różnicującym oba kapitały jest cena którą posiada kapitał ludzki, a która nie występuje w przypadku kapitału społecznego. Cena wskazuje bowiem na rynkowy charakter zasobu, stąd wynagrodzenie nie jest li tylko funkcją nagromadzonego kapitału ludzkiego, jego poziom zależy od relacji rynkowych w postaci popytu i podaży. Poziom nagromadzonego kapitału ludzkiego mierzy się najczęściej liczbą lat poświęconą na naukę.

4.2. Analiza kapitału ludzkiego i społecznego miast w województwie lubelskim

W niniejszej publikacji pomiar kapitału ludzkiego i społecznego miast w województwie lubelskim oparty został o następujące mierniki: liczba studentów na 1000 mieszkańców, udział osób które zdały egzamin maturalny w stosunku do osób zdających w roku 2011, udział uczniów gimnazjalnych z wynikiem wysokim w liczbie uczniów przystępujących do egzaminu (2010/2011), frekwencja wyborcza w 2010 r., liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców, wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca, liczba szkół językowych na 100 tys. mieszkańców, przy czym 3 pierwsze wskaźniki zaliczane są do kapitału ludzkiego, a pozostałe tworzą kapitał społeczny. Jednocześnie, z uwagi na zróżnicowany charakter i znaczenie poszczególnych wskaźników, przypisano im odpowiednie wagi (tabl. 8).

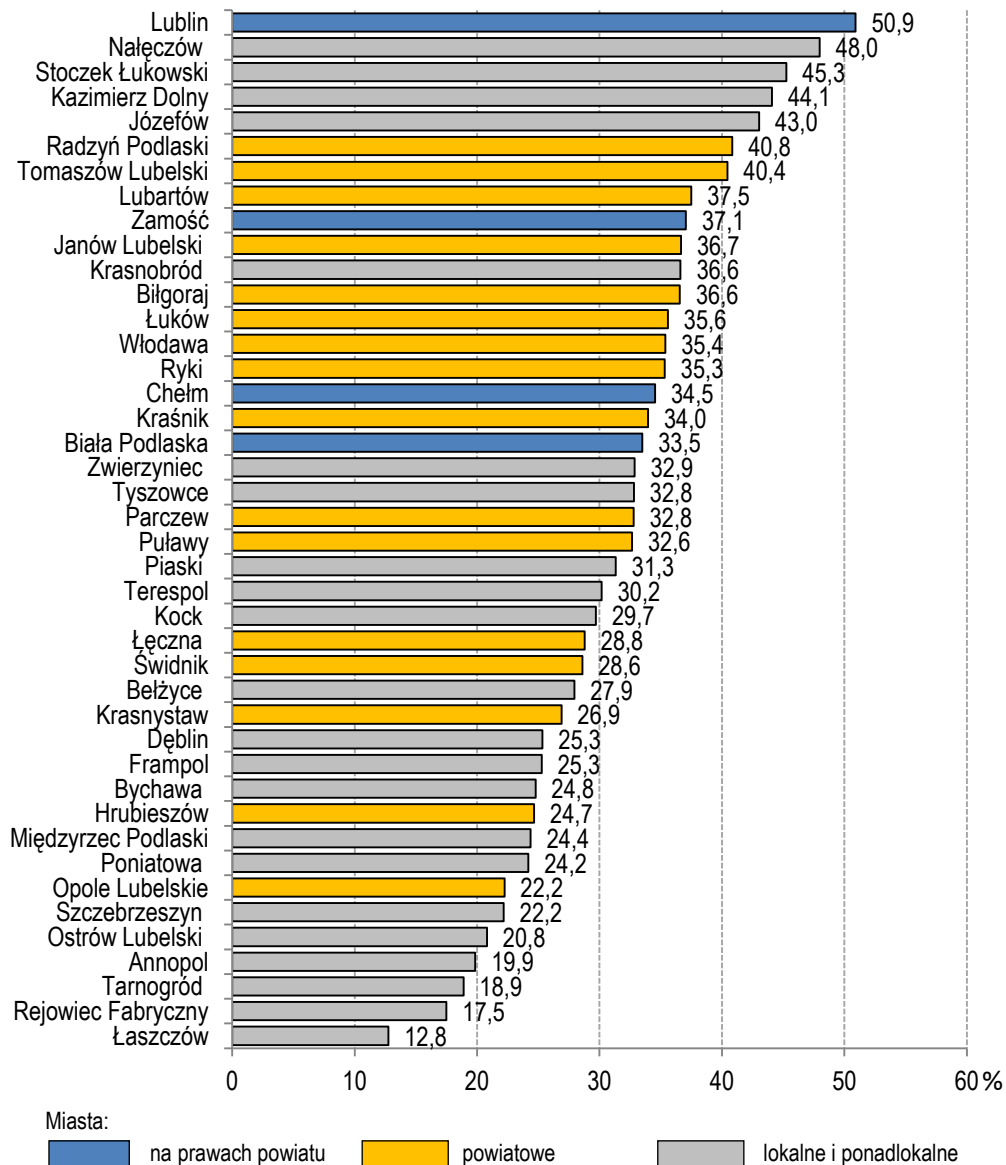
Niewątpliwie, precyzyjny pomiar poziomu kapitału ludzkiego i społecznego w 42 miastach województwa lubelskiego wymaga dodatkowych, pogłębionych badań wśród mieszkańców, jednakże na potrzeby niniejszej publikacji ograniczono się do ogólnodostępnych danych statystycznych pozwalających na ocenę zasobów obu kapitałów. Umożliwiło to porównanie potencjału miast pod względem zaawansowania kapitału ludzkiego i społecznego oraz stworzenie rankingu 42 miast uwzględniającego siedem wyróżnionych przejawów obu kapitałów.

Tabl. 8. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika kapitału ludzkiego i społecznego miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Liczba studentów na 1000 mieszkańców	10%
Udział osób które zdały egzamin maturalny w stosunku do osób zdających w roku 2011	15%
Udział uczniów gimnazjalnych z wynikiem wysokim w liczbie uczniów przystępujących do egzaminu w roku 2011	10%
Frekwencja wyborcza w 2010 r. w %	20%
Liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców	25%
Wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca	10%
Liczba szkół językowych na 100 tys. mieszkańców	10%

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 12. Ranking miast województwa lubelskiego pod względem kapitału społecznego i ludzkiego w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Pierwsze miejsce w rankingu (rys.12) zajął Lublin, jednakże jego przewaga nad drugim w zestawieniu Nałęczowem była niewielka, bowiem nie przekroczyła 3 pkt. procentowych. Bez wątplenia na pierwsze miejsce stolicy regionu wpłynęły

2 wskaźniki zaliczane do kapitału ludzkiego, tj. liczba studentów, pod względem której Lublin zdecydowanie zdystansował pozostałe miasta, a także wyniki egzaminów uczniów gimnazjów. Istotne znaczenie miała także liczba szkół językowych. Analizując pozostałe wskaźniki z grupy kapitału społecznego należy podkreślić, iż pod względem wykorzystania środków europejskich Lublin znalazł się na 5 miejscu, pod względem liczby fundacji i stowarzyszeń na 7, zaś pod względem frekwencji wyborczej uplasował się na końcowych miejscach zestawienia. Z kolei na drugą lokatę Nałęczowa miała wpływ znaczna liczba fundacji i stowarzyszeń oraz wysoki stopień absorpcji środków europejskich. Niewątpliwie, ze względu na pełnione funkcje uzdrowiskowo-rekreacyjne Nałęczów jest miastem o specyficznym charakterze. W czołówce rankingu, na trzecim miejscu uplasował się również Stoczek Łukowski, który na tle pozostałych miast województwa wyróżniał się wysoką frekwencją wyborczą oraz znaczącym odsetkiem osób, które zdały egzamin maturalny. Z kolei ostatnie miejsca w zestawieniu przypadły miastom lokalnym, takim jak Łaszczów, Rejowiec Fabryczny, Tarnogród, Annopol, Ostrów Lubelski i Szczepleszyn. Jednocześnie, spośród miast powiatów ziemskich najniższe miejsca w rankingu ze względu na poziom kapitału społecznego i ludzkiego zajęły Opole Lubelskie i Hrubieszów. W wyniku przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że funkcje administracyjne pełnione przez poszczególne miasta nie determinują poziomu badanych kapitałów, bowiem pomijając Lublin z jego ponadregionalnymi funkcjami, zarówno w czołówce, jak i na ostatnich miejscach zestawienia znalazły się małe ośrodki miejskie będące jedynie siedzibami gmin miejsko-wiejskich.

4.2.1. Analiza kapitału ludzkiego

Przyspieszenie rozwoju społeczno-ekonomicznego gospodarek i poszczególnych jednostek terytorialnych zależy między innymi od poziomu nagromadzonych zasobów kapitału ludzkiego w społeczeństwie. W obecnym okresie rozwoju roli i znaczenia kapitału ludzkiego nie da się przecenić. Zdobywanie wyższych kwalifikacji i doświadczenia jest sposobem zarówno na awans, jak i miejsce w hierarchii społecznej. Bezpośredni wpływ na siłę ekonomiczną absolwenta na rynku pracy ma niewątpliwie jakość kształcenia, dlatego też tak istotne jest inwestowanie w kapitał ludzki. Wiedza nie jest skończonym zasobem, staje się społecznym procesem nabywania i rozwijania nowych kompetencji zakładającym szeroką jej dystrybucję. Podobne znaczenie ma kapitał ludzki w procesie rozwoju zarówno całych gospodarek krajowych, jak i ich części, miast, powiatów czy regionów. Wszystko wskazuje na to, że w najbliższej przyszłości, znaczenie kapitału ludzkiego będzie nadal rosło.

W momencie przejścia do gospodarki rynkowej Polska miała jeden z najniższych współczynników osób z wyższym wykształceniem. Jednakże regulacje prawne z początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku umożliwiły powstawanie prywatnych szkół wyższych. Nowe zasady funkcjonowania szkolnictwa wyższego uruchomiły tak zwany popyt odłożony, mianowicie pozwoliły studiować tym, którzy wcześniej nie mieli takiej możliwości. Po roku 2000 liczba studentów w Polsce wzrosła 4-5 krotnie w stosunku do stanu z początków transformacji. W tych warunkach kształcenie na poziomie wyższym przejęły również mniejsze ośrodki miejskie, w efekcie w byłych miastach wojewódzkich powstały wyższe szkoły zawodowe (Biała Podlaska, Chełm i Zamość).

Obecnie, Lublin zachował pozycję regionalnego ośrodka akademickiego z bardzo wysokim wskaźnikiem liczby studentów na 1000 mieszkańców (wskaźnik 241,0), co oznacza, że prawie co czwarty mieszkaniec miasta jest studentem. Ważną rolę w kształceniu pełnią także miasta o statusie powiatów grodzkich: Biała Podlaska – 109,0 studentów na tysiąc mieszkańców, Zamość – 71,0, Chełm – 57,0. Na tle pozostałych miast województwa wyróżniają się także Ryki ze wskaźnikiem 63,0. Znaczenie pozostałych miast na mapie województwa w zakresie kształcenia w szkołach wyższych jest marginalne.

Niezmiernie interesujących wyników dostarcza analiza dotycząca udziału uczniów gimnazjalnych z wynikiem wysokim w liczbie uczniów przystępujących do egzaminu w roku szkolnym 2010/2011. Dysproporcje jakie obrazują zobiektywizowane wyniki są znaczące. Najlepszy rezultat odnotowano w Radzynie Podlaskim, przy czym udział uczniów z wynikiem wysokim wyniósł w tym mieście 43,0% i tym samym zapewnił mu pierwszą lokatę w zestawieniu. Z kolei ostatnie miejsce w rankingu ze wskaźnikiem na poziomie 7,6% zajął Kazimierz Dolny. W grupie 20 miast, w których mniej niż 25,0% gimnazjalistów uzyskało wysoki wynik na egzaminie znalazły się miasta zaliczane do grupy miast lokalnych i ponadlokalnych. Mimo że ośrodki te pełnią jedynie podstawowe funkcje w zakresie zaspokajania bieżących potrzeb mieszkańców, osiągnięte wyniki zapewniły im wyższe pozycje niż miało to miejsce w przypadku atrakcyjnego turystycznie Kazimierza Dolnego, wyróżniającego się znaczącą liczbą organizacji społecznych.

Kolejny ranking dotyczący wyników uzyskanych na egzaminie maturalnym także uwidacznia istotne dysproporcje. Na pierwszym miejscu zestawienia uplasowali się maturzyści ze Stoczka Łukowskiego, wśród których egzamin maturalny zdało prawie 92,0%, z kolei ostatnią lokatę zajęli maturzyści z Ostrowa Lubelskiego z wynikiem trzykrotnie gorszym – 31,7%. Ośrodki na prawach powiatu i miasta po-

wiatowe zajęły wyższe pozycje w zestawieniu niż miasta zaliczane do grupy lokalnych i ponadlokalnych. Analizując wyniki egzaminów gimnazjalnych i maturalnych można zauważyć pewne prawidłowości. Zajmujący pierwsze miejsce pod względem wyników matur Stoczek Łukowski uplasował się na relatywnie wysokim 6 miejscu również pod względem rezultatów osiągniętych przez gimnazjalistów. Z kolei Kazimierz Dolny odnotował niską pozycję w obu zestawieniach.

4.2.2. Analiza kapitału społecznego

Jednym z podstawowych mierników szeroko rozumianego kapitału społecznego jest partycypacja w różnorodnych organizacjach społecznych. Miasta województwa lubelskiego zamieszkuje 1003 tys. mieszkańców, jednocześnie liczba zarejestrowanych na ich obszarze (wpisanych do rejestru REGON) fundacji i stowarzyszeń w roku 2010 wyniosła 3012. Oznacza to, że na 10 tys. mieszkańców przypadało 30,0 organizacji. Niewątpliwie, liczba fundacji i stowarzyszeń obrazuje rozwój zarówno współpracy na zasadach niekomercyjnych, jak i aktywności społecznej. Liczebność organizacji niekomercyjnych jest ściśle związana z poziomem nagromadzonego w społeczeństwie kapitału społecznego. Praktyka pokazuje, że w krajach wysokorozwiniętych z wysokim poziomem kapitału społecznego, ludzie masowo uczestniczą w działalności organizacji niekomercyjnych. Jednocześnie, badacze ekonomii społecznej, zajmujący się problematyką fundacji i stowarzyszeń podkreślają istotne funkcje tego typu organizacji, tj.: (Sałustowicz 2007)

1. jobmachine – spojrzenie z perspektywy polityki zatrudnienia i rynku pracy,
2. kompensacja „zawodności rynku i państwa socjalnego”,
3. „producent” kapitału społecznego – perspektywa polityki integracji społecznej/spójności,
4. „szkoła demokracji”.

W ciągu badanego okresu 2000 – 2010 nastąpił dynamiczny rozwój organizacji społecznych w miastach województwa lubelskiego. O ile w roku 2000 ich liczba wynosiła 1476 (wpisanych do rejestru REGON) to na koniec 2010 wzrosła ponad dwukrotnie, osiągając liczbę 3012 przy jednocześnie nieznacznie mniejszej liczbie mieszkańców. Analiza liczebności organizacji społecznych ze względu na kategorię miasta w podziale na: miasta na prawach powiatu, powiatowe oraz miasta lokalne i ponadlokalne obrazuje, że w 2000 roku zdecydowanie więcej organizacji zarejestrowano w pierwszej grupie miast – ponad 16,0 fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. Mieszkańców, podczas gdy w dwóch pozostałych odpowiednio 10,1 i 12,3. W roku 2010 liczba organizacji wzrosła w miastach na prawach powiatu do 30,6, powiatowych do 24,3 i lokalnych i ponadlokalnych do 30,3. Oznacza to, że największy ponad 2,5

krotny przyrost wystąpił w miastach powiatowych oraz lokalnych i ponadlokalnych, w wyniku którego ilość organizacji społecznych zarówno w największych, jak i mniejszych ośrodkach miejskich jest na tym samym poziomie.

Pewnym ewenementem badanego zjawiska jest fakt, że to właśnie w małych miastach ruch społeczny rozwija się szczególnie dynamicznie. Z analizy danych wynika, że pierwsze pięć miejsc w rankingu dotyczącym liczby organizacji społecznych zajmują małe miasteczka Lubelszczyzny, tj. Kazimierz Dolny, Nałęczów, Józefów, Frampol i Zwierzyniec. Mieszkańcy tych ośrodków w ramach własnej inicjatywy podejmują działania mające na celu zniwelowanie dysproporcji rozwojowych. Jednocześnie grupa miast lokalnych i ponadlokalnych jest najbardziej zróżnicowana pod względem ilości organizacji w przeliczeniu na liczbę mieszkańców. Najwyższą wartość osiągnął Kazimierz Dolny ze wskaźnikiem na poziomie ponad 70,0, z kolei w pięciu ośrodkach wskaźnik kształtował się poniżej 20,0. W miastach pełniących funkcje powiatów ziemskich statystycznie organizacji społecznych jest o 20,0% mniej niż w miastach lokalnych i ponadlokalnych, ale wskaźniki wykazują najmniejsze zróżnicowane. W tej grupie miast ośrodkiem wyróżniającym się największą ilością organizacji – 32,8 na 10 tys. mieszkańców był Janów Lubelski.

Analizując sytuację miast na prawach powiatu należy podkreślić, że w rankingu wojewódzkim Lublin znalazł się na szóstym miejscu a Zamość na siódmym. Wynik dwóch pozostałych miast na prawach powiatu znacznie odbiegał od pozostałych, Chełm znalazł się w połowie stawki, zaś Biała Podlaska w 2/3 stawki. Jednocześnie, w całym badanym okresie zarówno w Białej Podlaskiej jak i Zamościu odnotowano bardzo niskie tempo powstawania nowych organizacji.

Miarą rozwoju kapitału społecznego przybliżającą poziom aktywności lokalnych społeczności jest także wielkość uzyskanych dotacji unijnych przypadających na 1 mieszkańca. Wskaźnik ten nie jest zaliczany do uniwersalnych w statystykach międzynarodowych, jest natomiast miernikiem aktywności społeczności (organizacje non-profit), sprawności administracji samorządowej i przedsiębiorczości działających podmiotów. Dane statystyczne wykorzystane w analizie stanowiły agregat dotacji, których beneficjentami były organizacje pozarządowe, samorządy i przedsiębiorcy.

W latach 2007–2010 spośród 42 miast Lubelszczyzny 3 nie korzystało ze środków unijnych, w pozostałych zaś poziom absorpcji środków był znacznie zróżnicowany. Najwięcej funduszy pozyskało miasto Krasnystaw, w którym wielkość dotacji na mieszkańca wynosiła 3920 zł. Jest to o prawie jeden tysiąc złotych więcej niż w Nałęczowie, który znalazł się na drugim miejscu zestawienia z kwotą 2994 zł. W przypadku Krasnegostawu wartość dotacji za analizowany okres stanowi około 150,0% rocznego budżetu miasta na rok 2010, natomiast wartość dotacji wykorzystanych przez Nałęczów jest równa rocznym dochodom miasta.

Miarą aktywności społecznej jest niewątpliwie również frekwencja wyborcza, pokazuje bowiem na ile mieszkańcy miasta są społeczeństwem obywatelskim.

Z ogólnej analizy frekwencji wynika, że im większe miasto tym odsetek głoszących jest niższy. W siedzibach miast grodzkich średnia frekwencja wynosiła 40,8%, w siedzibach ziemskich – 49,2%, zaś w miastach lokalnych i ponadlokalnych – 53,6%. Niewątpliwie, w mniejszych ośrodkach miejskich siła oddziaływania mieszkańców na sprawy związane z zarządzaniem miasta jest większa, dlatego chętniej biorą udział w wyborach. W miastach większych, które cechują się większą anonimowością maleje chęć uczestniczenia w życiu publicznym. W wyborach sprzed ośmiu lat w miastach lokalnych i ponadlokalnych uczestniczyło około 1,4 pkt. procentowego więcej mieszkańców niż w ostatnich i przedostatnich, można to zinterpretować jako spadek aktywności obywatelskiej. W miastach na prawach powiatów tendencja jest odwrotna, pomiędzy 2002 i 2006 nastąpił wzrost o 2 pkt. procentowe i podczas ostatnich wyborów o kolejny punkt. W grupie miast powiatowych różnice były niewielkie nie przekraczały 1 pkt. procentowego. Największy spadek aktywności obywatelskiej mierzonej uczestnictwem w wyborach w ciągu ośmiu lat odnotował Rejowiec Fabryczny aż 14,2 pkt. procentowego i Tyszowce o 11,4 pkt. procentowego, natomiast największym wzrostem może poszczycić się Bychawa - o ponad 8,0 pkt. procentowych.

W ostatnich wyborach samorządowych najniższą frekwencję odnotowano w Zwierzyńcu (36,6%). Prawie dwukrotnie liczniej głosowali mieszkańcy Stoczka Łukowskiego (68,8%). Oba miasta zaliczane są do grupy miast lokalnych, ale ich mieszkańcy reprezentują odmienne postawy.

W rankingu frekwencji wyborczej w wyborach samorządowych w 2010 roku pierwsze pięć miejsc zajęły właśnie małe miasta. W czołówce zestawienia, poza wspomnianym Stoczkiem Łukowskim, znalazły się Kock, Łaszczów, Krasnobród i Annopol. We wszystkich pięciu miastach frekwencja przekroczyła 60,0% przy średniej dla województwa poniżej 50,0%, natomiast w Lublinie i w pozostałych miastach na prawach powiatu odsetek głoszących był znacznie niższy. W Lublinie frekwencja wyniosła poniżej 40,0%, Zamościu – 38,3%, Białej Podlaskiej - 44,6% i w Chełmie – 45,8%.

Kolejnym wskaźnikiem kapitału społecznego jest liczba szkół językowych na 100 tys. mieszkańców. Niewątpliwie, zmienna ta może wydawać się bardziej miernikiem kapitału ludzkiego niż społecznego, jednakże w tym przypadku przyjmuje się, że nauka języka jest dobrym miernikiem inwestowania w przyszłość.

Ze statystyki ukazującej zjawisko wyraźnie widać, że szkoły językowe powstają głównie w większych i bardziej rozwiniętych ośrodkach miejskich. W dziesięciu małych miastach województwa lubelskiego nie ma ani jednej takiej szkoły. W kolejnych dziesięciu miastach funkcjonuje jedna lub dwie szkoły, ale w większych

ośrodkach szkół tych jest odpowiednio więcej. Pierwsze miejsce w rankingu pod względem liczby szkół w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców zajął Tomaszów Lubelski, a drugie Włodawa. Oba miasta są oddalone od większych ośrodków i leżą na wschodnich krańcach województwa co jest tym bardziej interesujące. Następne miejsca zajmują duże miasta: Lublin, Zamość, Świdnik, Chełm.

Niewątpliwie poziom kapitału ludzkiego i społecznego w dużym stopniu decyduje o autonomicznym rozwoju gospodarczym i cywilizacyjnym ludzkich grup, wspólnot regionalnych oraz określa ich zdolność do przystosowania się do zmian wywołanych przez czynniki lokalne.

Rozdział 5

Infrastruktura społeczna

5.1. Wprowadzenie

Infrastruktura społeczna definiowana jest jako zespół instytucji i usług zaspokajających w zorganizowany sposób ludzkie potrzeby (Wojnowski 2002). W powszechnym rozumieniu infrastruktura społeczna służy zaspokajaniu szeroko pojętych potrzeb społecznych i kulturalnych. Zorganizowany sposób zaspokajania potrzeb wskazuje na wzajemne sprzężenie elementów spełniających określone funkcje, co w powiązaniu z zasadami funkcjonowania infrastruktury i regulacjami prawnymi tej sfery tworzy system infrastruktury społecznej. W ramach tego systemu wyróżnia się usługi wynikające z zadań samorządu terytorialnego oraz usługi komercyjne funkcjonujące na zasadach rynkowych.

Infrastruktura społeczna obejmuje więc różnego rodzaju placówki oświatowe (np. przedszkola, szkoły), instytucje ochrony zdrowia i opieki społecznej (np. ośrodki zdrowia, szpitale), obiekty związane z obsługą turystyczną i rekreacyjną, instytucje zapewniające dostęp do szeroko rozumianej kultury (np. teatry, biblioteki), a także instytucje służące ochronie prawa i bezpieczeństwu (jak sądy, policja i wojsko). Zaspokojenie tych potrzeb jest niezbędne do funkcjonowania społeczeństwa i gospodarki, zarówno jako całości jak i poszczególnych jej dziedzin.

Infrastruktura społeczna stanowi w dużej mierze o poziomie dobrobytu społeczeństwa, kształtuje warunki bytowe i tym samym staje się istotnym czynnikiem wspomagającym rozwój miast i regionów, co w powiązaniu z innymi czynnikami aktywizującymi stanowi o ich potencjale ekonomicznym. Odpowiednio dopasowana infrastruktura społeczna tworzy zatem dogodne warunki rozwoju regionalnego.

5.2. Analiza infrastruktury społecznej w miastach województwa lubelskiego

Na potrzeby niniejszego opracowania szczególna uwaga w prezentacji infrastruktury społecznej, została skupiona jej trzech głównych obszarach, tj. usługach oświaty, usługach służby zdrowia oraz usługach w zakresie turystyki. Stąd analiza infrastruktury społecznej miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010 została oparta na ośmiu następujących wskaźnikach: miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców, liczba osób korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania na 1000

mieszkańców, udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem, liczba miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym, współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13-15 lat, współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 16-18 lat, liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tysięcy mieszkańców, liczba lekarzy na 10 tysięcy mieszkańców.

Należy podkreślić, że wymienione wskaźniki mają charakter relatywny, tzn. wyrażają one stosunek wyróżnionych wartości względem innych wybranych wartości ekonomicznych, jak np. udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem. Wskaźniki te zostały skonstruowane w oparciu o mierniki podstawowe, wyrażające wartości bezwzględne różnych zjawisk i procesów ekonomicznych oraz społecznych, takich jak np. liczba turystów zagranicznych czy liczba turystów ogółem.

Z wymienionych powyżej wskaźników 7 wykorzystano do skonstruowania zintegrowanego wskaźnika infrastruktury społecznej. Z uwagi na fakt, iż dane dotyczące liczby lekarzy dostępne są jedynie na poziomie miast na prawach powiatu wykorzystanie tego wskaźnika dla celów analizy porównawczej oraz w konstrukcji wskaźnika zintegrowanego okazało się niemożliwe. Zróżnicowany wpływ każdego ze wskaźników na potencjał ekonomiczny wynikający z infrastruktury społecznej miast znalazł natomiast swe odzwierciedlenie w przypisaniu każdemu z nich odpowiedniej wagi. Zostało to zobrazowane w tabl. 9.

Tabl. 9. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika infrastruktury społecznej miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców	10%
Liczba osób korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców	10%
Udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem	10%
Liczba miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym	20%
Współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13-15 lat.....	15%
Współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 16-18 lat.....	15%
Liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców	20%

Źródło: Opracowanie własne.

Stworzenie zintegrowanego wskaźnika dla miast województwa lubelskiego pozwala na dokonanie porównań i charakterystyk infrastruktury społecznej miast Lu-

belszczyzny zarówno w ujęciu przestrzennym, jak również czasowym, obejmującym lata 2000-2010. Ranking miast województwa lubelskiego w zakresie potencjału ekonomicznego wynikającego z infrastruktury społecznej, sporządzony na podstawie wskaźnika zintegrowanego przedstawia rys. 13.

Najwyższy potencjał wynikający z infrastruktury społecznej i tym samym pierwszą lokatę w rankingu zajęły niemal *ex aequo* dwa miasta, tj. Frampol oraz Nałęczów. Tuż za nimi uplasowało się miasto powiatowe Ryki. Wszystkie te miasta osiągnęły wartości wskaźnika przekraczające 50 punktów, tj. Frampol – 52,6, Nałęczów – 52,5, oraz Ryki – 50,4. O wysokiej pozycji powyższych ośrodków przesądziły wysokie wskaźniki dotyczące liczby miejsc w przedszkolach, skolaryzacji uczniów w wieku gimnazjalnym oraz liczby zakładów opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców. W przypadku Nałęczowa duże znaczenie miały również znaczące wartości wskaźników związanych z turystyczną bazą noclegową oraz jej wykorzystaniem.

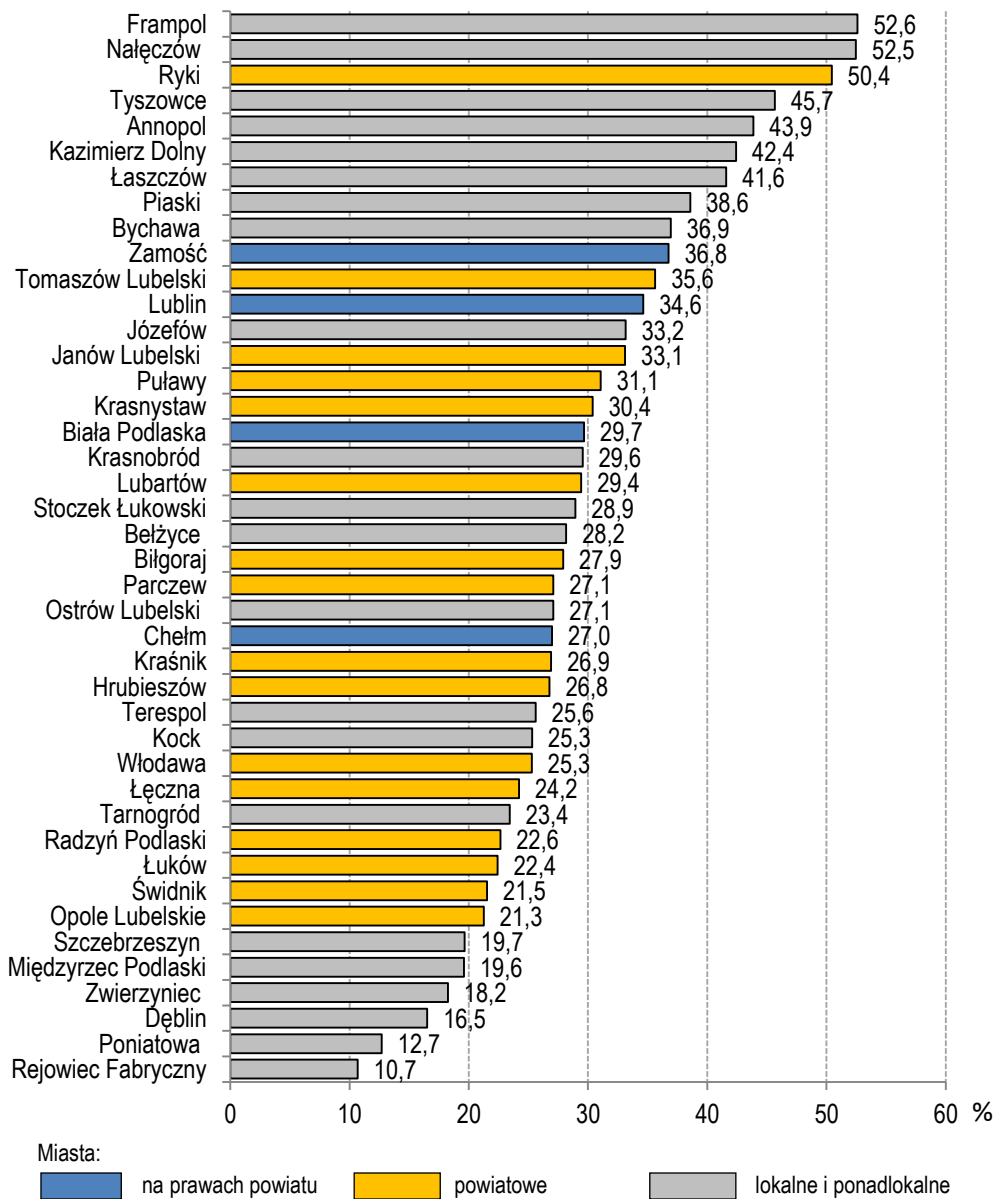
Dokonując porównania w poszczególnych grupach miast, wśród miast na prawach powiatu wiodącą rolę odgrywają: Zamość z wartością wskaźnika 36,8 oraz stolica regionu – Lublin ze wskaźnikiem zintegrowanym w wysokości 34,6. Pozostałe miasta, tj. Biała Podlaska i Chełm osiągnęły poziom wskaźnika zintegrowanego odpowiednio: 29,7 i 27,0.

W miastach powiatowych zdecydowanym liderem były wspomniane na wstępie Ryki, z imponującym wskaźnikiem 50,4. Na kolejnych miejscach uplasowały się 4 miasta z wartościami powyżej 30 punktów, tj.: Tomaszów Lubelski – 35,6; Janów Lubelski – 33,1; Puławy – 31,6 oraz Krasnystaw – 30,4. W dalszej kolejności wskaźnik zintegrowany w miastach powiatowych przyjmuje wartości przekraczające 20 punktów, mieszczące się w przedziale od 21,3 do 29,4.

W grupie miast pozostałych wiodące miejsca zajmują miasta będące liderami rankingu, tj. Frampol 52,6 i Nałęczów 52,5. Następne pozycje zajęły: Tyszowce – 45,7; Annopol – 43,9; Kazimierz Dolny – 42,4 i Łaszczów – 41,6. Pozostałe miasta omawianej grupy (w liczbie 17-stu) mieszczą się w przedziale o dość dużej rozpiętości (od 10,7 do 38,6). Do grupy miast pozostałych należą również te z najmniejszymi wartościami zintegrowanego wskaźnika infrastruktury społecznej, są to: Poniatowa (12,7) oraz Rejowiec Fabryczny (10,7).

Charakterystyczna jest znacząca rozpiętość przedziału wartości zintegrowanego współczynnika infrastruktury społecznej w poszczególnych miastach województwa, wynosząca 41,9 pkt. Oznacza to że poziom wskaźnika zintegrowanego w Rejowcu Fabrycznym jest pięć razy mniejszy aniżeli we Frampolu czy w Nałęczowie.

Rys. 13. Ranking miast województwa lubelskiego pod względem infrastruktury społecznej w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Uszczegółowieniem analizy wskaźnika zintegrowanego infrastruktury społecznej jest analiza poszczególnych wskaźników cząstkowych oraz dokonanie porównań w czasie i w przestrzeni. Wskaźniki cząstkowe infrastruktury społecznej

zostały pogrupowane dziedzinowo i przeanalizowane w kolejnych częściach niniejszego opracowania.

Jednym z kluczowych elementów infrastruktury społecznej miast są usługi związane z oświatą i wychowaniem. Zaspokojenie potrzeb edukacyjnych jest niezbędnym czynnikiem warunkującym i wspierającym rozwój miast i regionów, a tym samym podnoszącym ich potencjał ekonomiczny. Tworzenie infrastruktury w zakresie oświaty opiera się w dużej mierze na prognozach demograficznych, i związaną z tym koniecznością realizacji nowych inwestycji oświatowych w rejonach istniejącej zabudowy. Dotyczy to w głównej mierze rozmieszczenia instytucji takich jak: przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazjalne na obszarach zurbanizowanych.

W celu przeprowadzenia analizy dotyczącej świadczenia usług w zakresie oświaty w miastach województwa lubelskiego w latach 2000-2010 przyjęto 3 wskaźniki, tj. liczbę miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym, współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13 – 15 lat oraz współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 16 – 18 lat.

W miastach Lubelszczyzny **średnia liczba miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym**¹⁸ stopniowo rosła od wartości 54,5 w roku 2000, przez 67,4 w roku 2005 do 68,3 w 2010 roku. Generalna, rosnąca tendencja tego wskaźnika w całej analizowanej populacji, w dużej mierze znalazła swe odzwierciedlenie w jego wartości dla poszczególnych grup miast. W 2000 roku w miastach na prawach powiatu wartość wskaźnika średniej liczby miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym kształtowała się na poziomie 57,5, w 2005 roku 64,1 i w 2010 roku 79,1. Podobnie w miastach powiatowych wartości tej średniej przedstawiały się odpowiednio: 53,8 w roku 2000, 61,8 w roku 2005 i 75,4 w roku 2010. Nieco inaczej analizowana średnia charakteryzowała grupę pozostałych miast województwa, tj.: rok 2000 – 54,6, rok 2005 – wzrost do wartości 73,1 i rok 2010 – spadek do 61,9.

Analizując szczegółowo liczbę miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym w poszczególnych miastach województwa lubelskiego w latach 2000-2010 należy podkreślić, iż w roku 2000 tylko jedno miasto, tj. Józefów charakteryzowało się wskaźnikiem przekraczającym 100, co oznacza pełne zaspokojenie potrzeb w zakresie miejsc w przedszkolach (wskaźnik równy 102,6). Natomiast wartości wskaźnika powyżej średniej osiągnęło 25 miast województwa. W 2005 roku wskaźniki powyżej 100 punktów osiągnęły 3 miasta: Józefów (134,8), Annopol (121,4) i Ostrów Lubelski (113,6), zaś 24 miasta przekroczyły średnią wartość wskaźnika. W roku 2010 10 miast województwa osiągnęło liczbę miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku

---

¹⁸ Do obliczenia wartości średniej została zastosowana średnia harmoniczna, ponieważ wartości cechy podane są w przeliczeniu na stałą jednostkę innej zmiennej.

przedszkolnym wyższą bądź równą 100, zaś 29 miast znalazło się powyżej wartości średniej. Główną przyczyną zwiększenia liczby miejsc w przedszkolach przypadających na 100 dzieci w latach 2000-2005 była sytuacja demograficzna związana ze znacznym zmniejszeniem liczby dzieci w wieku przedszkolnym. Natomiast w latach 2005-2010 czynnikiem wpływającym na poprawę sytuacji był wyraźny wzrost liczby miejsc w przedszkolach w poszczególnych miastach województwa.

Warto podkreślić, że w ciągu ostatniej dekady niemal wszystkie miasta województwa lubelskiego zwiększyły liczbę miejsc w przedszkolach przypadającą na 100 dzieci w wieku przedszkolnym. Największy progres w tym względzie osiągnęły miasta: Nałęczów, gdzie liczba miejsc w ciągu ostatnich dziesięciu lat wzrosła prawie czterokrotnie, Zwierzyniec z niemal trzykrotnym wzrostem oraz Piaski, które podwoiły liczbę miejsc w przedszkolach. Prawie dwukrotny wzrost osiągnęły również miasta: Łęczna oraz Frampol. Tylko w 2 miastach województwa lubelskiego w analizowanej dekadzie zaobserwowano nieznaczny spadek liczby miejsc w przedszkolach w przeliczeniu na 100 dzieci, tj. w Rykach i Stoczku Łukowskim. Mimo generalnych tendencji wzrostowych, przedstawione dane statystyczne wskazują, że w wielu miastach województwa miejsc w przedszkolach jest ciągle zbyt mało, stąd usługa ta w wielu przypadkach może być odczuwana wręcz jako deficytowa.

Do podstawowych wskaźników służących badaniu poziomu edukacji zaliczane są także **współczynniki skolaryzacji**. W latach 2000-2010 **wskaźnik skolaryzacji młodzieży w gimnazjach (tj. uczniów w grupie wiekowej 13-15 lat)**, prawie we wszystkich miastach województwa lubelskiego stale wzrastał. Relatywnie najwyższy, bo ponad dwukrotny wzrost wskaźnika skolaryzacji gimnazjalnej w ciągu ostatniej dekady charakteryzował miasta: Włodawę, Nałęczów, Ostrów Lubelski oraz Annopol. Podobne rosnące tendencje utrzymywały się w pozostałych miastach województwa. Sytuacja ta wskazuje to na rosnący stopień koncentracji edukacji tego szczebla w miastach.

Generalnie w 2010 roku najwyższe wskaźniki skolaryzacji uczniów w wieku 13-15 lat odnotowano w miastach o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym. Szczególnie wyróżniają się tu miasta: Frampol, ze wskaźnikiem 468,5%, następnie Annopol - 382,6% oraz młode miasto, z uwagi na otrzymane w 2010 roku prawa miejskie – Łaszczów – 308,2%. Wskaźniki skolaryzacji gimnazjalnej na poziomie przekraczającym 200% w 2010 roku zostały również zaobserwowane w miastach zaliczanych do omawianej grupy, tj. Ostrów Lubelski, Piaski, Bychawa, Krasnobród, Tyszowce, Kock, Tarnogród oraz Bełżyce. Na podstawie wartości tego współczynnika można wnioskować, że w tych miastach kształci się więcej młodzieży gimnazjalnej z gmin ościennych niż młodzieży mieszkającej na terenie tych miast. Uwidacznia to pełnioną przez te miasta rolę lokalnych ośrodków edukacyjnych. Bez wątpienia ma to również swe

uzasadnienie w powszechnym obowiązku kształcenia dzieci na poziomie gimnazjalnym.

Grupę miast ze wskaźnikiem powyżej 200,0% zamyka miasto powiatowe Ryki (202,3%), które jednocześnie osiągnęło najwyższą wartość współczynnika wśród miast powiatowych. Wskaźniki skolaryzacji gimnazjalnej w pozostałych miastach powiatowych w 2010 roku kształtowały się na poziomie przekraczającym 100,0%. Jedynie w Kraśniku odnotowano wartość wskaźnika na poziomie 96,6%. Ogólnie prawie wszystkie miasta województwa charakteryzuje wartość współczynnika skolaryzacji gimnazjalnej znacznie powyżej 100,0%, co świadczy o udziale tych miast w edukacji młodzieży z gmin ościennych.

W miastach na prawach powiatu współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13-15 lat w 2010 roku również przekroczył 100,0% i osiągnął wartości: Lublin – 104,2%, Chełm – 104,8%, Biała Podlaska – 116,0% oraz Zamość – 119,7%.

W okresie ostatnich dziesięciu lat średni współczynnik skolaryzacji w szkolnictwie gimnazjalnym wzrósł prawie dwukrotnie.

Kolejne generacje absolwentów szkół gimnazjalnych oraz zwiększony wśród nich odsetek osób kontynuujących naukę w szkołach średnich znajdują swój wyraz w rosnących wartościach **współczynników skolaryzacji uczniów grupie wiekowej 16-18 lat**, jaki został odnotowany w latach 2000-2010. Stałym rosnącym wzrostem wskaźnika skolaryzacji młodzieży w wieku 16-18 lat charakteryzują się duże miasta na prawach powiatu. Najszybszym tempem wzrostu w tej grupie wyróżniało się miasto Zamość, które w 2010 roku osiągnęło współczynnik skolaryzacji na poziomie 142,9%, zwiększając jego wartość o połowę w stosunku do roku 2000. W dalszej kolejności uplasowały się: Chełm – z współczynnikiem w wysokości 116,7%, Biała Podlaska – odpowiednio 104,1% oraz Lublin, który mimo znacznego wzrostu odnotował w 2010 roku wskaźnik w wysokości 97,8%.

Wysokie wartości omawianego wskaźnika skolaryzacji osiągnęły także miasta powiatowe, a wśród nich Janów Lubelski (172,7%), Ryki (168,0%) oraz Hrubieszów (159,0%). Charakterystyczna jest również znaczna dynamika wzrostu wskaźnika w tych miastach w analizowanym okresie. Wyjątkowo niski poziom wskaźnika odnotowało natomiast miasto Łęczna (44,5% w 2010 roku), co jest skutkiem wyraźnej spadkowej tendencji w latach 2000 – 2010. Również niskim poziomem skolaryzacji uczniów wieku 16-18 lat wyróżniało się miasto Świdnik (55,9%) ale w tym przypadku tendencja w badanym okresie ma charakter rosnący. Należy tu zauważyć, że miasta Łęczna i Świdnik, które powstały jako satelickie w stosunku do Lublina ośrodki przemysłowe, nastawione były na korzystanie z bazy edukacyjnej Lublina. Ponadto w miastach tych były istniejące wcześniej szkoły zawodowe. Stopniowo maleje rów-

niez wartość analizowanego wskaźnika skolaryzacji we Włodawie, ale ciągle jeszcze utrzymuje się powyżej 100,0%. W 2010 roku wyniósł on 116,8%.

Największą zmiennością charakteryzuje się grupa pozostałych miast województwa, o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym. Szczególnie wysoki wskaźnik skolaryzacji uczniów w wieku 16-18 lat odnotowało miasto Łaszczów (190,5% w 2010 roku). Jednakże w tej grupie obejmującej 22 miasta tylko 6 odnotowało poziom skolaryzacji przekraczający 100,0%. Są to: Stoczek Łukowski, Bełżyce, Józefów, Bychawa, Nałęczów i wspomniany już Łaszczów. Wskazuje to na skoncentrowanie nauki na tym poziomie kształcenia w większych miastach województwa, o charakterze powiatowym i ponadpowiatowym.

Istotne znaczenie dla analizy współczynników skolaryzacji uczniów ma również fakt, że w wyniku zmian demograficznych w ostatnim dziesięcioleciu wyraźnie zmniejszyła się liczba dzieci w wieku szkolnym, tym samym również mniejsza jest bezwzględna liczba uczących się. Relatywnie wysokie wskaźniki skolaryzacji wskazują na pełnioną przez miasta województwa rolę ośrodków edukacyjnych na poszczególnych poziomach kształcenia oraz ich funkcję egzogeniczną w tej dziedzinie.

Ważną część analizy potencjału ekonomicznego miast wynikającego z infrastruktury społecznej stanowią usługi w zakresie zabezpieczenia społecznego związane z ochroną zdrowia i życia. Dostępność i jakość tego rodzaju usług stanowi w dużej mierze wyznacznik stopy życiowej społeczeństwa, świadczy o poziomie i standardzie życia społeczności regionu, jest miarą dobrobytu i czynnikiem wspierającym rozwój.

Powszechnym wskaźnikiem opisującym infrastrukturę społeczną w zakresie usług związanych ze służbą zdrowia jest **liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tysięcy mieszkańców**. Istotnym, charakterystycznym i zarazem pozytywnym zjawiskiem jest fakt stałego wzrostu liczby zakładów opieki zdrowotnej na 10 tysięcy mieszkańców. Najwyższe zmiany odnotowały miasta powiatowe. W większości z nich liczba zakładów opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w ciągu ostatniego dziesięciolecia wzrosła dwu, a nawet trzykrotnie. Rekordzistami w tym względzie okazały się miasta Lubartów, którego wskaźnik w badanym okresie wzrósł ponad sześciokrotnie (666,9%) oraz Ryki z ponad pięciokrotnym wzrostem wskaźnika (516,1%). Tym samym miasto powiatowe Ryki osiągnęło w 2010 roku najwyższy wskaźnik w województwie w wysokości 15,7 zakładów opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców. Pozostałe miasta powiatowe odnotowały w 2010 roku wskaźniki w granicach od 4,4 w Biłgoraju oraz 4,5 we Włodawie do 8,0 w Puławach i Parczewie.

Stosunkowo wysokie wskaźniki osiągnęły małe miasta o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym. W tej grupie w 2010 roku najwyższe wartości odnotowały miasta:

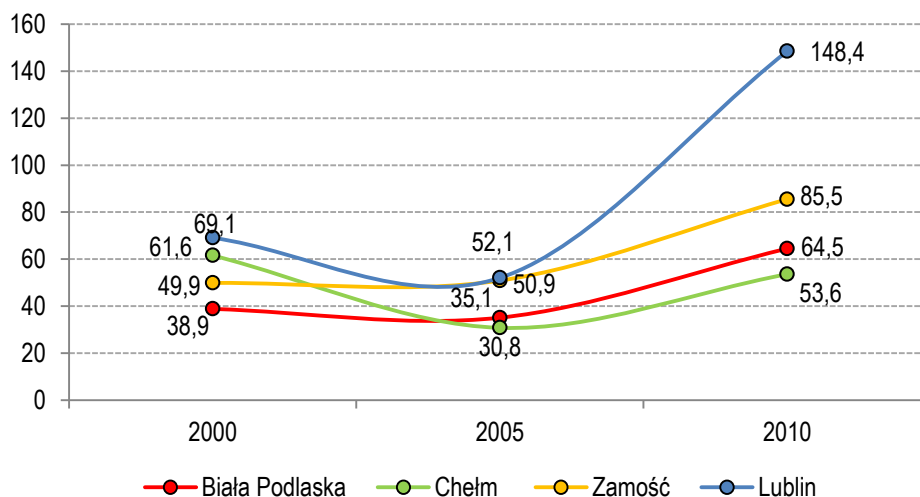
Frampol (14,2), Tyszowce (14,1), Łaszczów (13,7), Nałęczów (11,8) oraz Piaski i Anopol (po 13,3). Jednocześnie znaczący wpływ na stosunkowo wysoką wartość wskaźników wywarł nie tyle wzrost liczby zakładów opieki zdrowotnej, co spadek liczby ludności w tych miastach. Biorąc pod uwagę, że są to miasta o stosunkowo niskiej liczbie ludności (poniżej 3 tysięcy), relatywny wskaźnik (w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców) osiąga odpowiednio wysokie wartości. Wyjątek stanowi Nałęczów (4237 mieszkańców w 2010 roku), gdzie liczba zakładów opieki zdrowotnej odzwierciedla uzdrowiskowo-sanatoryjny charakter tego miasta, stanowiący jego potencjał i źródło rozwoju.

Najmniej korzystnie przedstawiała się sytuacja w Dęblinie, gdzie liczba zakładów opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców wyniosła 2,8 w 2010 roku, przy tempie wzrostu w ciągu ostatnich dziesięciu lat na poziomie 138,6%. Analogiczna sytuacja miała miejsce w Kocku – 2,9 zakładów opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w 2010 roku, przy tempie wzrostu w ciągu ostatnich dziesięciu lat na poziomie 103,8%. Podobną notę osiągnął również Zwierzyniec, którego wskaźnik od 2000 roku spadł o połowę by w 2005 roku osiągnąć wartość 3,0 i pozostać na niezmiennym poziomie do 2010 roku.

W miastach na prawach powiatu w 2010 roku relatywnie największa liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tysięcy mieszkańców przypadała w Zamościu (7,4), przy tempie wzrostu w ciągu minionej dekady na poziomie 184,0%. Tuż za nim znalazł się Lublin – stolica regionu ze wskaźnikiem w wysokości 6,4 i dynamiką wzrostu zbliżoną do Zamościa równą 172,7%. W dalszej kolejności uplasowały się pozostałe dwa miasta: Biała Podlaska (5,9) oraz Chełm (5,2).

W ciągu ostatnich dziesięciu lat w miastach województwa lubelskiego bezwzględna liczba zakładów opieki zdrowotnej rosła, jednak należy podkreślić, że dynamiczny wzrost wskaźnika został spotęgowany jednoczesnymi zmianami o charakterze demograficznym, wynikającymi ze stale zmniejszającej się liczby ludności w województwie. Sytuacja ta stanowi swoiste uzasadnienie dla kolejnego wskaźnika z zakresu usług służby zdrowia, mianowicie **liczby lekarzy na 10 tysięcy mieszkańców**. Dane dotyczące tego wskaźnika nie znalazły swego odzwierciedlenia w strukturze wskaźnika zintegrowanego, ponieważ gromadzone informacje dostępne były wyłącznie na poziomie miast na prawach powiatu. Nie mniej jednak, dla celów zobrazowania dostępności usług medycznych w województwie lubelskim, warto poddać go analizie. Liczba lekarzy przypadająca na 10 tysięcy mieszkańców w miastach na prawach powiatu województwa lubelskiego w omawianym okresie, tj. latach 2000-2010 została zaprezentowana na rys. 14.

Rys. 14. Liczba lekarzy na 10 tysięcy mieszkańców w miastach na prawach powiatu województwa lubelskiego w latach 2000, 2005 i 2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Charakterystyczna tendencja widoczna na wykresie to wyraźny spadek liczby lekarzy w 2005 roku w stosunku do roku 2000 i następnie wzrost w roku 2010. Najwyższą liczbą lekarzy przypadającą na 10 tysięcy mieszkańców w analizowanym okresie może poszczycić się największe miasto regionu – Lublin, od wartości 69,1 w 2000 roku, przez 52,1 w roku 2005, do 148,4 w roku 2010. W następnej kolejności uplasował się Zamość, który jako jedyny wśród miast na prawach powiatu nie odnotował w analizowanych latach wyraźnego spadku liczby lekarzy przypadających na 10 tysięcy mieszkańców. W kolejnych latach były to rosnące wartości: 2000 rok – 49,9, 2005 rok – 50,9 i 2010 rok – 85,5. Zmiennymi wahaniami omawianego współczynnika charakteryzowało się miasto Biała Podlaska, które odnotowało odpowiednio wartości: 38,9; 35,1; 64,5. Najbardziej niekorzystna sytuacja miała miejsce w Chełmie, gdzie uwidoczniła się wyraźna tendencja spadkowa, począwszy od wskaźnika na poziomie 61,6 w 2000 roku, przez skokowy spadek o połowę do wartości 30,8 w roku 2005 i następnie wzrost do wysokości 53,6 w roku 2010.

Zmiany w strukturze demograficznej ludności w Polsce i w województwie mogą generować dalsze zwiększanie potrzeb w zakresie świadczenia usług zdrowotnych. Jednocześnie obserwowane zjawisko odchodzenia od zawodu i migracja polskich lekarzy powoduje negatywne konsekwencje w systemie ochrony zdrowia.

Mimo, że nie jest to zjawisko na skalę masową, to dotyczy w przeważającej większości lekarzy-specjalistów, a tym samym powoduje stratę wykwalifikowanego personelu medycznego. Skutkiem migracji już obecnie odczuwalnym w systemie

ochrony zdrowia jest deficyt specjalistów w zakresie anestezjologii i intensywnej terapii, mimo systematycznego kształcenia w tej specjalizacji. W wyniku tego w najbliższych latach kryzys kadr medycznych w Polsce może się pogłębiać. Zachodzące zmiany demograficzne ludności w Polsce będą bezpośrednią przyczyną zwiększonego zapotrzebowania na świadczenia zdrowotne i kadry medyczne, które tych świadczeń udziela. Uzasadnieniem takiego wniosku są publikowane wyniki badań WHO.

Istotnym elementem infrastruktury społecznej miast jest świadczenie usług w zakresie obsługi turystyki. Obecnie turystyka jest niezbędnym czynnikiem warunkującym wzrost konkurencyjności danego regionu, bowiem rozwój działań związanych z promocją danego miejsca, wykorzystaniem jego walorów turystycznych i uzdrowskowych przyczynia się do poprawy wizerunku miasta oraz zwiększenia dostępności obszarów atrakcyjnych turystycznie.

Dla potrzeb niniejszej publikacji celem przeprowadzenia analizy usług społecznych w zakresie turystyki przyjęto trzy mierniki związane z turystyczną bazą noclegową i jej wykorzystaniem, tj. miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców, liczbę osób korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców oraz udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem.

Szczególnie wysoką **liczbą miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców** charakteryzują się miasta, które cieszą się walorami turystycznymi, wypoczynkowymi i uzdrowskowymi. Daje im to przesłanki do tworzenia miejsc noclegowych umożliwiających zaspokojenie potrzeb związanych z obsługą turystyczną. Stwarza to również możliwość generowania zapotrzebowania na usługi poprzez przyciąganie turystów odpowiednią bazą turystyczną. Infrastruktura społeczna w zakresie usług związanych z turystyką staje się wówczas czynnikiem wzrostu i rozwoju miasta.

Najwyższą liczbę miejsc noclegowych odnotowały miasta o charakterze lokalnym i ponadlokalnym. Liderem w tym zakresie są miasta powiatu puławskiego, tj. atrakcyjnie usytuowany nad Wisłą Kazimierz Dolny, który liczbę 225,5 miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców zarejestrowanych w 2000 roku, podwoił w ciągu dziesięciu lat, osiągając wartość 462,2. Tuż za nim w zestawieniu znalazło się sąsiadujące miasto uzdrowskowo-wypoczynkowe Nałęczów – z liczbą 342,2 miejsc w przeliczeniu na 1000 mieszkańców i wzrostem w stosunku do roku 2000 na poziomie 145,5%. Na uwagę zasługują również miasta wypoczynkowe z charakterystycznym mikroklimatem położone w południowej części województwa, tj. Krasnobród, który podwoił liczbę miejsc noclegowych w badanym okresie do wartości 301,0 w 2010 roku oraz dynamicznie rozwijający się Zwierzyniec, który osiągnął

w 2010 roku 93,1 miejsca, odnotowując przy tym ponad czterokrotny wzrost w stosunku do roku 2000.

W grupie miast powiatowych wyróżnić należy Janów Lubelski (63,4), Puławy (20,1), oraz Włodawę z walorami Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego, która przy prawie czterokrotnym wzroście w ciągu analizowanych 10 lat osiągnęła wynik 18,9. Trzy miasta w omawianej grupie nie posiadają turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania. Są to: Kraśnik, Łęczna oraz Opole Lubelskie.

Największe miasta województwa charakteryzują się dość zróżnicowaną infrastrukturą związaną z zapewnieniem miejsc noclegowych. W ciągu ostatnich dziesięciu lat prawie dwukrotnie zwiększyły liczbę miejsc Zamość – do poziomu 19,7 w 2010 roku oraz Biała Podlaska, która w roku 2010 osiągnęła wartość 11,8. Lublin oraz Chełm ze wzrostem niewiele ponad 100% odnotowały odpowiednio wskaźniki w wysokości: 7,0 i 8,1.

Miarą wykorzystania dostępnych miejsc noclegowych w miastach województwa lubelskiego jest także **liczba osób korzystających z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców**. Analogicznie jak w przypadku poprzedniego wskaźnika na tle województwa wyróżniają się miasta najbardziej atrakcyjne turystycznie. Najwyższym wskaźnikiem w tym zakresie charakteryzują się miasta: Kazimierz Dolny ze wskaźnikiem 23687,8 osób korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców w 2010 roku oraz Nałęczów, który osiągnął odpowiednio wskaźnik – 12335,4. Należy podkreślić, że w latach 2000 – 2010 w Kazimierzu liczba korzystających z noclegu wzrosła o połowę, natomiast Nałęczów osiągnął w tym zakresie wzrost ponad dwukrotny. W dalszej kolejności uplasował się Krasnobród (4764,3), a za nim Janów Lubelski (2062,1) wyprzedzając nieznacznie Zwierzyniec (1625,1).

Sukcesywnie wzrasta też liczba osób korzystających z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w miastach będących powiatami grodzkimi. Analogicznie do poprzedniego wskaźnika, pierwszą lokatę w tej grupie zajmuje Zamość, z liczbą 835,1 osób na 1000 mieszkańców w 2010 roku ze wzrostem o ponad połowę w odniesieniu do początku badanego okresu. Na drugim miejscu znalazł się Lublin ze wskaźnikiem 539,4 w 2010 roku i wzrostem na poziomie prawie 50% w ciągu ostatniej dekady. W dalszej kolejności uplasowała się Biała Podlaska, odnotowująca w 2010 roku 320,7 osób korzystających z noclegów w 2010 i ze wzrostem na poziomie 5,2%. Najmniej korzystnie przedstawiała się sytuacja Chełma, który z malejącą dynamiką (91,7%) osiągnął wskaźnik 227,7.

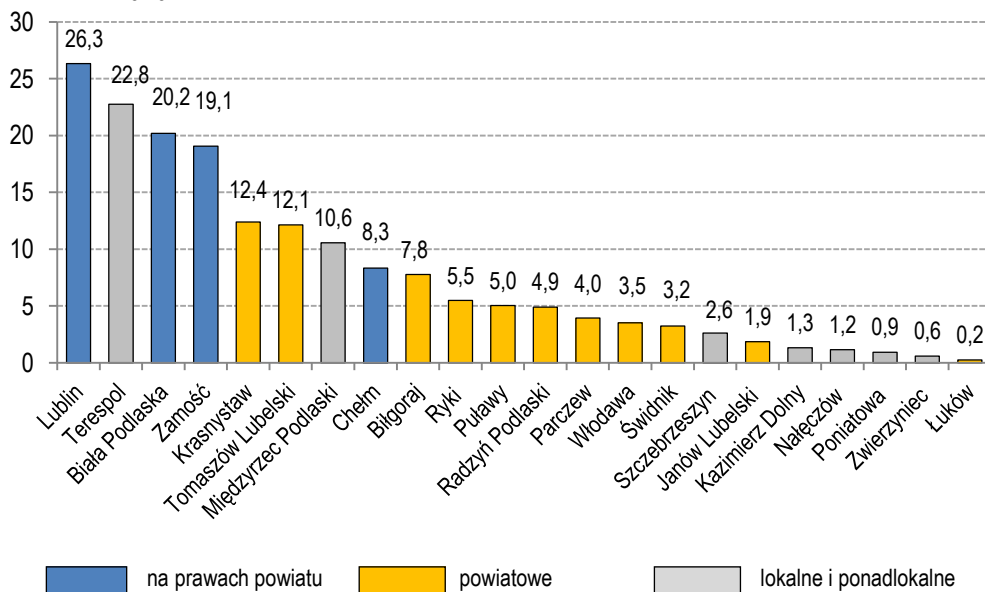
Warto również zwrócić uwagę na bardzo wysoką dynamikę zmian w przypadku miasta Terespol, od poziomu wskaźnika 7,2 w 2000 roku do 227,1 w roku 2010 (wzrost ponad trzydziestokrotny). Tak dynamiczna zmiana w ciągu omawianego okre-

su znajduje swe uzasadnienie w przygranicznym położeniu tego miasta, funkcjonującym tam przejściu granicznym oraz związanej z tym wysokiej migracji ludności. Stwarza to rosnące potrzeby w zakresie posiadania przez miasto bazy noclegowej, co z kolei znajduje odzwierciedlenie w jej wykorzystaniu.

Analizę w zakresie korzystania z miejsc noclegowych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania warto rozszerzyć o **udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania**. W 2010 roku najwyższą wartość wskaźnika odnotowało główne miasto regionu – Lublin, 26,3%, następnie miasto przygraniczne Terespol – 22,8% oraz Biała Podlaska 20,2% i Zamość 19,1%. Zdecydowanymi liderami w tej grupie są miasta na prawach powiatu, które z uwagi na pełnioną funkcję przyciągają większą ilość turystów zagranicznych. Pozycję Terespoła, będącego miastem lokalnym, uzasadnia nasilenie ruchu turystycznego związanego z obecnością przejścia granicznego.

W grupie miast powiatowych najwyższy udział turystów zagranicznych w 2010 roku został odnotowany w miastach wschodniej części regionu, tj. w Krasnymstawie – 12,4% oraz w Tomaszowie Lubelskim – 12,1%. Pozostałe miasta województwa osiągnęły w roku 2010 wskaźnik w przedziale od 10,6% w Międzyrzecu Podlaskim do 0,2% w Łukowie (rys. 15).

Rys. 15. **Udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania w miastach województwa lubelskiego w 2010 r.**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Obserwowanym zjawiskiem jest malejący średni udział turystów zagranicznych korzystających z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w miastach Lubelszczyzny. Dynamika zmian w tym zakresie wykazywała w analizowanym okresie w zdecydowanej większości miast wyraźne tendencje malejące. Wzrost udziału turystów zagranicznych odnotowano tylko w czterech miastach województwa, tj. w Radzynie Podlaskim, Krasnymstawie, Międzyrzecu Podlaskim oraz w Zamościu.

Rozdział 6

Infrastruktura techniczna

6.1. Wprowadzenie

Zainicjowane w 1989 r. zmiany ustrojowe w Polsce przyczyniły się do znaczącego postępu społeczno-gospodarczego. Dynamiczny rozwój infrastruktury technicznej rozpoczął się w czasie I kadencji samorządu gminnego już w latach 1990-1994 i przybrał na sile po 2003 roku. Wzrost tempa rozwoju obserwowany od 2000 roku wynikał z priorytetów rozwojowych ośrodków miejskich i wiązał się w głównej mierze z chęcią podniesienia jakości życia mieszkańców, a tym samym bardziej kompleksowego zaspokojenia potrzeb ludności w dziedzinie wodociągów i kanalizacji. Niewątpliwie, poziom rozwoju infrastruktury technicznej w kraju jest znacznie zróżnicowany, jednakże nadal, pomimo podejmowanych działań, niewystarczająco zaawansowany w stosunku do państw Europy Zachodniej. Znaczące fundusze pozwalające na szybki rozwój infrastruktury były dostępne dla Polski dopiero po akcesji do Unii Europejskiej, tj. od roku 2004. Działania służące poprawie jakości infrastruktury finansowane były m.in. z funduszy UE w ramach Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006, jak również obecnie z tzw. funduszy pomocowych (m.in. EFRR, Fundusze Norweskie itp.) w okresie 2007-2013¹⁹. Pomimo uzyskanej pomocy z zewnątrz (fundusze pomocowe na rozwój infrastruktury, doradztwo itp.), Polska nie potrafiła zapewnić wystarczających zasobów finansowych na odrobienie zaległości w rozwoju szeroko pojętej infrastruktury technicznej. Większość z wymienionych środków otrzymały samorządy i poprzez ich struktury zostały one rozdysponowane. Takie podejście jest jak najbardziej oczywiste, istotną cechą samorządu jest zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej, bowiem zgodnie z ideą zasady subsydiarności to właśnie władze lokalne są odpowiedzialne za wszelkie sprawy publiczne dotyczące życia mieszkańców w obrębie danej jednostki terytorialnej. Rozwój regionu jest zatem w znacznej mierze uzależniony od umiejętności władz lokalnych w zakresie gospodarowania zasobami oraz wykorzystania potencjalnych szans rozwojowych i jednocześnie eliminowania występujących zagrożeń. W celu podniesienia poziomu i jakości życia mieszkańców, a także przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego, niezbędne jest zapewnienie społeczeństwu jak najszerszego dostępu do podstawowej infrastruktury społecznej oraz technicznej. Niewątpliwie, istotnym czynnikiem wewnętrznym decydującym o potencjale rozwojowym obszarów zarówno

---

¹⁹ Analiza skupia się w obszarze infrastruktury technicznej, będącej w głównej mierze w gestii samorządów.

miejskich, jak i wiejskich, jest infrastruktura techniczna, tj. m.in. sieć dróg, połączeń telekomunikacyjnych, linii energetycznych, sieci wodno-kanalizacyjnych i gazowych itp. Jej rozwój wpływa na wzrost atrakcyjności inwestycyjnej danego terenu, rozwój i awans gospodarczy. Poziom zaawansowania infrastruktury jest kluczową kwestią zarówno dla dotychczasowych, jak i potencjalnych mieszkańców oraz przyszłych inwestorów. Należy bowiem pamiętać, że rozwój miast uzależniony jest w znacznej mierze od możliwości lokowania na ich obszarze nowych inwestycji, a więc udostępnienia przedsiębiorcom odpowiednich terenów wraz z infrastrukturą.

W ujęciu encyklopedycznym i słownikowym pojęcie infrastruktury jest definiowane jako podstawowe urządzenia i instytucje usługowe niezbędne do funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa (Wojnowski 2002). W ogólnym, szerokim ujęciu infrastruktura, to suma wszystkich czynników współuczestniczących w procesie świadczenia usług (kapitał – praca) wraz z efektami ich działalności lub ogół środków i warunków niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania państwa (Dźbik 1995).

Definicje infrastruktury mają podobne znaczenie i określane są jako (Brdulak 2005):

- urządzenia i instytucje usługowe (transport, oświata, ochrona zdrowia, wypoczynek i rozrywka), niezbędne do należytego funkcjonowania społeczeństwa i produkcyjnych działów gospodarki,
- materialno-techniczne wyposażenie danego terytorium w powszechne urządzenia transportowe, komunikacyjne, telekomunikacyjne, osadnicze, oświatowe, energetyczne, wodne, ochrony zdrowia itp.,
- podstawowe urządzenia i instytucje usługowe niezbędne do funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa, względnie stałe środki i instytucje usługowe niezbędne do funkcjonowania gospodarki. Infrastruktura z reguły zawiera: drogi, linie kolejowe, inne sieci komunikacyjne, zasoby energii i wody oraz obiekty edukacyjne.

Mianem infrastruktury technicznej określa się także urządzenia, sieci przesyłowe i związane z nimi obiekty świadczące niezbędne i podstawowe usługi dla określonej jednostki przestrzenno-gospodarczej (osiedla, dzielnicy, miasta, zakładu przemysłowego itp.) w zakresie energetyki, dostarczania ciepła, wody, usuwania ścieków i odpadów, transportu, teletechniki itp. (Sobol 1997). Z kolei efektami społeczno-gospodarczych interwencji w obszarze infrastruktury technicznej powinny być m.in.:

- podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności obszaru;
- komplementarność działań inwestycyjnych na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz ich spójność ze strategiami krajowymi i regionalnymi;
- zwiększanie możliwości inwestycyjnych dla sektora usług i przemysłu;
- wzrost zatrudnienia;
- pozytywny wpływ na migrację - ograniczenie odpływu ludności lub stymulowanie jej napływu do regionu;

- wyrównanie szans rozwojowych w zakresie jakości (dostosowanie do obowiązujących standardów technologicznych, jakościowych, organizacyjnych) oferowanych usług;
- pojawienie się dodatkowych pozytywnych efektów ubocznych poza powyżej wymienionymi.

Podsumowując można stwierdzić, że atrakcyjność inwestycyjna regionu, a co za tym idzie jego konkurencyjność, są w znacznej mierze uwarunkowane rozwiniętą infrastrukturą techniczną.

6.2. Analiza infrastruktury technicznej w miastach województwa lubelskiego

Podstawą funkcjonowania zarówno przedsiębiorstw, jak i jednostek samorządu terytorialnego jest możliwość dysponowania odpowiednią infrastrukturą. Rosnące wymagania interesariuszy (klientów, społeczności lokalnej) względem przedstawianej oferty wywierają presję na organizacje gospodarcze i samorządy, by te rozwijały swoje zaplecze techniczne, co w konsekwencji sprzyja rozwojowi społeczeństwa i działalności gospodarczej.

Dla potrzeb niniejszej publikacji potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego w obszarze infrastruktury technicznej w latach 2000-2010 analizowany był przez pryzmat następujących wskaźników: udział zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogólnej, udział powierzchni pod drogami w powierzchni ogólnej, ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności, przepustowość oczyszczalni w dam^3 na 1000 mieszkańców, sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni, sieć kanalizacyjna w km na 100 km^2 powierzchni, sieć gazowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni oraz liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców. W celu stworzenia rankingu miast umożliwiającego porównanie ich kondycji pod względem infrastruktury technicznej opracowano wskaźnik zintegrowany składający się z powyższych zmiennych, przy czym zróżnicowanie rzeczywistego oddziaływania poszczególnych wskaźników na potencjał spowodowało konieczność przypisania każdemu z nich odpowiedniej wagi (tabl. 10).

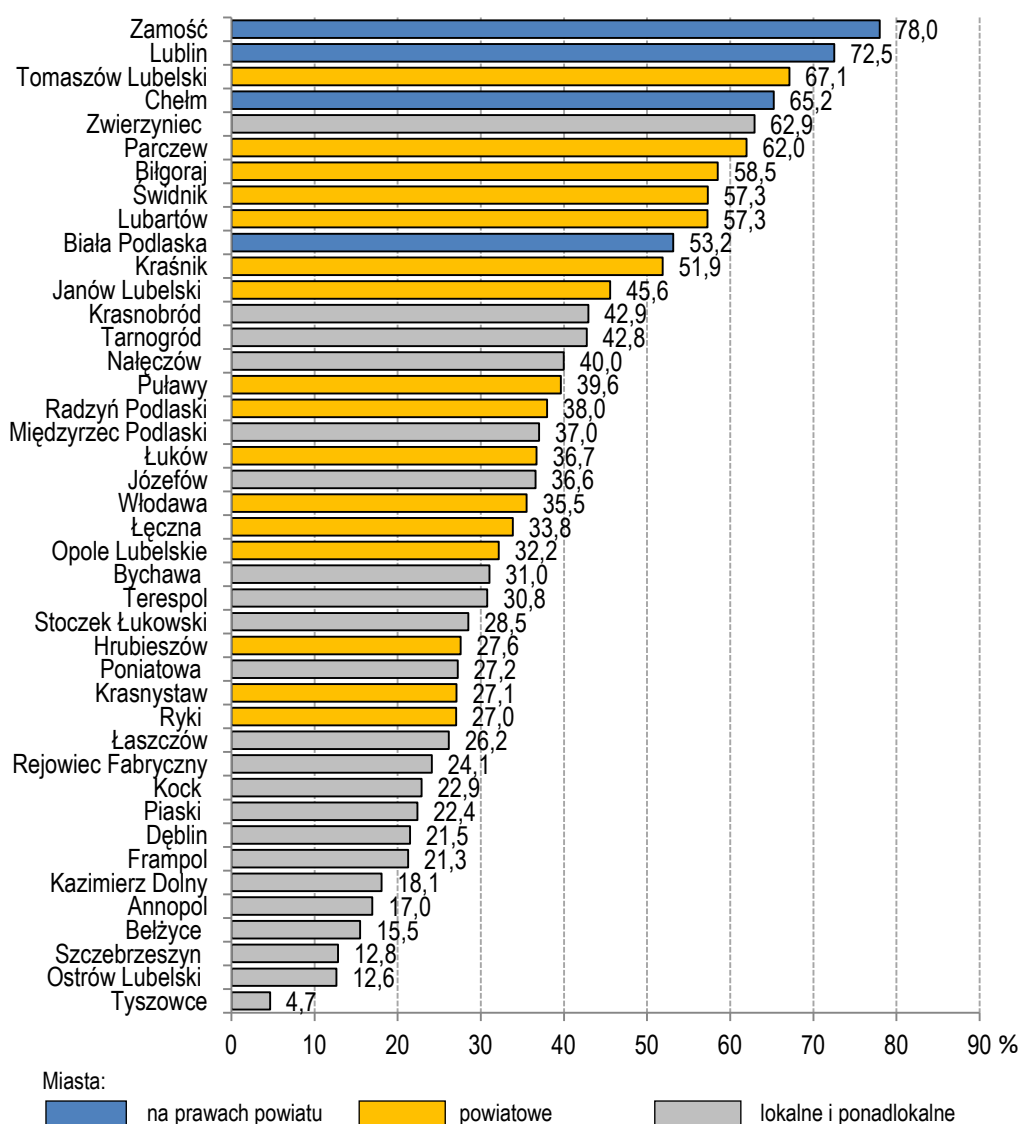
Tabl. 10. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika infrastruktury technicznej miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Udział zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogólnej	15%
Udział powierzchni pod drogami w powierzchni ogólnej	15%
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności	10%
Przepustowość oczyszczalni w dam^3 na 1000 mieszkańców	10%
Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni	15%
Udział zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogólnej	15%

Tabl. 10. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika infrastruktury technicznej miast województwa lubelskiego w 2010 r. (dok.)**

Nazwa wskaźnika	Waga
Udział powierzchni pod drogami w powierzchni ogólnej	15%
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności.....	10%

Rys. 16. **Ranking miast województwa lubelskiego pod względem infrastruktury technicznej w 2010 r.**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zdecydowanie największym potencjałem wynikającym z tzw. uzbrojenia technicznego w 2010 roku wyróżniało się miasto Zamość, dla którego wskaźnik zintegrowany wyniósł 78,0. Na drugim biegunie znalazły się Tyszowce z wartością ponad 16 razy mniejszą w stosunku do lidera (4,7).

Sukces Zamościa w rankingu nie jest nowością. Miasto od 2000 roku w podobnych zestawieniach było liderem. Najwyższą lokatę zawdzięcza przede wszystkim przygotowaniu terenów pod inwestycje oraz wysokiej dostępności do mediów technicznych, a także dostępności komunikacyjnej terenów miasta (długości dróg).

Drugie miejsce w zestawieniu zajęła stolica województwa, tracąc do lidera niewiele, bo 5,5 punktu. Lublin tylko dwa razy znalazł się w pierwszej trójce miast o najwyższych wartościach analizowanych wskaźników. Na trzecim miejscu w rankingu ze wskaźnikiem równym 67,2 uplasował się Tomaszów Lubelski. W pierwszej dziesiątce znalazły się wszystkie miasta na prawach powiatu – Chełm na miejscu czwartym (65,2), a Biała Podlaska – na dziesiątym (53,2). Warty uwagi jest fakt, że w pierwszej piątce znalazł się Zwierzyniec, jako jedyne miasto o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym (z 22 takich miast) z dorobkiem 62,9 punktu, dwa razy zajmując pierwszą pozycję wśród wszystkich 42 miast Lubelszczyzny pod względem wielkości wskaźników gęstości: sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km² powierzchni oraz sieć kanalizacyjna w km na 100 km² powierzchni.

Na końcu rankingu znalazły się: Szczepleszyn (12,9), Ostrów Lubelski (12,6) i Tyszowce (4,7).

Jednym z istotnych czynników warunkujących rozwój inwestycji na danym terenie są **zasoby powierzchni zurbanizowanych terenów niezabudowanych**. Stanowią podstawę i siłę napędową lokalnego rozwoju gospodarczego. Konkurencyjność miast w dużej mierze zależy od ilości i jakości tych zasobów, bowiem tak mieszkańcy, jak i organizacje gospodarcze, dążąc do minimalizacji wydatków, poszukują obszarów o rozwiniętej infrastrukturze, zmniejszającej zarówno koszty zamieszkania czy rozpoczęcia działalności, jak również późniejszego działania. Zaznaczyć tu należy, że dla inwestorów kluczowym czynnikiem przesądzającym o ułożeniu inwestycji jest możliwość znalezienia terenów uzbrojonych, przygotowanych pod budowę.

Na koniec 2010 roku największym udziałem terenów zurbanizowanych niezabudowanych w powierzchni ogólnej, charakteryzowały się dwa miasta na prawach powiatu, tj. Zamość (4,2%) oraz Lublin (4,1%). W pierwszej dziesiątce miast o największym potencjale inwestycyjnym w tym obszarze analizy znalazły się również: Lubartów (2,4%), Biała Podlaska (2,3%), Krasnobród (2,2%), Kraśnik (2,1%), Chełm (2,0%), Tomaszów Lubelski (1,9%), Janów Lubelski (1,8%) oraz Zwierzyniec (1,6%). W czołówce zestawienia znalazły się zatem wszystkie miasta na prawach powiatu oraz

dwa o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym (Krasnobród i Zwierzyniec). Listę zamyka sześć miast: Annopol, Frampol, Józefów, Piaski, Radzyń Podlaski oraz Terespol, które z różnych przyczyn nie posiadały zurbanizowanych terenów inwestycyjnych.

W roku 2010 odsetek powierzchni zurbanizowanych terenów niezabudowanych w ogólnej powierzchni miast na prawach powiatu sięgnął poziomu 3,5% i był znacznie wyższy niż analogiczny wskaźnik dla wszystkich miast województwa lubelskiego, który wyniósł 1,4%. Tereny zurbanizowane niezabudowane stanowiły jedynie 1,0% w ogólnej powierzchni miast o charakterze powiatowym. W tej grupie widoczne było znaczne zróżnicowanie wskaźnika, bowiem odsetek analizowanych terenów wahał się od przedziału od 0,0% w Radzynie Podlaskim (0,1% w 2005 roku) do 2,4% w Lubartowie (1,3%).

Należy zauważyć, że dla miast o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym charakterystyczne było to, iż posiadały niewielki odsetek zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogólnej, tylko 0,3% na koniec 2010 roku, przy wskaźniku dla wszystkich miast Lubelszczyzny 1,5%. Największym ich udziałem dysponowały: Krasnobród 2,2% (2,7% w roku 2005) i Zwierzyniec 1,6%, (przy 0,6% w roku 2005). Jednocześnie, aż w 9 z 22 (41,0%) miast tej grupy odsetek nie przekroczył poziomu 0,01% wydzielonych zurbanizowanych terenów niezabudowanych, co świadczy o braku terenów przygotowanych pod inwestycje.

O dogodnej komunikacji drogowej na określonym obszarze może świadczyć **wskaźnik udziału powierzchni zajmowanej przez drogi**. W 2010 r. największym poziomem tego wskaźnika wyróżniało się miasto Parczew (9,8%), a następnym w kolejności ośrodkiem miejskim na Lubelszczyźnie był Terespol (9,7%). Trzecie miejsce pod względem wysokości analizowanego wskaźnika zajął Zamość, dopiero na piątym, za Tomaszowem Lubelskim, uplasowała się stolica województwa – Lublin. Najniższe miejsca zajęły dwa ośrodki: Kazimierz Dolny (2,8%) oraz Bełżyce (2,2%).

Udział powierzchni zajmowanej przez drogi w grupie miast o charakterze powiatowym wyniósł 8,6%, przy czym średnia wielkość wskaźnika dla miast Lubelszczyzny wynosiła 6,0%. Obydwie wskazane wielkości były wyższe niż 5 lat wcześniej, pierwsza o 0,5 pkt. procentowego, a druga o 0,4 pkt. procentowego, co świadczy o ciągłym rozwoju sieci drogowej na obszarze województwa lubelskiego.

Od roku 2002 r. udział powierzchni pod drogami zwiększył się w 12 miastach powiatowych, przy czym w największym stopniu w Puławach (o 2,4% pkt. procentowego) i Świdniku (o 1,8 pkt. procentowego).

W latach 2002-2010 w miastach o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym odsetek powierzchni pod drogami wzrósł niewiele, bo tylko o 0,3 pkt. procentowego (z poziomu 3,8% do 4,1%), na co wpływ miały jego pozytywne zmiany w 15 miastach. Największy wzrost odnotowano w Kocku (o 2,0 pkt. procentowego).

W roku 2010 w 9 miastach Lubelszczyzny ponad 90,0% ogółu ludności mogło korzystać z sieci kanalizacyjnej. Były to: Łęczna (95,4), Poniatowa (95,4), Puławy (95,2), Świdnik (94,3), Chełm (92,3), Włodawa (92,3), Lubartów (92,2), Zamość (90,2) oraz Lublin (90,0). W 7 miastach województwa ponad połowa ludności nie miała dostępu do sieci kanalizacyjnej. Były to: Terespol, Kazimierz Dolny, Ryki, Frampol, Józefów, Tyszowce i Łaszczów. Szczególnie niskim udziałem ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej charakteryzowały się dwa ostatnie miasta z odsetkiem odpowiednio 8,8% oraz 5,6%.

Pod względem **gęstości sieci kanalizacyjnej** w roku 2010 niezaprzeczalnym liderem na Lubelszczyźnie był Zwierzyniec z wynikiem 567,0 km na 100 km² powierzchni. Drugie miejsce zajął Parczew ze wskaźnikiem 463,4, a trzecie Zamość. Na końcu tabeli znalazły się Tyszowce, w których gęstość sieci była ponad 37 razy mniejsza niż u lidera.

Najgęstszą siecią kanalizacyjną wśród miast na prawach powiatu charakteryzował się obszar miasta Zamość (460,4), podczas gdy średnia wielkość wskaźnika dla wszystkich miast Lubelszczyzny wyniosła 230,0 (dla miast z tej grupy 382,2). Najdłuższą sieć liczącą 563,1 km posiadał Lublin, największe miasto regionu, natomiast największą dynamiką rozwoju sieci w tej grupie miast wyróżniła się Biała Podlaska – 36,6% (od 2000 roku). Wszystkie miasta tej grupy posiadały biologiczne oczyszczalnie ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów. Większość z nich oczyszczała ścieki biologicznie prawie w 100,0%. Jednak żadne z miast tej kategorii nie było liderem w rankingu przepustowości użytkowanych oczyszczalni ścieków. Najwyższą, piątą lokatę zajął Chełm, a stolica województwa uplasowała się poza pierwszą dziesiątką, na jedenastym miejscu. Może to świadczyć o zmniejszających się możliwościach przyjęcia większej ilości ścieków, gdyby pojawiły się warunki na szybszy rozwój społeczno-gospodarczy tych miast.

Średnia gęstość sieci kanalizacyjnej dla miast powiatowych, na koniec 2010 roku, wyniosła 219,8 km na 100 km², przy średniej dla wszystkich miast regionu lubelskiego 231,0. Największą gęstością sieci w tej grupie miast może pochwalić się Parczew 463,4. Znaczącą dynamiką przyrostu sieci wyróżnił się Biłgoraj 52,4%, na którego obszarze wybudowano od 2000 roku 46,5 km kanalizacji. Najkrótszą sieć, liczącą 23,3 km, miało Opole Lubelskie. Wszystkie miasta posiadały w 2010 r. biologiczne oczyszczalnie ścieków. Wartym podkreślenia jest fakt dysponowania przez większość miast tej grupy znacznymi rezerwami przepustowości oczyszczalni ścieków.

W większości miast o charakterze ponadlokalnym i lokalnym całość ścieków była oczyszczana biologicznie i z podwyższonym usuwaniem biogenów. Najniższy wskaźnik gęstości sieci kanalizacyjnej w tej grupie miast zanotowano w Tyszowcach (15,1), które miały tylko 2,8 km czynnej sieci kanalizacyjnej, przy czym od 2000 roku

wybudowano 2,4 km sieci. Liderem pod względem gęstości sieci był Międzyrzec Podlaski z wynikiem 286,6 km na 100 km². Najwyższym tempem wzrostu długości sieci w latach 2000-2010 może pochwalić się jedno z najmniejszych miast Lubelszczyzny Frampol (88,0%). Najmniej dla rozbudowy kanalizacji w mieście zrobiły: Stoczek Łukowski oraz Bełżyce budując od 2000 roku odpowiednio tylko 0,1 i 0,2 km sieci.

W 2010 r. **długość sieci wodociągowej** w miastach Lubelszczyzny wynosiła 2625 km i była bardziej rozwinięta niż w 2000 roku o 429,8 km, a zatem zwiększyła się o prawie 20,0%. Największym tempem przyrostu długości sieci mogły pochwalić się następujące miasta: Parczew (82,3%), Poniatowa (59,8%) oraz Ostrów Lubelski (57,7%). Co ciekawe: w dwóch miastach województwa – Nałęczowie i Janowie Lubelskim, długość sieci zmniejszyła się, a – w Piaskach była taka sama jak w 2000 roku.

Najwyższą wartość **wskaźnika gęstości sieci** zanotowano w roku 2010 w Zwierzyńcu (668,8 km/100 km²), Łaszczowie (588,8) oraz Parczewie (511,8). Wszystkie pozostałe miasta miały wskaźnik niższy niż 500 km/100km², a najniższy można było zauważyć w Ostrowie Lubelskim (65,2). Tylko w sześciu ośrodkach wskaźnik ten był niższy niż 100,0.

W miastach na prawach powiatu długość sieci w ostatnim roku analizy była równa 1067 km i w porównaniu z 2005 r. wzrosła o 8,6%. Wskaźnik gęstości sieci w 2010 roku wahał się od 356,1 km na 100 km² powierzchni w Białej Podlaskiej do 489,8 km w Chełmie. Przyrost długości sieci, a tym samym wskaźnika gęstości, wystąpił we wszystkich miastach (największy w Białej Podlaskiej o 18,1%, a od 2000 roku, aż o 35,1%). Ale w wartościach bezwzględnych najwięcej kilometrów sieci wodociągowej w latach 2000-2010 wybudowano w Lublinie, bo 101,2 km (33,7 km od 2005 roku).

W roku 2010 wśród miast powiatowych największą gęstość sieci wodociągowej posiadał Parczew – 511,8 km na 100 km² powierzchni, gdzie od 2005 roku wybudowano prawie 19,0 km sieci. Najslabiej rozwiniętą sieć miał Hrubieszów, dla którego wskaźnik sieci wodociągowej rozdzielczej na 100 km² wyniósł tylko 165,6, a od 2000 przybyło tam 6,5 km sieci. Długość sieci wodociągowej w przypadku tej grupy miast wzrosła od 2000 r. o 134,8 km i w 2010 r. wynosiła 1010,3 km, co stanowiło 38,5% długości sieci wszystkich miastach województwa.

Długość sieci wodociągowej w latach 2000-2010 dla grupy miast o charakterze lokalnym i ponadlokalnym wzrosła o 17,1%, czyli o 93,7 km. Miastem o największej gęstości sieci wodociągowej w 2010 r. był Zwierzyniec (668,8 km na 100 km² powierzchni). Jego sieć wodociągowa była prawie 2,5 raza gęstsza niż średnia dla wszystkich miast województwa i ponad 6 razy – niż średnia dla grupy miast o zasięgu ponadlokalnym i lokalnym. Najniższe zagęszczenie sieci wodociągowej na 100 km² zarejestrowano w Ostrowie Lubelskim (65,2 km).

Biorąc pod uwagę możliwości rozwoju gospodarczego oraz względy ochrony środowiska naturalnego należy zwrócić uwagę na fakt, że aż w sześciu miastach Lubelszczyzny mieszkańcy i potencjalni inwestorzy nie mogą skorzystać z gazowej sieci rozdzielczej, również w sześciu ośrodkach gęstość sieci jest niższa niż 100,0, co świadczy o niewystarczającym jej rozwoju.

Największym wskaźnikiem gęstości sieci na Lubelszczyźnie mogły pochwalić się: Tarnogród (572,5), Tomaszów Lubelski (547,0) oraz Józefów (516,0). Co ciekawe stolica województwa w szeregu analizowanych miast znalazła się dopiero na 9 miejscu.

Na Lubelszczyźnie sieć tego jednego z najbardziej ekologicznych paliw rozwijała się w tempie 47 km na rok, co dało wskaźnik wzrostu wynoszący 27,5%.

Wszystkie miasta grupy na prawach powiatu posiadały **sieć rozdzielczą gazową**. Największe tempo wyróżniało Zamość - 27,8%, który wybudował od 2000 roku 40,2 km sieci gazowej. Zamość może również poszczycić się największym zagęszczeniem sieci, bowiem wskaźnik sieci gazowej na 100 km² powierzchni wyniósł 476,3 (średnia dla miast Lubelszczyzny 226,4).

Do końca 2010 roku nie wszystkie miasta o charakterze powiatowym posiadały sieć rozdzielczą gazową. Nadal sieci nie miała Włodawa. Największą dynamiką przyrostu mogły poszczycić się: Hrubieszów i Parczew – 100,0%, które wybudowały od 2000 roku odpowiednio 21,6 oraz 18,2 km sieci gazowej. Największym zagęszczeniem sieci, prawie dwu i półkrotnie większym niż średnia dla tej grupy miast (224,4), wyróżniał się Tomaszów Lubelski – 547,0.

Wśród miast o charakterze ponadlokalnym i lokalnym do końca 2010 roku Bychawa, Ostrów Lubelski, Terespol i Tyszowce nie posiadały rozdzielczej sieci gazowej. Największym zagęszczeniem sieci, ponad cztery i półkrotnie większym niż średnia dla tej grupy miast (124,7), wyróżniał się Tarnogród – 572,5. Największym wzrostem długości sieci charakteryzowały się: Annapol, Szczebrzeszyn i Tarnogród – 100,0%, które wybudowały od 2000 roku odpowiednio 11,4; 7,1 oraz 61,2 km sieci gazowej.

Z punktu widzenia oceny rozwoju miast istotne znaczenie może mieć również **wskaźnik liczby mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców**.

W latach 2000-2010 pod względem poziomu wskaźnika liczby mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców największą jego wartość zanotowano w mieście Kazimierz Dolny (52,9), a najniższą w Tyszowcach, (1,3), czyli miastach o charakterze lokalnym. Na bardzo dobrą lokatę Kazimierza Dolnego niewątpliwie wpływ miał urok tego miejsca oraz względy turystyczne (wynajem pokoi). W grupie miast na prawach powiatu dominował Lublin ze wskaźnikiem 48,6, a najniższy poziom zaobserwowano w Zamościu 30,1 (średni poziom wskaźnika był równy 44,4%). Wśród

---

miast o charakterze powiatowym bardzo wysokim wskaźnikiem odznaczał się Świdnik – 47,3, a najniższym Opole Lubelskie (12,1) i Łęczna (12,1). Średnia dla tej grupy miast wyniosła 28,1%, a dla miast o charakterze lokalnym 15,9%, przy średniej dla wszystkich miast województwa lubelskiego bliskiej 35,6%. W liczbach bezwzględnych najwięcej mieszkań oddano do użytku, w Lublinie, bo aż 17221, podczas gdy liczba mieszkańców spadła w mieście w analizowanym okresie o prawie 10,5 tys. W Białej Podlaskiej, będącej drugim pod względem ilości oddanych mieszkań miastem, w tym samym czasie oddano 2792 mieszkania. Najmniej mieszkań oddano do użytku w Tyszowcach, tylko 3.

Rozdział 7

Dostępność transportowa i komunikacyjna

7.1. Wprowadzenie

Dostępność komunikacyjna i transportowa jest jednym z kluczowych pojęć badań regionalnych. Czynniki takie jak położenie geograficzne, stopień skomunikowania z obszarami centralnymi czy efektywny system transportowy warunkują o centralności bądź peryferyjności danego obszaru. Pojęcie to doczekało się wielu definicji. Jedną z lepszych wydaje się definicja zaproponowana przez Spiekermanna i Neubauera, określająca dostępność jako główny „produkt” systemu transportowego, który determinuje korzystność lokalizacji danego obszaru (regionu, miasta lub trasy) w stosunku do innych obszarów (*cyt. za Sierpiński 2010*). Dostępność komunikacyjna i transportowa warunkowana jest w tym sensie nie tylko odległością geograficzną, lecz również infrastrukturą komunikacyjną i transportową.

Infrastruktura komunikacyjna i transportowa składa się z szeregu elementów liniowych i punktowych. Do elementów liniowych zaliczamy drogi, linie kolejowe, kanały powietrzne, rzeki, kanały oraz wszelkie inne wody żeglowne. Na elementy punktowe składają się natomiast te miejsca w sieci transportowej, w którym mogą być dokonywane cząstkowe operacje odnoszące się do pasażerów, ładunków oraz środków transportu (Rosik, Szuster 2008). Tym samym na infrastrukturę punktową składają się wyodrębnione przestrzennie obiekty, takie jak dworce i przystanki oraz stacje, place i punkty przeładunkowe.

W publikacji analizie poddana została dostępność do elementów liniowych infrastruktury transportu drogowego, dostępność do infrastruktury liniowej i punktowej transportu kolejowego oraz dostępność potencjalna, mierzona średnim czasem dojazdu do określonych punktów (miast, przejść granicznych). Z uwagi na specyfikę regionu, charakteryzującego się dotychczas brakiem dostępności powietrznej (lotniczej) na szerszą skalę, a także marginalne znaczenie dostępności wodnej śródlądowej, pod uwagę wzięte zostanie wyłącznie położenie przy drogach oraz liniach kolejowych.

Trudno przecenić znaczenie dostępności komunikacyjnej i transportowej dla potencjału ekonomicznego miast. Jest to jeden z najważniejszych czynników, trwale kształtujący podstawy ich rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez stworzenie ogólnych warunków materialnej działalności produkcyjnej, warunków dla właściwego funkcjonowania gospodarki oraz stałe stymulowanie jej rozwoju. Nie ulega wątpliwo-

ści, że oprócz czynników materialnych, dostępność komunikacyjna stwarza także społeczne przesłanki dla działalności produkcyjnej i usługowej. Odpowiednie położenie geograficzne w połączeniu z dobrą infrastrukturą komunikacyjną i transportową wpływa na rozwój gospodarki poprzez korzyści i oszczędności. Korzyści w tym kontekście stanowią funkcję wpływu infrastruktury na rozwój pozainfrastrukturalnych gałęzi gospodarczych, wzrostu ogólnych inwestycji i zatrudnienia oraz przyrostu dochodów. Z kolei oszczędności przejawiają się w obniżce cen za usługi infrastrukturalne, co ma bezpośrednie przełożenie na obniżenie kosztów oraz rosnącej skali wszelkiej działalności gospodarczej (Rosik, Szuster. 2008). Nie ulega wątpliwości, że wpływ dostępności komunikacyjnej i transportowej na rozwój społeczno-gospodarczy miast ma wymiar wielopłaszczyznowy, poczynając od podwyższenia atrakcyjności inwestycyjnej, większej efektywności firm działających na danym terenie, możliwości wykorzystania efektu skali, lepszych warunków do wymiany handlowej, poszerzenia możliwości rekrutacji pracowników, a nawet poprawy warunków dla rozwoju turystyki (Domańska 2006). Ważnym skutkiem odpowiedniej dostępności komunikacyjnej i transportowej są również zmiany na rynku pracy. Lepsza dostępność powoduje wzrost zasięgu terytorialnego poszukiwania pracy, a co za tym idzie przemiany w strukturze zatrudnienia na lokalnych rynkach pracy. Inwestycje infrastrukturalne mogą przy tym pełnić istotną funkcję w zakresie stymulowania rozwoju regionalnego. Wpływają one na zmniejszenie dysproporcji w potencjale obszarów słabo rozwiniętych poprzez stworzenie odpowiednich warunków dla potencjalnych inwestorów. Jest to szczególnie istotne w przypadku miast zapóźnionego gospodarczo i położonego peryferyjnie województwa lubelskiego.

Rozwój infrastruktury sprzyja również procesom koncentracji. Drogi komunikacyjne i transportowe kształtują dostępność przestrzeni, a zwiększenie prędkości przemieszczania osób i ładunków dodatkowo powoduje „kurczenie się” przestrzeni, czyli zmniejszenie się odległości w czasie. Akcentowane jest przy tym znaczenie jakości infrastruktury. Im jest wyższa, tym większe jest jej znaczenie jako czynnika integracji przestrzennej. Jakość infrastruktury przekłada się przy tym na wzrost konkurencyjności danego obszaru zarówno w aspekcie jego zdolności do przyciągania inwestycji, jak również konkurencyjności jego eksportu (Rosik, Szuster 2008).

7.2. Analiza dostępności transportowej i komunikacyjnej miast w województwie lubelskim

Ze względu na specyfikę zagadnienia składającego się na przedmiot rozdziału, obejmującą jego egzogeniczność wobec analizowanych miast, a także śladową dynamikę zmian w analizowanym okresie, niniejszy rozdział przybierze nieco inną strukturę oraz formę w odniesieniu do pozostałych.

Wpływ dostępności komunikacyjnej i transportowej na potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego analizowany jest na następujących płaszczyznach: położenie przy drogach krajowych (będących najważniejszymi elementami liniowej infrastruktury transportu kołowego); położenie przy liniach kolejowych oraz rozumianą jako dostępność czasową, mierzoną średnim czasem dojazdu odległość do: Lublina, Warszawy, najbliższego miasta pełniącego istotne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym oraz do najbliższego przejścia granicznego. Ze względu na znaczenie transportu kołowego oraz komunikacji drogowej, pierwszemu spośród ww. wskaźników przypisano odpowiednio większą wagę (tabl. 11).

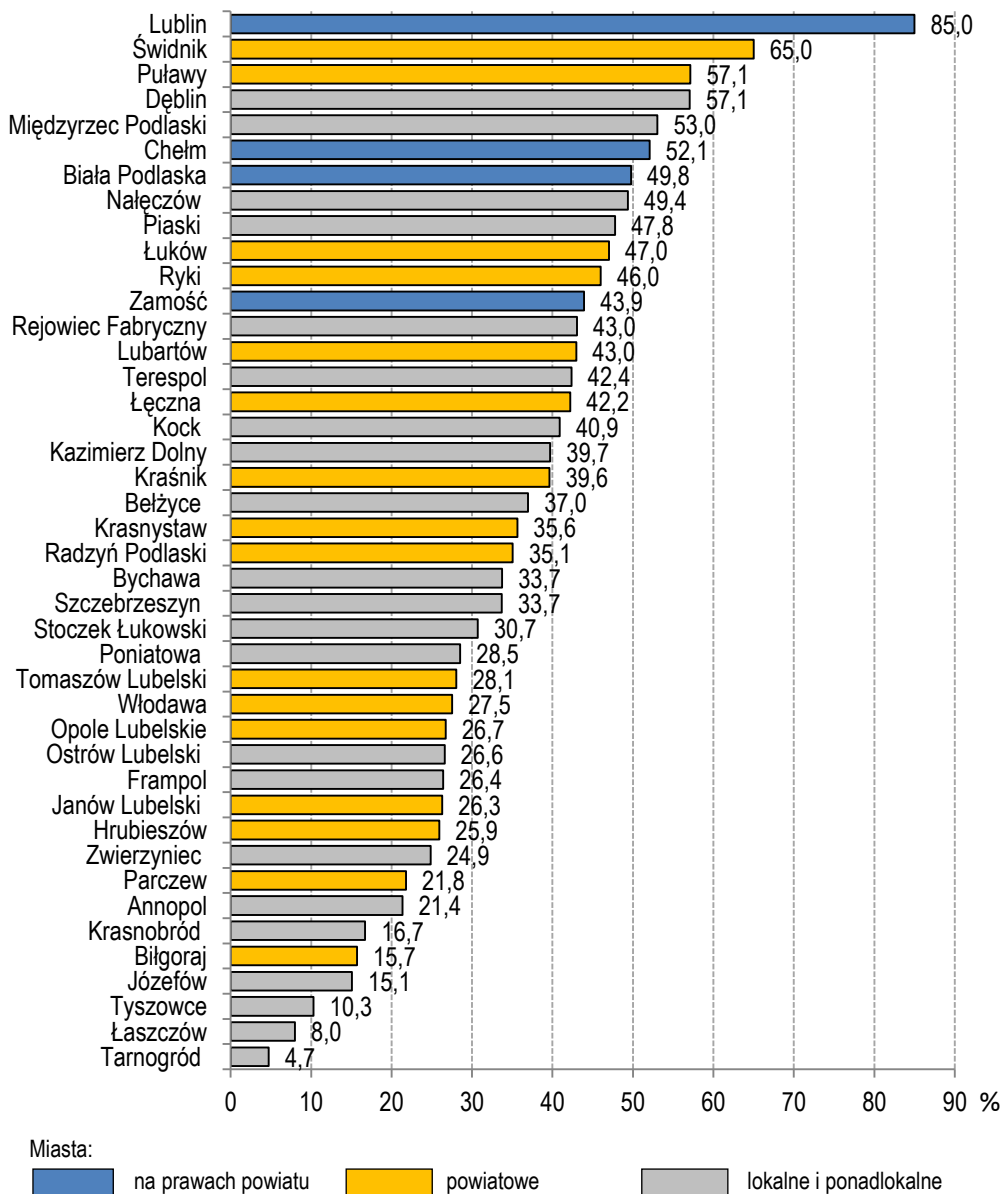
Tabl. 11. **Konstrukcja zintegrowanego wskaźnika dostępności komunikacyjnej i transportowej miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Położenie przy drogach krajowych.....	30%
Położenie przy torach kolejowych	15%
Odległość do najbliższego miasta pełniącego istotne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym.....	15%
Odległość do Lublina	15%
Odległość do Warszawy.....	15%
Odległość do najbliższego przejścia granicznego	10%

Źródło: Opracowanie własne.

Wymienione powyżej wskaźniki posłużyły do konstrukcji zintegrowanego wskaźnika dostępności komunikacyjnej i transportowej miast województwa lubelskiego. Poniższy wykres przedstawia ranking miast województwa lubelskiego na podstawie wskaźnika zintegrowanego, opartego na zestandaryzowanych wskaźnikach cząstkowych.

Rys. 17. Ranking miast województwa lubelskiego pod względem dostępności komunikacyjnej i transportowej w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

O pierwszym miejscu Lublina w rankingu przesądziła najlepsza dostępność do infrastruktury drogowej oraz kolejowej. Drugie miejsce zajął położony nieopodal Świdnik, natomiast trzecie Puławy – ze względu na dogodne położenie na szlaku drogi

krajowej nr 12 oraz linii kolejowej nr 7 przy względnej bliskości do Lublina i Warszawy. Dalsze miejsca zajęły: Chełm (droga krajowa nr 12 oraz linia kolejowa nr 7), Dęblin (ze względu na położenie w widłach dróg krajowych nr 12 oraz 17 oraz rozbudowaną infrastrukturę kolejową), a także Biała Podlaska, leżąca na trasie drogi krajowej nr 2 (w przyszłości autostrady A-2) oraz międzynarodowej linii kolejowej relacji Berlin-Moskwa. Na samym końcu rankingu uplasowały się cztery małe miasta leżące na terenie Zamojszczyzny (Tarnogród, Łaszczów, Tyszowce i Józefów) oraz jedno ważne miasto powiatowe – Biłgoraj. O tak odległej pozycji wymienionych ośrodków przesądził brak dostępu do najważniejszych elementów liniowej infrastruktury transportowej (dróg krajowych i linii kolejowych) oraz znaczna odległość zarówno do stolicy województwa, jak i do stolicy kraju.

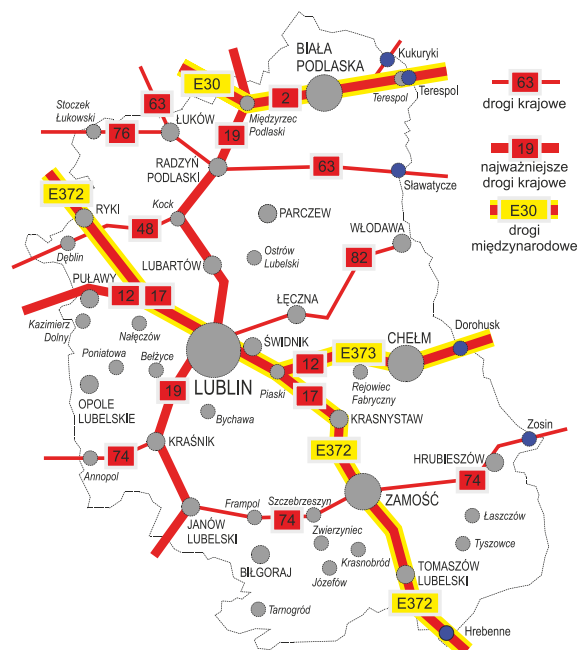
Analizując przedstawione powyżej wyniki rankingu można zauważyć, że pozycja poszczególnych miast w dużej mierze stanowiła funkcję ich dostępności drogowej oraz odległości do Lublina. Wynikało to z uwarunkowań obiektywnych, z jednej strony ujmujących ruch drogowy jako najważniejszy obecnie rodzaj komunikacji i transportu oraz kluczowej roli Lublina w przestrzeni społeczno-gospodarczej województwa, będącego nie tylko jego centrum w sensie administracyjnym, lecz również istotnym ośrodkiem wzrostu oraz potencjalną metropolią w skali ogólnopolskiej.

W celu dokładnego przeanalizowania składników omawianej w niniejszym rozdziale dostępności komunikacyjnej i transportowej miast województwa lubelskiego konieczne staje się prześledzenie wykorzystanych dla tego celu wskaźników cząstkowych. Można je podzielić na dwie zasadnicze grupy. Do pierwszej należą dwa wskaźniki opisujące dostęp do liniowej infrastruktury komunikacyjnej i transportowej, do drugiej natomiast cztery wskaźniki opisujące średni czas dojazdu do wybranych miast oraz przejść granicznych.

Podstawowym wyznacznikiem dostępności komunikacyjnej i transportowej jest dostęp do infrastruktury drogowej. W 2009 roku aż 84,3% towarów oraz 68,0% pasażerów w Polsce przewiezionych zostało transportem drogowym (*Transport drogowy...* 2011). Szczególną rolę w transporcie kołowym pełnią drogi krajowe. Mimo że stanowią one w Polsce zaledwie 7% dróg twardych ogółem, to wykonuje się na nich ponad 40% całości pracy przewozowej (Rosik, Szuster 2008). Województwo lubelskie należy do regionów najsłabiej rozwiniętych pod względem sieci drogowej. Gorszym wynikiem w tym zakresie charakteryzuje się jedynie województwo podlaskie. Gęstość sieci dróg w województwie lubelskim ma jednak bezpośredni związek z ilością miast w województwie i jego powierzchnią. Analizując związek długości sieci dróg krajowych i wojewódzkich na 100 km² z liczbą miast na 100 km² (jako najważniejszych punktów komunikacyjnych) województwo lubelskie przesuwa się na czwarte miejsce w Polsce. Wskaźnik ten świadczy o tym, że pomimo słabo rozwiniętej sieci drogowej, jej gęstość

w odniesieniu do sieci miejskiej w województwie jest nie tylko wystarczająca, ale wręcz wysoka. Problemem w dostępności komunikacyjnej staje się więc nie tyle gęstość sieci drogowej, co jej jakość. Przede wszystkim w 2010 r. w województwie lubelskim nie było ani jednego kilometra autostrady oraz zaledwie 4,2 kilometry dróg o kategorii drogi ekspresowej. Istotnym problemem pozostaje przy tym kwestia bezpieczeństwa. W 2008 roku w województwie lubelskim nie było ani jednego kilometra dróg zaliczonych do kategorii średniego, małego lub bardzo małego ryzyka (*Atlas ryzyka...* 2010). Pod tym względem sieć dróg krajowych w województwie lubelskim zajmuje ostatnie miejsce w Polsce. Ponadto większość dróg Lubelszczyzny, budowanych jeszcze przed rokiem 1990, nie jest przygotowana do przenoszenia obciążeń, jakie występują obecnie. Konieczna staje się więc nie tylko rozbudowa sieci dróg w województwie, w tym budowa autostrady A-2 oraz sieci dróg ekspresowych S-12, S-17 i S-19, lecz również modernizacja istniejących już dróg krajowych i budowa obwodnic wybranych miast – oprócz realizowanej obecnie obwodnicy Hrubieszowa, Frampola, Kocka oraz północnej obwodnicy Lublina – także jej zachodnia część, jak również obwodnice Ryk, Janowa Lubelskiego, Biłgoraja, Tomaszowa Lubelskiego oraz Kołbieli, co prawda nie leżącej na obszarze województwa lubelskiego, niemniej jednak niezwykle istotnej z punktu widzenia komunikacji na trasie Lublin-Warszawa.

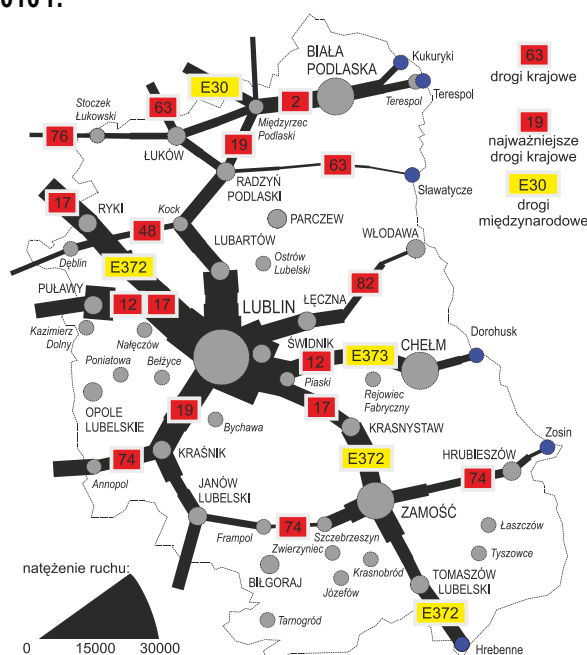
Rys. 18. Sieć dróg krajowych w województwie lubelskim w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GDDKiA.

Pierwszym wskaźnikiem określającym dostępność komunikacyjną miast województwa lubelskiego jest **położenie przy drogach krajowych**²⁰. Wybór właśnie tego elementu liniowej infrastruktury drogowej wiąże się ze znaczeniem dróg krajowych, umożliwiających utrzymanie ciągłego połączenia między najważniejszymi punktami kraju. Dokonano przy tym selekcji dróg krajowych w województwie lubelskim ze względu na ich znaczenie. Do określenia najważniejszych spośród nich wzięto pod uwagę zarówno ich położenie w ciągu międzynarodowych korytarzy komunikacyjnych, tranzytowy charakter, jak również faktyczne znaczenie danej trasy, mierzone średnim dobowym natężeniem ruchu samochodowego (Gajda, Szkic-Czech 2008) (rys. 19).

Rys. 19. Średnie dobowe natężenie ruchu na drogach krajowych w województwie lubelskim w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GDDKiA.

Przy uwzględnieniu wyżej wymienionych kryteriów za najważniejsze drogowe szlaki komunikacyjne w województwie lubelskim uznane zostały:

²⁰ Na wartość wskaźnika składa się suma punktów przyznawanych za położenie przy najważniejszych drogach krajowych (5 pkt.), pozostałych drogach krajowych (3 pkt.) oraz odległości do najbliższej spośród najważniejszych dróg krajowych (odpowiednio 3 pkt. za odległość do 10 km, 2 pkt. za odległość w przedziale 10-20 km oraz 1 pkt. za odległość w przedziale 20-30 km.).

- *droga krajowa nr 2* (relacji Warszawa – Siedlce – Międzyrzec Podlaski – Biała Podlaska – Terespol), tworząca jedną z kluczowych osi transportowych Polski, wpisana w ciąg korytarza transportowego Berlin – Warszawa – Mińsk – Moskwa. Przy trasie tej położony jest Międzyrzec Podlaski, Biała Podlaska oraz Terespol. W przyszłości wzdłuż drogi krajowej nr 2 powstanie autostrada A-2;
- *droga krajowa nr 12* (relacji Piotrków Trybunalski – Radom – Puławy – Lublin – Chełm – Dorohusk), będąca niezwykle ważnym szlakiem tranzytowym z Polski do Kijowa oraz połączeniem województwa lubelskiego z Polską centralną. Stanowi ona również najkrótszą drogę do węzła autostradowego Łódź Północ, położonego w pobliżu Strykowa, będącego otworem do europejskiej sieci autostrad. Na trasie drogi krajowej nr 12 położone są Puławy, Lublin, Świdnik, Piaski oraz Chełm. W przyszłości planowana jest jej rozbudowa do standardu drogi ekspresowej (S-12) – w bieżącym roku rozpoczęła się budowa jej wspólnego odcinka z drogą krajową nr 17 pomiędzy Kurowem a Piaskami;
- *droga krajowa nr 17* (relacji Warszawa – Lublin – Zamość – Hrebennie), stanowiąca podstawowe połączenie miast województwa lubelskiego z Warszawą oraz istotny szlak tranzytowy, stanowiący najkrótszą drogę do Lwowa oraz Odessy. Na trasie drogi krajowej nr 17 położone są Ryki, Lublin, Świdnik, Piaski, Krasnostaw, Zamość oraz Tomaszów Lubelski. W przyszłości planowana jest budowa drogi ekspresowej S-17 prowadzącej z Warszawy przez Lublin do przejścia granicznego w Hrebennem;
- przebiegająca wertykalnie z północy na południe *droga krajowa nr 19* (relacji Białystok – Lublin – Rzeszów – Barwinek), będąca swoistym drogowym kręgosłupem województwa lubelskiego. Trasa ta nie tylko zapewnia licznym miastom województwa dostęp do Lublina, Białegostoku oraz Rzeszowa, ale stanowi również istotny szlak tranzytowy, łączący kraje nadbałtyckie z Bałkanami. Na trasie drogi krajowej nr 19 położony jest Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Kock, Lubartów, Lublin, Kraśnik oraz Janów Lubelski. W przyszłości planowane jest podniesienie statusu drogi do standardu drogi ekspresowej (S-19).

Droga krajowa nr 82 (relacji Lublin – Łęczna – Włodawa), mimo znacznego średniego dobowego natężenia ruchu, zbliżonego do ruchu odnotowywanego na drodze krajowej nr 2, nie została zaliczona do grupy najważniejszych dróg krajowych, ze względu na zawyżone natężenie ruchu drogowego na odcinku Lublin – Łęczna. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku trasy nr 74, gdzie nieznaczne natężenie ruchu na odcinku Janów Lubelski-Zamość świadczy o tym, że droga ta nie ma charakteru tranzytowego.

Położenie przy drogach krajowych, a więc dostęp do ponadregionalnej infrastruktury transportowej, przekłada się w sposób bezpośredni na atrakcyjność

inwestycyjną miast (Myna 2010), podnosząc wartość przestrzeni ekonomicznej oraz zwiększając możliwości pozyskiwania i absorpcji egzogenicznych czynników wzrostu. Niezwykle istotne w tym kontekście jest położenie w pasie korytarzy paneuropejskich. Jak zauważa B. Kawalko, peryferyjne położenie miast województwa lubelskiego może zostać złagodzone właśnie położeniem przy najważniejszych europejskich korytarzach transportowych²¹. Należy w tym miejscu wyjaśnić, że przez terytorium Polski przebiegają 4 europejskie korytarze transportowe, przy czym jeden z nich (korytarz II: Berlin – Warszawa – Mińsk – Moskwa – Niżny Nowogród) przebiega przez obszar województwa lubelskiego²². Sieć transeuropejskich korytarzy transportowych uzupełniają inne szlaki komunikacyjne, spośród których do najważniejszych zaliczyć należy przebiegające przez teren województwa lubelskiego drogi: nr 17 (Gdańsk – Warszawa – Lublin – Zamość – Lwów – Tarnopol – Odessa – tzw. szlak VIA INTERMARE) oraz nr 19 (Białystok – Lublin – Rzeszów – Koszyce – Budapeszt/Bukareszt) (Kawalko 2003).

Najkorzystniejszym położeniem przy drogach krajowych charakteryzuje się Lublin, leżący na skrzyżowaniu trzech ważnych krajowych i międzynarodowych korytarzy komunikacyjnych i transportowych (droga krajowa nr 12, 17 oraz 19) oraz drogi krajowej nr 82 prowadzącej do Łęcznej i Włodawy. Dzięki takiemu położeniu Lublin, jako stolica regionu, staje się centralnym punktem województwa również w sensie układu transportowo-komunikacyjnego. Kolejne miejsce pod względem dostępu do dróg krajowych zajął Świdnik – ze względu na położenie przy wspólnym odcinku dróg nr 12 i 17 oraz bliskości dróg krajowych nr 19 i 82. Trzecie miejsce przypadło *ex aequo* Międzyrzecowi Podlaskiemu – leżącemu na skrzyżowaniu dróg nr 2 i 19 oraz Piaskom – położonym w rozwidleniu dróg nr 12 i 17.

Najgorszym dostępem do dróg krajowych w województwie lubelskim charakteryzuje się Tarnogród, Opole Lubelskie, Biłgoraj oraz Parczew. Sytuacja ta wynika z odległości do najważniejszych szlaków komunikacyjnych i transportowych województwa. Warto zauważyć, że w grupie tej znalazły się aż 3 miasta powiatowe, w tym charakteryzujący się bardzo wysokim potencjałem ekonomicznym Biłgoraj. W tym kontekście nieodzowne wydaje się dostosowanie drogi wojewódzkiej nr 835 do stan-

²¹ W 1994 roku podczas II Paneuropejskiej Konferencji Ministrów Transportu na Krecie wyznaczono 9 korytarzy transportowych. Kolejny, dziesiąty korytarz transportowy został wyznaczony w 1997 roku podczas konferencji w Helsinkach. Według założeń, korytarze te obejmują połączenia drogowe, kolejowe, lotnicze, morskie. Ich celem było utworzenie dogodnych korytarzy transportowych łączących komunikacyjnie państwa Europy Środkowej i Wschodniej z krajami Unii Europejskiej, w założeniu będąc rozszerzeniem Transeuropejskiej Sieci Transportowej Unii Europejskiej na kraje Europy Środkowej i Wschodniej.

²² Na konferencji w Helsinkach zaproponowano również prace nad utworzeniem dwóch dodatkowych korytarzy, z których jeden – VIA INTERMARE – miałby przebiegać przez obszar województwa lubelskiego (trasa relacji: Gdańsk-Warszawa-Lublin-Lwów-Odessa).

dardów drogi krajowej zwłaszcza, że stanowi ona ważne połączenie Lublina z Przemyślem oraz najkrótszą drogę w Bieszczady. Niskie lokaty zajęły również miasta położone na terenie Roztocza – Józefów, Krasnobród oraz Zwierzyniec, a także położone na obszarze wschodniej Zamojszczyzny Tyszowce i Łaszczów.

Województwo lubelskie jest obszarem słabo wyposażonym zarówno w infrastrukturę drogową, jak i kolejową. Łączna długość linii kolejowych²³ w województwie w 2000 roku wyniosła 1094 km (4,2 km na 100 km², co stawiało Lubelszczyznę na przedostatnim miejscu w Polsce). Ponadto długość linii kolejowych systematycznie malała, w 2010 roku osiągając łączną długość 1039 km. Rdzeń sieci kolejowej w województwie lubelskim stanowią 3 linie prowadzące z zachodu w kierunku wschodniej granicy państwa:

- linia nr 2 (relacji Warszawa – Biała Podlaska – Terespol, prowadząca przez Mińsk do Moskwy i będąca częścią międzynarodowego korytarza Berlin - Moskwa). Na szlaku tym położony jest Łuków, Międzyrzec Podlaski, Biała Podlaska oraz Terespol;
- linia nr 7 (relacji Warszawa – Lublin – Dorohusk, prowadząca do Kijowa i będąca częścią projektowanego korytarza transportowego Gdańsk – Odessa. Przy linii położone są: Dęblin, Puławy, Nałęczów, Lublin, Świdnik, Rejowiec Fabryczny oraz Chełm;
- Linia Hutnicza-Szerokotorowa (LHS), biegnąca ze Sławkowa w województwie śląskim przez Zamość i Hrubieszów do granicy polsko-ukraińskiej. Łączy ona Górny Śląsk ze wschodnią granicą państwa układem szerokotorowym, umożliwiającym przewóz ładunków z Ukrainy, a przez nią z Rosji, Azji Centralnej oraz Dalekiego Wschodu bez konieczności czasochłonnego przeładunku na granicy. Główna infrastruktura obsługowa tej linii znajduje się w Hrubieszowie i Zamościu. Ponadto na trasie LH-S spośród miast województwa lubelskiego znajduje się jeszcze Szczebrzeszyn, Zwierzyniec oraz Biłgoraj. Znaczenie dostępu do tej linii jest trudne do przecenienia w kontekście potencjalnego rozwoju wymiany handlowej i współpracy gospodarczej między Wschodem a Zachodem. Jak zauważają Kawałko i Mischczuk (2007), przewóz ładunków Magistralą Transsyberyjską z krajów Dalekiego Wschodu na Zachód Europy przy wykorzystaniu infrastruktury Linii Hutniczej-Szerokotorowej będzie o ok. 15-20 dni szybszy niż alternatywna droga morska, pozwalając przy tym na radykalne obniżenie kosztów transportu. Warto przy tym podkreślić, że stacje Hrubieszów, Zamość-Boratycze, Szczebrzeszyn i Biłgoraj są stacjami stycznymi z liniami kolejowymi 1435 mm.

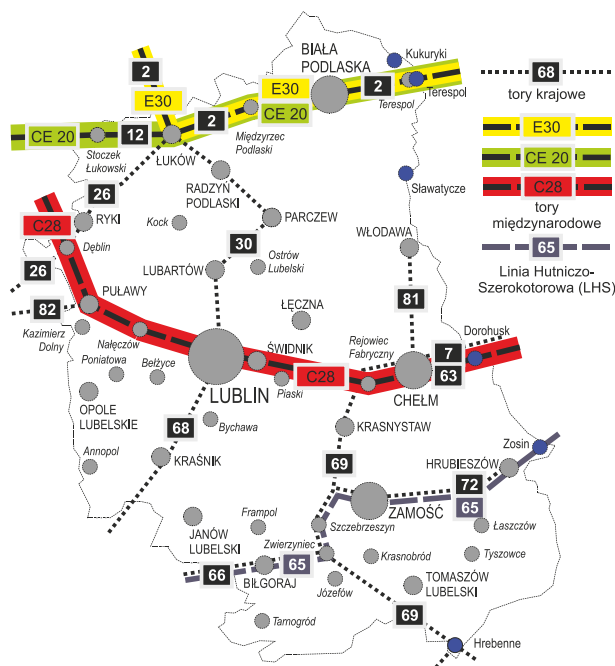
Oprócz trzech wyżej wymienionych podstawowych elementów liniowej infrastruktury kolejowej, warto wskazać również na istnienie sieci niezelektryfikowanych linii jednotorowych: nr 26 (łąiącej Radom, Dęblin i Ryki z Łukowem), nr 30 (łąią-

²³ Dane dotyczą PKP oraz od 2002 r. również innych zarządców infrastruktury kolejowej.

cej Lublin, Lubartów, Parczew, Radzyń Podlaski oraz Łuków), nr 63 (szerokotorowej, łączącej Zawadówkę, Chełm i Dorohusk), nr 66 (łączącej stacje Zwierzyniec Towarowy i Stalowa Wola Południe), nr 68 (łączącej Lublin i Kraśnik, prowadząc do Prze-Przeworska, a tym samym zapewniając kolejowe połączenie z Rzeszowem), nr 69 (Rejowiec-Hrebenne), nr 72 (Zawada-Hrubieszów), nr 81 (łączącej Chełm z Włodawą) oraz nr 82 (Bąkowiec-Puławy Azoty). Należy przy tym podkreślić, że ze względu na zły stan torowisk i w pewnej mierze niski popyt na kolejowe usługi transportowe, część linii kolejowych została wycofana z użytku, w tym przede wszystkim z ruchu pasażerskiego. W przyszłości planowana jest modernizacja przynajmniej części z nich, w tym przywrócenie dla ruchu pasażerskiego odcinka linii nr 30 na trasie Lublin-Lubartów (szynobus). Z kolei linie o podstawowym znaczeniu w skali nie tylko kraju, ale i międzynarodowej, wymagają pilnej modernizacji. Konieczne wydaje się chociażby dostosowanie linii kolejowej nr 7 na trasie Lublin-Warszawa do prędkości 160 km/h (rys. 20).

Rys. 20. Sieć linii kolejowych w województwie lubelskim w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji PKP.

Analizowaną infrastrukturę transportu kolejowego stanowią elementy liniowe, czyli drogi kolejowe oraz elementy punktowe – stacje, miejsca przeładunkowe, terminale i inne elementy niezbędne do funkcjonowania kolei. Dla celów niniejszej analizy

pod uwagę wzięta zostanie zarówno infrastruktura liniowa, jak i punktowa. Wynika to z bezużyteczności dostępu do infrastruktury liniowej, bez odpowiednich elementów infrastruktury punktowej, umożliwiających korzystanie z transportu kolejowego. W związku z nakreślonymi powyżej ograniczeniami, do budowy wskaźnika **dostępności miast województwa lubelskiego do infrastruktury kolejowej** posłuży dostępność miast do wszystkich możliwych do użytkowania (co nie znaczy, że użytkowanych) elementów liniowych i punktowych sieci kolejowej w województwie lubelskim²⁴.

Na 42 miasta województwa lubelskiego dostęp do infrastruktury kolejowej posiadają jedynie 23 ośrodki. Spośród nich najlepszą dostępnością do infrastruktury kolejowej charakteryzował się Lublin – ważny węzeł kolejowy nie tylko w skali województwa, ale i ogólnopolskiej. O pierwszej lokacie stolicy regionu przesądziło położenie przy międzynarodowej linii kolejowej nr 7 relacji Warszawa-Kijów oraz dostęp do linii nr 30, 67 i 68. Na drugim miejscu uplasował się Łuków, w którym krzyżują się linie kolejowe nr 2 (Berlin – Warszawa – Moskwa), nr 12, 26 oraz 30. Kolejne miejsce zajęły *ex aequo* Świdnik oraz Dęblin, oba położone przy linii kolejowej nr 7. Ponadto w Dęblinie linia nr 7 krzyżuje się z linią nr 26, Świdnik natomiast posiada dostęp do linii kolejowej nr 67, stanowiącej dodatkowe połączenie z Lublinem. Kolejne lokaty zajmowały miasta położone przy jednej z dwóch magistrali o znaczeniu międzynarodowym: Międzyrzec Podlaski, Biała Podlaska i Terespol – ze względu na położenie przy linii nr 2 oraz Puławy, Nałęczów, Rejowiec Fabryczny i Chełm – ze względu na położenie przy linii nr 7.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że dostęp do infrastruktury kolejowej posiadają wszystkie miasta na prawach powiatu, choć w przypadku Zamościa liczba połączeń kolejowych ulega systematycznej redukcji. Spośród miast powiatowych najlepszą dostępnością do infrastruktury kolejowej charakteryzuje się wymieniony już Łuków, Dęblin oraz Świdnik, miasta nie tylko położone przy najważniejszych szlakach kolejowych w województwie, ale również posiadające liczne funkcjonujące powiązania w komunikacji pasażerskiej. W dość dobrej sytuacji znajdują się również Ryki oraz Kraśnik, obsługujące nieliczne połączenia kolejowe, których znaczenie ulega jednak stopniowej marginalizacji. Z pewnością warto przy tym wskazać na kilka miast powiatowych posiadających dostęp do infrastruktury, jednak nie obsługujących połączeń kolejowych. Do tej grupy należy zaliczyć Radzyń Podlaski, Parczew, Lubartów, Hrubieszów oraz Włodawę. Spośród miast o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym z pewnością w najlepszej sytuacji pod względem dostępności do infrastruktury kolejowej znajduje się Dęblin, stanowiący zwornik dwóch najważniejszych szlaków

²⁴ Na wartość wskaźnika składa się suma punktów przyznawanych za położenie przy liniach kolejowych nr 2 i 7 (3 pkt.) oraz pozostałych liniach kolejowych (1 pkt.). Dodatkowo punktowany był dostęp miast do kolejowego ruchu pasażerskiego (0,5 pkt.).

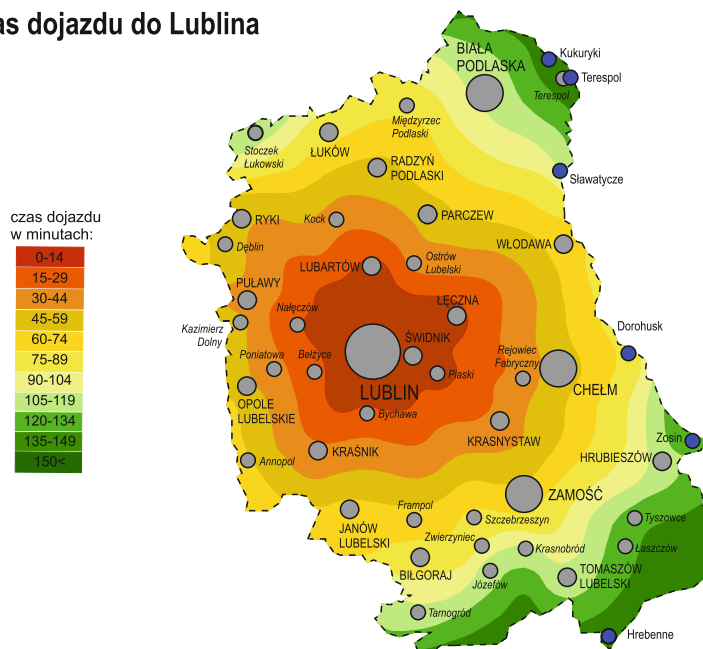
kolejowych w województwie – linii nr 2 oraz linii nr 7. Dostęp do infrastruktury kolejowej ma również bardzo duże znaczenie w przypadku Terespoła, zwłaszcza w kontekście położonego w pobliżu tego miasta, jednego z największych w Europie, tzw. „suchego” portu przeładunkowego w Małaszewiczach, realizującego przeładunek towarów z taboru szerokotorowego na tabor normalnotorowy.

Oprócz dostępności do infrastruktury drogowej i kolejowej, niezwykle istotne znaczenie z punktu widzenia dostępności komunikacyjnej i transportowej ma jej wymiar praktyczny, ujmowany jako średni czas przemieszczania się pomiędzy wybranymi węzłami infrastruktury transportowej. Analizowany **czas dojazdu** jest w tym kontekście funkcją odległości od punktu docelowego (wybrane miasta lub przejście graniczne) oraz położenia przy dogodnych szlakach komunikacyjnych, warunkujących potencjalną dostępność czasową. Dla celów niniejszej analizy pod uwagę wzięto czas dojazdu do stolicy i najważniejszego miasta województwa – **Lubli-
na**, stolicy kraju – **Warszawy**, **najbliższego miasta pełniącego ważne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym** (odpowiednio Białej Podlaskiej, Chełma, Lublina, Puław, Zamościa oraz Siedlec), a także **najbliższego przejścia granicznego**.

O doborze powyższych miast przesądziło znaczenie pełnionych przez nie funkcji oraz oddziaływanie na pozostałe ośrodki ze względu na swój potencjał oraz znaczenie. Wydaje się, że wyboru Lublina, jako stolicy województwa, nie trzeba szerzej wyjaśniać. W mieście tym znajdują się najważniejsze instytucje województwa, w tym Urząd Wojewódzki oraz Urząd Marszałkowski. Lublin należy przy tym uznać za centrum usługowe województwa oraz najważniejszy w regionie ośrodek akademicki.

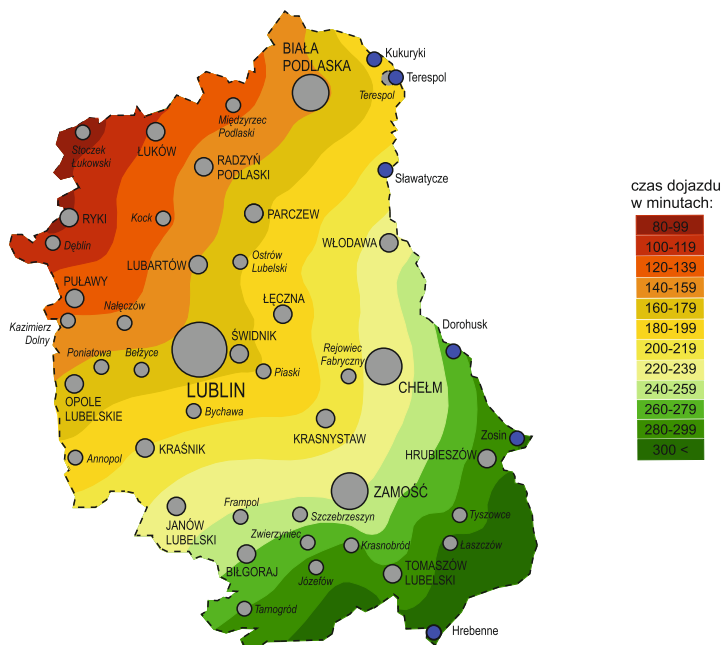
Warszawa, jako stolica kraju oraz największy w Polsce ośrodek gospodarczy, stanowi siedzibę nie tylko najważniejszych instytucji państwowych, lecz również największych i najważniejszych przedsiębiorstw oraz najlepszych uczelni wyższych w kraju. Ponadto dla mieszkańców województwa lubelskiego, dotychczas pozbawionych międzynarodowego lotniska, niezwykle istotne znaczenie ma port lotniczy im. F. Chopina na warszawskim Okęciu, obsługujący znaczną większość pasażerów pochodzących z terenu Lubelszczyzny. Z kolei konieczność przeanalizowania dostępności czasowej do miast o znaczeniu subregionalnym wynika z roli, jaką pełnią one w odniesieniu do miast powiatowych, ponadlokalnych oraz lokalnych. Są one dla nich centrum usługowym, edukacyjnym oraz handlowym. Z kolei o badaniu dostępności do przejść granicznych przesądziło znaczenie ruchu granicznego – będącego wymiernym przejawem aktywności gospodarczej – dla potencjału ekonomicznego wybranych miast. Nie ulega wątpliwości, że ruch graniczny stanowi istotny element życia gospodarczego obszarów przygranicznych, a wokół przejść granicznych powstają wyróżniające się ośrodki aktywności gospodarczej. Dla celów niniejszej publikacji

Rys. 21. Średni czas dojazdu do Lublina

Źródło: Opracowanie własne.

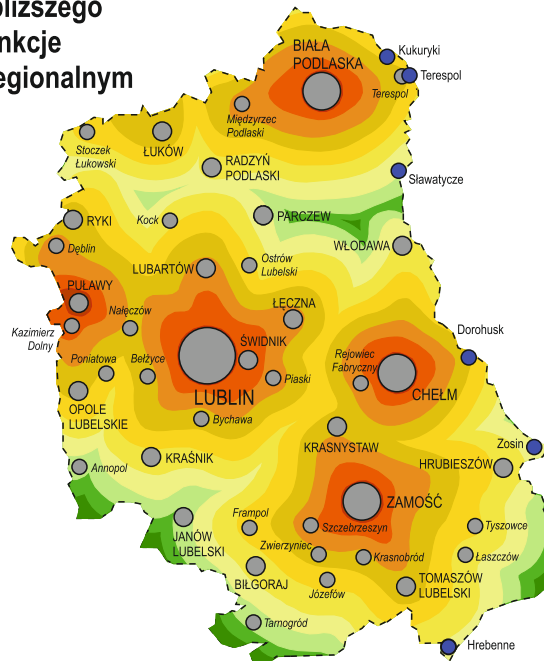
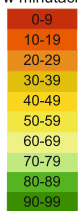
Rys. 22. Średni czas dojazdu do Warszawy

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 23. Średni czas dojazdu do najbliższego miasta pełniącego ważne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym

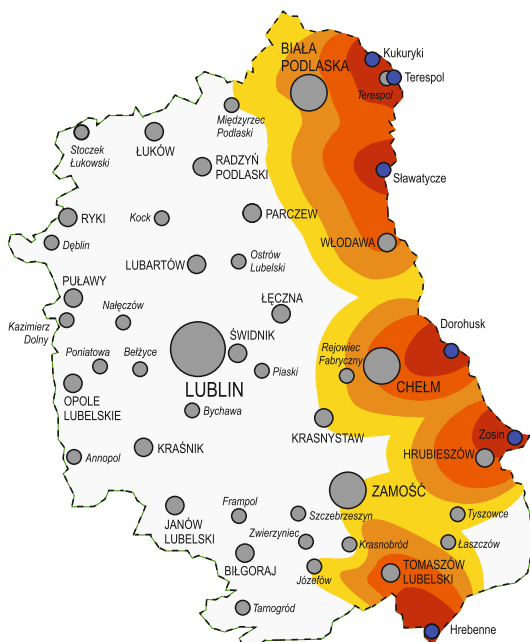
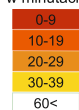
czas dojazdu w minutach:

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 24. Średni czas dojazdu do najbliższego przejścia granicznego

czas dojazdu w minutach:

Źródło: Opracowanie własne.

analizie poddana została dostępność czasowa do najbliższego przejścia granicznego położonego na wschodniej granicy państwa – Kukuryk, Terespoła, Sławatycz, Dorohuska, Zosina lub Hrebenego. Zdecydowano przy tym, że punktacją objęte zostaną jedynie miasta położone w pasie o dostępności czasowej nie przekraczającej 60 min. Decyzja ta wynika z konstatacji zespołu autorskiego, iż w przypadku miast położonych poza tym obszarem ani ruch graniczny ani dostępność do przejścia granicznego nie przekładają się w większym stopniu na ich potencjał ekonomiczny.

W tym miejscu konieczne wydaje się omówienie metodologii badania dostępności czasowej wybranych miast oraz przejść granicznych. Dostępność w ruchu drogowym najczęściej określa się za pomocą miar odległości (kilometry) – jako dostępność fizyczną, miar czasu (minuty) – jako dostępność czasową lub miar kosztu – jako dostępność ekonomiczną. Dla celów niniejszej analizy za najbardziej miarodajną uznana została dostępność czasowa. Przyjęcie miar czasu pozwala na uwzględnienie różnych rodzajów i kategorii dróg, a więc i różnego średniego tempa poruszania się. Dla obliczeń czasu przejazdu przyjęto następujące średnie prędkości przejazdowe:

Tabl. 12. **Przyjęta średnia prędkość w zależności od rodzaju drogi w 2010 r.**

Rodzaj drogi	Przyjęta średnia prędkość
Droga ekspresowa	100 km/h
Dwujezdniowa droga krajowa.....	80 km/h
Jednojezdniowa droga krajowa	65 km/h
Droga wojewódzka	55 km/h
Pozostałe drogi/miasto	40 km/h

Źródło: Guzik R., Zborowski A., Kołós A., Micek G., Gwosdz K., Trzepacz P., Chaberko T., Kretowicz P., Ciechowski M., Dej M., Grad N., 2010, Dostępność komunikacyjna oraz delimitacja obszarów funkcjonalnych, [w:] Domański B., Noworól A., Małopolskie miasta - funkcje, potencjał i trendy rozwojowe. Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Kraków, 88-134.

Określając dostępność czasową w każdym przypadku poszukiwano najkrótszej drogi w sensie czasowym, co nie zawsze pokrywało się z najkrótszą drogą w sensie odległości fizycznej (rys. 21, rys. 22, rys. 23 oraz rys. 24).

Maksymalna rozpiętość **dostępności czasowej do Lublina** wynosi ponad 153 minuty (między Lublinem a Terespolem). W najlepszej sytuacji znajdują się stolice powiatów okalających powiat lubelski – Świdnik, Łęczna oraz Lubartów, natomiast spośród pozostałych ośrodków - Piaski. Warto zauważyć, że ze względu na położenie przy drogach krajowych lepszą dostępnością czasową do Lublina charakteryzuje się Lubartów, niż bliżej położone Bełżyce i Bychawa. Oprócz Terespoła, najgorszą dostępnością czasową do stolicy województwa spośród miast na prawach powiatu charakteryzuje się Biała Podlaska, spośród miast powiatowych – Hrubieszów oraz

Tomaszów Lubelski, natomiast spośród miast o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym – Łaszczów oraz Tyszowce.

Dostępność czasowa miast województwa lubelskiego **do Warszawy** jest w znacznie większym stopniu funkcją odległości geograficznej, niż efektem położenia przy najważniejszych arteriach komunikacyjnych. Rozpiętość dostępności czasowej pomiędzy Stoczkiem Łukowskim (91,2 minuty) a położonym najdalej od stolicy Łaszczowem (301,7 minut) wynosi aż 210,5 minuty. Oprócz Stoczka Łukowskiego i Ryk, dobrą dostępnością czasową do Warszawy charakteryzuje się Dęblin, Łuków oraz Puławy. Na przeciwległym biegunie, oprócz Łaszczowa, znalazł się Hrubieszów oraz Tomaszów Lubelski – spośród miast powiatowych, a także Tyszowce, Józefów i Tarnogród – spośród miast o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym.

Średni czas dojazdu do **najbliższego miasta pełniącego istotne funkcje o charakterze subregionalnym** w przypadku miast województwa lubelskiego wyniósł 36,8 minuty. Najlepszą dostępnością w tej kategorii charakteryzuje się Świdnik (w odniesieniu do Lublina) oraz Kazimierz Dolny (w odniesieniu do Puław). Po raz kolejny na odległej pozycji znalazł się Tarnogród, a także Janów Lubelski oraz Annopol.

Najlepszą dostępnością czasową do **przejścia granicznego** charakteryzował się Terespol. Przygraniczne położenie miasta stanowi dla niego istotny czynnik rozwojowy. Na drugim miejscu w rankingu uplasował się Hrubieszów, położony w pobliżu polsko-ukraińskiego przejścia granicznego w Zosinie. Przygraniczne położenie oraz dostępność czasowa do przejścia granicznego stanowi również istotny składnik potencjału ekonomicznego w przypadku Białej Podlaskiej, Chełma oraz Tomaszowa Lubelskiego.

Podsumowując, należy zauważyć, że potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim wynikający z dostępności komunikacyjnej i transportowej stanowi w dużej mierze funkcję odległości do Lublina – stolicy i najważniejszego węzła komunikacyjnego województwa. Wynika to faktu krzyżowania się w Lublinie głównych arterii komunikacyjnych, zarówno drogowych, jak i kolejowych. Ponadto punkty za odległość do stolicy województwa przyznawane były w dwóch kategoriach – dostępność do Lublina oraz dostępność do najbliższego miasta pełniącego istotne funkcje o charakterze subregionalnym (dla miast w strefie oddziaływania tego ośrodka). Z kolei najgorszą dostępnością komunikacyjną i transportową spośród miast województwa lubelskiego charakteryzują się oddalone od głównych szlaków komunikacyjnych i preryferyjnie położone miasta wschodniej Zamojszczyzny (Łaszczów, Tyszowce) oraz Roztocza (Krasnobród, Zwierzyniec, Józefów i Tarnogród). Miasta te należą również do ośrodków o jednych z najgorszych wskaźników dostępności komunikacyjnej w skali całego kraju (*Koncepcja*

zagospodarowania... 2011). W świetle przedstawionych w niniejszym rozdziale rozważań, mając na uwadze rozwój społeczno-gospodarczy miast województwa lubelskiego, niezbędna staje się sukcesywna rozbudowa infrastruktury transportowej, warunkującej dostępność komunikacyjną oraz stymulującej rozwój gospodarczy, konieczny do wyrównania zapóźnień cywilizacyjnych miast regionu.

Podsumowanie

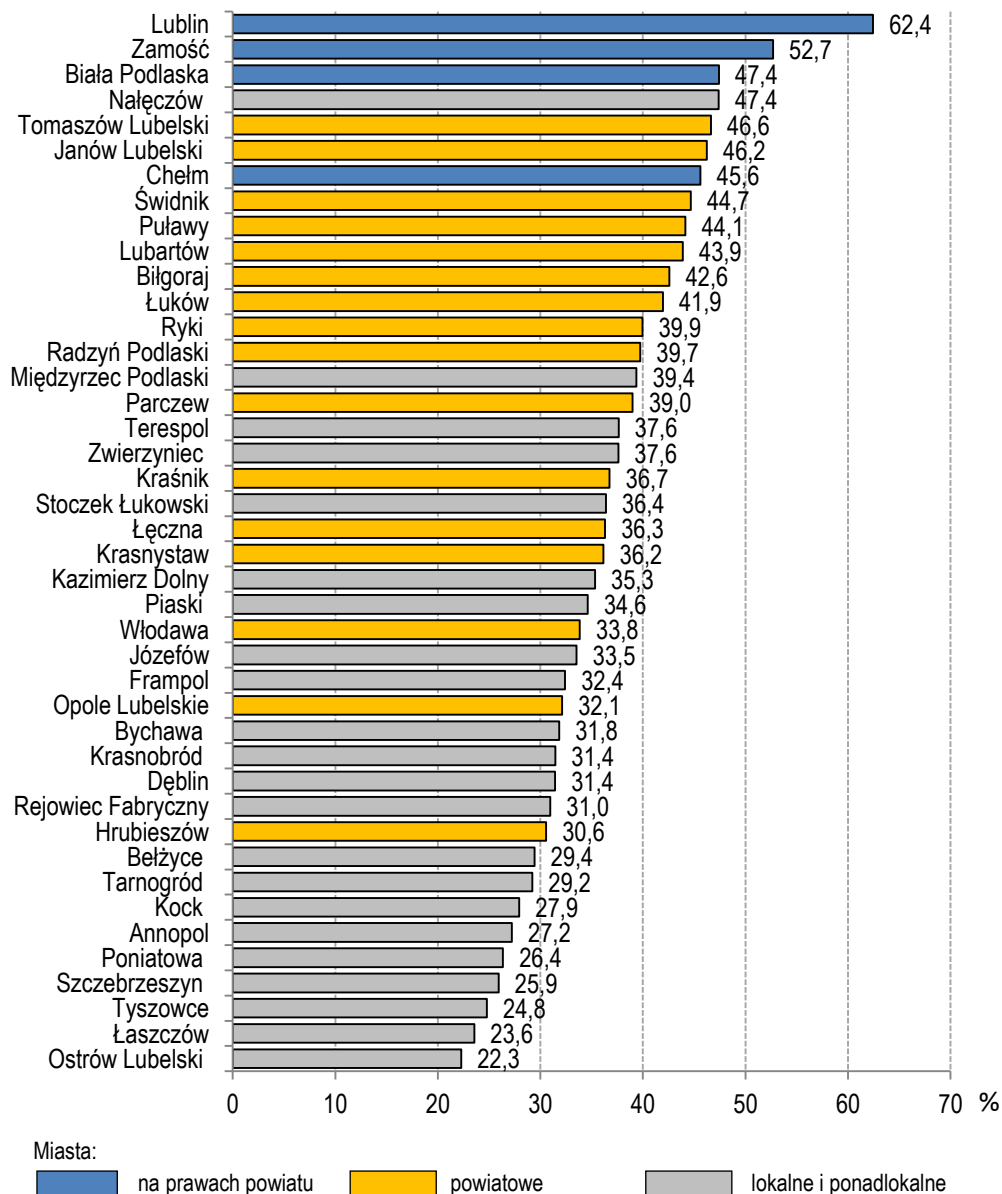
Proces rozwoju miast jest wynikiem interakcji różnorodnych czynników, które w sposób bezpośredni lub pośredni przyczyniają się do trwałych przemian gospodarczych, a także poprawy warunków i jakości życia mieszkańców. Podstawowym celem niniejszej publikacji była ocena szeroko rozumianego potencjału ekonomicznego miast w województwie lubelskim, przy czym potencjał ten stanowił wynikową 7 wyróżnionych komponentów, tj. potencjału demograficznego, aktywności gospodarczej, aktywności jednostek samorządu terytorialnego, kapitału ludzkiego i społecznego, infrastruktury społecznej, infrastruktury technicznej oraz dostępności transportowej i komunikacyjnej. Nie ulega wątpliwości, iż każdy z powyższych czynników jest istotny w procesie rozwoju dlatego też, w celu przeprowadzenia kompleksowej analizy potencjału ekonomicznego 42 miast województwa lubelskiego opracowano sumaryczny wskaźnik zintegrowany, skonstruowany w oparciu o cząstkowe wskaźniki zintegrowane. Jednocześnie uwzględniając zróżnicowany wpływ i znaczenie poszczególnych komponentów nadano im różne wagi (tabl. 13).

Tabl. 13. **Konstrukcja sumarycznego zintegrowanego wskaźnika potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego w 2010 r.**

Nazwa wskaźnika	Waga
Potencjał demograficzny	15%
Aktywność gospodarcza	25%
Samorząd terytorialny	10%
Kapitał ludzki i społeczny	10%
Infrastruktura społeczna	10%
Infrastruktura techniczna	15%
Dostępność transportowa i komunikacyjna	15%

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 25. Ranking miast województwa lubelskiego pod względem potencjału ekonomicznego w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Przestrzenne zróżnicowanie rozwojowe miast województwa lubelskiego znajduje odzwierciedlenie w poziomie ich konkurencyjności i atrakcyjności. W roku 2010 w pierwszej 10 rankingu dotyczącego potencjału ekonomicznego miast (rys. 26) znalazły się:

zły się wszystkie 4 miasta na prawach powiatu, 6 miast powiatowych i tylko 1 miasto z grupy lokalnych i ponadlokalnych (miejsce 3 w rankingu zajęły *ex aequo* Biała Podlaska i Nałęczów). Świadczy to o znacznym potencjale rozwojowym ośrodków większych, charakteryzujących się wyższym stopniem urbanizacji. O ile jednak Lublin, Zamość i Biała Podlaska zajęły odpowiednio miejsca pierwsze, drugie i trzecie, to Chełm uplasował się dopiero na 6 pozycji w zestawieniu. Niewątpliwie, wśród 42 miast województwa lubelskiego największym potencjałem ekonomicznym wyróżniają się Lublin i Zamość. Są to jedyne miasta, których wskaźnik zintegrowany ukształtował się na poziomie powyżej 50,0, przy czym niekwestionowanym liderem rankingu jest stolica regionu – Lublin, dla którego sumaryczny wskaźnik zintegrowany wyniósł 62,4 i był wyższy o 9,7 pkt. procentowego od kolejnego w rankingu Zamościa (52,7). Na pierwsze miejsce stolicy województwa wpłynęła najlepsza w regionie dostępność transportowa i komunikacyjna (wskaźnik zintegrowany na poziomie 85,0 wyższy prawie o 20,0 pkt. procentowych od kolejnego w zestawieniu miasta), relatywnie dobra kondycja lokalnej gospodarki (wskaźnik na poziomie 70,1), infrastruktura techniczna (wskaźnik na poziomie 72,5) oraz kapitał ludzki i społeczny (wskaźnik na poziomie 50,9). Jednocześnie warto podkreślić, że na 7 analizowanych komponentów potencjału ekonomicznego Lublin zajął pierwsze miejsce w rankingach dotyczących aktywności gospodarczej, kapitału ludzkiego i społecznego oraz dostępności komunikacyjnej. Stolica województwa jest więc obszarem najbardziej intensywnej działalności gospodarczej, charakteryzującym się atrakcyjnym rynkiem pracy, jest także miejscem koncentracji usług wyższego rzędu. Niewątpliwie, kluczowym atutem rozwojowym i jednym z najważniejszych czynników wokół których powinien być kreowany przyszły kształt miasta jest metropolitalna względem regionu pozycja Lublina (Bałtowski 2009).

Drugie miejsce w zestawieniu zajął Zamość (wskaźnik 52,7), a trzecie *ex aequo* wspomniane już Biała Podlaska i Nałęczów (wskaźnik 47,4). Na wysoką notę Zamościa wpłynęła bardzo dobra infrastruktura techniczna (pierwsze miejsce w rankingu), a także relatywnie dobra kondycja władz lokalnych. Z kolei na lokatę Białej Podlaskiej istotny wpływ miał potencjał demograficzny oraz relatywnie dobra, na tle pozostałych miast województwa, dostępność transportowa i komunikacyjna. Wysokie, trzecie miejsce Nałęczów zawdzięcza dobrym wynikom w zakresie aktywności gospodarczej, rozwiniętej infrastrukturze społecznej, oraz wysokiej jakości kapitału ludzkiego i społecznego. Jednocześnie Nałęczów w 3 z 7 wyróżnionych komponentów (aktywność gospodarcza, infrastruktura społeczna, kapitał ludzki i społeczny) zajął wysoką, drugą lokatę.

W pierwszej dziesiątce rankingu potencjału ekonomicznego znalazły się także Tomaszów Lubelski, Janów Lubelski, Chełm, Świdnik, Puławy, Lubartów i Biłgoraj.

Warto dodać, iż poza wymienionymi wyżej miastami jedynie Łuków osiągnął wskaźnik zintegrowany na poziomie powyżej 40,0. Wskaźniki kolejnych w zestawieniu 21 miast kształtowały się w przedziale 39,9-30,6. Jednocześnie 9 miast, tj. Bełżyce, Tarnogród, Kock, Annopol, Poniatowa, Szczebrzeszyn, Tyszowce, Łaszczów i Ostrów Lubelski uzyskały wynik w przedziale 29,4-22,3. Najmniejszym potencjałem ekonomicznym odznaczały się ośrodki miejskie zaliczane do grupy miast lokalnych i ponadlokalnych, tj. Ostrów Lubelski (22,3), Łaszczów (23,6) i Tyszowce (24,8). O ile jednak w przypadku Łaszczowa pewnym wytłumaczeniem słabej kondycji rozwojowej może być fakt uzyskania praw miejskich dopiero w roku 2010, o tyle w przypadku pozostałych dwóch ośrodków jest to głównie spowodowane niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą techniczną oraz niewystarczającą dostępnością komunikacyjną i transportową.

Przeprowadzona analiza potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010 pozwala na sformułowanie pewnych konstatacji oraz uchwycenie tendencji rozwojowych. Pod względem potencjału demograficznego najbardziej niekorzystne procesy zaobserwowano w miastach zachodniej i południowo-wschodniej Lubelszczyzny, tj. w Kazimierzu Dolnym, Nałęczowie, Łaszczowie czy Tyszowcach. Swoistym ewenementem na mapie miast województwa lubelskiego jest Łęczna. Miasto to, spośród wszystkich ośrodków miejskich województwa, posiada najmłodszą strukturę demograficzną, największy odsetek osób w wieku produkcyjnym, a tym samym największe zasoby potencjalnych pracowników przy jednoczesnym bardzo wysokim dodatnim przyroście naturalnym. Jednakże, pomimo względnie dobrej kondycji gospodarczej, wyrażonej wskaźnikiem sumarycznym potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego, Łęczna charakteryzuje się najwyższym odpływem ludności spośród wszystkich miast województwa. Negatywnym zjawiskiem obserwowanym na Lubelszczyźnie oraz w całym kraju jest proces postępującego starzenia się ludności. Przejawia się on systematycznie wzrastającym wskaźnikiem obciążenia demograficznego wynikającym zarówno z wydłużania się średniej długości życia, jak również z odpływu z miast województwa osób w wieku produkcyjnym mobilnym.

Kolejną negatywną tendencją charakterystyczną dla miast województwa lubelskiego jest wspomniany odpływ mieszkańców. Zauważalne jest przy tym zróżnicowanie kierunków migracji. Mieszkańcy małych i bardzo małych miasteczek decydują się przede wszystkim na zamieszkanie w większych ośrodkach miejskich. Z kolei w przypadku mieszkańców dużych miast zauważalna jest ogólna tendencja polegająca na odpływie ludności miejskiej do okolicznych gmin wiejskich. Przykładem miast charakteryzujących się opisanymi powyżej negatywnymi procesami są trzy

ośrodki miejskie z terenu powiatu puławskiego, tj. Puławy, Nałęczów oraz Kazimierz Dolny.

Miasta województwa lubelskiego charakteryzuje istotne zróżnicowanie rozwoju. Pod względem aktywności gospodarczej najbardziej korzystne procesy zaobserwowano w dużych ośrodkach miejskich, przede wszystkim w stolicy województwa-Lublinie, miastach na prawach powiatu- Zamościu i Białej Podlaskiej, a także miastach powiatowych – Tomaszowie Lubelskim, Puławach, Łukowie czy Biłgoraju. Z grupy miast lokalnych i ponadlokalnych województwa dobrą kondycją gospodarczą wyróżniało się tylko jedno miasto, tj. Nałęczów.

Zjawiskiem charakterystycznym współczesnych procesów rozwojowych, obserwowanym również w odniesieniu do miast województwa lubelskiego jest wzrost zróżnicowania tempa i skali procesów rozwojowych, przy czym głównym beneficjentem tych przemian są ośrodki wielofunkcyjne skupiające instytucje naukowo-badawcze, innowacyjne przedsiębiorstwa oraz wykształcone instytucje otoczenia biznesu (Korenik 2011). Wśród 42 miast Lubelszczyzny ośrodkiem wyróżniającym się pod względem różnorodności oraz zasięgu pełnionych funkcji jest stolica regionu – Lublin stanowiący centrum koncentracji zasobów ludzkich, kapitału ekonomicznego, technologicznego i kulturowego. Lublin jest także liderem pod względem rozwoju gospodarczego, kapitału ludzkiego i społecznego czy dostępności komunikacyjnej i transportowej, co potwierdza tezę iż we współczesnej gospodarce na znaczeniu zyskują miasta – centra rozwoju. Dotyczy to przede wszystkim miast największych oraz miast średniej wielkości, które choć o ograniczonym zasięgu oddziaływania, są bardzo istotne z punktu widzenia tworzenia warunków dla zrównoważonego rozwoju kraju. Konieczne jest zatem wzmacnianie impulsów rozwojowych oraz mechanizmów ukierunkowanych na ich rozprzestrzenianie z większych miast – obszarów wzrostu na pozostałe ośrodki miejskie województwa. Dlatego też, celem zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju, zwiększenia konkurencyjności gospodarki oraz spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej podstawowym wyzwaniem dla miast jest optymalne wykorzystanie potencjału rozwojowego. Wymaga to tworzenia warunków dla właściwego wykorzystania zasobów własnych, a także przyciągnięcia zasobów zewnętrznych.

Przyspieszenie rozwoju społeczno-ekonomicznego uwarunkowane jest także kapitałem ludzkim i społecznym, przy czym funkcje administracyjne pełnione przez poszczególne miasta nie determinują poziomu zaawansowania obu kapitałów. Na tle województwa wysokim poziomem kapitału ludzkiego i społecznego wyróżniają się, poza Lublinem, małe ośrodki miejskie takie jak: Nałęczów, Stoczek Łukowski, Kazimierz Dolny czy Józefów.

Istotnym problemem rozwojowym całego województwa jest słabo rozwinięta sieć dróg oraz niska jakość infrastruktury transportowej determinującej dostępność komunikacyjną miast regionu. Konieczna jest zatem zarówno rozbudowa systemu połączeń drogowych, jak również modernizacja dróg już istniejących. Poprawy dostępności wymagają szczególnie peryferyjnie położone ośrodki miejskie takiej jak: Łaszczów, Tyszowce, Krasnobród, Zwierzyniec, Józefów czy Tarnogród. Z kolei poprawy infrastruktury technicznej obejmującej m.in. sieć wodociagową, kanalizacją czy gazową wymagają głównie ośrodki zaliczane do grupy miast lokalnych i ponadlokalnych. Jednocześnie zmiany wskaźników dotyczących infrastruktury społecznej miast województwa lubelskiego w całym badanym okresie, tj. 2000-2010 miały z reguły pozytywny charakter, świadcząc tym samym o korzystnych kierunkach zachodzących procesów. Dotyczyło to zarówno usług w zakresie edukacji, służby zdrowia, jak również turystyki. Nie mniej jednak pogłębiona analiza wskazuje niejednokrotnie, że wzrost wskaźników wynikał nie tyle z rozwoju, co z niekorzystnych zmian w strukturze demograficznej ludności województwa.

Potencjał ekonomiczny miast jest niewątpliwie wynikiem interakcji różnorodnych grup czynników, dlatego też władze lokalne powinny podejmować działania ukierunkowane na wzmacnianie procesów rozwojowych, szczególnie tych o charakterze endogenicznym, których efektem będzie przyspieszenie tempa rozwoju całego województwa oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców.

Literatura

- Atlas ryzyka na drogach krajowych w Polsce.* (2010). Fundacja Rozwoju Inżynierii Lądowej, Gdańsk.
- Bałtowski M. (2009). *Lublin metropolitalny (ma przyszłość)*. [w:] M. Bałtowski, M. Bielecka-Hołda (red.), *Lublin 2020 wizje rozwojowe*. WSPA, Lublin.
- Bartkowski J. (2007). *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym*. [w:] M. Herbst (red.), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*. Scholar, Warszawa.
- Basiewicz T., Gołaszewski A., Rudziński L. (2007). *Infrastruktura transportu*. Politechnika Warszawska, Warszawa.
- Bossak J. W., Bienkowski W. (2004). *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna kraju i przedsiębiorstw, wyzwania dla Polski na progu XXI wieku*. SGH, Warszawa.
- Brdulak J. (2005). *Rozwój elementów infrastruktury życia społeczno-gospodarczego*. SGH, Warszawa.
- Coleman J. S. (1994). *Foundations of social theory*. The Belknap Press of Harvard University Press, London.
- Ciesielski M. (1992). *Ekonomika infrastruktury transportowej*. AE, Poznań.
- Chodyński A. (2007). *Macierz oceny szans rozwoju miast i gmin*. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, Sosnowiec.
- Dziadek S. (red.), (1994). *Transport a układy społeczno-gospodarcze regionu*. AE, Katowice.
- Dziemianowicz W., Mackiewicz M., Malinowska E., Misiąg W., Tomalak M. (2001). *Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny*. Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa.
- Dźbik E. (red.), (1995). *Gospodarka miejska*. SGH, Warszawa.
- Fukuyama F. (1997). *Zaufanie: Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. PWN, Warszawa.
- Gajda J., Szkic-Czech E. (2008). *Systemy pomiaru parametrów ruchu drogowego źródłem informacji statystycznej istotnej dla rozwoju obszarów transgranicznych*. Biblioteka wiadomości statystycznych, tom. 60, Warszawa.
- Gorzela G. (2008). *Miasto jako przedmiot badań ekonomii*. [w:] B. Jałowiecki (red.), *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XX wieku*. Scholar, Warszawa.
- Guzik R., Zborowski A., Kołoś A., Micek G., Gwosdz K., Trzepacz P., Chaberko T., Kretowicz P., Ciechowski M., Dej M., Grad N. (2010). *Dostępność komunikacyjna oraz delimitacja obszarów funkcjonalnych*. [w:] B. Domański, A. Noworól, *Małopolskie miasta-funkcje, potencjał i trendy rozwojowe*. Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Kraków, 88-134.
- Grabiński T. (1984). *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach dynamiki zjawisk ekonomicznych*. Zeszyty Naukowe AE, Kraków.
- Grabska A. (2001). *Infrastruktura jako czynnik konkurencyjności*. [w:] A. Chmielak (red.), *Wybrane problemy kształtowania infrastruktury rozwoju zrównoważonego*. Studia Ekonomiczne, Białystok.

- Grootaert Ch. (2004). *Measuring Social Capital - An Integrated Questionnaire*. World Bank Working Paper No. 18, Washington, D.C.
- Hajder K. (2008). *Wybrane uwarunkowania rozwoju bezrobocia w Polsce*. WNPiD UAM, Poznań.
- Hellwig Z. (1968). *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*. Przegląd Statystyczny, nr 4, Warszawa.
- Hołuj A., Hołuj D. (2006). *Miasta metropolitalne jako bieguny rozwoju w gospodarce postindustrialnej*. Zeszyty Naukowe AE, Kraków.
- Informacja o realizacji Ustawy o Specjalnych Strefach Ekonomicznych. Stan na 31 grudnia 2010 r.* (2011). Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- Kalinowski T. (red.), (2006). *Sukces rozwojowy polskich województw*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Ekspertyza wykonana na zlecenie Banku Gospodarstwa Krajowego, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego oraz w ramach współpracy z Fundacją Konrada Adenauera.
- Kamińska T. (1999). *Makroekonomiczna ocena efektywności inwestycji infrastrukturalnych na przykładzie transportu*. UG, Gdańsk.
- Kawałko B. (2003). *Transeuropejskie sieci infrastrukturalne w układzie polsko-ukraińskim*, Nasze Forum, Zamość.
- Kawałko B., Miszczuk A. (2007). *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Ukrainą*. Ekspertyza wykonana na zlecenie MRR, <http://www.mrr.gov.pl/>.
- Kaźmierczak T. (2007). *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny – przegląd podejść*. [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Kołodziejczyk D. (2011). *Ocena potencjału demograficznego w gminach*, Wiadomości Statystyczne nr 4, Warszawa.
- Koncepcja zagospodarowania przestrzennego Polski, 2011*, Warszawa.
- Korenik S. (2011). *Region Ekonomiczny w nowych realiach społeczno-gospodarczych*. CeDeWu, Warszawa.
- Kotarski H. (2008). *Kapitał ludzki a rozwój regionu peryferyjnego, Podkarpacie na tle kraju*. [w:] M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki (red.), *Kapitały ludzkie i społeczne a konkurencyjność regionów*. UŚ, Katowice.
- Krawczyk P. (2006). *Badanie procesów demograficznych w miastach/gminach członkowskich Związku Miast Polskich*. Związek Miast Polskich i System Analiz Statystycznych, Poznań.
- Łukasiewicz G. (2009). *Kapitał ludzki organizacji. Pomiar i sprawozdawczość*. PWN, Warszawa.
- Machnis J. (2010). *Procesy migracyjne wobec sytuacji demograficzno-społecznej Polski Wschodniej*. Zeszyty Analiz Demograficznych, PAN, Warszawa.
- Myna A. (2010). *Uwarunkowania i skutki niedorozwoju ponadregionalnej infrastruktury transportowej na przykładzie województwa lubelskiego*. Barometr Regionalny nr 2 (20), Zamość.

140 Literatura

- North D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, New York.
- Osborne D., Gaebler T. (1992). *Rządzić inaczej*. Media Rodzina of Poznań, Poznań.
- Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2004*. (2005). Urząd Statystyczny, Lublin.
- Przewodnik po specjalnych strefach ekonomicznych w Polsce*. (2009). KPMG w Polsce, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, Warszawa.
- Putnam R. (1995). *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. ZNAK, Kraków.
- Ratajczak M. (1999). *Infrastruktura w gospodarce rynkowej*. AE, Poznań.
- Rosik P., Szuster M. (2008). *Rozbudowa infrastruktury transportowej a gospodarka regionów*. Politechnika Poznańska, Poznań.
- Sałustowicz P. (2007). *Pojęcie, koncepcje i funkcje ekonomii społecznej*. [w:] J. Staręga-Piasek (red.), *Ekonomia społeczna. Perspektywa rynku pracy i pomocy społecznej*. IRSS, Warszawa.
- Sierpiński G. (2010). *Miary dostępności transportowej miast i regionów*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: TRANSPORT (66).
- Sobol E. (red.), (1997). *Mały słownik języka polskiego*. PWN, Warszawa.
- Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2010 r., Informacja o wykonaniu budżetów jednostek samorządu terytorialnego*. (2011). Rada Ministrów, Warszawa.
- Strahl D. (1990). *Metody programowania rozwoju społeczno-ekonomicznego*. PWE, Warszawa.
- Transport drogowy w Polsce w latach 2005-2009*. (2011). Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Trutkowski C., Mandes S. (2005). *Kapitał społeczny w małych miastach*. Scholar, Warszawa.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym Dz. U. 1998 Nr 91, poz. 578 z późn. zmianami.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym Dz. U. Nr 142, poz. 1591 z późn. zmianami
- Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych Dz. U. z 2007 r. Nr 42, poz. 274 z późn. zmianami.
- Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych DZ. U. Nr 118, poz. 746 z późn. zmianami.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jst Dz. U. z 2010 r., Nr 80, poz. 526 z późn. zmianami
- Wojnowski J. (red.), (2002). *Wielka encyklopedia PWN, T. 12*. PWN, Warszawa.
- Żuchowski W. (1995). *Charakterystyka miast Lubelszczyzny*. Wiadomości Statystyczne, nr 6, Warszawa.
- Żuchowski W. (2011). *Miasta województwa lubelskiego w latach 1995-2009*. Barometr Regionalny nr 2 (24), Zamość.
- Żukowski M. (red.), (2009). *Ekonomia. Zarys wykładu*. UMCS, Lublin.

TABLICE STATYSTYCZNE

142 Tablice statystyczne

TABL. 1. LUDNOŚĆ, GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA ORAZ WSPÓŁCZYNNIK FEMINIZACJI

Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Ogółem						Współczynnik feminizacji	
	2000	2010	w tym kobiety		na 1 km ²		2000	2010
			2000	2010	2000	2010		
OGÓLEM	1028876	1002642	540192	529726	1067	1034	111	112
Annopol	2724	2654	1372	1337	351	343	101	102
Bełżce	7157	6908	3687	3574	305	294	106	107
Biała Podlaska	57901	57984	29987	30076	1172	1174	107	108
Biłgoraj	26403	27235	13569	14135	1266	1291	106	108
Bychawa	5378	5254	2780	2758	805	785	107	110
Chelm	69012	67324	36165	35664	1957	1908	110	113
Dęblin	19452	17549	9552	8548	515	458	96	95
Frampol	1462	1413	740	701	313	303	102	98
Hrubieszów	19159	18318	10019	9658	584	555	110	112
Janów Lubelski	11954	11904	6118	6040	775	804	105	103
Józefów	2602	2376	1344	1220	493	475	107	106
Kazimierz Dolny	3716	3414	1951	1778	122	112	111	109
Kock	3582	3452	1814	1787	213	206	103	107
Krasnobród	2963	3136	1509	1624	424	449	104	107
Krasnystaw	19891	19237	10464	10140	473	457	111	111
Kraśnik	36823	35262	19220	18560	1457	1382	109	111
Lubartów	23132	22545	12110	11822	1662	1621	110	110
Lublin	358933	348450	192289	188251	2433	2363	115	118
Łaszczów	.	2192	.	1128	.	438	.	106
Łęczna	22163	20706	11214	10582	1168	1090	102	105
Łuków	30899	30373	15996	15754	864	850	107	108
Międzyrzec Podlaski	17558	17006	9080	8769	889	849	107	106
Nalęczów	4648	4237	2578	2322	336	307	125	121
Opole Lubelskie	9026	8649	4750	4576	609	572	111	112
Ostrów Lubelski	2250	2225	1129	1076	76	75	101	94
Parczew	10471	10048	5450	5226	1301	1248	109	108
Piaski	2717	2663	1482	1428	322	316	120	116
Poniatowa	10300	9541	5368	5046	678	625	109	112
Puławy	50784	48578	26784	25910	1003	962	112	114
Radzyń Podlaski	16284	16017	8412	8266	844	829	107	107
Rejowiec Fabryczny	4620	4441	2369	2279	322	311	105	105
Ryki	9864	9557	5086	4935	360	351	106	107
Stoczek Łukowski	2677	2721	1372	1397	293	297	105	106
Szczebrzeszyn	5475	5245	2909	2761	189	180	113	111
Świdnik	40253	39851	20729	20733	1978	1958	106	108
Tarnogród	3483	3362	1818	1716	321	314	109	104
Terespol	6008	5901	3094	3079	589	584	106	109
Tomaszów Lubelski	20407	19802	10628	10435	1531	1490	109	111
Tyszowce	2366	2123	1201	1087	128	115	103	105
Włodawa	13907	13402	7139	6971	745	746	105	108
Zamość	67134	66234	35172	34831	2203	2183	110	111
Zwierzyniec	3338	3353	1742	1746	690	542	109	109

TABL. 2. LUDNOŚĆ WEDŁUG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU

Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Ludność w wieku							
	przedprodukcyjnym		produkcyjnym				poprodukcyjnym	
	2000	2010	2000	2010	w tym mobilnym		2000	2010
					2000	2010		
OGÓŁEM	252475	177390	648716	658219	421987	407701	127685	167033
Annapol	806	523	1636	1824	1142	1092	282	307
Bełżyce	2021	1350	4378	4575	2948	2873	758	983
Biała Podlaska	16138	11132	35883	39149	24205	24241	5880	7703
Biłgoraj	7325	5522	16547	17795	10790	11038	2531	3918
Bychawa	1436	1121	3244	3248	2127	2058	698	885
Chełm	17319	11391	43272	44957	27975	27244	8421	10976
Dęblin	5340	3131	11704	11532	7695	7102	2408	2886
Frampol	388	249	816	932	520	552	258	232
Hrubieszów	4991	3369	11796	11906	7449	7067	2372	3043
Janów Lubelski	3442	2339	7214	7958	4802	4794	1298	1607
Józefów	726	450	1491	1541	1014	973	385	385
Kazimierz Dolny	883	621	2170	2047	1397	1246	663	746
Kock	1010	690	1982	2183	1354	1348	590	579
Krasnobród	821	601	1647	2005	1101	1253	495	530
Krasnystaw	4981	3421	12253	12562	7537	7372	2657	3254
Kraśnik	8739	5987	22836	22549	14510	13730	5248	6726
Lubartów	5807	4066	15213	15366	9785	9349	2112	3113
Lublin	75410	56410	233847	229132	153804	147235	49676	62908
Łaszczów.....	.	389	.	1307	.	774	.	496
Łęczna.....	7606	3748	13757	15567	10360	9466	800	1391
Łuków.....	8754	6373	19155	19512	12074	12068	2990	4488
Międzyrzec Podlaski	5082	3574	10394	10884	6939	6666	2082	2548
Nalęczów	1193	892	2722	2485	1726	1435	733	860
Opole Lubelskie	2310	1553	5511	5652	3540	3410	1205	1444
Ostrów Lubelski	589	407	1286	1437	837	853	375	381
Parczew	2917	1967	6339	6497	4068	3914	1215	1584
Piaski.....	608	498	1671	1665	1060	1057	438	500
Poniatowa.....	2692	1685	6478	6319	3981	3685	1130	1537
Puławy.....	11742	8711	32496	29584	19341	17773	6546	10283
Radzyń Podlaski	4586	3251	9996	10486	6466	6195	1702	2280
Rejowiec Fabryczny.....	1266	860	2677	2931	1833	1782	677	650
Ryki	2457	1785	6188	6201	3821	3577	1219	1571
Stoczek Łukowski	716	588	1592	1705	996	1042	369	428
Szczebrzeszyn	1554	990	3038	3387	2035	2021	883	868
Świdnik	9098	6554	26213	26042	16500	15951	4942	7255
Tarnogród.....	997	669	1982	2209	1297	1316	504	484
Terespol	1693	1229	3454	3756	2306	2357	861	916
Tomaszów Lubelski.....	5730	3731	12240	12904	7787	7715	2437	3167
Tyszowce	712	456	1190	1300	825	801	464	367
Włodawa	3710	2502	8782	8956	5491	5377	1415	1944
Zamość.....	17959	11997	41745	44059	27344	26617	7430	10178
Zwierzyniec	921	608	1881	2113	1205	1282	536	632

144 Tablice statystyczne

TABL. 3. LUDNOŚĆ WEDŁUG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU I UDZIAŁ Kobiet W WIEKU 25-34 LAT W GRUPIE KobiET W WIEKU ROZRODCZYM
Stan w dniu 31 XII

MIASTA	Ludność w wieku							Udział kobiet w wieku 25-34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym		
	przedprodukcyjnym		produkcyjnym				poprodukcyjnym		2000	2010
	2000	2010	2000	2010	w tym mobilnym		2000	2010		
					2000	2010				
w odsetkach									w %	
OGÓLEM	24,5	17,7	63,1	65,6	41,0	40,7	12,4	16,7	23,8	33,2
Annopol	29,6	19,7	60,1	68,7	41,9	41,1	10,4	11,6	20,2	33,6
Bełżyce	28,2	19,5	61,2	66,2	41,2	41,6	10,6	14,2	24,3	30,9
Biała Podlaska	27,9	19,2	62,0	67,5	41,8	41,8	10,2	13,3	23,1	31,3
Biłgoraj	27,7	20,3	62,7	65,3	40,9	40,5	9,6	14,4	22,6	34,5
Bychawa	26,7	21,3	60,3	61,8	39,6	39,2	13,0	16,8	31,0	28,3
Chelm	25,1	16,9	62,7	66,8	40,5	40,5	12,2	16,3	23,6	32,4
Dęblin	27,5	17,8	60,2	65,7	39,6	40,5	12,4	16,4	23,6	30,0
Frapol	26,5	17,6	55,8	66,0	35,6	39,1	17,6	16,4	24,6	27,7
Hrubieszów	26,1	18,4	61,6	65,0	38,9	38,6	12,4	16,6	22,4	31,7
Janów Lubelski	28,8	19,6	60,3	66,9	40,2	40,3	10,9	13,5	22,5	30,4
Józefów	27,9	18,9	57,3	64,9	39,0	41,0	14,8	16,2	25,7	30,7
Kazimierz Dolny	23,8	18,2	58,4	60,0	37,6	36,5	17,8	21,9	31,7	21,3
Kock	28,2	20,0	55,3	63,2	37,8	39,0	16,5	16,8	24,2	29,5
Krasnobród	27,7	19,2	55,6	63,9	37,2	40,0	16,7	16,9	23,9	31,1
Krasnystaw	25,0	17,8	61,6	65,3	37,9	38,3	13,4	16,9	22,7	33,6
Kraśnik	23,7	17,0	62,0	63,9	39,4	38,9	14,3	19,1	24,2	34,6
Lubartów	25,1	18,0	65,8	68,2	42,3	41,5	9,1	13,8	21,8	36,3
Lublin	21,0	16,2	65,2	65,8	42,9	42,3	13,8	18,1	24,3	35,8
Łaszczów	.	17,7	.	59,6	.	35,3	.	22,6	.	31,4
Łęczna	34,3	18,1	62,1	75,2	46,7	45,7	3,6	6,7	20,2	30,4
Łuków	28,3	21,0	62,0	64,2	39,1	39,7	9,7	14,8	23,4	31,0
Międzyrzec Podlaski	28,9	21,0	59,2	64,0	39,5	39,2	11,9	15,0	25,3	27,6
Nałęczów	25,7	21,1	58,6	58,6	37,1	33,9	15,8	20,3	20,5	20,1
Opole Lubelskie	25,6	18,0	61,1	65,3	39,2	39,4	13,4	16,7	25,9	32,6
Ostrów Lubelski	26,2	18,3	57,2	64,6	37,2	38,3	16,7	17,1	24,2	27,5
Parczew	27,9	19,6	60,5	64,7	38,9	39,0	11,6	15,8	23,0	29,3
Piaski	22,4	18,7	61,5	62,5	39,0	39,7	16,1	18,8	28,2	32,9
Poniatowa	26,1	17,7	62,9	66,2	38,7	38,6	11,0	16,1	22,5	32,6
Puławy	23,1	17,9	64,0	60,9	38,1	36,6	12,9	21,2	26,8	29,6
Radzyń Podlaski	28,2	20,3	61,4	65,5	39,7	38,7	10,5	14,2	22,1	30,5
Rejowiec Fabryczny	27,4	19,4	57,9	66,0	39,7	40,1	14,7	14,6	23,4	29,7
Ryki	24,9	18,7	62,7	64,9	38,7	37,4	12,4	16,4	20,8	31,7
Stoczek Łukowski	26,7	21,6	59,5	62,7	37,2	38,3	13,8	15,7	24,7	32,7
Szczebrzeszyn	28,4	18,9	55,5	64,6	37,2	38,5	16,1	16,5	22,3	30,8
Świdnik	22,6	16,4	65,1	65,3	41,0	40,0	12,3	18,2	24,2	36,0
Tarnogród	28,6	19,9	56,9	65,7	37,2	39,1	14,5	14,4	19,2	35,8
Terespol	28,2	20,8	57,5	63,7	38,4	39,9	14,3	15,5	25,4	29,7
Tomaszów Lubelski	28,1	18,8	60,0	65,2	38,2	39,0	11,9	16,0	23,9	29,2
Tyszowce	30,1	21,5	50,3	61,2	34,9	37,7	19,6	17,3	25,8	23,5
Włodawa	26,7	18,7	63,1	66,8	39,5	40,1	10,2	14,5	23,9	29,8
Zamość	26,8	18,1	62,2	66,5	40,7	40,2	11,1	15,4	23,3	31,6
Zwierzyniec	27,6	18,1	56,4	63,0	36,1	38,2	16,1	18,8	23,7	28,2

TABL. 4. RUCH NATURALNY LUDNOŚCI I WSPÓŁCZYNNIK DYNAMIKI DEMOGRAFICZNEJ

M I A S T A	Urodzenia żywe		Zgony		Przyrost naturalny		Współczynnik dynamiki demograficznej	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
	na 1000 ludności						2000	2010
OGÓLEM	9,58	10,32	8,12	8,87	1,45	1,45	1,18	1,16
Annopol	7,90	12,33	9,69	7,47	-1,79	4,86	0,81	1,65
Bełżyce	10,54	11,85	5,96	7,00	4,57	4,85	1,77	1,69
Biała Podlaska	10,44	11,44	7,14	7,15	3,30	4,29	1,46	1,60
Biłgoraj	11,33	10,58	6,45	6,25	4,88	4,34	1,76	1,69
Bychawa	11,01	12,16	7,65	8,88	3,36	3,28	1,44	1,37
Chełm	8,33	9,53	8,20	9,62	0,13	-0,09	1,02	0,99
Dęblin	9,84	9,26	6,85	10,12	2,99	-0,86	1,44	0,92
Frampol	9,91	9,03	13,87	10,42	-3,96	-1,39	0,71	0,87
Hrubieszów	9,97	9,82	8,99	9,82	0,98	-	1,11	1,00
Janów Lubelski	10,65	8,65	8,38	10,00	2,26	-1,34	1,27	0,87
Józefów	12,71	6,46	13,08	9,29	-0,37	-2,83	0,97	0,70
Kazimierz Dolny	7,36	10,01	13,02	13,25	-5,66	-3,24	0,57	0,76
Kock	9,70	11,07	15,52	16,74	-5,82	-5,68	0,63	0,66
Krasnobród	6,49	11,09	23,56	13,62	-17,07	-2,53	0,28	0,81
Krasnystaw	10,79	8,74	9,48	9,36	1,31	-0,62	1,14	0,93
Kraśnik	9,67	8,97	7,76	8,77	1,91	0,20	1,25	1,02
Lubartów	9,25	11,54	6,32	8,84	2,93	2,70	1,46	1,31
Lublin	8,96	10,31	8,93	9,37	0,03	0,94	1,00	1,10
Łaszczów	.	9,72	.	8,83	.	0,88	.	1,10
Łęczna	10,15	11,40	3,25	4,53	6,90	6,87	3,13	2,52
Łuków	11,66	13,04	6,29	7,75	5,36	5,29	1,85	1,68
Międzyrzec Podlaski	10,82	11,75	8,73	7,54	2,10	4,21	1,24	1,56
Nałęczów	10,69	7,69	11,64	11,02	-0,95	-3,33	0,92	0,70
Opole Lubelskie	8,84	10,07	8,51	8,15	0,32	1,92	1,04	1,24
Ostrów Lubelski	6,74	10,03	9,43	10,94	-2,70	-0,91	0,71	0,92
Parczew	12,15	12,05	8,16	8,52	3,99	3,53	1,49	1,41
Piaski	17,36	13,46	12,19	10,84	5,17	2,62	1,42	1,24
Poniatowa	9,13	11,34	7,89	8,97	1,24	2,37	1,16	1,26
Puławy	9,67	9,61	7,86	9,63	1,81	-0,02	1,23	1,00
Radzyń Podlaski	11,97	11,01	8,08	8,46	3,89	2,55	1,48	1,30
Rejowiec Fabryczny	9,54	9,47	9,33	12,78	0,21	-3,30	1,02	0,74
Ryki	9,03	13,63	8,83	10,02	0,20	3,62	1,02	1,36
Stoczek Łukowski	13,97	11,04	8,82	9,94	5,15	1,10	1,58	1,11
Szczebrzeszyn	8,18	9,35	9,45	11,03	-1,27	-1,68	0,87	0,85
Świdnik	8,70	9,86	6,15	8,79	2,55	1,08	1,42	1,12
Tarnogród	12,23	11,75	10,52	7,34	1,71	4,41	1,16	1,60
Terespol	10,06	9,63	13,63	9,80	-3,57	-0,17	0,74	0,98
Tomaszów Lubelski	9,40	9,85	7,30	9,03	2,11	0,82	1,29	1,09
Tyszowce	15,00	11,42	15,89	16,65	-0,88	-5,23	0,94	0,69
Włodawa	9,46	9,92	7,83	9,16	1,64	0,76	1,21	1,08
Zamość	9,44	9,57	6,75	7,19	2,69	2,38	1,40	1,33
Zwierzyniec	11,39	8,39	7,08	9,59	4,31	-1,20	1,61	0,88

146 Tablice statystyczne

TABL. 5. RUCH WĘDRÓWKOWY LUDNOŚCI

MIASTA	Napływ ^a		Odpływ ^b		Saldo migracji	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
	na 1000 ludności					
OGÓŁEM	10,56	8,31	11,28	13,36	-0,73	-5,05
Annopol	11,84	12,71	15,79	13,83	-3,95	-1,12
Bełżyce	12,75	8,99	12,89	17,84	-0,14	-8,85
Biała Podlaska	10,83	8,94	8,77	11,34	2,06	-2,40
Biłgoraj	12,56	7,40	10,72	10,36	1,84	-2,95
Bychawa	13,81	10,23	13,81	15,83	0,00	-5,60
Chelm	11,20	7,66	9,80	12,41	1,40	-4,75
Dęblin	16,03	11,09	21,20	23,16	-5,17	-12,06
Frampol	9,91	9,03	13,21	6,25	-3,30	2,78
Hrubieszów	11,10	11,06	16,08	14,46	-4,98	-3,40
Janów Lubelski	15,84	9,33	11,90	13,44	3,94	-4,12
Józefów	10,84	10,10	19,44	18,17	-8,60	-8,08
Kazimierz Dolny	33,96	7,95	11,60	11,78	22,35	-3,83
Kock	18,85	9,93	9,42	12,77	9,42	-2,84
Krasnobród	31,75	25,34	5,80	12,67	25,95	12,67
Krasnystaw	12,60	10,25	11,14	12,95	1,46	-2,70
Kraśnik	7,95	6,18	10,29	11,11	-2,34	-4,94
Lubartów	9,59	9,86	11,44	14,99	-1,85	-5,13
Lublin	9,56	7,26	9,44	11,10	0,12	-3,84
Łaszczów	.	13,69	.	18,99	.	-5,30
Łęczna	13,57	10,92	15,47	29,13	-1,89	-18,21
Łuków	8,09	7,10	12,97	14,49	-4,88	-7,39
Międzyrzec Podlaski	7,54	5,67	12,07	11,75	-4,53	-6,08
Nałęczów	16,87	10,00	17,58	15,12	-0,71	-5,13
Opole Lubelskie	8,08	8,94	10,45	15,51	-2,37	-6,57
Ostrów Lubelski	10,33	7,75	15,27	13,22	-4,94	-5,47
Parczew	11,20	9,89	12,53	17,53	-1,33	-7,64
Piaski	14,04	10,84	13,30	11,96	0,74	-1,12
Poniatowa	11,79	9,49	13,79	18,76	-2,00	-9,28
Puławy	8,41	8,19	15,02	14,76	-6,60	-6,58
Radzyń Podlaski	9,23	8,52	12,82	13,32	-3,58	-4,79
Rejowiec Fabryczny	7,42	10,79	12,93	10,13	-5,51	0,66
Ryki	9,64	7,44	12,85	17,87	-3,21	-10,43
Stoczek Łukowski	8,82	13,99	16,54	20,61	-7,72	-6,62
Szczebrzeszyn	10,72	10,10	13,99	17,20	-3,27	-7,10
Świdnik	11,31	10,79	12,05	13,07	-0,74	-2,28
Tarnogród	14,79	8,22	12,51	9,40	2,27	-1,17
Terespol	8,92	7,64	11,84	14,45	-2,92	-6,81
Tomaszów Lubelski	11,17	10,25	13,72	16,73	-2,55	-6,48
Tyszowce	22,51	6,66	7,06	8,09	15,45	-1,43
Włodawa	11,03	11,96	12,59	20,75	-1,57	-8,78
Zamość	10,98	7,78	11,20	15,06	-0,22	-7,28
Zwierzyniec	10,46	7,19	14,47	14,38	-4,00	-7,19

a Zameldowania. b Wymeldowania.

TABL. 6. **PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ ZAREJESTROWANE W REJESTRZE REGON^a**
WEDŁUG SEKTORÓW WŁASNOŚCI
Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Ogółem				Sektor publiczny		Sektor prywatny	
	2000	2010	na 1000 mieszkańców		2000	2010	2000	2010
			2000	2010				
OGÓLEM	92405	106613	89,8	106,3	3021	3041	89384	103572
Annopol	199	202	73,1	76,1	17	18	182	184
Bełżyce	555	633	77,5	91,6	35	45	520	588
Biała Podlaska	4532	5424	78,3	93,5	130	127	4402	5 297
Biłgoraj	2417	3037	91,5	111,5	68	96	2349	2 941
Bychawa	428	446	79,6	84,9	31	29	397	417
Chełm	5686	5733	82,4	85,2	113	208	5573	5 525
Dęblin	1087	1263	55,9	72,0	65	87	1022	1 176
Frampol	117	127	80,0	89,9	7	10	110	117
Hrubieszów	1541	2057	80,4	112,3	58	91	1483	1 966
Janów Lubelski	1161	1546	97,1	129,9	52	50	1109	1 496
Józefów	219	255	84,2	107,3	14	16	205	239
Kazimierz Dolny	382	524	102,8	153,5	19	22	363	502
Kock	256	325	71,5	94,1	16	16	240	309
Krasnobród	222	327	74,9	104,3	11	18	211	309
Krasnystaw	1492	1638	75,0	85,1	54	90	1438	1 548
Kraśnik	2695	3038	73,2	86,2	121	93	2574	2 945
Lubartów	1943	2276	84,0	101,0	87	68	1856	2 208
Lublin	36400	41622	101,4	119,4	946	751	35454	40 871
Łaszczów	.	151	.	68,9	.	12	.	139
Łęczna	1335	1359	60,2	65,6	54	53	1281	1 306
Łuków	2886	3618	93,4	119,1	86	97	2800	3 521
Międzyrzec Podlaski	1194	1467	68,0	86,3	52	55	1142	1 412
Nałęczów	471	543	101,3	128,2	25	25	446	518
Opole Lubelskie	860	1009	95,3	116,7	50	51	810	958
Ostrów Lubelski	156	170	69,3	76,4	18	25	138	145
Parczew	917	1111	87,6	110,6	46	39	871	1 072
Piaski	264	246	97,2	92,4	14	19	250	227
Poniatowa	563	751	54,7	78,7	25	25	538	726
Puławy	4367	5164	86,0	106,3	148	138	4219	5 026
Radzyń Podlaski	1243	1450	76,3	90,5	62	58	1181	1 392
Rejowiec Fabryczny	215	239	46,5	53,8	18	14	197	225
Ryki	979	1149	99,2	120,2	44	60	935	1 089
Stoczek Łukowski	228	252	85,2	92,6	17	26	211	226
Szczebrzeszyn	356	396	65,0	75,5	18	19	338	377
Świdnik	2836	3525	70,5	88,5	118	79	2718	3 446
Tarnogród	247	321	70,9	95,5	11	15	236	306
Terespol	344	371	57,3	62,9	19	21	325	350
Tomaszów Lubelski	2704	3111	132,5	157,1	61	69	2643	3 042
Tyszowce	175 ^b	224	74,0	105,5	10 ^b	16	165 ^b	208
Włodawa	1244	1321	89,5	98,6	65	72	1179	1 249
Zamość	7251	7872	108,0	118,9	197	198	7054	7 674
Zwierzyniec	238	320	71,3	95,4	19	20	219	300

a Bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne. b Dane szacunkowe.

148 Tablice statystyczne

TABL. 7. OSOBY FIZYCZNE PROWADZĄCE DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ^a ORAZ SPÓŁKI PRAWA HANDLOWEGO
 Stan w dniu 31 XII

MIASTA	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą				Spółki prawa handlowego			
	Ogółem		na 1000 mieszkańców		ogółem		na 1000 mieszkańców	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
OGÓŁEM	72005	81747	70,0	81,5	4251	7326	4,1	7,3
Annopol	156	147	57,3	55,4	5	7	1,8	2,6
Bełżyce	447	487	62,5	70,5	6	19	0,8	2,8
Biała Podlaska	3551	4125	61,3	71,1	275	491	4,7	8,5
Biłgoraj	1956	2387	74,1	87,6	60	113	2,3	4,1
Bychawa	336	334	62,5	63,6	6	8	1,1	1,5
Chełm	4684	4418	67,9	65,6	271	395	3,9	5,9
Dęblin	888	934	45,7	53,2	9	32	0,5	1,8
Frapol	88	95	60,2	67,2	5	5	3,4	3,5
Hrubieszów	1260	1627	65,8	88,8	27	57	1,4	3,1
Janów Lubelski	882	1196	73,8	100,5	34	67	2,8	5,6
Józefów	181	210	69,6	88,4	1	2	0,4	0,8
Kazimierz Dolny	311	403	83,7	118,0	6	24	1,6	7,0
Kock	213	268	59,5	77,6	2	4	0,6	1,2
Krasnobród	175	256	59,1	81,6	1	5	0,3	1,6
Krasnystaw	1227	1289	61,7	67,0	28	55	1,4	2,9
Kraśnik	2090	2302	56,8	65,3	62	118	1,7	3,3
Lubartów	1569	1824	67,8	80,9	43	92	1,9	4,1
Lublin	27060	30878	75,4	88,6	2444	4218	6,8	12,1
Łaszczów	.	120	.	54,7	.	5	.	2,3
Łęczna	1100	1076	49,6	52,0	39	66	1,8	3,2
Łuków	2411	2998	78,0	98,7	65	130	2,1	4,3
Międzyrzec Podlaski	963	1182	54,8	69,5	39	66	2,2	3,9
Nalęczów	365	396	78,5	93,5	15	30	3,2	7,1
Opole Lubelskie	686	786	76,0	90,9	25	28	2,8	3,2
Ostrów Lubelski	117	110	52,0	49,4	2	8	0,9	3,6
Parczew	699	853	66,8	84,9	33	46	3,2	4,6
Piaski	216	183	79,5	68,7	4	13	1,5	4,9
Poniatowa	447	615	43,4	64,5	29	34	2,8	3,6
Puławy	3438	4052	67,7	83,4	140	225	2,8	4,6
Radzyń Podlaski	999	1130	61,3	70,6	28	47	1,7	2,9
Rejowiec Fabryczny	171	178	37,0	40,1	7	7	1,5	1,6
Ryki	802	893	81,3	93,4	11	41	1,1	4,3
Stoczek Łukowski	183	190	68,4	69,8	6	6	2,2	2,2
Szczepieszyn	290	319	53,0	60,8	8	12	1,5	2,3
Świdnik	2259	2868	56,1	72,0	87	167	2,2	4,2
Tarnogród	198	256	56,8	76,1	2	8	0,6	2,4
Terespol	266	281	44,3	47,6	16	25	2,7	4,2
Tomaszów Lubelski	2247	2578	110,1	130,2	50	105	2,5	5,3
Tyszowce	137 ^b	176	57,9	82,9	3 ^b	4	1,3	1,9
Włodawa	993	1029	71,4	76,8	30	49	2,2	3,7
Zamość	5770	6056	85,9	91,4	322	482	4,8	7,3
Zwierzyniec	174	242	52,1	72,2	5	10	1,5	3,0

a Bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne. b Dane szacunkowe.

TABL. 8. PRACUJĄCY^a W MIASTACH
Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Ogółem					
	ogółem		na 1000 ludności		z ogółem kobiety	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
OGÓŁEM	285837	286409	278	286	147665	146971
Annopol	645	497	237	187	294	308
Bełżyce	1410	1530	197	221	752	840
Biała Podlaska	16226	14236	280	246	8499	7326
Biłgoraj	8221	9145	311	336	3920	4209
Bychawa	1195	1165	222	222	671	663
Chełm	16686	14934	242	222	8763	7663
Dęblin	3966	3350	204	191	1583	1802
Frampol	348	250	238	177	248	167
Hrubieszów	4315	4290	225	234	2322	2374
Janów Lubelski	3918	3924	328	330	1988	1773
Józefów	596	421	229	177	216	245
Kazimierz Dolny	700	599	188	175	414	400
Kock	502	385	140	112	277	264
Krasnobród	474	481	160	153	313	338
Krasnystaw	6159	6460	310	336	3254	3069
Kraśnik	10834	9444	294	268	4976	4394
Lubartów	6891	6512	298	289	3744	3341
Lublin	109266	114788	304	329	57082	59935
Łaszczów	.	839	.	383	.	405
Łęczna	2688	3242	121	157	1711	2006
Łuków	9045	9231	293	304	4803	5098
Międzyrzec Podlaski	3699	3840	211	226	2102	2061
Nalęczów	1348	1402	290	331	842	895
Opole Lubelskie	2588	2373	287	274	1288	1233
Ostrów Lubelski	330	407	147	183	159	253
Parczew	3059	2896	292	288	1720	1531
Piaski	587	566	216	213	341	331
Poniatowa	1399	1932	136	202	794	941
Puławy	17485	16453	344	339	8027	7336
Radzyń Podlaski	4466	5427	274	339	2547	3227
Rejowiec Fabryczny	1869	459	405	103	1008	224
Ryki	3383	3281	343	343	1852	1821
Stoczek Łukowski	741	579	277	213	451	379
Szczebrzeszyn	1030	746	188	142	517	442
Świdnik	7611	8104	189	203	3457	3533
Tarnogród	559	539	160	160	320	280
Terespol	1414	1469	235	249	615	576
Tomaszów Lubelski	5983	5933	293	300	3177	2907
Tyszowce	334	338	141	159	230	227
Włodawa	3358	3105	241	232	1697	1601
Zamość	19602	19005	292	287	10296	9666
Zwierzyniec	907	1832	272	546	395	887

a Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób i gospodarstw indywidualnych w rolnictwie,
a w zakresie jednostek sfery budżetowej – niezależnie od liczby pracujących.

150 Tablice statystyczne

TABL. 9. ZAREJESTROWANI BEZROBOTNI
Stan w dniu 31 XII

MIASTA	Ogółem				Na 100 osób w wieku produkcyjnym	
	2000	2010	w tym długotrwale bezrobotni ^a		2000	2010
			2000	2010		
	w % ogółem					
OGÓLEM	81652	62329	23,7	15,4	11,5	8,6
Annopol	916	842	26,0	27,7	17,8	14,9
Bełżyce	1040	797	26,8	11,0	13,0	9,0
Biała Podlaska	4320	3293	22,5	20,0	12,0	8,4
Biłgoraj	2163	980	24,7	3,3	13,1	5,5
Bychawa	777	631	25,7	15,8	11,1	8,6
Chelm	5519	3895	21,7	11,1	12,8	8,7
Dęblin	1469	695	28,9	7,6	12,6	6,0
Frampol	505	201	33,1	5,5	14,1	5,3
Hrubieszów	2048	1501	30,2	18,3	17,4	12,6
Janów Lubelski	1618	1329	26,9	22,1	17,0	12,6
Józefów	766	337	33,4	1,8	18,3	7,7
Kazimierz Dolny	568	324	27,6	5,6	13,9	7,9
Kock	856	662	31,7	26,9	22,8	16,3
Krasnobród	607	500	26,5	8,0	15,2	11,3
Krasnystaw	1571	1243	26,4	15,7	12,8	9,9
Kraśnik	2940	2550	23,4	18,7	12,9	11,3
Lubartów	2213	1420	24,8	20,6	14,5	9,2
Lublin	16492	16080	21,2	19,3	7,1	7,0
Łaszczów	.	306	.	16,7	.	8,0
Łęczna	2040	1158	29,6	5,6	13,0	6,4
Łuków	2867	1520	18,3	9,9	15,0	7,8
Międzyrzec Podlaski	1707	1228	26,6	15,8	16,4	11,3
Nałęczów	651	423	22,1	11,6	11,5	7,4
Opole Lubelskie	2139	1165	30,9	10,9	20,3	10,5
Ostrów Lubelski	356	226	37,6	33,2	11,5	6,7
Parczew	1201	836	21,9	18,4	13,6	9,0
Piaski	645	633	28,8	15,3	10,4	9,6
Poniatowa	1871	1324	22,4	16,0	19,8	13,8
Puławy	3746	2097	20,2	5,9	11,5	7,1
Radzyń Podlaski	1491	1043	23,9	19,3	14,9	9,9
Rejowiec Fabryczny	411	381	18,0	10,2	15,4	13,0
Ryki	1643	1077	21,2	9,0	13,7	8,4
Stoczek Łukowski	177	95	16,4	6,3	11,1	5,6
Szczebrzeszyn	972	711	23,5	8,4	14,2	9,6
Świdnik	2765	2719	19,5	12,3	10,5	10,4
Tamogród	492	200	25,6	1,5	12,5	4,7
Terespol	395	354	18,7	17,8	11,4	9,4
Tomaszów Lubelski	1716	1145	23,5	11,0	14,0	8,9
Tyszowce	437	224	28,8	2,2	12,5	6,5
Włodawa	1535	1186	24,3	16,7	17,5	13,2
Zamość	5433	4614	24,4	13,3	13,0	10,5
Zwierzyniec	574	384	32,4	10,2	14,3	8,7

^a Osoby pozostające bez pracy 24 miesiące i więcej.

U w a g a. W gminach miejsko-wiejskich bez wydzielenia miast.

TABL. 10. DOCHODY BUDŻETÓW MIAST

M I A S T A	Ogółem				W tym własne					
	2000	2010	na 1 mieszkańca		2000	2010	2000	2010	na 1 mieszkańca	
			2000	2010					2000	2010
	w tys. zł		w zł		w tys. zł		w % ogółu		w zł	
OGÓŁEM	1667071,4	3452891,1	1456	3086	683383,9	562811,4	41,0	45,3	597	1397
Annopol	11483,4	31399,7	1201	3411	2755,8	4721,3	24,0	15,0	288	513
Bełżyce	13127,2	28450,7	944	2063	3974,4	9069,1	30,3	31,9	286	658
Biała Podlaska	110595,3	210447,5	1917	3631	32039,2	73984,8	29,0	35,2	555	1277
Biłgoraj	28541,9	71324,7	1083	2622	15582,5	46002,7	54,6	64,5	591	1691
Bychawa	12947	30100,0	1033	2476	4683	7009,7	36,2	23,3	374	577
Chełm	144537,1	221053,1	2092	3273	44225,2	80843,8	30,6	36,6	640	1197
Dęblin	21888,5	42731,5	1130	2415	10577,6	19081,8	48,3	44,7	546	1078
Frampol	7327,5	22368,2	1084	3514	1722,2	9610,0	23,5	43,0	255	1510
Hrubieszów	20634,5	38696,2	1074	2111	8811,6	19819,6	42,7	51,2	459	1081
Janów Lubelski	15314,7	66415,7	946	4137	6292,8	16766,8	41,1	25,2	389	1044
Józefów	8646,3	22498,3	1141	3215	2306,9	4153,2	26,7	18,5	304	593
Kazimierz Dolny	9864,5	22246,9	1395	3253	4160,4	9185,5	42,2	41,3	588	1343
Kock	7920,3	20048,1	1135	2996	1680,8	4747,7	21,2	23,7	241	710
Krasnobród	9316	18323,1	1268	2528	2563,9	4270,9	27,5	23,3	349	589
Krasnystaw	21852	50902,3	1099	2642	12434,7	23631,6	56,9	46,4	625	1227
Kraśnik	35929,6	78949,0	977	2235	20455,2	39345,4	56,9	49,8	556	1114
Lubartów	26407,3	54168,2	1137	2395	14492,9	25488,2	54,9	47,1	624	1127
Lublin	610983,7	1242286,7	1702	3560	267576,3	675294,4	43,8	54,4	745	1935
Łaszczów	.	18507,3	.	2906	.	7029,1	.	38,0	.	1104
Łęczna	28700,7	57322,1	1123	2328	9277,2	24668,3	32,3	43,0	363	1002
Łuków	31343,3	67433,2	1015	2215	16192,4	32924,8	51,7	48,8	524	1081
Międzyrzec Podlaski	18884,3	44190,6	1074	2597	8397,2	17175,9	44,5	38,9	478	1010
Nalęczów	14498,5	25558,1	1437	2691	5123,8	10089,8	35,3	39,5	508	1062
Opole Lubelskie	18307	40845,8	998	2320	6615,2	12126,4	36,1	29,7	361	689
Ostrów Lubelski	5901,2	13839,8	1035	2482	2026,1	4223,9	34,3	30,5	355	758
Parczew	14773,1	35788,9	975	2449	6828,8	13707,4	46,2	38,3	451	938
Piaski	10734,8	29193,5	980	2738	3811,8	7143,9	35,5	24,5	348	670
Poniatowa	15773,3	33418,2	1007	2258	5056,5	12133,7	32,1	36,3	323	820
Puławy	71657,3	155956,9	1410	3196	40831,1	87990,8	57,0	56,4	804	1803
Radzyń Podlaski	17277,1	37082,9	1070	2312	7789,1	18477,4	45,1	49,8	482	1152
Rejowiec Fabryczny	6566,4	14754,1	1415	3317	3232,5	5012,3	49,2	34,0	696	1127
Ryki	21797,9	47899,7	1053	2357	9158,6	17092,2	42,0	35,7	443	841
Stoczek Łukowski	3360,1	8274,2	1255	3023	1460,8	3268,4	43,5	39,5	545	1194
Szczeczeszyn	11936,3	29634,5	956	2491	4887,3	9335,0	40,9	31,5	391	785
Świdnik	44988,5	88296,3	1118	2213	25345,8	48313,2	56,3	54,7	630	1211
Tarnogród	8760,3	20971,0	1213	3109	2229,5	7143,5	25,5	34,1	309	1059
Terespol	7222,4	17022,0	1192	2878	3721	5832,6	51,5	34,3	614	986
Tomaszów Lubelski	23000,8	47581,2	1131	2392	12439,3	25599,7	54,1	53,8	611	1287
Tyszowce	6900,8	16467,4	1054	2785	1833	3689,5	26,6	22,4	280	624
Włodawa	17376,5	35244,3	1240	2616	8177,9	15106,4	47,1	42,9	583	1121
Zamość	142466,8	275661,6	2118	4149	39860,2	93712,0	28,0	34,0	593	1410
Zwierzyniec	7527,0	19537,6	1032	2732	2753,6	7988,6	36,6	40,9	377	1117

U w a g a. W gminach miejsko-wiejskich bez wydzielenia miast.

152 Tablice statystyczne

TABL. 11. WYDATKI BUDŻETÓW MIAST

MIASTA	Ogółem				W tym majątkowe inwestycyjne					
	2000	2010	na 1 mieszkańca		2000	2010	2000	2010	na 1 mieszkańca	
			2000	2010					2000	2010
	w tys. zł		w zł		w tys. zł		w % ogółu		w zł	
OGÓŁEM	1727612,2	3823130,7	1509	3417	236111,3	762321,2	13,7	19,9	206	681
Annopol	11142,9	38347,1	1165	4165	1084,0	8937,6	9,7	23,3	113	971
Bełżyce	14274,6	30588,1	1026	2218	2130,2	3787,7	14,9	12,4	153	275
Biała Podlaska	128036,0	215008,6	2220	3710	21718,7	35910,5	17,0	16,7	376	620
Biłgoraj	29426,1	67836,5	1116	2494	3917,6	17673,6	13,3	26,1	149	650
Bychawa	14199,6	33088,0	1133	2722	1889,4	10074,2	13,3	30,4	151	829
Chełm	151628,1	245518,5	2194	3635	24098,8	29777,2	15,9	12,1	349	441
Dęblin	23105,0	47098,3	1193	2662	4424,0	11474,8	19,1	24,4	228	648
Frampol	7906,8	24191,2	1169	3800	1497,2	10888,9	18,9	45,0	221	1710
Hrubieszów	19855,2	45472,4	1033	2480	1190,5	9630,1	6,0	21,2	62	525
Janów Lubelski	14616,0	74337,3	903	4630	1510,2	44045,9	10,3	59,3	93	2743
Józefów	9142,4	24009,7	1206	3431	806,4	5163,4	8,8	21,5	106	738
Kazimierz Dolny	9967,7	24639,8	1410	3603	1251,5	8133,2	12,6	33,0	177	1189
Kock	8142,1	23350,2	1166	3490	1251,7	7916,2	15,4	33,9	179	1183
Krasnobród	9873,2	19321,0	1343	2666	1171,6	2041,3	11,9	10,6	159	282
Krasnystaw	22248,8	47550,4	1119	2468	3082,3	6704,2	13,9	14,1	155	348
Kraśnik	35597,3	95409,0	968	2701	6422,2	23947,3	18,0	25,1	175	678
Lubartów	28660,6	63054,5	1234	2787	4180,7	14745,7	14,6	23,4	180	652
Lublin	621350,1	1381303,7	1731	3958	76867,9	199713,3	12,4	14,5	214	572
Łaszczów	.	21774,5	.	3419	.	5226,3	.	24,0	.	821
Łęczna	28528,6	65180,2	1117	2647	2985,7	17955,6	10,5	27,5	117	729
Łuków	33190,1	82263,6	1074	2702	3066,5	19652,2	9,2	23,9	99	645
Międzyrzec Podlaski	20527,4	47817,8	1168	2810	4449,4	7576,8	21,7	15,8	253	445
Nalęczów	14479,4	26625,6	1435	2803	4171,4	3686,8	28,8	13,8	413	388
Opole Lubelskie	18656,8	41759,8	1017	2372	1797,9	5586,0	9,6	13,4	98	317
Ostrów Lubelski	6151,0	16049,7	1079	2878	796,2	4098,6	12,9	25,5	140	735
Parczew	14617,6	41822,0	965	2862	1307,9	10942,2	8,9	26,2	86	749
Piaski	11167,2	31002,7	1019	2908	939,7	6962,5	8,4	22,5	86	653
Poniatowa	15648,4	39016,6	999	2636	762,7	9841,0	4,9	25,2	49	665
Puławy	80561,3	176355,7	1585	3614	22794,0	54585,3	28,3	31,0	449	1119
Radzyń Podlaski	17308,1	43745,1	1072	2727	1897,4	11409,6	11,0	26,1	117	711
Rejowiec Fabryczny	6699,8	19826,1	1443	4457	322,6	6285,6	4,8	31,7	69	1413
Ryki	22322,5	60519,0	1079	2979	3964,1	13504,3	17,8	22,3	192	665
Stoczek Łukowski	3538,9	9780,3	1321	3573	176,9	3022,6	5,0	30,9	66	1104
Szczebrzeszyn	12726,5	31073,9	1019	2612	1704,8	7664,6	13,4	24,7	136	644
Świdnik	44230,5	98923,9	1099	2479	8393,0	27564,9	19,0	27,9	209	691
Tarnogród	9474,9	21599,6	1312	3202	2255,1	4866,4	23,8	22,5	312	721
Terespol	7120,9	18581,4	1175	3141	529,6	6976,0	7,4	37,5	87	1179
Tomaszów Lubelski	24247,8	53128,5	1192	2671	2799,8	7733,5	11,5	14,6	138	389
Tyszowce	7687,4	21590,3	1175	3652	1876,3	7526,3	24,4	34,9	287	1273
Włodawa	18305,5	41171,2	1306	3056	1523,2	10404,2	8,3	25,3	109	772
Zamość	143808,9	288855,8	2138	4347	8493,5	50681,5	5,9	17,5	126	763
Zwierzyniec	7440,2	24543,0	1020	3432	608,6	8003,3	8,2	32,6	83	1119

U w a g a. W gminach miejsko-wiejskich bez wydzielenia miast.

TABL. 12. ZAKŁADY OPIEKI ZDROWOTNEJ ORAZ PORADY LEKARSKIE

MIASTA	Zakłady opieki zdrowotnej ^a				Porady lekarskie			
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
			na 10 tys. ludności		w tys.		na 1 mieszkańca	
OGÓLEM	357	632	3,5	6,3	8935,6	12439,6	8,7	12,4
Annopol	1	3	3,7	11,3	22,1	56,8	8,1	21,4
Bełżyce	2	5	2,8	7,2	67,6	109,2	9,5	15,7
Biała Podlaska	24	34	4,1	5,9	449,2	581,6	7,8	10,0
Biłgoraj	10	12	3,8	4,4	171,0	265,1	6,5	9,7
Bychawa	2	5	3,7	9,5	81,2	99,1	15,1	18,8
Chełm	23	35	3,3	5,2	522,9	748,1	7,6	11,1
Dęblin	4	5	2,1	2,8	78,0	171,2	4,0	9,7
Frapol	1	2	6,8	14,2	15,6	9,0	10,5	6,4
Hrubieszów	4	10	2,1	5,5	164,4	204,1	8,6	11,1
Janów Lubelski	5	7	4,2	5,9	152,1	162,4	12,7	13,6
Józefów	1	1	3,8	4,2	20,9	34,3	8,0	14,4
Kazimierz Dolny	1	3	2,7	8,8	22,3	42,1	6,1	12,3
Kock	1	1	2,8	2,9	22,7	37,4	6,3	10,8
Krasnobród	1	3	3,4	9,6	27,2	43,0	9,2	13,7
Krasnystaw	5	12	2,5	6,2	235,1	245,3	11,8	12,7
Kraśnik	9	24	2,4	6,8	175,0	421,2	4,8	11,9
Lubartów	2	13	0,9	5,8	215,9	286,7	9,3	12,7
Lublin	133	223	3,7	6,4	3169,3	4479,7	8,8	12,8
Łaszczów	.	3	.	13,7	.	42,6	.	19,4
Łęczna	8	14	3,6	6,8	252,0	271,8	11,4	13,0
Łuków	8	11	2,6	3,6	256,4	323,6	8,3	10,6
Międzyrzec Podlaski	5	8	2,8	4,7	127,3	138,3	7,2	8,1
Nalęczów	5	5	10,8	11,8	49,6	76,8	10,3	18,1
Opole Lubelskie	2	5	2,2	5,8	76,4	112,8	8,5	13,0
Ostrów Lubelski	1	1	4,4	4,5	14,4	19,5	6,4	8,7
Parczew	4	8	3,8	8,0	95,4	162,8	9,1	16,1
Piaski	1	3	3,7	11,3	35,2	41,0	13,1	15,4
Poniatowa	4	6	3,9	6,3	66,0	85,2	6,4	8,9
Puławy	15	39	3,0	8,0	543,4	579,4	10,7	11,9
Radzyń Podlaski	9	9	5,5	5,6	177,8	205,9	11,0	12,8
Rejowiec Fabryczny	2	2	4,3	4,5	27,9	40,9	6,0	9,2
Ryki	3	15	3,0	15,7	85,6	172,0	8,7	17,9
Stoczek Łukowski	2	2	7,5	7,4	42,1	47,8	15,7	17,5
Szczebrzeszyn	2	3	3,7	5,7	51,1	81,0	9,3	15,4
Świdnik	15	22	3,7	5,5	282,9	367,3	7,0	9,2
Tarnogród	2	2	5,7	5,9	27,2	24,8	7,8	7,4
Terespol	2	2	3,3	3,4	46,3	72,5	7,6	12,3
Tomaszów Lubelski	5	15	2,5	7,6	226,4	318,3	11,1	16,0
Tyszowce	1	3	4,2	14,1	25,5	30,2	11,4	14,2
Włodawa	3	6	2,2	4,5	92,9	202,8	6,6	15,1
Zamość	27	49	4,0	7,4	695,9	990,8	10,3	14,9
Zwierzyniec	2	1	6,0	3,0	25,5	35,1	7,7	10,4

a Stan w dniu 31 XII.

154 Tablice statystyczne

TABL. 13. PRZEDSZKOLA

MIASTA	Przedszkola		Oddziały		Miejsca		Dzieci	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
OGÓŁEM	223	271	1082	1302	25139	30469	25694	30148
Annopol	1	1	5	5	125	125	103	111
Bełżyce	1	1	8	7	180	175	177	172
Biała Podlaska	14	12	69	63	1539	1480	1550	1629
Biłgoraj	3	6	29	44	650	1005	655	944
Bychawa	1	1	9	8	200	189	202	186
Chelm	14	14	70	74	1659	2048	1804	2024
Dęblin	5	4	19	20	431	468	366	466
Frampol	1	1	2	3	55	75	49	65
Hrubieszów	6	4	20	18	485	450	435	471
Janów Lubelski	3	3	14	16	350	395	357	397
Józefów	1	1	5	5	120	120	99	105
Kazimierz Dolny	1	1	4	4	95	95	82	91
Kock	1	1	5	6	120	140	136	133
Krasnobród	1	-	3	-	100	-	69	-
Krasnystaw	6	6	22	22	523	515	529	582
Kraśnik	8	9	34	44	931	1040	854	1017
Lubartów	4	7	23	37	535	934	505	839
Lublin	72	113	357	487	7640	10818	8213	10405
Łaszczów	.	1	.	4	.	8	.	92
Łęczna	4	6	25	33	670	805	639	741
Łuków	9	13	33	46	791	1100	835	1088
Międzyrzec Podlaski	4	5	16	20	487	406	400	452
Nalęczów	1	1	2	6	50	150	47	150
Opole Lubelskie	1	1	5	6	120	139	121	139
Ostrów Lubelski	1	1	2	3	75	75	58	75
Parczew	2	2	7	10	240	250	202	287
Piaski	1	1	4	4	62	100	116	95
Poniatowa	2	-	12	-	240	-	242	-
Puławy	12	12	56	59	1540	1505	1506	1523
Radzyń Podlaski	4	3	16	22	350	380	403	509
Rejowiec Fabryczny	1	1	4	4	102	100	96	100
Ryki	4	3	17	14	377	340	314	354
Stoczek Łukowski	1	1	4	4	120	100	88	98
Szczebrzeszyn	1	1	6	6	120	120	153	150
Świdnik	7	7	48	50	1032	1264	1124	1162
Tarnogród	1	1	4	5	100	125	100	122
Terespol	1	1	6	6	160	150	169	149
Tomaszów Lubelski	5	5	25	29	612	713	622	715
Tyszowce	1	1	4	4	100	100	94	89
Włodawa	2	3	10	16	243	368	234	369
Zamość	14	15	74	85	1775	2024	1871	1987
Zwierzyniec	1	1	4	3	35	75	75	65

TABL. 14. SZKOŁY PODSTAWOWE DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

M I A S T A	Szkoły		Pomieszczenia do nauczania		Oddziały		Uczniowie		Absolwenci	
	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2009/10
OGÓŁEM	195	180	3396	3490	3714	2724	90891	59110	16703	10757
Annopol.....	1	1	10	26	16	12	346	218	71	34
Bełżyce.....	2	2	28	26	33	23	860	533	151	100
Biała Podlaska.....	9	10	159	217	227	152	5823	3603	1102	686
Biłgoraj.....	5	4	85	88	100	72	2267	1716	410	299
Bychawa.....	1	1	19	19	28	21	713	440	123	85
Chełm.....	13	13	243	215	257	155	6391	3423	1224	669
Dęblin.....	7	6	81	78	83	59	1864	1019	347	195
Frampol.....	1	1	13	10	12	6	238	141	39	34
Hrubieszów.....	4	4	52	82	64	55	1722	1212	289	215
Janów Lubelski.....	2	1	46	43	51	34	1277	766	244	163
Józefów.....	1	1	14	14	13	9	285	190	59	38
Kazimierz Dolny.....	2	2	17	10	18	18	318	232	63	43
Kock.....	1	1	18	12	17	15	395	286	90	50
Krasnobród.....	2	1	19	22	24	16	522	316	89	70
Krasnystaw.....	4	5	74	80	68	53	1693	1165	311	233
Kraśnik.....	9	8	141	143	141	100	3111	2076	586	383
Lubartów.....	4	3	71	72	83	60	2063	1344	401	236
Lublin.....	59	51	1094	1059	1080	846	25809	18192	4589	3062
Łaszczów.....	.	1	.	14	.	11	.	213	.	36
Łęczna.....	4	2	70	61	115	55	2902	1279	561	232
Łuków.....	4	4	90	114	130	94	3129	2187	613	386
Międzyrzec Podlaski.....	3	4	56	72	72	58	1887	1116	315	226
Nałęczów.....	1	1	19	37	18	12	400	265	79	55
Opole Lubelskie.....	2	2	52	30	40	32	996	667	170	140
Ostrów Lubelski.....	1	1	9	8	9	6	217	118	40	38
Parczew.....	2	2	39	54	51	37	1294	803	249	151
Piaski.....	1	1	18	23	19	17	412	361	80	68
Poniatowa.....	1	1	18	23	37	23	947	522	169	92
Puławy.....	11	10	180	169	163	126	4040	2820	731	532
Radzyń Podlaski.....	2	3	42	54	61	50	1562	1004	257	210
Rejowiec Fabryczny.....	1	1	20	17	21	12	461	248	96	55
Ryki.....	2	2	28	22	32	30	801	620	151	109
Stoczek Łukowski.....	1	1	12	38	12	12	331	223	57	35
Szczebrzeszyn.....	2	2	28	31	27	23	612	446	105	63
Świdnik.....	7	5	121	102	120	94	3104	2222	588	391
Tarnogród.....	1	1	12	12	14	13	356	254	80	43
Terespól.....	2	2	32	50	29	20	716	432	134	70
Tomaszów Lubelski.....	4	3	53	72	82	56	2215	1344	405	246
Tyszowce.....	1	1	14	9	12	12	339	267	59	53
Włodawa.....	4	3	85	58	60	39	1467	866	259	152
Zamość.....	10	11	203	188	258	171	6637	3657	1247	721
Zwierzyniec.....	1	1	11	16	17	15	369	304	70	58

156 Tablice statystyczne

TABL. 15. GIMNAZJA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

M I A S T A	Szkoły		Pomieszczenia do nauczania		Oddziały		Uczniowie		Absolwenci	
	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2009/10
OGÓŁEM	138	162	1369	2281	1552	1659	39608	38015	x	13471
Annopol	1	1	8	26	13	17	305	352	x	x
Bełżyce	2	2	16	21	18	21	485	512	x	150
Biała Podlaska	7	9	77	129	89	92	2414	2354	x	764
Biłgoraj	3	4	46	40	51	39	1243	962	x	349
Bychawa	2	2	15	15	16	22	415	509	x	175
Chełm	8	8	91	115	116	87	2871	2138	x	813
Dęblin	4	4	14	49	32	29	724	649	x	227
Frampol	1	1	11	12	8	12	216	253	x	84
Hrubieszów	5	5	23	60	31	40	810	886	x	337
Janów Lubelski	1	1	20	25	24	23	596	595	x	202
Józefów	1	1	8	8	6	7	153	157	x	46
Kazimierz Dolny	1	2	6	8	9	11	196	205	x	75
Kock	1	1	-	13	10	12	232	274	x	100
Krasnobród	2	1	16	19	11	12	262	293	x	99
Krasnystaw	5	6	27	47	34	35	742	739	x	278
Kraśnik	4	5	51	59	44	48	1192	1120	x	385
Lubartów	2	2	40	44	38	35	916	797	x	292
Lublin	33	37	350	625	402	432	9954	9792	x	3556
Łaszczów	.	1	.	24	.	9	.	225	x	92
Łęczna	2	2	57	37	52	38	1325	812	x	310
Łuków	4	5	40	67	52	56	1338	1294	x	426
Międzyrzec Podlaski	1	4	25	26	27	29	695	674	x	232
Nałęczów	1	1	5	16	8	11	225	264	x	66
Opole Lubelskie	2	2	7	46	20	24	522	518	x	184
Ostrów Lubelski	1	2	10	20	7	13	180	271	x	102
Parczew	2	1	6	40	22	19	563	494	x	196
Piaski	1	1	10	13	9	12	227	263	x	79
Poniatowa	1	1	37	49	19	18	548	431	x	163
Puławy	9	13	42	139	49	95	1534	1926	x	650
Radzyń Podlaski	2	3	21	41	24	28	672	618	x	211
Ryki	2	2	21	32	22	31	598	619	x	219
Stoczek Łukowski	1	1	6	-	5	6	118	108	x	40
Szczebrzeszyn	1	1	11	20	10	11	275	238	x	103
Świdnik	4	5	51	70	52	52	1333	1304	x	441
Tarnogród	1	1	11	12	10	12	251	257	x	93
Terespol	2	2	2	5	10	11	252	233	x	103
Tomaszów Lubelski	3	4	42	71	44	39	1193	924	x	367
Tyszowce	1	1	-	11	6	9	186	222	x	78
Włodawa	2	4	29	58	25	34	615	767	x	271
Zamość	10	11	108	144	106	108	2760	2526	x	965
Zwierzyniec	1	1	9	13	13	11	270	248	x	96

TABL. 16. LICEA OGÓLNOKSZTAŁCĄCE DLA MŁODZIEŻY

M I A S T A	Szkoły		Pomieszczenia do nauczania		Oddziały		Uczniowie		Absolwenci	
	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2010/11	2000/01	2009/10
OGÓLEM	122	126	1611	2031	1904	1504	57990	42525	12569	14837
Annopol	1	1	-	4	4	3	114	69	31	23
Bełżyce	1	1	24	25	12	14	377	365	94	140
Biała Podlaska	5	7	110	117	111	93	3635	2641	861	930
Biłgoraj	4	4	44	140	74	68	2503	2058	528	728
Bychawa	2	1	19	27	14	15	422	387	58	152
Chełm	7	5	108	124	139	104	4219	3073	896	1089
Dęblin	2	4	54	31	36	27	1062	717	246	186
Frampol	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hrubieszów	2	2	24	43	44	38	1404	1073	329	349
Janów Lubelski	2	2	34	43	40	33	1257	922	275	319
Józefów	1	1	9	11	12	5	341	98	81	49
Kazimierz Dolny	1	1	8	5	8	1	245	19	58	-
Kock	1	1	16	20	9	5	280	140	88	37
Krasnobród	1	1	0	1	4	3	134	67	26	14
Krasnystaw	5	5	46	64	50	37	1485	1020	316	414
Kraśnik	5	4	55	36	64	51	1906	1548	411	513
Lubartów	2	2	50	63	55	46	1787	1206	398	465
Lublin	36	34	427	717	538	415	16005	11454	3311	3636
Łaszczów	.	1	.	14	.	8	.	160	.	59
Łęczna	3	1	19	23	33	16	889	394	144	123
Łuków	4	5	54	73	74	56	2363	1690	496	579
Międzyrzec Podlaski	1	2	18	19	20	19	615	549	155	191
Nałęczów	2	2	16	53	14	18	389	468	77	121
Opole Lubelskie	1	1	16	15	14	10	468	304	95	108
Ostrów Lubelski	1	1	-	9	9	3	237	85	45	40
Parczew	1	1	16	22	16	16	524	409	113	146
Piaski	1	1	-	9	4	3	125	58	34	23
Poniatowa	1	1	18	27	13	6	380	179	118	73
Puławy	8	8	122	108	109	85	3097	2353	668	780
Radzyń Podlaski	1	2	21	25	26	31	863	862	196	288
Rejowiec Fabryczny	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ryki	1	2	14	22	16	20	488	582	124	194
Stoczek Łukowski	1	1	10	14	10	8	277	164	51	66
Szczebrzeszyn	1	1	24	13	25	5	674	96	157	41
Świdnik	2	2	34	34	44	27	1237	719	287	251
Tarnogród	-	1	-	5	-	3	-	53	-	-
Terespol	1	1	9	12	12	9	342	230	82	83
Tomaszów Lubelski	2	4	31	44	52	40	1820	1256	390	928
Tyszowce	1	1	14	17	12	4	362	103	87	44
Włodawa	2	2	25	77	45	29	1389	817	329	323
Zamość	8	8	122	195	141	127	4249	4093	914	1318
Zwierzyniec	1	1	-	-	1	3	26	44	-	14

158 Tablice statystyczne

TABL. 17. **OBIEKTY TURYSTYCZNE**

M I A S T A	Obiekty ^a		Miejsca noclegowe ^a			
	2000	2010	ogółem		na 1000 mieszkańców	
			2000	2010	2000	2010
OGÓLEM	184	178	12013	13000	11,7	12,9
Annopol	-	-	-	-	-	-
Bełżyce	-	-	-	-	-	-
Biała Podlaska	12	9	373	685	6,5	11,8
Biłgoraj	3	3	125	146	4,7	5,4
Bychawa	-	-	-	-	-	-
Chelm	9	6	508	545	7,4	8,1
Dęblin	-	-	-	-	-	-
Frampol	2	-	102	-	68,8	-
Hrubieszów	2	2	59	99	3,1	5,4
Janów Lubelski	9	8	872	775	72,8	65,1
Józefów	5	3	127	82	48,8	34,3
Kazimierz Dolny	17	24	925	1578	255,2	460,5
Kock	-	-	-	-	-	-
Krasnobród	26	14	1627	944	550,0	301,9
Krasnystaw	2	2	32	43	1,6	2,2
Kraśnik	2	-	61	-	1,7	-
Lubartów	2	3	47	148	2,0	6,5
Lublin	21	30	2748	2452	7,7	7,0
Łaszczów	-	-	-	-	-	-
Łęczna	-	-	-	-	-	-
Łuków	4	3	427	161	13,8	5,3
Międzyrzec Podlaski	4	6	58	208	3,3	12,2
Nalęczów	10	8	1103	1450	228,0	341,2
Opole Lubelskie	-	-	-	-	-	-
Ostrów Lubelski	1	1	248	100	109,8	44,6
Parczew	3	3	60	154	5,8	15,3
Piaski	1	-	44	-	16,3	-
Poniatowa	-	1	-	70	-	7,3
Puławy	9	9	756	977	14,9	20,0
Radzyń Podlaski	3	4	52	53	3,2	3,3
Rejowiec Fabryczny	1	-	6	-	1,3	-
Ryki	-	3	-	71	-	7,4
Stoczek Łukowski	3	-	119	-	44,4	-
Szczebrzeszyn	2	1	52	100	9,4	19,0
Świdnik	1	2	47	45	1,2	1,1
Tarnogród	-	-	-	-	-	-
Terespol	1	2	25	115	4,1	19,4
Tomaszów Lubelski	3	3	156	128	7,7	6,4
Tyszowce	1	-	6	-	2,7	-
Włodawa	3	5	120	253	8,6	18,8
Zamość	15	17	807	1306	12,0	19,7
Zwierzyniec	7	6	321	312	97,1	92,4

^a Stan w dniu 31 VII; bez kwater agroturystycznych i pokoi gościnnych.

TABL. 17. OBIEKTY TURYSTYCZNE (dok.)

M I A S T A	Korzystający z noclegów ^a					
	ogółem		na 1000 mieszkańców		z ogółem turyści zagraniczni	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
OGÓLEM	410838	550148	399,3	547,5	82118	72188
Annopol	-	-	-	-	-	-
Bełżyce	-	-	-	-	-	-
Biała Podlaska	17646	18596	305,9	320,9	9055	3756
Biłgoraj	2914	5050	110,5	185,7	369	392
Bychawa	-	-	-	-	-	-
Chelm	17140	15330	248,1	227,0	8896	1276
Dęblin	-	-	-	-	-	-
Frampol	613	-	413,6	-	-	-
Hrubieszów	2178	2265	113,4	123,6	748	-
Janów Lubelski	12871	24547	1073,8	2061,2	427	455
Józefów	1098	739	422,1	309,3	14	-
Kazimierz Dolny	56118	80870	15485,1	23597,9	1780	1071
Kock	-	-	-	-	-	-
Krasnobród	23522	14941	7952,0	4778,1	23	2
Krasnystaw	1696	3694	85,3	191,8	154	458
Kraśnik	8312	-	226,0	-	295	-
Lubartów	1833	1861	78,9	82,3	150	-
Lublin	130300	187961	362,9	538,6	38880	49471
Łaszczów	-	-	-	-	-	-
Łęczna	-	-	-	-	-	-
Łuków	6198	8122	200,6	266,7	1260	20
Międzyrzec Podlaski	2031	4359	115,5	256,2	204	460
Nalęczów	23712	52265	4902,2	12297,6	2059	608
Opole Lubelskie	-	-	-	-	-	-
Ostrów Lubelski	184	400	81,5	178,3	-	-
Parczew	5279	1720	506,0	170,5	279	68
Piaski	2002	-	742,9	-	1472	-
Poniatowa	-	4425	-	462,0	-	41
Puławy	41042	42520	807,7	871,3	5839	2145
Radzyń Podlaski	2862	3623	177,2	225,9	56	178
Rejowiec Fabryczny	33	-	7,1	-	1	-
Ryki	-	4284	-	445,5	-	235
Stoczek Łukowski	364	-	135,9	-	5	-
Szczebrzeszyn	627	1722	113,8	326,4	17	45
Świdnik	1304	1610	32,4	40,3	185	52
Tarnogród	-	-	-	-	-	-
Terespol	43	1340	7,1	226,5	-	305
Tomaszów Lubelski	7447	4088	366,1	205,5	3011	469
Tyszowce	156	-	69,7	-	-	-
Włodawa	1653	3057	117,9	226,9	299	108
Zamość	35827	55310	532,7	832,4	6597	10540
Zwierzyniec	3833	5449	1159,8	1614,5	43	33

a W ciągu roku; bez kwater agroturystycznych i pokoi gościnnych.

160 Tablice statystyczne

TABL. 18. SIĘĆ WODOCIĄGOWA ROZDZIELCZA

Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Długość sieci wodociągowej		Woda dostarczana gospodarstwom domowym		Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej		Sieć wodociągowa rozdzielcza	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
	w km		w dm ³		w %		w km na 100 km ² powierzchni	
OGÓLEM	2189,5	2625,0	38575,5	31796,9	89,0	93,8	227,2	270,6
Annopol	6,4	6,9	97,9	90,0	63,4	99,0	82,6	89,3
Bełżyce	16,2	17,3	165,5	137,5	66,2	75,3	69,1	73,7
Biała Podlaska	114,1	175,9	1705,5	1598,3	70,9	85,3	230,9	356,1
Biłgoraj	73,2	82,7	807,5	716,9	98,0	95,5	351,1	391,9
Bychawa	26,6	27,0	144,1	136,2	85,7	94,5	398,2	403,6
Chelm	154,8	172,8	2257,2	1796,4	93,8	97,0	439,0	489,8
Dęblin	51,3	57,7	723,4	403,7	68,2	86,0	135,9	150,5
Frapol	6,8	7,1	24,3	40,1	50,3	93,5	145,6	152,0
Hrubieszów	48,2	54,7	549,6	606,4	89,6	92,6	147,0	165,6
Janów Lubelski	38,3	41,0	459,0	316,5	86,8	93,9	248,4	277,0
Józefów	18,2	19,5	86,6	67,3	90,0	97,6	344,7	390,0
Kazimierz Dolny	24,5	32,9	77,0	113,6	64,1	64,4	80,5	108,1
Kock	12,8	17,2	98,5	66,8	77,2	88,2	76,2	102,5
Krasnobród	10,0	13,3	62,3	85,2	71,0	93,6	143,1	190,3
Krasnystaw	76,3	79,0	518,7	487,3	89,4	89,1	181,4	187,5
Kraśnik	85,1	88,2	1299,8	1042,8	91,7	95,4	336,6	345,6
Lubartów	57,6	63,9	706,7	641,4	87,1	97,6	413,8	459,4
Lublin	485,0	586,2	16261,4	12852,7	96,0	95,0	328,8	397,6
Łaszczów	.	29,5	.	57,2	.	76,9	.	588,8
Łęczna	36,5	40,1	772,7	657,5	94,5	98,9	192,3	211,1
Łuków	78,7	87,6	1078,7	967,2	81,9	95,1	220,1	245,0
Międzyrzec Podlaski	45,1	56,1	493,8	415,0	77,5	87,4	228,4	280,1
Nałęczów	33,7	29,3	225,1	175,8	79,4	94,1	243,5	212,0
Opole Lubelskie	33,2	42,8	267,9	302,6	94,4	95,9	223,9	283,1
Ostrów Lubelski	12,3	19,4	53,7	41,6	66,2	85,9	41,4	65,2
Parczew	22,6	41,2	242,4	307,6	72,5	81,5	280,7	511,8
Piaski	5,9	5,9	94,5	86,4	42,1	94,4	69,9	70,0
Poniatowa	17,4	27,8	392,5	314,0	98,0	96,2	114,5	182,2
Puławy	84,2	101,2	2085,4	1631,9	97,0	97,5	166,4	200,4
Radzyń Podlaski	32,8	39,1	431,0	388,0	68,2	90,6	170,0	202,5
Rejowiec Fabryczny	36,0	37,3	115,2	109,9	64,4	93,3	250,7	261,2
Ryki	41,9	56,8	364,9	265,4	81,1	93,3	153,0	208,7
Stoczek Łukowski	12,0	14,0	94,2	67,4	74,5	86,5	131,4	153,0
Szczebrzeszyn	25,5	29,0	83,4	114,7	55,4	92,6	87,8	99,6
Świdnik	77,8	97,4	1534,1	1283,4	97,0	97,2	382,3	478,6
Tarnogród	17,2	17,5	129,0	88,0	84,3	96,5	158,4	163,7
Terespol	24,4	26,5	133,7	128,0	67,8	80,2	239,2	262,1
Tomaszów Lubelski	47,8	56,6	994,6	784,2	84,2	94,9	358,6	425,9
Tyszowce	10,7	15,1	69,6	52,6	92,5	82,3	57,8	81,5
Włodawa	35,6	38,0	597,4	489,1	89,1	97,6	190,7	211,5
Zamość	111,8	132,1	2197,0	1805,3	86,4	94,5	366,8	435,4
Zwierzyniec	41,0	41,4	79,7	65,0	51,8	92,4	847,1	668,8

TABL. 19. SIEĆ KANALIZACYJNA
Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Długość sieci kanalizacyjnej		Udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej		Sieć kanalizacyjna	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
	w km		w %		w km na 100 km ² powierzchni	
OGÓLEM	1620,5	2230,7	79,9	85,8	168,1	230,0
Annopol	3,0	5,3	45,1	73,3	38,7	68,6
Bełżyce	10,5	10,7	62,1	72,0	44,8	45,6
Biała Podlaska	102,9	162,2	68,6	83,6	208,3	328,3
Biłgoraj	42,3	88,8	79,0	83,9	202,9	420,9
Bychawa	12,6	14,5	55,4	67,7	188,6	216,7
Chelm	112,0	138,3	80,4	92,3	317,6	392,0
Dęblin	21,0	34,5	66,4	60,7	55,6	90,0
Frampol	-	5,0	-	32,6	-	107,1
Hrubieszów	26,9	48,6	69,7	80,3	82,0	147,1
Janów Lubelski	28,1	37,0	68,3	88,8	182,2	250,0
Józefów	1,3	6,4	6,0	32,4	24,6	128,0
Kazimierz Dolny	14,5	33,1	44,4	41,6	47,7	108,7
Kock	10,7	13,0	55,5	69,4	63,7	77,5
Krasnobród	6,0	16,9	27,6	57,6	85,8	241,8
Krasnystaw	34,5	37,0	80,0	73,0	82,0	87,8
Kraśnik	57,8	69,3	82,9	86,0	228,6	271,6
Lubartów	38,2	52,0	78,7	92,2	274,4	373,8
Lublin	471,8	563,1	89,9	90,0	319,9	381,9
Łęczna	.	1,4	.	5,6	.	27,9
Łuków	26,1	46,3	84,9	95,4	137,5	243,7
Międzyrzec Podlaski	51,1	69,5	76,5	82,8	142,9	194,4
Nałęczów	40,2	57,4	58,4	79,5	203,5	286,6
Opole Lubelskie	17,3	34,5	60,7	74,3	125,0	249,6
Ostrów Lubelski	19,8	23,3	83,5	75,2	133,5	154,1
Parczew	5,8	14,7	18,7	61,4	19,5	49,4
Piaski	19,5	37,3	64,7	80,7	242,2	463,4
Poniatowa	6,2	12,8	36,3	79,8	73,5	151,8
Puławy	18,2	21,4	97,0	95,4	119,7	140,2
Radzyń Podlaski	65,6	87,4	91,4	95,2	129,6	173,1
Rejowiec Fabryczny	30,7	42,5	63,5	86,7	159,1	220,1
Ryki	10,6	13,3	46,9	68,3	73,8	93,1
Stoczek Łukowski	22,2	30,5	70,3	40,1	81,1	112,0
Szczebrzeszyn	7,8	7,9	68,1	78,7	85,4	86,3
Świdnik	8,9	16,2	35,9	56,5	30,6	55,6
Tarnogród	66,1	66,7	93,2	94,3	324,8	327,8
Terespol	15,3	26,3	34,3	82,0	140,9	246,0
Tomaszów Lubelski	3,4	15,5	51,9	48,8	33,3	153,3
Tyszowce	34,5	55,0	62,8	83,0	258,8	413,8
Włodawa	0,4	2,8	0,5	8,8	2,2	15,1
Zamość	33,1	37,5	74,1	92,3	177,3	208,7
Zwierzyniec	116,7	139,7	81,2	90,2	382,9	460,4

162 Tablice statystyczne

TABL. 20. OCZYSZCZANIE ŚCIEKÓW

MIASTA	Przepustowość komunalnych i przemysłowych oczyszczalni ścieków według projektów				Ścieki oczyszczone w komunalnych i przemysłowych oczyszczalniach ścieków			
	w m ³ /dobę		na 1000 mieszkańców		ogółem		w tym oczyszczone biologicznie i z podwyższonym usuwaniem biogenów	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010	2000	2010
OGÓLEM	404836	385338	145	140	58918	58342	48756	47448
Annopol	705	400	95	55	75	81	74	81
Bełżyce	2606	2606	134	137	195	176	195	176
Biała Podlaska	12000	12000	76	76	2179	2009	2179	2009
Biłgoraj	8050	8000	109	107	903	893	903	893
Bychawa	2280	1440	157	100	149	147	149	147
Chełm	20122	26230	107	142	2629	2517	2628	2512
Dęblin	6550	6530	126	135	592	632	592	632
Frapol	100	300	25	78	1	21	1	21
Hrubieszów	3750	3300	73	66	609	841	609	841
Janów Lubelski	8105	4052	249	124	388	390	388	390
Józefów	200	200	29	31	9	32	9	32
Kazimierz Dolny	905	905	91	96	102	132	102	132
Kock	825	825	85	87	70	80	70	80
Krasnobród	-	400	-	47	72	78	72	78
Krasnystaw	11661	5797	217	110	1262	1444	1136	1314
Kraśnik	20400	13100	205	135	1623	1398	1349	1398
Lubartów	6460	6460	102	104	938	806	888	790
Lublin	120200	120000	123	126	19992	17793	19992	17793
Łaszczów	-	1500	-	249	-	133	-	133
Łęczna	8650	-	144	-	749	693	731	693
Łuków	8650	13450	103	161	1716	2187	1716	2169
Międzyrzec Podlaski	2800	2800	59	60	640	636	640	629
Nałęczów	6770	6770	564	581	309	381	309	381
Opole Lubelskie	8745	2878	359	121	476	538	434	538
Ostrów Lubelski	400	400	69	65	31	50	31	50
Parczew	2400	2400	85	87	331	364	331	364
Piaski	1050	1050	143	143	118	109	118	109
Poniatowa	7200	3200	260	122	548	394	548	394
Puławy	68985	71485	502	535	13495	13931	3902	3509
Radzyń Podlaski	4697	6380	106	145	1025	1174	1025	1174
Rejowiec Fabryczny	7000	7000	553	574	93	100	90	97
Ryki	6990	6990	262	265	1042	990	1042	990
Stoczek Łukowski	690	850	93	113	84	93	84	93
Szczebrzeszyn	800	800	54	55	74	110	74	110
Świdnik	3680	6280	33	57	1775	2201	1721	1908
Tarnogród	560	560	59	61	82	87	82	87
Terespol	600	600	36	37	77	98	77	98
Tomaszów Lubelski	9600	6300	173	116	1005	1202	1005	1202
Tyszowce	500	500	77	85	89	84	89	84
Włodawa	3250	4800	87	130	526	645	526	645
Zamość	25100	25000	137	137	2766	2580	2766	2580
Zwierzyniec	800	800	88	87	79	92	79	92

TABL. 21. MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKU
Stan w dniu 31 XII

M I A S T A	Mieszkania					
	2000	2010	na 1000 ludności		przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²	
			2000	2010	2000	2010
OGÓLEM	2524	3262	2,5	3,2	79,2	84,7
Annopol	-	2	-	0,8	-	115,0
Bełżyce	3	8	0,4	1,2	114,3	137,3
Biała Podlaska	142	183	2,5	3,2	78,6	96,5
Biłgoraj	62	100	2,3	3,7	113,0	91,1
Bychawa	3	6	0,6	1,1	164,0	132,0
Chelm	218	152	3,2	2,3	66,8	87,9
Dęblin	13	14	0,7	0,8	130,5	145,4
Frampol	1	2	0,7	1,4	118,0	137,0
Hrubieszów	13	54	0,7	2,9	142,6	96,2
Janów Lubelski	3	13	0,3	1,1	129,3	164,6
Józefów	3	1	1,2	0,4	108,3	157,0
Kazimierz Dolny	2	9	0,5	2,6	97,5	218,6
Kock	1	3	0,3	0,9	66,0	117,0
Krasnobród	-	8	-	2,6	-	99,8
Krasnystaw	65	54	3,3	2,8	92,5	97,3
Kraśnik	18	17	0,5	0,5	152,7	126,2
Lubartów	19	32	0,8	1,4	144,3	149,8
Lublin	1348	1751	3,8	5,0	68,2	70,2
Łaszczów	.	4	.	1,8	.	197,0
Łęczna	3	24	0,1	1,2	211,3	144,7
Łuków	92	88	3,0	2,9	141,0	102,7
Międzyrzec Podlaski	2	123	0,1	7,2	136,0	66,6
Nałęczów	1	12	0,2	2,8	339,0	151,5
Opole Lubelskie	3	8	0,3	0,9	130,0	166,4
Ostrów Lubelski	-	10	-	4,5	-	143,7
Parczew	18	39	1,7	3,9	74,9	100,1
Piaski	25	1	9,2	0,4	59,1	103,0
Poniatowa	2	31	0,2	3,2	129,0	78,0
Puławy	95	145	1,9	3,0	82,0	91,4
Radzyń Podlaski	55	13	3,4	0,8	91,3	119,2
Rejowiec Fabryczny	4	4	0,9	0,9	123,5	136,3
Ryki	6	29	0,6	3,0	118,7	143,6
Stoczek Łukowski	2	6	0,7	2,2	111,0	150,0
Szczebrzeszyn	2	1	0,4	0,2	188,5	92,0
Świdnik	119	122	3,0	3,1	84,0	107,0
Tarnogród	8	4	2,3	1,2	166,6	166,3
Terespol	6	7	1,0	1,2	126,8	100,9
Tomaszów Lubelski	2	58	0,1	2,9	143,0	104,6
Tyszowce	-	-	-	-	-	-
Włodawa	39	30	2,8	2,2	65,8	83,4
Zamość	124	91	1,8	1,4	86,3	107,1
Zwierzyniec	2	3	0,6	0,9	128,0	135,3

164 Tablice statystyczne

TABL. 22. ZURBANIZOWANE TERENY NIEZABUDOWANE ORAZ POWIERZCHNIE POD DROGAMI

M I A S T A	Zurbanizowane tereny niezabudowane		Powierzchnie pod drogami	
	2005	2010	2005	2010
	w % powierzchni ogółem			
OGÓŁEM	1,6	1,4	5,6	6,0
Annopol	0,1	0,0	2,8	3,2
Bełżyce	0,1	0,2	2,2	2,2
Biała Podlaska	1,7	2,3	6,1	7,7
Biłgoraj	2,2	1,3	7,1	7,5
Bychawa	0,4	0,3	5,2	5,2
Chelm	2,9	2,0	7,3	7,9
Dęblin	0,4	0,5	2,7	3,1
Frampol	0,0	0,0	5,8	5,1
Hrubieszów	1,2	1,2	3,8	4,1
Janów Lubelski	0,5	1,8	4,9	6,0
Józefów	0,0	0,0	4,9	6,0
Kazimierz Dolny	0,2	0,1	2,8	2,8
Kock	0,4	0,4	4,0	6,1
Krasnobród	2,7	2,1	5,3	5,7
Krasnystaw	0,3	0,3	4,1	4,2
Kraśnik	3,0	2,1	5,9	5,9
Lubartów	1,2	2,4	6,7	7,6
Lublin	4,6	4,1	8,8	9,0
Łaszczów	.	0,4	.	6,0
Łęczna	1,5	1,4	3,7	4,1
Łuków	1,5	1,0	4,8	4,8
Międzyrzec Podlaski	0,9	0,9	5,7	6,5
Nalęczów	0,7	0,6	3,3	3,3
Opole Lubelskie	0,4	0,4	4,5	4,6
Ostrów Lubelski	0,0	0,0	3,7	3,8
Parczew	1,6	1,5	9,6	9,8
Piaski	0,0	0,0	3,3	3,8
Poniatowa	0,2	0,2	3,2	3,3
Puławy	0,9	0,7	4,3	6,7
Radzyń Podlaski	0,1	0,0	5,8	6,0
Rejowiec Fabryczny	0,1	0,1	3,1	3,4
Ryki	2,0	0,7	4,2	4,1
Stoczek Łukowski	2,0	1,1	5,7	5,9
Szczebrzeszyn	0,2	0,2	3,1	3,2
Świdnik	0,4	0,3	6,5	8,0
Tarnogród	0,0	0,1	5,6	5,7
Terespol	1,7	0,0	9,8	9,7
Tomaszów Lubelski	1,0	1,9	9,3	9,1
Tyszowce	0,0	0,1	3,3	3,3
Włodawa	0,5	0,6	7,3	7,2
Zamość	3,8	4,2	9,3	9,6
Zwierzyniec	0,6	1,6	7,2	6,3

Źródło: Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Lublinie.

TABL. 23. SYNTETYCZNE WSKAŹNIKI

MIASTA	Demo- grafia	Aktywność gospodar- cza	Samorząd terytorialny	Infra- struktura techniczna	Infra- struktura społeczna	Kapitał ludzki i społeczny	Dostępność transpor- towa	Suma- ryczny zintegro- wany
Annopol	56,4	11,1	38,6	17,0	43,9	19,9	21,4	27,2
Bełżyce	51,7	26,0	16,8	15,5	28,2	27,9	37,0	29,4
Biała Podlaska	60,5	48,2	45,4	53,2	29,7	33,5	49,8	47,4
Biłgoraj	65,0	49,3	29,3	58,5	27,9	36,6	15,7	42,6
Bychawa	52,8	20,5	28,8	31,0	36,9	24,8	33,7	31,8
Chełm	52,7	43,2	31,7	65,2	27,0	34,5	52,1	45,6
Dęblin	38,6	28,7	24,8	21,5	16,5	25,3	57,1	31,4
Frampol	38,6	22,9	59,6	21,3	52,6	25,3	26,4	32,4
Hrubieszów	44,1	35,4	19,2	27,6	26,8	24,7	25,9	30,6
Janów Lubelski	54,7	46,9	85,5	45,6	33,1	36,7	26,3	46,2
Józefów	46,0	31,3	34,4	36,6	33,2	43,0	15,1	33,5
Kazimierz Dolny	22,0	42,2	41,6	18,1	42,4	44,1	39,7	35,3
Kock	43,0	11,7	35,1	22,9	25,3	29,7	40,9	27,9
Krasnobród	49,7	26,3	18,5	42,9	29,6	36,6	16,7	31,4
Krasnystaw	42,0	42,8	40,2	27,1	30,4	26,9	35,6	36,2
Kraśnik	44,9	33,2	18,9	51,9	26,9	34,0	39,6	36,7
Lubartów	60,6	41,5	27,0	57,3	29,4	37,5	43,0	43,9
Lublin	57,1	70,1	41,6	72,5	34,6	50,9	85,0	62,4
Łaszczów	32,5	19,1	33,4	26,2	41,6	12,8	8,0	23,6
Łęczna	63,3	28,8	28,9	33,8	24,2	28,8	42,2	36,3
Łuków	57,9	51,8	19,4	36,7	22,4	35,6	47,0	41,9
Międzyrzec Podlaski	54,5	41,7	28,7	37,0	19,6	24,4	53,0	39,4
Nalęczów	30,4	61,9	39,2	40,0	52,5	48,0	49,4	47,4
Opole Lubelskie	44,8	38,5	26,0	32,2	21,3	22,2	26,7	32,1
Ostrów Lubelski	36,0	14,1	26,7	12,6	27,1	20,8	26,6	22,3
Parczew	52,8	40,0	25,1	62,0	27,1	32,8	21,8	39,0
Piaski	44,8	30,7	27,1	22,4	38,6	31,3	47,8	34,6
Poniatowa	41,2	23,8	21,8	27,2	12,7	24,2	28,5	26,4
Puławy	36,0	52,5	47,4	39,6	31,1	32,6	57,1	44,1
Radzyń Podlaski	54,5	46,7	25,6	38,0	22,6	40,8	35,1	39,7
Rejowiec Fabryczny	48,2	23,7	49,2	24,1	10,7	17,5	43,0	31,0
Ryki	42,9	47,3	21,5	27,0	50,4	35,3	46,0	39,9
Stoczek Łukowski	52,9	32,9	39,2	28,5	28,9	45,3	30,7	36,4
Szczebrzeszyn	43,1	18,6	36,3	12,8	19,7	22,2	33,7	25,9
Świdnik	53,4	39,7	33,6	57,3	21,5	28,6	65,0	44,7
Tarnogród	52,8	27,5	30,6	42,8	23,4	18,9	4,7	29,2
Terespol	52,5	33,6	48,0	30,8	25,6	30,2	42,4	37,6
Tomaszów Lubelski	50,8	57,2	28,3	67,1	35,6	40,4	28,1	46,6
Tyszowce	32,7	25,9	33,0	4,7	45,7	32,8	10,3	24,8
Włodawa	47,0	33,9	27,9	35,5	25,3	35,4	27,5	33,8
Zamość	58,7	49,8	57,6	78,0	36,8	37,1	43,9	52,7
Zwierzyniec	37,6	43,1	29,1	62,9	18,2	32,9	24,9	37,6

Informacje o autorach

Urszula Bronisz

Doktor nauk humanistycznych, zatrudniona w Lubelskim Ośrodku Badań Regionalnych w Urzędzie Statystycznym w Lublinie, adiunkt w Zakładzie Geografii Społeczno – Ekonomicznej Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie. Specjalizuje się w polityce regionalnej, rozwoju i konkurencyjności regionów.

Anna Cichosz

Absolwentka Wydziału Ekonomicznego UMCS Lublinie, absolwentka studiów podyplomowych o specjalnościach: bankowość i finanse oraz rachunkowość. Zatrudniona w Urzędzie Statystycznym w Lublinie na stanowisku zastępcy głównego księgowego. Zainteresowania naukowo-badawcze dotyczą sfery funkcjonowania gospodarki, działalności przedsiębiorstw, a także zagadnień ekonomii społecznej.

Andrzej Jakubowski

Absolwent kierunku stosunki międzynarodowe na UMCS, doktorant na Wydziale Politologii UMCS w Lublinie. Zatrudniony w Lubelskim Ośrodku Badań Regionalnych w Urzędzie Statystycznym w Lublinie na stanowisku specjalisty ds. analiz i opracowań statystycznych. Specjalizuje się w polityce regionalnej, współpracy transgranicznej oraz procesach migracyjnych.

Józef Łobocki

Doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Instytucie Ekonomii i Finansów UMCS w Lublinie. Specjalizuje się w szeroko rozumianej problematyce rozwoju regionalnego i lokalnego. Łączy aktywność naukową z działalnością w organizacjach społecznych.

Wojciech Misterek

Doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Bankowości Wydziału Ekonomicznego UMCS w Lublinie, wykładowca Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, ekspert i konsultant w zakresie wdrażania programów finansowanych ze środków UE w Fundacji UMCS w Lublinie, członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Autor ponad 30 publikacji z zakresu rozwoju regionalnego, finansów przedsiębiorstw i bankowości.

Mariusz Sagan

Doktor nauk ekonomicznych w dyscyplinie zarządzanie, adiunkt w Katedrze Zarządzania Strategicznego SGH w Warszawie. Dyrektor Wydziału Strategii i Obsługi Inwestorów Urzędu Miasta w Lublinie. Współautor i koordynator projektu Strategii Lublin 2020. Autor i współautor ponad 60 publikacji za zakresu biznesu międzynarodowego, zarządzania, rozwoju przedsiębiorczości oraz integracji europejskiej. Publikował m.in. w czasopismach z Listy Filadelfijskiej (*Cross-Cultural Management, Managing Service Quality, Chinese Management Studies*), jak również w innych renomowanych periodykach naukowych (*Marketing Education Review, Gospodarka Narodowa, Marketing i Rynek*).

Paweł Wroński

Doktor nauk ekonomicznych, zatrudniony w Urzędzie Statystycznym w Lublinie, adiunkt w Zakładzie Statystyki i Ekonometrii na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie, członek Polskiego Towarzystwa Statystycznego, ekspert i konsultant w zakresie wdrażania programów finansowanych ze środków UE.

Objaśnienia znaków umownych

kreska (–)	– zjawisko nie wystąpiło
zero (0)	– zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5
(0,0)	– zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05
kropka (.)	– zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych.
znak ×	– wypełnienie pozycji, ze względu na układ tablicy jest niemożliwe lub niecelowe.
znak #	– oznacza, że dane nie mogą być opublikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej.
„w tym”	– oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy

Ważniejsze skróty

BAEL	– Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
PKD	– Polska Klasyfikacja Działalności
PKB	– Produkt Krajowy Brutto
r.	– rok
dok.	– dokończenie
zł	– złoty
tys.	– tysiąc
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
mln	– milion
tys.	– tysiąc
nr	– numer
poz.	– pozycja
cd.	– ciąg dalszy

„Recenzowana książka stanowi cenne osiągnięcie badawcze i publicystyczne zespołu Urzędu Statystycznego w Lublinie. Opracowanie realizuje cel założony przez Autorów, jakim jest kompleksowa analiza i ocena potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego w okresie dziesięciolecia 2000-2010. Dostarcza także czytelnikowi wiedzy na temat uwarunkowań i mechanizmów rozwojowych (oraz antyrozwojowych) miast Wschodniej Polski. Wnioski z niej płynące mogą mieć szerokie zastosowanie utylitarne - tworzą dobrą, empiryczną bazę do wszelkich działań, podejmowanych zarówno przez władze, jak i społeczności lokalne, odnoszących się do przyspieszenia rozwoju i wzrostu konkurencyjności poszczególnych miast.”

Fragment recenzji prof. dr. hab. Macieja Bałtowskiego, UMCS w Lublinie

„Problematyka - podjęta przez zespół Autorów składający się po części z pracowników Urzędu Statystycznego, a po części z pracowników naukowych lubelskich uczelni - jest aktualna i ma duże znaczenie zarówno teoretyczne jak i praktyczne. Miasta są bowiem biegunami wzrostu, których dynamika oraz siła oddziaływania na otoczenie zależy od reprezentowanego przez nie potencjału rozwojowego. Szczególnie istotne są rozważania dotyczące miast w przypadku najbardziej niekorzystnego regionu Polski, jakim jest województwo lubelskie.

Fragment recenzji dr. hab. Andrzeja Miszczuka, prof. UW